T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RASİM ÖZDENÖREN'İN ÖYKÜLERİNDE YABANCILAŞMA

UĞUR MANTU

2501100024

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ FIRAT KARAGÜLLE

İSTANBUL, 2019

ÖZ

RASİM ÖZDENÖREN'İN ÖYKÜLERİNDE YABANCILAŞMA

Uğur MANTU

Bu çalışmada, yabancılaşma kavramının Rasim Özdenören'in şimdiye dek yayımlanan on bir öykü kitabındaki görünümleri ele alınmıştır. Bu amaçla, çalışmanın birinci bölümünde öyküleri yabancılaşma kavramı etrafında değerlendirilen Rasim Özdenören'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde yabancılaşmanın tarihî ve teorik yapısı kısaca incelenmiştir. Çalışmanın esas konusunu teşkil eden üçüncü ve son bölümde ise Özdenören'in öykülerinde kendisini gösteren yabancılaşma biçimlerinden örnekler verilmiştir. Eserlerinde modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan hızlı ve köklü değişimin birey ve toplum hayatındaki sarsıcı etkilerini yoğun bir şekilde işleyen Özdenören, bu etkilerden biri olan yabancılaşmaya da birçok öyküsünde yer vermiştir. Yazar, *Hastalar ve Işıklar*'dan *Uyumsuzlar*'a dek yayımlanan tüm öykü kitaplarında yabancılaşmanın bireysel ve toplumsal boyuttaki yansımalarını hayattan seçtiği çarpıcı kesitlerle okuyucuya aktarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öykü, yabancılaşma, birey, toplum, modernleşme.

ABSTRACT

ALIENATION IN THE STORIES OF RASİM ÖZDENÖREN

Uğur MANTU

In this study, various aspects of the concept of alienation in eleven story books of Rasim Özdenören are handled. For this purpose, in the first part of the study, information about the life and works of Rasim Özdenören, whose stories are studied through the concept of alienation in this study, are given. In the second part, historical and theoretical aspects of the concept of alienation are briefly analyzed. In the third and the final part which consists the main issue of this study, examples of alineation forms emerging in Özdenören's stories are presented. Özdenören intensively mentions in his stories about the rapid and radical changes that derive from modernisation and their traumatic effects on the life of the society and individuals. As one of these effects, alienation takes place in his several works, also. In all of his works, from *Hastalar ve Işıklar* to *Uyumsuzlar*, he narrates the reflections of alienation on the social and individual aspects by picking out impressive scenes from life.

Keywords: Story, alienation, individual, sociality, modernization.

ÖN SÖZ

Türk edebiyatının birçok türde nitelikli eserlere imza atmış kalemlerinden biri olan Rasim Özdenören, Türkiye'nin modernleşme sürecini yakından takip ederek ortaya çıkan sorunları öyküleri, denemeleri ve romanında ele almıştır. Bu sorunların bireysel ve toplumsal açıdan en yaygın olanlarından biri de yabancılaşmadır.

İlk kitabı *Hastalar ve Işıklar*'dan itibaren yayımlanan tüm öykü kitaplarında yabancılaşmaya yer veren Özdenören, bu konunun çeşitli boyutlarını edebî açıdan yetkin öykülerle ortaya koymuştur.

"Rasim Özdenören'in Öykülerinde Yabancılaşma" başlığını taşıyan bu çalışmanın amacı yabancılaşmanın Rasim Özdenören öykücülüğündeki görünümlerini incelemektir. Çalışmada Özdenören'in yayımlanan on bir öykü kitabındaki öyküler değerlendirmeye alınmıştır.

Çalışmanın "Giriş" bölümünde Rasim Özdenören'in öykülerini yayımlamaya başladığı dönemdeki edebiyat ortamı hakkında, öykü türü ön planda tutularak, kısa bilgiler verilmiş ayrıca toplumsal ve siyasi yapının durumuna da kısaca değinilmiştir.

"Rasim Özdenören'in Hayatı ve Eserleri" başlıklı birinci bölümde, Türk edebiyatının hem nicelik hem de nitelik bakımından en verimli isimlerinden biri olan Rasim Özdenören'in yaşamı ve edebî kişiliğine dair bilgilere yer verilmiştir. Bu kısımda; Özdenören'in eserlerinden, hakkında yazılmış kitaplardan, makalelerden, tezlerden ve yazarla yapılmış röportajlardan faydalanılmıştır.

"Kavram Olarak Yabancılaşma" başlıklı ikinci bölümde, yabancılaşma kavramı; kökeni, anlam dünyası, teorik gelişimi ile Türk ve dünya edebiyatındaki yansımaları bakımından değerlendirilmiştir. Yabancılaşmanın çeşitli açılardan incelenmesinde felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi ve edebiyat alanlarında kaleme alınan kitap, sözlük, makale ve tezlerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın esas konusunu teşkil eden "Rasim Özdenören'in Öykülerinde Yabancılaşmanın Görünümleri" başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise Özdenören öykücülüğünün en sık işlenen temalarından biri olan yabancılaşmanın metinlerdeki yansımaları; "Kendine Yabancılaşma", "Aile Bireyleri Arasındaki Yabancılaşma", "Topluma Yabancılaşma", "Kültürel ve Moral Değerlere Yabancılaşma", "Mekâna Yabancılaşma" ve "Düzene Yabancılaşma" başlıkları altında incelenmiştir. Yabancılaşma kavramı odağında ele alınan öyküler, tez metninde Özdenören'in öykü kitaplarının ilk baskı tarihlerine göre sıralanmıştır. Böylece yazarın öykü serüveninde yabancılaşma temasının gelişim sürecinin gözlemlenmesi amaçlanmıştır.

"Sonuç" bölümünde ise öykülerin değerlendirilmesiyle ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir.

Bu çalışmanın başlangıcındaki danışmanım olup düşünceleriyle bana yol gösteren Doç. Dr. Nuri Sağlam'a, çalışma boyunca bilgisi ve görüşlerinden yararlandığım, ilgi ve yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fırat Karagülle'ye ve bana her türlü desteği veren değerli eşim Derya Mantu ile sevgili oğlum Umut Can Mantu'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Uğur MANTU
Ankara, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii

ABSTRACT iv

ÖN SÖZ v

KISALTMALAR LİSTESİ ix

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

RASİM ÖZDENÖREN'İN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1. Hayatı..... 10

1.2. Edebî Şahsiyeti..... 29

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAM OLARAK YABANCILAŞMA

2.1. Yabancılaşma Kavramının Tanımı ve Tarihçesi..... 43

2.2. Yabancılaşma Kavramı Hakkındaki Görüşler..... 47

2.3. Yabancılaşma ve Edebiyat..... 64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RASİM ÖZDENÖREN'İN ÖYKÜLERİNDE YABANCILAŞMANIN GÖRÜNÜMÜ

3.1. Kendine Yabancılaşma ……. 75

3.2. Topluma Yabancılaşma……. 91

3.3. Aile Bireyleri Arasında Yabancılaşma……. 112

3.4. Kültürel ve Moral Değerlere Yabancılaşma……. 135

3.5. Mekâna Yabancılaşma ……. 159

3.6. Düzene Yabancılaşma……... 168

SONUÇ …….. 174

KAYNAKÇA…….. 177

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e. : Aynı eser

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

bk. : Bakınız

bs. : Basım

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Doç. : Doçent

Dr. : Doktor

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

Krş. : Karşılaştırma

Öğr. : Öğretim

Prof. : Profesör

S. : Sayı

s. : Sayfa

GİRİŞ

Rasim Özdenören, Türk edebiyatının son elli yılına damgasını vurmuş yazarlarımızdan biridir. Yazı hayatına öyküyle başlayan ve başta modernleşme olmak üzere çeşitli sebeplerle Türk toplumunda görülen sosyokültürel ve ekonomik değişmenin yansımalarına eserlerinde yer veren Özdenören, özellikle 70'li yılların ikinci yarısından itibaren deneme ve köşe yazarı kimliğiyle de önemli bir kalem hâline gelmiştir.

"Rasim Özdenören'in Öykülerinde Yabancılaşma" başlıklı bu çalışmanın odak noktasını Özdenören'in öyküleri teşkil etmektedir. Bu bağlamda yazarın öykülerini kaleme alıp çeşitli mecralarda yayımlamaya başladığı yıllardaki siyasi, kültürel ve edebî ortamdan kısaca bahsetmek konuya giriş bakımından faydalı olacaktır.

Rasim Özdenören'in yazı hayatına başladığı 50'li yıllarda Türkiye'de siyasi iktidar değişmiş olsa da gerek ekonomik gerekse toplumsal alandaki modernleşme faaliyetleri bütün hızıyla devam etmektedir. Bu dönemde uygulanan modernleşme stratejisinin geçmişten ayrılan en belirgin tarafı muhafazakâr kesimin ve onun değerler dünyasının daha dikkate alınmaya başladığı bir anlayışa geçilmiş olmasıdır.[1] Dönemin dikkat çekici bir başka gelişmesi de yönetilen konumda olan taşra ile yöneten konumundaki merkez arasında görülen yakınlaşmanın etkisiyle siyasal otoritenin paylaşılmaya başlamasıdır.[2]

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dünya siyasetinde Amerika ve Sovyetler Birliği merkez kabul edilerek ortaya atılan "iki kutuplu dünya" fikri Türkiye'yi de etkilemiştir. Aynı zamanda "Soğuk Savaş Dönemi" olarak da adlandırılan bu dönemde Türkiye, Kore Savaşı'na asker gönderip NATO üyesi ülkeler arasına katılarak Amerika'ya yakınlaşmıştır.[3] Bu tercih aynı zamanda devletin kontrolü altındaki ekonomik anlayıştan uzaklaşılarak, Amerika'nın da yönlendirmesiyle, liberal serbest pazar ekonomisinin benimsenmesini de beraberinde getirmiştir.[4]

---

[1] Zafer Durdu, **Türkiye'de Modern Düşünce ve Toplumsal Yapı**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2018, s. 145-146; Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner, 27. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 340.
[2] Durdu, **a.g.e.**, s. 127-128.
[3] Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, çev. Sedat Cem Karadeli, 2. bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 129-130; Zürcher, **a.g.e.**, s. 342.
[4] Zürcher, **a.g.e.**, s. 327-328.

1950 sonrasında Türk toplumu üzerinde etkili olan olgulardan biri de tarımda makineleşmenin yol açtığı köyden kente göçtür. Makineleşmeyle birlikte insan gücüne olan ihtiyacın azalması geçimini topraktan sağlayan köylü kesimin hareket alanını daraltmış ve onu doğduğu yerden ayrılarak kente göçmeye zorlamıştır.[5] Köyden kente göçün artmasında; bu iki yerleşim birimi arasındaki mesafenin kısalmasını sağlayacak karayolu hamlelerinin, kentin maddi ve sosyokültürel açıdan taşra insanı için bir cazibe merkezi hâline gelmesinin ve kısmen de olsa taşrada yaşayan kesimin ekonomik açıdan geçmiş dönemlere nazaran daha iyi bir noktaya ulaşmasının da payı vardır.[6]

Köylerden kentlere doğru akan insan seli, kentlerdeki mimari ve sosyal yapının değişmesine sebep olmuştur. Göçle birlikte kent merkezlerine yakın gecekonduların sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. 1950'li yılların başlarında kent nüfusuyla kıyaslandığında genel nüfusunun küçük bir kısmını oluşturan gecekondu nüfusu çok kısa bir zaman içerisinde hatırı sayılır bir artış göstermiştir. 1955 yılında 250.000 olan gecekondu nüfusu 1960 yılında 1.200.000'e yükselmiştir.[7]

Köyden kente göçün ortaya çıkardığı bir diğer olgu da kültürel ikilemlerdir. Geleneksel dünya tasavvurunun hâkim olduğu köylerde doğup büyüyen taşra insanının modern kültür etrafında şekillenen kent yaşamına uyum sağlaması kolay atlatılabilecek bir süreç değildir. İki dünya arasında kalan kişinin maruz kaldığı değerler çatışması onun ruhsal bakımdan çöküntüye uğramasına sebep olmuştur.

Taşra yaşamının insanlar arasındaki sıcak ve doğrudan ilişki biçimine alışık olan kişi, çıkarların ve faydacılığın ön planda olduğu dolaylı iletişimi önceleyen kent yaşamına uyum sağlamakta zorlanmıştır. Toplumsal alanda köklü değişikliklerin çok nadir gerçekleştiği, bir günlük yaşam planının neredeyse yıllarca aynı kaldığı bir ortamdan; anlık verilen kararların hayati öneme sahip olduğu, değişimlerin akıl almaz bir hızda gerçekleşebildiği yeni bir düzene geçiş, bireyin zihnini allak bullak etmiştir. Ayrıca taşrada doğayla barışık yaşayıp onu alt etme ya da ekonomik çıkarları doğrultusunda dönüştürme amacı gütmeyen kişinin kendini mekanik bir düzenin hüküm sürdüğü, doğanın tahrip edildiği ve yoğun çalışma temposu içerisinde nefes alınacak zaman ve mekânın olmadığı kent yaşamının ortasında

[5] Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993, s. 49.
[6] Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995, s. 164-165; Zürcher, **a.g.e.**, s. 328-329, 334.
[7] Keleş, **a.g.e**, s. 383.

bulması onun psikolojisi üzerinde sarsıcı etkiler yaratan durumlardan biridir. Bu ve benzeri daha birçok sebep, kişinin kent hayatında kendisini yalnız ve yabancılaşmış hissetmesine yol açmıştır.

Kent yaşamının olumsuz koşulları yalnızca köyden kente göçen bireyler üzerinde etkili olmamıştır. Kentte doğup büyümesine karşın modern kültürün kendisine dayattığı kimliğin içine sığmayan, çevresindeki kişilerle rutin ilişkilerin gerektirdiği konuşmalar haricinde iletişim kurmaktan kaçınan ve gittikçe maddeci bir hâl alan düzen içerisinde varoluşsal arayışlara giren bireyler de yalnızlık ve yabancılaşmanın mağdurları arasındadır.[8] 1950 ve sonrasının edebî hayatında etkisi görülen pek çok yazar, kentle organik bir bağ kuramayan bu kişilerin sorunlarına yer vermiştir.

Dönemin toplumsal hayatı üzerinde etkisi olan yukarıdaki olgular kısaca ele alındıktan sonra edebî ortam üzerine bazı bilgiler vermek de yerinde olacaktır.

1950'li yıllardaki Türk edebiyatı şiir anlayışları açısından değerlendirildiğinde, Garip akımının şiir üzerindeki etkisinin yavaş yavaş azalmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Toplumcu Gerçekçiler, Mavi Grubu, Hisarcılar ve İkinci Yeni'nin etkinliği dikkat çekmektedir.[9] Özellikle İkinci Yeni şairlerinin yerleşik gerçekliği yıkma çabasının ürünü olarak şiirlerinde o günler için alışılmadık imgelere ve dilsel sapmalara yer vermeleri birçok tartışmayla birlikte yeni bir edebiyat anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dönemin farklı edebî anlayışlara mensup isimleri tarafından yoğun bir şekilde eleştirilen İkinci Yeni hareketi, "anlamsız olma", "toplumdan kopukluk", "bunalım şiiri", "kaçış şiiri" ve "DP diktasının ürünü olma" gibi nitelendirmelere maruz kalmıştır.[10] Oysaki İkinci Yeni'yi sadece dönemin siyasi ikliminin toplumdan uzak bir örneği olarak görmek ya da yalnızca bireysel sıkıntıları anlatan anlamsız şiirlerin toplamından ibaret sayarak bu hareketin içinde değerlendirilen şairlerin Türk şiirinde gerçekleştirdikleri değişimi ıskalamak edebiyat eleştirisi bakımından yüzeysel bir yaklaşımdır. Elbette İkinci Yeni'nin ortaya çıkışında siyasal olayların biçimlendirdiği toplumsal ortamın ve bireysel unsurların payı vardır. Ancak bunun yanında dönemin kabul gören şiir anlayışına ve dil ile somutlaşan gerçeklik algısına yönelik karşı çıkışın etkisi de göz

[8] Alâattin Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, Ankara, Hece Yayınları, 2005, s. 82.
[9] **A.e.**, s. 85-89.
[10] **A.e.**, s. 129-131.

ardı edilmemelidir. Bunların haricinde İkinci Yeni'yi doğuran bir diğer sebep de şairlerin, Batılı yazar ve sanatçıları yakından takip etmeleridir. Gerçeküstücülük, atonal müzik ve soyut resim, İkinci Yeni şairlerinin poetikalarına etki eden unsurlar arasındadır.[11]

Dönemin edebiyatında İkinci Yeni şairleri kadar etkili olan bir diğer yazar grubu da 1950 Kuşağı öykücüleridir. 1950 Kuşağı'nın eserlerini yayımlamaya başladığı yıllarda öyküde Sabahattin Ali, Orhan Kemal ve Sait Faik Abasıyanık gibi isimlerin ağırlığı hissedilmektedir. Bunun yanında Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* (1950) adlı eserinin öncülerinden biri olduğu köy edebiyatı da etkisini artıran bir edebî anlayış olarak göze çarpmaktadır. Sait Faik'in *Alemdağ'da Var Bir Yılan* (1954) isimli öykü kitabı, 1950 Kuşağı'nı özellikle içerdiği öykülerde yer alan farklı gerçekçilik anlayışı bakımından yoğun bir şekilde etkilemiştir. Bunun yanında, tıpkı İkinci Yeni şairleri gibi, yakından takip ettikleri Batılı yazar ve sanatçılar da 1950 Kuşağı'nı edebî açıdan beslemiştir.[12]

Jean Paul Sartre ve Albert Camus gibi isimlerin başını çektiği Varoluşçuluk, 1950 sonrası Türk öyküsü söz konusu edilirken atlanmaması gereken bir felsefi akımdır.[13] Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı felaketlerin ardından modernliğin ortaya koyduğu ilkelerin sarsıldığını acı bir şekilde tecrübe eden Batılı insan, Tanrı'ya olan inancını da kaybetmeye başlayınca kendisini tam bir yalnızlık ve yabancılaşmanın ortasında bulmuştur. Gerçekliğe yönelik sorgulamalara girişen, geçmişle bağını koparan modern birey için hayat boş ve anlamsız bir hâl almıştır. Yabancılaşma, yalnızlık, uyumsuzluk ve bunaltı kavramları bu dönemin insanından bahsedilirken sıkça başvurulan kavramlar hâline gelmiştir. Böylece Varoluşçu felsefe, düşünsel ve edebî açıdan birçok eserin altyapısını oluşturmuştur.[14]

Varoluşçulara göre insan önceden belirlenmiş yani yaratılmış bir varlık olmayıp varlığını ancak kendi özgür eylemi içerisinde kazanabilmektedir.[15] Bunu yapabilmesi için de kendisini boyunduruğu altına alan her türlü dinî ve kültürel bağdan kurtulmalıdır. İnsan, varoluş mücadelesine girişirken yalnız olduğunu

---

[11] **A.e.**, s. 148.
[12] Jale Özata Dirlikyapan, **Kabuğunu Kıran Hikâye: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı**, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 13-14.
[13] **A.e.**, s. 14.
[14] Necip Tosun, **Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören**, 2. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2017, s. 83-84.
[15] Afşar Timuçin, "Varoluşçuluk", **Felsefe Sözlüğü**, 5. bs., İstanbul, Bulut Yayınları, 2004, s. 490.

bilmelidir. Varoluşçular için varoluşla örtüşmeyen bu hayatta bulantıdan kaçış yoktur. "Bulantı", "saçma" ve "fazlalık", kişinin özgürlük bilincine ulaşmasını sağlayacaktır.[16]

1950 Kuşağı öykücüleri eserlerinde yer verdikleri; kent hayatı içinde yaşamaktan bunalan, toplumsal baskı sebebiyle kendisini kıstırılmış hisseden ve bu yüzden değerlerle çatışan, bilinçaltında kurguladığı dünya ile dış gerçeklik arasında uyumsuzluk bulunan kahramanları ile varoluşçu felsefeyi edebiyatla bütünleştirmişlerdir. Özellikle Demir Özlü, varoluşçuluğun Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Özlü, eserlerindeki edebî yetkinlikten ziyade varoluşçu düşünceyi eserlerine yansıtarak akımın edebiyat dünyasına yerleşmesine sağladığı katkılarla öne çıkmıştır. Demir Özlü'yle birlikte Ferit Edgü, Leyla Erbil, Orhan Duru, Feyyaz Kayacan ve Adnan Özyalçıner de varoluşçuluktan beslenen öykücüler arasındadır.[17]

Rasim Özdenören, ilk öykü kitabı *Hastalar ve Işıklar*'da öykülerinin merkezine aldığı bireyin; topluma ve kendine yabancılaşmasına, varoluşuna uygun bir kimlikle kendini ispat edemediği toplumla yaşadığı değerler çatışmasına ve zaman zaman dışındaki gerçeklikten koparak çıktığı düşsel yolculuklarına yer vermesiyle 1950 Kuşağı öykücülerine yakınlaşmıştır. Bununla birlikte Rasim Özdenören'in varoluşçuluğun karakterini ortaya koyan temel kavramlara yüklediği anlam bu felsefeyle örtüşmemektedir. Özdenören'in *Hastalar ve Işıklar*'daki öykülerinde kahramanların yaşadığı yabancılaşmanın ve uyumsuzluğun sebebi modernleşmeyle ortaya çıkan kültürel değişmedir. Bireyin yaşamını biçimlendiren geleneksel yapıdan oldukça farklı bir değerler manzumesi üzerinde inşa edilen yeni düzene kendini ait hissedememesi onun giderek hastalıklı bir kimliğe bürünmesiyle sonuçlanmıştır. [18]

Öykülerinde birçok farklı kaynaktan beslenen Rasim Özdenören, *Hastalar ve Işıklar*'dan sonra daha farklı bir edebî anlayışı benimseyerek bireyin merkezde olduğu öykülerden toplumda, özellikle de ailede yaşanan sorunların öne çıktığı öykülere ağırlık verecektir. [19]

[16] Tosun, **a.g.e.**, s. 87-88.
[17] **A.e.**, s. 99-103.
[18] **A.e.**, s. 107-110.
[19] **A.e.**, s. 111.

Rasim Özdenören, 1970'li yıllarda *Çözülme* (1973), *Çok Sesli Bir Ölüm* (1974) ve *Çarpılmışlar* (1977) isimli üç öykü kitabı yayımlamıştır. Özdenören, bu üç kitabında modernleşmenin getirdiği değişimden etkilenen dindar taşra ailesinde ortaya çıkan sosyokültürel ve ekonomik sıkıntıları, aile fertleri arasındaki uyumsuzlukları, kişilik ve kimlik çatışmalarını ve yabancılaşmayı ele almıştır.[20]

70'li yıllarda edebî eserlerdeki ideolojik söylemin yoğunluğunun arttığı gözlemlenmektedir. Dönemin toplumsal hayatında etkisini gösteren siyasal çatışma ve şiddetin ortaya çıkardığı ayrışma edebiyata da yansımıştır. Öykülerde, toplumcu gerçekçiliğin bir yansıması olarak, ekonomik bakımdan zor durumdaki insanların ve işçi sınıfının sorunları sıkça işlenmiştir. Ayrıca grevler, öğrenci olayları, siyasi kavgalar da birer tema olarak kendilerine yer bulmuştur. Bu durumun olumsuz bir sonucu olarak zaman zaman edebî yetkinliğin geri planda kaldığı da görülmektedir. Bununla birlikte bu dönemin öyküsünü içerik açısından yalnızca güncel olayların belirlediğini düşünmek de doğru değildir. 1950'li ve 60'lı yıllardaki yenilikçi ve öncü çıkışı devam ettirerek konu ve yöntem bakımından arayışı ve çeşitliliği elden bırakmayan birçok yazarın 70'li yıllarda da öncü eserler kaleme aldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Adalet Ağaoğlu, Tomris Uyar, Oğuz Atay, Nedim Gürsel, Füruzan, Sevinç Çokum, Selçuk Baran gibi isimler ilk öykü kitaplarını bu zaman diliminde yayımlamışlardır.[21] Bu dönemin dikkat çekici verilerinden biri kadın öykücülerin sayısında gözlemlenen artıştır. Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu, Füruzan, Tomris Uyar, Nazlı Eray, İnci Aral, Sevinç Çokum ve Tezer Özlü'nün başını çektiği kadın öykücülerin eserlerinde sıkça işledikleri kent ile insan doğası arasındaki uyumsuzluktan doğan çatışma, kadın ve çocukların sömürülmesi, göç ile kültürel ve ahlaki değerlerin savunusu veya eleştirisi gibi konular 70'li yılların edebiyat ortamında büyük yankı bulmuştur.[22]

1980 sonrasında kaleme alınan edebî eserlerde bu dönemde ortaya çıkan köklü sosyoekonomik ve siyasi değişimlerin yol açtığı sarsıntıların izleri görülmektedir. 70'lerde etkili olan canlı, öfkeli ve sivri üslup yerini daha dingin, içe kapalı ve çok katmanlı bir söyleme bırakmıştır. Bir önceki dönemde metinlere hâkim olan ideolojik tonun kaybolup bireyin kendine ve topluma yönelik sorgulamaları,

[20] Ömer Lekesiz, **Yeni Türk Edebiyatında Öykü 5: Öykücüler ve Öykü Anlayışları, Öyküleri ve Çözümlemeleri**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2001, s. 506.
[21] Necip Tosun, **Modern Öykü Kuramı**, Ankara, Hece Yayınları, 2011, s. 55.
[22] Ömer Lekesiz, "70'li Yıllarda Türk Öykücülüğü", **Hece Öykü**, S. 7, Şubat-Mart 2005, s. 38.

geçmişe özlem, yalnızlık ve cinsellik gibi konuların öne çıkması edebiyat ortamındaki dönüşümün de habercisidir. Bu bağlamda 80 öyküsünün genellikle olayların toplumun bütünündeki görünümlerinden ziyade bireyler üzerindeki etkisini yansıtmaya odaklandığı söylenebilir.[23]

1980'li yıllar aynı zamanda öyküde postmodernist yönelimlerin görülme sıklığının arttığı bir dönemdir. Çeşitli araştırmalarda Türk edebiyatındaki ilk örneklerine Yusuf Atılgan ve Oğuz Atay'ın eserlerinde rastlandığı belirtilen postmodern tutumda zaman ve mekâna bağlılık ile alışılagelmiş gerçeklik algısından uzaklaşıldığı görülmektedir. Postmodernizm ile birlikte edebiyatımızda türler arasındaki geçişkenliğin çoğaldığı, yeni ve melez edebî türlerin ortaya çıktığı, öznelliğin ön planda tutulduğu ve toplumsal olaylara yaklaşımda ironik bakış açısına sıkça başvurulduğu dikkat çekmektedir.[24]

Rasim Özdenören'in öyküden ziyade deneme yazarlığıyla öne çıktığı 1980'li yıllar boyunca *Denize Açılan Kapı* (1983) adıyla sadece bir öykü kitabı yayımladığı görülmektedir. Özdenören, bu eserinde ilk dört öykü kitabından farklı olarak modern toplumun arayıştaki bireylerinin içine düştükleri bunalımdan çıkış için tasavvufa yönelişlerini ele almaktadır.

1980'li yıllarda biçim ve konuda görülen çeşitliliğin 90'larda da artarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle Umberto Eco, Jorge Luis Borges, Italo Calvino, Franz Kafka gibi dünya edebiyatının önemli isimlerinden ve Oğuz Atay, Bilge Karasu, Sevim Burak ve Vüs'at O. Bener'in aralarında bulunduğu 50 sonrasının öncü kalemlerinden etkilenen 90 kuşağı öykücülerinin toplumda tabu olan birçok konuyu çekinmeden ele aldıkları ve varolan düzenle bir hesaplaşma içine girdikleri görülmektedir. [25] 90 Kuşağı öykücülerinin dikkat çekici özelliklerinden biri de belli bir konuya ve bireye yer verilmeyen öyküler yazmış olmalarıdır. 80 Kuşağı öykücülerinde de örnekleri görülen gerçekliğin belirsizleştirilmesi ve tahkiyeden uzaklaşılması tavrı 90'larda da sürdürülmektedir.[26] Bu dönemde ilk öykü kitaplarını yayımlayarak edebiyat dünyasında kendilerine yer edinen yazarlar arasında Ali Teoman, Murat Gülsoy, Necip Tosun, Murat Yalçın, Mario Levi, Sema Kaygusuz,

[23] Tosun, **a.g.e.**, s. 56.
[24] Ayşenur Külahlıoğlu İslam, "Cumhuriyet Dönemi Türk Hikayesi", **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, Ed. Dr. Ramazan Korkmaz, 4. bs., Ankara, Grafiker Yayıncılık, 2007, s. 345.
[25] Tosun, **a.g.e.**, s. 58.
[26] Ahmet Sait Akçay, "90 Kuşağının Biçimciliği", **Hece Öykü**, S. 81, Haziran-Temmuz 2017, s. 54-55.

Müge İplikçi, Ramazan Dikmen, Cemal Şakar, Başar Başarır, Gürsel Korat ve Cihan Aktaş gibi isimleri saymak mümkündür.[27]

Rasim Özdenören, tıpkı 1980'li yıllarda olduğu gibi, 90'larda da sadece *Kuyu* (1999) isimli tek bir öykü kitabı yayımlamakla yetinmiştir. Özdenören'in *Kuyu*'da *Denize Açılan Kapı* ile başlayan tasavvufi atmosferi sürdürdüğü ve eserinde farklı görünümlerine yer verdiği yalnız ve yabancılaşmış bireyin kendi tabiatına dönebilmek için girdiği hakikat arayışı içerisinde toplumun değer yargılarını da sorguladığı göze çarpmaktadır.[28]

Öykü ön planda tutularak Türk edebiyatının 2000 ve sonrasındaki durumu değerlendirildiğinde okuyucunun karşısına hem nitelik hem de nicelik bakımından oldukça zengin bir tablonun çıktığı açıktır. İletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla insanlar arasındaki etkileşimin çok boyutlu hâle gelmesi, 80 sonrasında ortaya çıkan büyük anlatıların ve ideolojilerin çöküşüyle birlikte her şeyin konu olarak edebî eserde kendisine yer bulabilmesi ve gerek dergi ve yayınevi sayısındaki artış gerekse genel ağ ortamındaki farklı mecralar sayesinde yazılanların kolaylıkla okurla buluşturulabilmesi bu zenginliği doğuran sebeplerdir.

2000 ve sonrasındaki Türk öykücülüğüne baktığımızda önceki döneme ait bazı unsurların etkisini sürdürdüğü dikkat çekmektedir. 20. yüzyıl edebiyatının öne çıkan "yabancılaşma" ve modernlik eleştirisi" gibi konuların eserlerde yer bulmaya devam ettiği görülmektedir. Bunun yanında "muhafazakâr duyarlılık" ve "postmodernist tutum"u da bu dönem öyküsünün kurucu unsurları arasında saymak mümkündür.[29]

2000 sonrası öykücülüğünde öne çıkan yönelimlerden biri olan muhafazakâr tutum, modernleşmenin birey ve toplum hayatında yol açtığı olumsuzluklara karşı geleneksel değerleri savunma amacıyla ortaya çıkmıştır. Öykülerinde bu tutumu benimseyen yazarlar, geleneksel anlatılardan miras aldıkları konuları yeniden yorumlayarak farklı bir kanal açma yoluna girmişlerdir. Mitolojik temalardan ve tasavvufi öykülerden hareket ederek öykü dünyalarını oluşturmaya çalışan

[27] Kemal Gündüzalp, "90'lı Yıllarda İlk Öykü Kitapları", **Hece Öykü**, S. 81, Haziran-Temmuz 2017, s. 57-63.
[28] Kemal Timur, "Rasim Özdenören'in Öykülerinde Yabancılaşma", **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı**, Haz. Ali Dursun, Turan Karataş, Kayseri, Memursen Kayseri Şubesi Kültür Hizmetleri, 2011, s. 249-250.
[29] Burcu Bayer, "Türk Öyküsünün Hal-i Pür Melâli", **Post Öykü**, S. 11, Temmuz-Ağustos 2016, s. 44-45.

muhafazakâr yazarlar metinlerinde epik ve fantastik unsurları bolca kullanmaktadırlar.[30]

2000 sonrası öykücülüğünün bir diğer yönelimi ise postmodernizmdir. Postmodernist yöntemlerin edebiyat dünyasının neredeyse tüm kesimlerince tercih edilmesi onu hâkim anlayış hâline getirmiştir. Postmodernizmin hakikat konusundaki kabulleri sarsması, herhangi bir metnin edebî eser sayılmasında kıstas kabul edilen hiçbir kuralı dikkate almaması ve bu kuralsızlığın sosyal medyadaki başıboşlukla birleşmesi hem dil hem de edebiyat açısından bir kaos ortamının doğmasına yol açmıştır. Bu bakımdan postmodernizm ile modernleşmenin getirdiği sorunların daha da derinleştiği ileri sürülen görüşlerden biridir. Elbette postmodernizmin edebiyata sadece değer kaybını ve niteliksiz ürünleri getirdiğini söylemek mümkün değildir. Postmodernizm aynı zamanda konu ve teknik bakımından edebiyatın bakış açısının zenginleşmesini de sağlamıştır.[31]

2000'li yılları Rasim Özdenören ve öykücülüğü bakımından değerlendirdiğimizde karşımıza *Hışırtı* (2000), *Ansızın Yola Çıkmak* (2000), *Toz* (2002), *İmkânsız Öyküler* (2009) ve *Uyumsuzlar* (2015) isimlerini taşıyan beş öykü kitabı çıkmaktadır. Bunlardan *Ansızın Yola Çıkmak*'ta *Denize Açılan Kapı* (1983) ve *Kuyu* (1999)'da var olan tasavvufi arayışın devam ettirildiği gözlemlenmektedir. *Toz* ve *Hışırtı*'da ise modern hayatın birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri kadınların merkezde olduğu öykülerle yansıtılmaktadır. Bunun yanında *Toz*'da aşk da önemli bir tema olarak yer almaktadır. *İmkânsız Öyküler*'de ise öyküden ziyade denemeye yaklaşan, mekân ve zaman bakımından hayatla çok temas etmeyen ve fantastik unsurlar barındıran metinler dikkat çekmektedir.[32] Rasim Özdenören'in hâlihazırdaki son öykü kitabı olan *Uyumsuzlar* ise aşkın bireyler üzerindeki çeşitli etkilerinin odak noktasını oluşturduğu, herhangi bir olayı anlatmaktan çok kişilerin ruh hâllerini yansıtmanın önem kazandığı, duygu aktarımına dayalı öykülerden oluşmaktadır.[33]

[30] **A.e.**, s. 46-47.
[31] **A.e.**, s. 48-50.
[32] Alâattin Karaca, "Rasim Özdenören Öyküsünün Genel Özellikleri Nelerdir?", **40 Soruda Türk Öyküsü**, Haz. Cemal Şakar, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2018, s. 134-135.
[33] Tosun, **Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören**, s. 182-183.

BİRİNCİ BÖLÜM

RASİM ÖZDENÖREN'İN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1. Hayatı

Türk öykücülüğünün önemli isimlerinden Rasim Özdenören, ikiz kardeşi merhum şair Alâeddin Özdenören ile birlikte, İstanbullu bir baba ve Maraşlı bir annenin oğlu olarak 20 Mayıs 1940'ta Maraş'ta dünyaya gelmiştir.[34] Yazarın babası Hakkı Bey inşaat mühendisi olup belediyede bayındırlık fen memuru olarak görev yapmaktadır. Annesi Ayşe Nezahat Hanım ise ev hanımıdır. Ayşe Nezahat Hanım aynı zamanda şair ve yazar Necip Fazıl Kısakürek ile anne tarafından akrabadır. Necip Fazıl Kısakürek'in dedesi, Mecelle Komisyonu Üyesi ve hukukçu Hilmi Bey ile Ayşe Nezahat Hanım'ın annesinin dedesi kardeştir.[35]

Rasim Özdenören, adını dedesi Rasim Bey'den almıştır. Baba tarafından kökenleri Çankırı ve Gönen'e dayanmaktadır. Babasının ailesi Eyüp civarında "Kahveciler" veya "Kahvecioğulları"[36] namıyla anılmaktadır. Ailenin, Soyadı Kanunu yürürlüğe girdiğinde bu namı soyadı olarak almak istemesine karşın nüfus memurunun, biraz da dönemin yönetiminin etkisiyle, "oğulları" ile biten bir soyadı almalarına izin vermemesi dolayısıyla yazarın babası Hakkı Bey, "Ören" soyadını almayı düşünmüştür. Bu soyadının da daha evvel başka bir aile tarafından alındığı öğrenilince yazarın dayısının kararıyla ailenin soyadı "Özdenören" olarak kaydedilmiştir. Dayı, farklı yerlerde ikamet eden aile üyelerine telgraf çekerek herkesin bu soyadını almasını istese de, bir aksaklık neticesinde, ailenin bir kısmının soyadı kayıtlara "Özdengil" olarak geçmiştir. Bu durum, günümüzde de devam etmektedir.[37]

---

[34]Rasim Özdenören, kendisiyle yapılan bir konuşmada esas doğum tarihinin 20 Mayıs olmayabileceğini ancak doğumu esnasında, annesinin beyanına dayanarak, Cuma Salası verildiğinden hareketle cuma günü dünyaya geldiğinin kesin olduğunu belirtmektedir. Bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Ülkü Eliuz, **Rasim Özdenören**, İstanbul, Bir Yayıncılık, 2018, s. 23.

[35] M. Nezir Eryaysoy, **Gül Yetiştiren Adam Rasim Özdenören**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2019, s. 26-29.

[36] Rasim Özdenören daha sonraki yıllarda namdan esinlenerek, yazıların yazıldığı dönemde aynı zamanda devlet memuru olması sebebiyle, çeşitli mecralarda kaleme aldığı bazı yazılarında takma adlarından biri olarak "Celil Kahvecioğlu"nu kullanmıştır. Özdenören'in kullandığı bu soyadının asıl soyadları olduğunu belirttiği söyleşi için bk. D. Mehmet Doğan, "Konuk Rasim Özdenören", **D. Mehmet Doğan ile Edebiyat Sohbetleri Cilt 1**, Ed. Mustafa Atiker, Ankara, Keçiören Belediyesi Yayınları, 2013, s. 73.

[37] Eliuz, **a.g.e.**, 23-24; Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 26.

Rasim Özdenören'in ayrıca Necibe ve Nedime adlarında kendisinden yirmi ay evvel doğmuş ikiz ablaları vardır. Ablalarından Necibe, doğumundan dokuz ay sonra vefat etmiştir.

Özdenören, çocukluğunun ilk yıllarını Maraş'ta geçirmiştir. Okula başlayana kadarki dönemde özellikle ninesinden dinlediği masallar ve türküler yazar üzerinde etkisi yazarlık yıllarında da sürecek kalıcı izler bırakmıştır.

Özdenören'in çocukluğundaki etkisi yazarlık dönemine de yansıyan isimlerden biri de yazarın babası Hakkı Bey'dir. Maraş'ta yaşayan bir İstanbullu olan Hakkı Bey, içinde yaşadığı bu şehri dışardan biri gibi gözlemlemiş ve bu gözlemlerini zaman zaman çocuklarına da, biraz da dramatize ederek, aktarmıştır. Özellikle şehre geldiği ilk yıllarda Maraş'ın kültürüne tamamen yabancı olduğu için insanlarla iletişim kurmakta zorlanan babasının hayatı boyunca Maraş'ın yerel yemeklerinden uzak durduğunu dile getiren Özdenören, zihinlerindeki Maraşlı kimliğinin oluşumundan Hakkı Bey'in yaptığı Maraşlı tasvirlerinin oldukça önemli yer tuttuğunu belirtmektedir.[38]

Yazarın baba toprağına ilk kez ayak bastığı tarih ise 1946'dır. O dönemde Maraş ile İstanbul arasında karayolu ile ulaşımın sağlanamaması sebebiyle trenle yapılan yolculuğun sebebi, Özdenören'in amcası Basri Bey'in vefat etmesidir.[39]

Rasim Özdenören ve ikiz kardeşi Alâeddin Özdenören ilkokula da 1947-1948 eğitim-öğretim yılında Maraş'ta Sakarya İlkokulunda başlamışlardır. Özdenören kardeşler, iki yıllık okul sürecinin sonunda babalarının görev sebebiyle Malatya'ya tayin olmasının ardından ilkokula buradaki Cumhuriyet İlkokulunda devam etmişlerdir. İlkokul yıllarında okumaya oldukça meraklı olan Özdenören kardeşlerin okudukları eserler arasında; *Hz. Ali Cenkleri*, Abdullah Ziya Kozanoğlu ve Feridun Fazıl Tülbentçi'nin romanları ilk sıralardadır.[40]

Rasim ve Alâeddin Özdenören, ilkokulu beş yıl kaldıkları Malatya'da tamamlamışlardır. Ortaokula da yine aynı şehirdeki Malatya Ortaokulunda başlamalarına karşın ortaokulun üçüncü sınıfa geçtikleri 1954 yılında babalarının tayininden dolayı Tunceli'ye taşınıp ortaokulu burada tamamlayacaklardır. Hakkı

---

[38] Ali Haydar Haksal, "Rasim Özdenören ile Öyküsü Üzerine Bir Konuşma", **Ruh Denizinden Öyküler**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2008, s. 129-130. Bu konuşma ilk defa *Yedi İklim* dergisinin Mart 1999 tarihli 107-108. sayısında yayımlanmıştır.
[39] Eryaysoy, **a.g.e.,** s. 37.
[40] **A.e.,** s. 37-40.

Bey'in bu ile tayin olmasının sebebi, dönemin muhalif gazetelerinden *Ulus*'u okumasıdır. Dönemin valisi Ahmet Tekelioğlu'na şikâyet edilen Hakkı Bey, her ne kadar gazeteyi muhaliflerin iktidar hakkında ne düşündüğü konusunda bilgi sahibi olmak amacıyla okuduğunu söylese de Vali'yi buna inandıramaz ve Tunceli'ye nafia (bayındırlık) müdürü unvanıyla sürgün edilir.[41]

Rasim Özdenören'in Tunceli yılları özellikle gazete okumaları bakımından oldukça yoğun geçmiştir. Özellikle İstanbul çıkışlı bir gazete olan *Yeni Sabah*'ın edebiyat sayfaları yazarın dikkatini çekmektedir. Özdenören ayrıca bu dönemde Ömer Seyfettin külliyatını da tamamlamıştır. Yazar, o yıllarda; Viyana Kuşatması, Tiryaki Hasan Paşa'nın Kanije Kalesi Müdafaası, İstanbul'un Fatih tarafından fethi ve Yavuz Sultan Selim'in seferleri gibi önemli tarihî olayları anlatan ve elden ele dolaşan broşürleri de okumuştur. Tunceli'nin Özdenören'e kattığı kazanımlardan biri de bu şehirde öğrendiği halaydır. Yazar, burada edindiği ahenk bilincinin ilerideki kuramsal çalışmalarına da katkı sağladığını belirtmektedir.[42]

1955 yılında Maraş Lisesine kayıt yaptırarak lise hayatına başlayan Rasim Özdenören için bu yıllar aynı zamanda hayat boyu sürecek dostlukların temellerinin atıldığı bir zaman dilimini içermektedir. Özdenören; Cahit ve Sait Zarifoğlu kardeşler, Erdem Bayazıt, Hasan Seyithanoğlu, Ali Kutlay gibi isimlerle lisenin birinci sınıfında tanışarak arkadaş olacaktır. Ayrıca bu lise bünyesinde çıkarılan bir edebiyat dergisi olan *Hamle* de Özdenören'in dikkatini çekecek ve arkadaşlarıyla bu dergide görev alacaklardır. *Hamle*'nin yazarın hayatındaki etkilerinden biri de dergiyi çıkaran Nuri Pakdil'in adını bu sayede öğrenmiş olmasıdır.[43]

Rasim Özdenören ilk öyküsünü de lise yıllarında kaleme almıştır. Erdem Bayazıt'tan arkadaşları Ali Kutlay'ın bir hikâye yazdığını öğrenen Özdenören, bu öyküyü okumak istese de Kutlay'ın razı olmamasıyla bu isteğini gerçekleştiremez. Aslında Özdenören'in amacı hikâyeyi okumaktan ziyade arkadaşını yazmayı sürdürmesi için teşvik etmektir. Yazar, bu sırada Erdem Bayazıt ve Ali Kutlay'ın bir mahalli gazetede kaleme aldıkları edebî ürünleri yayımladıklarından haberdar olmuştur. Her ne kadar ikiz kardeşi Alâeddin Özdenören ilkokul yıllarından bu yana

[41] Eliuz, **a.g.e.**, s. 30; Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 41-42.
[42] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 37-43.
[43] Eliuz, **a.g.e.**, s. 41.

şiir yazsa da onun, ev ödevleri haricinde, yazdığı tek yazı Tunceli'deki ortaokul döneminde Maraş'ı anlattığı bir kompozisyondur.[44]

Özdenören'in hikâyesini okumak için sürdürdüğü ısrarlarına dayanamayan Ali Kutlay, hikâyesini arkadaşına ancak onun da bir hikâye yazarak kendisine göstermesi şartıyla okutacağını söylemiştir. Bu şart koşma, yazarın içindeki öykücünün açığa çıkmasına bir vesile olacaktır. Arkadaşı sayesinde aslında yazılacak pek çok hikâyenin zihninde biriktiğini fark edecek olan Özdenören, kaleme aldığı hikâyeyi ertesi gün arkadaşına verir. Kutlay'ın hikâyesini eline aldığında yazarı şaşırtan bir durum ortaya çıkacaktır. Şaşkınlığının sebebi arkadaşının hikâyesinin manzum biçimde yazılmış olmasıdır. Özdenören, okuduğu hikâye kendisini çok etkilemese de, arkadaşına hikâyeyi çok beğendiğini söylemiştir. Ali Kutlay ise arkadaşının hikâyesini özellikle sonu sebebiyle eleştirmiştir. Kutlay'a göre hikâyenin kahramanı olan çocuğun hikâye sonunda ölmesi metnin olay örgüsünün akışı bakımından daha uygun olacaktır. Özdenören ise metni bu şekilde tasarlamanın yeni bir hikâye yazmakla eşdeğer olacağını ancak bunun da bir seçenek olduğunu ve kendisinin bunu düşüneceğini arkadaşına söylemiştir. İki arkadaş arasındaki "Sen hikâyeni bana okutursan ben de hikâyemi sana okuturum." cümlesiyle özetlenebilecek karşılıklı anlaşma uzun bir süre devam etmiş ve yazılan hikâyelerin sayısı yüzü bulmuştur. İki arkadaştan Rasim Özdenören hikâye yazmayı sürdürerek Türk edebiyatının önemli yazarlarından bir hâline gelirken, Ali Kutlay ise, Özdenören'e göre çeşitli dergilerde yayımlanan güzel hikâyeler kaleme almasına rağmen, bir süre sonra yazı hayatını sonlandırmıştır.[45]

Rasim Özdenören, Ali Kutlay'ın bir arkadaşı aracılığıyla *Varlık* dergisiyle de tanışacaktır. Özdenören'in *Varlık* dergisini okuyana dek edebiyat hakkındaki fikirleri o döneme kadar okuduğu *Hazreti Ali'nin Cenkleri* ile Abdullah Ziya Kozanoğlu, Feridun Fazıl Tülbentçi, Esat Mahmut Karakurt, Kerime Nadir ve Muazzez Tahsin Berkant gibi popüler edebiyat dairesinde değerlendirilebilecek isimlerin romanları ve bir arkadaşından alıp okuduğu Ömer Seyfettin külliyatı ile sınırlıdır. Özdenören, *Varlık* dergisinin sayfalarını karıştırırken daha önce *Hamle* dergisinde gördüğü Sait Faik Abasıyanık resminin buradaki bir yazıda da kullanıldığını görmüştür. Aynı zamanda *Varlık* sayesinde Sait Faik Abasıyanık adına düzenlenen bir hikâye

[44] Rasim Özdenören, "Kuş Bakışı", **Hece**, S. 126-127-128, Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s. 16-17; Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 46.
[45] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 47-48.; Özdenören, **a.g.e.**, s. 17.

armağanın bulunduğunu da öğrenen yazar, bu ödülü o yıl kazanan[46] Tahsin Yücel'in 23, kendisinin ise henüz 15 yaşında olduğunu fark etmiştir. "Genç hikâyecilerin hikâyelerini gönderdiklerinde bunların basılıp basılmayacağını öğrenmek ve de dergiye abone olmak" amacıyla *Varlık*'a bir mektup gönderen Özdenören'in aldığı cevap onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Dergiden Özdenören'in mektubuna verilen cevap, ellerindeki hikâye toplamının kendilerine yeni bir hikâye gönderilmese bile en az iki yıl yeteceği şeklindedir. Yazar, aldığı olumsuz cevaba rağmen hikâyeler yazmaya devam edecektir.[47] Bu sırada Özdenören'in dergiye gönderdiği mektuptaki sorusuna şaşıran ve anlaşıldığı kadarıyla bu sorudan rahatsızlık duyan Nurullah Ataç, *Türk Dili* dergisinin Temmuz 1956 tarihli 58. sayısında konuya ilişkin olarak şu cümleleri kaleme almıştır:

"Derginin okurlarından biri bir beti *(mektup)* ile sormuş:

Derginizin hikâye yazarları belli kişiler mi? Değilse niye diğer sanatkârların hikâyelerini basmıyorsunuz? Gönderilen hikâyelerden beğendiklerinizi basar mısınız?

Benim bildiğim, *Varlık'*ın bütün sayılarında iki, üç öykü çıkar, bunları yazanlar da belli kimseler değildir. *Varlık,* bize en çok öykücü tanıtmış dergidir, ona da böyle bir soru gönderilebileceğini sanmazdım. İvecenlik ediyor gençler, birinin gönderdiği bir yazı, bir öykü beğenilmedi mi, 'Demek siz yalnız öteden beri tanıdığınız kimselerin yazılarını basıyorsunuz' deyiveriyorlar, yazılarının beğenilmemiş olabileceğini, değersiz olabileceğini bir kıpı *(an)* bile uslarına getirmiyorlar. Öyle sanıyorum, *Varlık* da bütün dergiler gibi yazı arar, yır [şiir], öykü, deneme gönderildi mi, sevinir. (…)"[48]

Rasim Özdenören ve arkadaşı Ali Kutlay bu sırada yazılarını bir yerel gazetede yayımlatmaya karar verirler. Bu amaçla Maraş'taki *Hizmet* gazetesiyle görüşerek, öykü haricindeki, yazılarını burada yayımlamaya başlarlar. Gazetede yazmayı sürdürürken öykücülükten de vazgeçmeyen iki arkadaş *Varlık* dergisini takibe devam etmektedir. Kutlay, Özdenören'e o dönem *Varlık* dergisinde yer alan bir bölüm olan "Köyden Sesler"e uygun içerikte öyküler kaleme alarak göndermeyi teklif eder. Özdenören de bu teklifi ciddiye alıp birkaç öyküsünü *Varlık*'a gönderir.

[46] 1956 yılında verilen Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı *Haney Yaşamalı* isimli kitabıyla Tahsin Yücel kazanmıştır. Her ne kadar bazı yıllarda veril(e)memiş olsa da söz konusu ödül günümüzde de varlığını sürdürmektedir.
[47] Eryaysoy, **a.g.e.,** s. 45-49.
[48] Nurullah Ataç, **Dergilerde**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s. 325-326.

Hem Kutlay'ın hem de Özdenören'in "Köyden Sesler" bölümünde öyküleri yayımlanır.[49]

Rasim Özdenören'in *Varlık* dergisinin "Köyden Sesler" isimli bölümünde yayımlanan ilk öyküsü "Akarsu"dur.[50] Söz konusu öykü her ne kadar çok da üst düzey bir yetkinliğe sahip olmasa da gelecekteki öykücüyü müjdelemektedir. Özdenören öykücülüğünün önemli unsurlarından biri olan tasvirler "Akarsu" öyküsünde de kendisini göstermektedir. Dikkat çeken bir başka nokta da öykünün, yayımlandığı dönemlerde Türk edebiyatı üzerinde yoğun etkisi görülen köy edebiyatına ait özellikler barındırmasıdır.

Rasim Özdenören bu sırada *Varlık* ve temsil ettiği değerler dünyasının haricindeki bir mecradan pek de haberli değildir. Zira o dönemde yayımlanan *Varlık, Yeditepe, Yenilik, Seçilmiş Hikâyeler* gibi dergiler hep aynı dünya görüşünün temsilcileridir. Bu bakımdan Özdenören'in zihin dünyasında yeni bir kapı açılmasına Erdem Bayazıt'ın amcasının oğlu Mehmet Bayazıt vesile olacaktır. Bir sohbet sırasında masanın üzerinde duran edebiyat dergilerini gören Bayazıt, bu dergileri; "mason", "komünist", "solcu" gibi sıfatlarla tasnif etmiştir. Özdenören ise buna karşı çıkarak bir ödül üzerinde bile uzlaşamayarak kavga eden bu dergilerin tek bir görüş etrafında birleşmelerinin mümkün olmadığını belirtir. Daha sonra Bayazıt'ın önerisiyle *Serdengeçti* mecmuasını karıştıran Özdenören, bu mecmuayı pek de beğenmez. Daha sonra yine Bayazıt'ın önerisi üzerine Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* dergisini okuyan yazar, ilk bakışta bu derginin içeriğinden de memnun kalmamıştır.[51]

Rasim Özdenören bir yandan fikrî arayışlarını sürdürürken bir yandan da dergilere ürün göndermeye devam etmektedir. Yazarın öykülerinin yeni adresi *Türk Sanatı* dergisi olmuştur. Bunun sebebi dergiye gönderilen ürünlerin yayımlanıp yayımlanmadığına bakılmaksızın eleştiriye tabi tutulmasıdır. Bu bakımdan dergiyi önemli bulan Özdenören'e, dergi tarafından öykülerinde, dönemin moda akımının bir yansıması olan yöresel şive kullanımından uzak durması yönünde bir eleştiri yapılır. Aldığı eleştiri yazarın öykücülüğüne yeni bir açılım kazandıracaktır.[52] *Türk Sanatı* dergisinin yazar için bir başka önemli yanı daha vardır. Rasim Özdenören'in sonraki bu dergide yayımlanması için gönderdiği, öykülerinin "bir tür nebülözünü

[49] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 50-51.
[50] Rasim Özdenören, "Akarsu", **Varlık**, S. 445, 1 Ocak 1957, s. 10.
[51] Doğan, **a.g.e.**, s. 57.
[52] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 58.

oluşturduğunu" düşündüğü "Düşler Şöleni" başlıklı öykü dosyası yayımlanmaz ve yazarın elinde bir başka kopyası bulunmadığından yazarın, kendi ifadesiyle, sayısı 1000'e ulaşan kayıp öyküleri arasındaki yerini alır.[53]

Rasim Özdenören, lise ikinci sınıfın yaz tatilinde, arkadaşlarıyla, *Hamle* dergisini çıkartan Nuri Pakdil ile tanışır. Bu tanışmanın ardından 1957-1958 ders döneminde Özdenören ve arkadaşları, Nuri Pakdil'in onlar üzerinde bıraktığı olumlu etki sayesinde, Pakdil'den sonra devam etmeyen *Hamle* dergisini tekrar çıkarmaya başlarlar. Söz konusu dergi Özdenören ve arkadaşları tarafından üç sayı daha yayımlandıktan sonra dergiyi yayımlayan öğrencilerin ders yoğunluğu sebebiyle bir daha çıkarılamaz.

Rasim Özdenören ve arkadaşları lise son sınıfta *Pazar Postası* dergisi aracılığıyla İkinci Yeni şiiriyle tanışmışlardır. Bu şiir hareketinin ürünlerini kendi yazdıklarıyla mukayese ettiklerinde aralarında birtakım benzerlikler bulunduğunu fark etmişlerdir. Bu durum, dergiyi düzenli olarak takip etmelerini beraberinde getirmiştir. Özdenören bu dönemde en çok okudukları kitaplar olarak; Cemal Süreya'nın *Üvercinka* (1958), Edip Cansever'in *Yerçekimli Karanfil* (1957) ve Turgut Uyar'ın *Dünyanın En Güzel Arabistan'ı* (1959) isimli şiir kitaplarını saymıştır.[54]

Lise son sınıfta Rasim Özdenören ve arkadaşlarının arasına Urfa Lisesinden gelen Mehmet Akif İnan da katılmıştır. İnan, şairliğiyle dikkat çeken bir isimdir. Aynı sınıfta olmadıkları için o dönem pek sık görüşmeseler de aralarında belli bir tanışıklık oluşur ancak asıl dostluk lisenin bitirilmesinden sonra kurulacaktır. Böylece, deyim yerindeyse, ileride *Mavera* dergisini kuracak ekip de tamamlanmış olur.[55]

Bu arada birden fazla mecrada yazıları yayımlanan Rasim Özdenören, öğretmenleri tarafından da ilgi gören bir öğrenci hâline gelmiştir. Bu tanınırlık, lise bitirme sınavında işini kolaylaştıracaktır. Bu yardıma ihtiyaç duymadan da okulu bitirecek yeterliliğe sahip olan yazar, liseden 1958'in Haziran ayında mezun olur. Arkadaş grubu içerisinde Haziran ayında, ikmale kalmadan mezun olan tek kişi Özdenören'dir. Arkadaşlarından bazıları bir ya da iki dersten ikmale kalırken bazıları

[53] Rasim Özdenören, "Kuş Bakış", s. 20.
[54] **A.e.**, s. 25.
[55] Eliuz, **a.g.e.**, s. 45.

da okulu uzatmak zorunda kalırlar. Okulu uzatanlar arasında Erdem Bayazıt ve Cahit Zarifoğlu gibi isimler de vardır.[56]

Rasim Özdenören liseyi bitirdikten sonra eğitim hayatına üniversitenin hangi bölümünde devam edeceği konusunda kısa süreli bir kararsızlık yaşamıştır. Hangi bölümü okuyacağına karar veremese de hangi bölümde okumak istemediğine emindir. Özdenören'in eğitimiyle alakalı gelecek planlamasında kesinleşen tek nokta öğretmenlik yapmak istememesidir. Lise arkadaşlarının yaramazlıkları onu böyle bir düşünceye sevk etmiştir. Özdenören, kendisiyle yapılan bir söyleşide öğretmenlik yapmak isteseydi tercihinin öncelikle İngiliz Filolojisi, olmazsa Sosyoloji veya Felsefe ya da Psikoloji olacağını belirtmiştir. Ayrıca yazar, okumayı düşünmediği bölümlerden birinin de Türk Dili olduğunu ifade etmiştir.[57] Belli bir süre sonra yaşadığı kararsızlık hâlinden kurtulan Özdenören'in üniversitede okumak için tercih ettiği bölüm Hukuk olacaktır. Yazar, 1958 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydını yaptırmak üzere İstanbul'un yolunu tutacaktır. Özdenören, İstanbul'da Eyüp'teki dededen kalma evde ikamet etmeye başlamıştır. Hukuk bölümünde yalnız kalmayan yazar, burada kendisiyle aynı bölümü tercih eden lise arkadaşı Ali Kutlay ile birlikte eğitim görecektir.[58]

Rasim Özdenören'in üniversite yılları yoğun okumalarla geçecektir. Üniversitenin ilk yılında Mümtaz Turhan'ın *Garplılaşmanın Neresindeyiz?* (1958) ve Peyami Safa'nın *Türk İnkılâbına Bakışlar* (1938)[59] isimli eserleri yazarın okuduğu kitaplar arasında öne çıkmaktadır. Fikrî bir arayış içinde olan Özdenören, İstanbul'a geldikten sonra Nuri Pakdil ile daha sık görüşmeye başlayacaktır. Pakdil ile olan sohbetleri ona düşünce açısından yeni yolların açılmasını sağlayacaktır. Üniversite ikinci sınıfta Özdenören'in yanına okuldan uzaklaştırıldığı için liseyi İstanbul'da tamamlayacak olan ikiz kardeşi Alâeddin ve şehre tıpkı yazar gibi hukuk okumak için gelen Erdem Bayazıt da katılacaktır. Lisenin son sınıfında tanıştığı Mehmet Akif İnan da kısa bir süreliğine İstanbul'da ikamet etmiş ve sonrasında üniversiteyi okumak üzere Ankara'ya geçmiştir. İnan'ın İstanbul'da bulunduğu dönemler

[56] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 61-63; Eliuz, **a.g.e.**, s. 45.
[57] Asım Gültekin, "Kırk Yaşına Ulaşabildiğimi Söyleyemiyorum", **Kitap Postası**, S. 13, Nisan 2006, s. 47.
[58] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 64.
[59] Peyami Safa, söz konusu kitabının sonraki baskılarında, görüşlerinde meydana gelen birtakım farklılaşmalardan dolayı, bazı değişiklikler yapma ihtiyacını duymuştur. Konu hakkında bilgi için bk. Murat Yalçın (ed.),**Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi: Cilt 2**, 3. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 880.

Özdenören ile arasındaki arkadaşlığın ilerlemesini sağlamıştır. İnan, özellikle ezberden okuduğu Ahmet Haşim ve diğer önemli şairlere ait şiirlerle Özdenören'in takdirini kazanmıştır.[60]

Üniversite dönemi Rasim Özdenören'in okuma listesine Dostoyevski'nin eklenmesi bakımından da önemlidir. Yazarın Dostoyevski okumaya yönelmesinde arkadaşları Ali Kutlay ile Erdem Bayazıt arasında cereyan eden "Dostoyevski'nin Batılı mı yoksa Doğulu mu olduğu?" konulu tartışmanın da payı vardır. Daha evvel okuduğu *İnsancıklar* ve *Beyaz Geceler* romanlarının yazarı tanımak için yetersiz kaldığını düşünen Özdenören'in Dostoyevski okuma serüvenini tekrar başlatan roman *Suç ve Ceza*'dır. Bu eseri; *Ezilenler, Karamazov Kardeşler, Budala* ve *Ecinniler* gibi kitaplar takip edecektir. Bulabildiği bütün Dostoyevski romanlarını okumaya çalışan Rasim Özdenören'in bu tutkusu okulunun uzamasına sebep olacaktır.[61]

Özdenören üçüncü sınıfa geçtiği 1961 yılında Cahit Zarifoğlu da, üç senelik bir gecikmeyle, liseyi tamamlayarak İstanbul Üniversitesinde Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü okumak üzere İstanbul'a gelmiştir. Böylece Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt ve Cahit Zarifoğlu kısa bir süreliğine de olsa yine bir arada olma imkânını yakalamışlardır. Bu birliktelik Bayazıt'ın maddi sebeplerle Ankara Üniversitesine yatay geçiş yapmasıyla sonlanacaktır. Çalışmak zorunda kalan Bayazıt devam mecburiyetinin olmaması sebebiyle Ankara Üniversitesini tercih etmiştir.[62] Özdenören, 1962 yılında Hukuk Fakültesindeki eğitimini sürdürdüğü sırada İktisat Fakültesinin bünyesinde bulunan Gazetecilik Enstitüsünün açtığı sınavı kazanarak kaydı yaptırmış ve aynı anda iki bölümde okumaya başlamıştır. Yazar, Gazetecilik Enstitüsünü 1964 yılında tamamlayacaktır.[63]

1962 yılı, Rasim Özdenören'in hayatında önemli bir eşiktir. Bunun sebebi, yazarın Sezai Karakoç'la tanışmasıdır. Özdenören, Nuri Pakdil'in selamıyla yanına gittiği Karakoç'un özellikle dönemin kültürel ve siyasal gelişmelerine yönelik değerlendirmelerinden etkilenmiştir. Bu tanışma aynı zamanda Özdenören'de bir bilincin uyanmasına da vesile olmuştur. Uzun süren konuşmanın ardından dışarı çıktıklarında Sezai Karakoç fikirlerini dile getirebilecekleri bir derginin eksikliğini

[60] Özdenören, **a.g.e.**, s. 28; Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 64-67.
[61] Özdenören, **a.g.e.**, s. 32.
[62] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 68-70.
[63] **A.e.**, s. 77-78.

belirtince Rasim Özdenören de kendilerine *Türk Sanatı* dergisinin sahibi Abidin Mümtaz Kısakürek tarafından yapılan dergiyi yeniden çıkarma teklifinden bahsetmiştir. Karakoç'un bu tekliften memnun olacağını düşünen Özdenören, onun "Ama biz Müslümanız!" cümlesiyle sarsılacaktır. Bu cümle Özdenören'i hem estetik hem de düşünsel anlamda âdeta yeniden inşa eden bir cümledir. Özdenören, Sezai Karakoç'un düşünce ve yazılarındaki derinliğin karşısında kendisinin yazmasının bir anlamı olmadığını düşünerek yazmaya üç yıllık bir ara verecektir. Özdenören'in tekrar yazmaya başlaması da Karakoç'un kendisinden *Soyut* dergisine gönderilmek üzere hikâye istemesiyle gerçekleşecektir.[64] Rasim Özdenören 1964 yılında Sezai Karakoç'un yönlendirmesiyle George Orwell'in önemli eserlerinden biri olan *Animal Farm* (1945)'ı *Hayvan Çiftliği: Domuzlar Diktatöryası* adıyla Türkçeye tercüme edecektir.

Rasim ve ikiz kardeşi Alâeddin Özdenören'i Necip Fazıl Kısakürek ile tanıştıran da Sezai Karakoç olacaktır. Rasim Özdenören, bu tanışmanın ardından Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* dergisine sıklıkla gidip gelecek ve onun düşünce ikliminden etkilenecektir.[65]

Rasim Özdenören, *Diriliş* dergisinde 1966 yılından itibaren öyküler yayımlamaya başlamıştır. Bunların arasında yazarın ilk kitabı *Hastalar ve Işıklar*'da da yer alacak "Yıkıntı", "Dönüş", "Profil", "Yankı" ve "Kundak" gibi öyküler vardır.[66] Özdenören'in *Diriliş* dergisindeki edebî faaliyeti derginin yayınına ara verdiği 1967'ye kadar yoğun bir şekilde devam edecek, Özdenören dergide bulunduğu bu süre içerisinde dergicilikle alakalı birtakım teknik bilgiler de edinecektir.[67]

Rasim Özdenören'in hayatındaki önemli noktalardan bahsedilirken gerçekleşmeyen ya da yarıda kalan dergi tasarılarından da bahsedilmesi faydalı olacaktır. Bunlardan biri yazarın *Soyut* dergisinde öykü yayımladığı 1965 yılında ona ve Cahit Zarifoğlu'na daha önceden dergicilik tecrübeleri bulunan Refik Durbaş, Eser Gürson, Süreyya Berfe ve Egemen Berköz'ün de aralarında bulunduğu yazarlar tarafından yapılan birlikte bir dergi çıkarma teklifidir. Teklifin sebeplerinden biri, adı

[64] Doğan, **a.g.e.**, s. 61.
[65] Eliuz, a.g.e., s. 63; Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 74-75.
[66] Tosun, **a.g.e.**, s. 23.
[67] Ayhan Bulut, "Rasim Özdenören Hakkında Bir Monografi Çalışması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yöneten: Doç. Dr. Mehmet Önal, Ankara, Gazi Üniversitesi, 2013, s. 34.

geçen yazarların aynı nesle mensup olduklarını düşündükleri Özdenören ve Zarifoğlu ile bu nesle edebî eserleriyle seslenmektir. Ancak hem Özdenören hem de Zarifoğlu aynı nesli temsil etseler bile inanç bakımından iki ayrı dünyaya mensup olmaları sebebiyle dergi teklifini geri çevirirler. Reddettikleri bu dergi teklifi iki arkadaşta kendi dergilerini çıkarma fikrini uyandırmıştır. Çıkarmayı düşündükleri dergi için *Mağara* ismini uygun görmüşler hatta bunun için ekonomik hazırlıklar da yapmışlardır. Bu fikirden ve derginin isminden Sezai Karakoç'a da bahsetmişlerdir. Karakoç, ilk aşamada bu fikri onaylayıp derginin ismini beğense de sonradan derginin yayımlanmasına karşı çıkmıştır. Karakoç'un vazgeçmeleri yönündeki önerisini sorgulamadan kabul eden Özdenören ve Zarifoğlu, dergi tasarılarını geleceğe erteleyeceklerdir.[68]

Rasim Özdenören, dokuz yılda tamamladığı Hukuk Fakültesinden 1967 yılında mezun olur ancak avukatlık yapmayı pek düşünmemektedir. Sezai Karakoç'un Ankara'ya gidip orada iş bulması yönündeki tavsiyesine uyarak burada Devlet Planlama Teşkilatının açtığı sınava girer. Sınavı kazanan Özdenören, uzman yardımcısı unvanıyla, kısa bir aralık haricinde, 2005 yılına kadar sürecek memuriyet hayatına adım atmıştır. Rasim Özdenören'in ilk öykü kitabı olan *Hastalar ve Işıklar* da 1967 yılında yayımlanmıştır.

Rasim Özdenören'in Ankara'ya gelişi Nuri Pakdil'le olan görüşmelerini artırmıştır. Pakdil ve Özdenören ile birlikte o dönemde Ankara'da bulunan Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt ve Mehmet Akif İnan *Diriliş* dergisinin çeşitli sebeplerle yayımına ara vermesinden dolayı eserlerini okura sunacakları yeni bir mecra arayışındadırlar. Bu arayış, 1969 yılında *Edebiyat* dergisinin kurulmasıyla sonlanacaktır. Aslında Rasim Özdenören derginin adı için ilk olarak *Mavera*'yı önerse de Nuri Pakdil bu adı çok eskimiş bulur ve sıcak bakmaz. Pakdil, dergi için ilk olarak *Gökçeyazın* ismini teklif etse de Rasim Özdenören, Akif İnan'ın da desteğini alarak, hem daha akılda kalıcı olması hem de *Gökçeyazın*'ın anlamını da içermesi dolayısıyla Edebiyat adını önermiş ve bu öneri de kabul görmüştür.[69] Pakdil, Özdenören, Zarifoğlu, Bayazıt ve İnan'ın haricinde Alâeddin Özdenören de derginin kurucu ekibindeki yerini almıştır. *Edebiyat*'ın yayımlanması Özdenören ve arkadaşları ile Sezai Karakoç arasında soğukluğa sebep olmuş, her ne kadar Rasim

[68] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 80-82.
[69] **A.e.**, s. 87.

Özdenören 70'li yıllarda *Diriliş*'te gözükse de bu soğukluk tam olarak giderilememiştir.[70] 1984'e kadar yayın hayatına devam eden *Edebiyat* dergisi hem öncü bir yaklaşımın ürünü olan içeriği ve tasarımı hem de ticarete ile popülizme karşı mesafeli duruşuyla döneminin en dikkat çekici oluşumlarından biridir.

Rasim Özdenören, 1970-71 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatının görevlendirmesiyle, kalkınma iktisadı alanında yüksek lisans yapmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. Özdenören'in dersler haricindeki zamanlarda gerçekleştirdiği en önemli etkinliklerden biri, Amerika'yı tanımak amacıyla New York, Chicago ve Oklahoma gibi eyalet ve şehirleri dolaşmasıdır. Ancak asıl öne çıkan etkinlik, Türkiye'deyken de yaptığı gibi, kendisini kitaplara vermesidir. Özdenören, buradaki kitapçıları gezerken ünlü Amerikalı romancı William Faulkner'ın o dönemlerde Türkçeye henüz tercüme edilmemiş tüm kitaplarını satın almıştır. Rasim Özdenören için Faulkner'ın ayrı bir yeri vardır. Özdenören diksiyon çalışmasında sunacağı metin için bile Faulkner'ın yaptığı Nobel Ödülü konuşmasını seçmiştir. Yaptığı konuşmanın kime ait olduğunu soran İngilizce hocasına "Amerikalı ünlü romancı Faulkner" cevabı veren yazar, hocasının "O da kimmiş" karşılığını vermesiyle hayretini gizleyememiş ve Amerikalıların vatandaşları olan böyle önemli bir yazarı tanımamalarına üzülmüştür. Rasim Özdenören'in Amerika günleri Türkiye'nin 1971 yılının Temmuz ayında aldığı yurt dışında bulunan tüm öğrenci ve memurları geri çağırma kararıyla son bulmuştur. Özdenören, Türkiye'ye dönüşünde acı bir sürprizle karşılaşmıştır. Yazarın Amerika'dan dönüşü sırasında yanında getirdiği kitaplara, radyofonik piyeslere ve daktiloya, bir yolcunun yanında getirebileceği eşya sınırını aşması dolayısıyla, el konulmuş ve bunlar o dönemde geçerli mevzuat uyarınca Amerika'ya geri gönderilmiştir.[71]

Rasim Özdenören, Amerika'dan dönünce Devlet Planlama Teşkilatındaki görevine tekrar başlamıştır. Ayrıca ailesinin isteğini geri çevirmeyerek evlenmeye karar vermiştir. 28 Eylül 1971 tarihinde Ayşe Hanım ile Ankara'da evlenen Rasim Özdenören'in bu evliliğinden Ömer Ümran (1973) adında bir oğlu ve Merve (1974) adında bir kızı olmuştur.[72]

---

[70] Tosun, **a.g.e.**, s. 24-25.
[71] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 93-98.
[72] Mustafa Atiker, "Öykü, Roman, Deneme ve Köşe Yazarı (Fıkra Muharriri/Columnist) Rasim Özdenören'e Dair", **D. Mehmet Doğan ile Edebiyat Sohbetleri Cilt 1**, Ed. Mustafa Atiker, Ankara, Keçiören Belediyesi Yayınları, 2013, s. 35.

1970'li yılların başı Rasim Özdenören'in memuriyeti haricindeki zamanının neredeyse tamamını *Edebiyat* dergisinin faaliyetlerine ayırdığı bir dönemdir. Özdenören Amerika'dayken yakın arkadaşı Cahit Zarifoğlu da Ankara'ya yerleşmiştir.

1972 yılında Rasim Özdenören'in Prof. Dr. Selim A. Sıddıkî'den Türkçeye tercüme ettiği *İslam Devleti'nde Mali Yapı* isimli eser, Fikir Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır. Bu yılın Ekim ayında Özdenören, askerlik görevinin ilk aşaması için Bursa Personel Okuluna 6 aylık yedek subay eğitimini tamamlamak üzere gitmiştir.[73]

Özdenören'in Bursa'da yedek subaylık eğitimini sürdürdüğü 1973 yılında ikinci öykü kitabı *Çözülme*, Edebiyat Dergisi Yayınları tarafından okuyucuya sunulmuştur. Yayımlanması yazar için de sürpriz olan söz konusu kitaptaki öykülerin tasnifi Nuri Pakdil tarafından yapılmıştır. Böylece Rasim Özdenören'in ikinci öykü kitabı da onun zihninde tasarladığı düzenden farklı bir şekilde basılmıştır.[74]

Özdenören 1973 yılının Nisan ayında askerlik görevinin geriye kalan kısmını tamamlamak üzere eşini ve henüz çok küçük olan oğlu Ömer Ümran'ı da yanına alarak Şırnak'a geçmiştir. Buradaki çalışma saatlerinin uygunluğu ve işinin erken bitmesini fırsat bilen yazar, *Kefaret* isimli bir roman yazmaya başlamıştır. *Kefaret,* Özdenören'in hayatında yazım süreci hayli maceralı olan bir eserdir. Yaklaşık 32 ya da 33 bölüm olarak tasarladığı romanını taşınma sırasında kaybettiğini düşünen Özdenören, askerliğini bitirip Şırnak'tan Ankara'ya dönecekleri sırada *Kefaret*'i tekrar bulmanın sevincini yaşar. Evinde, romanını tamamlamak üzere çalışmalara başlayacakken bir kez daha taslağın ortadan kaybolduğunu fark eden yazar, nihayet 2006 yılında bir tevafuk sonucu metnini tekrar bulur ve bir kez daha kayıplara karışmadan romanını tamamlamaya karar verir.[75]

Rasim Özdenören'in üçüncü öykü kitabı *Çok Sesli Bir Ölüm*, yine Nuri Pakdil'in içerik düzenlemesiyle Edebiyat Dergisi Yayınları tarafından, 1974 yılında yayımlanır. Bu kitapta yazarın Şırnak'taki askerlik görevi sırasında bir gazete haberinden esinlenerek kaleme aldığı ve öykücülüğünün ilk devresinin zirve öykülerinden biri olan "Çatışma"ya da yer verilmiştir. Aslında "Çatışma"nın *Çok*

[73] Eryaysoy, **a.g.e.**, 101-102.
[74] Haksal, **a.g.e.**, s. 125.
[75] Eryaysoy, **a.g.e.**, 101-103.

Sesli Bir Ölüm'deki diğer öykülerle içerik bakımından tam bir bütünlük oluşturmadığını düşünen Özdenören, kitaplarının kendi belirlediği tasnifle yayımlandığını görebilmek için dördüncü öykü kitabı olan *Çarpılmışlar*'ı beklemek zorunda kalacaktır.[76]

Rasim Özdenören 1975 yılında Devlet Planlama Teşkilatındaki görevinden ayrılarak yeni görevine başlar. Bu görev, Kültür Bakanlığında Bakanlık Müşavirliği olur. Özdenören bir yandan bürokraside yükselirken bir yandan da *Edebiyat* dergisinde Nuri Pakdil ile çalışmalarını son sürat devam ettirmektedir. Bu dönemde *Edebiyat* dergisi bünyesinde yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başlayan sorunlar Özdenören'i ve arkadaşlarını düşündürmektedir. Sorunların merkezinde Nuri Pakdil'in *Edebiyat* dergisine kendisiyle görüşmek için Anadolu'dan gelen misafirlerce hoş karşılanmayan bazı tavırları yer almaktadır. Pakdil, kendisini ziyarete gelen herkese *Edebiyat* için hangi katkıyı yaptığını sormaktadır. Nuri Pakdil'in sert mizacını bilen ziyaretçiler ona söyleyemediklerini Rasim Özdenören'e ve Mehmet Akif İnan'a anlatarak dert yanarlar. Özdenören ve İnan, Pakdil'i kırmayacak bir çözüm arayışına girerler. Akıllarına derginin yayımlanması sürecinde Nuri Pakdil'in dergi bürosunda bulunmaması gelir. Bunu Pakdil'e yumuşak bir dille anlatırlar. Pakdil, ilk konuşmada bu öneriye Rasim Özdenören'in tüm sorumluluğu üstüne alması kaydıyla razı olur. Özdenören, bu sorumluluğu üstlenmesinin memuriyetten ayrılmasına mal olacağını bilse de görevden kaçmayarak derginin yazı işlerinin başına geçmeyi kabul eder. Ancak Nuri Pakdil, daha sonra Özdenören ve İnan'ın kendisini "hacir altına almak istediklerini" söyleyerek verdiği karardan dönerek dergideki görevlerini Rasim Özdenören'e devretmekten vazgeçer. Akif İnan'la Nuri Pakdil arasında bir tartışmanın yaşanmasına da yol açan bu durum, Özdenören ve arkadaşlarının *Edebiyat* dergisinden uzaklaşmalarına sebep olacaktır. Nuri Pakdil ile Rasim Özdenören arasında oluşan mesafe uzun yıllar kapanmayacaktır.[77] Yaşanan bu süreç, yeni bir derginin ortaya çıkmasına da zemin hazırlayacaktır.

Nuri Pakdil ile yaşadıkları kırgınlık ve Sezai Karakoç'la olan iletişimlerinin neredeyse kopma noktasın gelmesi Rasim Özdenören ve arkadaşlarının eserlerini yayımlamak için yeni bir dergi kurmaya karar vermelerine sebep olur. Bu dönemde

[76] Haksal, **a.g.e.**, s. 126.
[77] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 108-112.

hem Sezai Karakoç'un *Diriliş*'i hem de Nuri Pakdil'in *Edebiyat* dergisi yayın faaliyetlerine ara vermiştir. Rasim Özdenören, bir dergi çıkaracaklarsa bu derginin hazırlanmasından yayımlanmasına kadar geçen sürecin her aşamasının bir ekip işi olarak ele alınması görüşündedir. Bu yüzden de dergi çıkmaya başlamadan altyapısı sağlam bir şekilde oluşturulmalı ve en az altı sayının çıkmasına yetecek kadar yazı el altında hazır bulundurulmalıdır. Özellikle Cahit Zarifoğlu'nun ısrarlarıyla hızlanan dergi süreci, gerekli ekonomik desteğin de Özdenören ve arkadaşlarının büyük fedakârlıkları sonucu sağlanmasıyla, başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. İlk olarak *Sözler* adıyla çıkması planlanan dergi, daha sonra bu isimde bir yayınevi bulunduğunun öğrenilmesi sonucunda, *Mavera* adıyla 1976 yılının Aralık ayında okuyucuyla buluşmuştur.[78] Rasim Özdenören derginin adı için "mavera"yı kullanmaktaki amaçlarının kelimenin dinî anlamına atıfta bulunarak bir bilinç meydana getirmek olduğunu ifade etmiştir.[79]

Mavera'nın ilk sayısında yayımlanan isimsiz mektupta yer alan şu satırlar, derginin ortaya çıkış amacı gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Önce adımızı açıklayalım: MAVERA. Yani öte, yani bir şeyin ötesinde bulunan, insan aklının ötesinde veya üstünde bulunan, frenkçe deyimiyle transandant (transcendent). Bu kelimenin türevi olan MAVERAİ (transcendental) ise, öteye mensup, **ö**teki âlemle ilgili, deneyüstü, tabiattan üstün, fizik ötesi gibi anlamlara gelir. (…) Dolayısıyla, felsefi anlamda, bütün insan bilgilerinin kaynağının Allah olduğu görüşünü işaret eder. Bütün bu anlamlarıyla MAVERA, edebiyat anlayışımızı oldukça geniş boyutlar içinde özetleyen bir kelimedir.

Biz, edebiyatı, amacı kendinden ibaret kalan bir çalışma alanı olarak görmüyoruz. Tarihte hiç bir uygarlık, ilkin bir edebiyat hazırlığı geçirmeden, kelâm eğitimini tamamlamadan, yani düşünce söze, söz de eyleme dönüşmeden, var olma ortamına kavuşmamıştır. Her uygarlık kendi değer yargılarının, erdem anlayışının ilkin yerleşmesini, sonra da yayılmasını ve yaygınlaşmasını edebiyatın aracılığına borçludur.

Bu gerçekten hareketle edebiyat çalışmalarımıza bir hız ve yoğunluk verme zorunluğunu duymaktayız. MAVERA, bu zorunluluğun bir ifadesi olarak çıkıyor. Son bir kaç on yıldır, çok büyük aşamalardan geçerek bu gün reddi mümkün olmayan bir düzeye ulaşan yerli düşüncemizin edebiyatına yeni açılımlar getirmek dileğini taşıyor. MAVERA,

[78] **A.e.**, s. 119-123.
[79] Eyyüp Güneş, "Rasim Özdenören'le Söyleşi", "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde Gelenek-Modernizm Çatışması", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Doç. Dr. Mustafa Karabulut, Adıyaman, Adıyaman Üniversitesi, 2014, s. 110.

bir yaşama biçimi halinde öz uygarlığımızı yeniden yürürlüğe koyma davasını güdenlerin, edebiyat alanındaki bir buluşma yeridir.

Selâm üstünüze olsun."[80]

Yukarıda alıntılanan metin aynı zamanda Rasim Özdenören'in; *Düşünsel Duruş* (2004), *İki Dünya* (1977), *Kafa Karıştıran Kelimeler* (1987), *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler* (1985), *Müslümanca Yaşamak* (1988) ve *Yaşadığımız Günler* (1985) gibi eserlerinde ortaya koyduğu hayat görüşünden de izler taşımaktadır.

Mavera dergisi, özellikle Rasim Özdenören'in dergide etkin bir rol oynadığı Ankara döneminde, hem yer verdiği nitelikli edebî ve fikrî eserler hem de dünyada ve bilhassa İslam coğrafyasında gerçekleşen olaylar konusunda gösterilen hassasiyet bakımından oldukça önemli bir boşluğu doldurmuştur. *Mavera*'nın bir başka özelliği de mümkün mertebede edebiyat ve düşünce alanının dışına taşmadan modernleşmeyle ortaya çıkan değer kaybına ve toplumsal yozlaşmaya karşı mücadele etmesidir. Derginin bu tutumu okuyucu kitlesi tarafından da benimsenmiş ve İslami duyarlılığı ön planda tutan genç kesimin ideolojik kamplaşmaların getirdiği siyasal çatışmalarla zaman kaybetmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.[81]

Mavera'nın nasıl bir düzenle işlediği incelendiğinde; derginin yazı işleri ile ilgili sorumluluğu Rasim Özdenören'in üstlendiği, idari işlerin ise Cahit Zarifoğlu'nun kontrolü altında ilerlediği görülmektedir. Bununla birlikte derginin içerik bakımından tam bir ekip çalışmasının ürünü olduğu da açıktır. Rasim Özdenören'in deneme ve öyküleri, Cahit Zarifoğlu'nun şiirleri, günlük parçaları ve birçok genç ismin edebî çalışmalarını eleştirel bir gözle değerlendirdiği "Okuyucularla" köşesi, Erdem Bayazıt'ın şiirleri ve özellikle dergide İslam dünyası ile ilgili yapılan çalışmalarda ortaya koyduğu hassasiyet, Akif İnan'ın modern dünya ile gelenek arasında açılan makasın daralmasına katkı sağlayan şiir ve yazıları ile Alâeddin Özdenören'in şiirleri ve felsefi derinlik taşıyan eleştirel yazıları derginin çıtasını yükselmesinde önemli paya sahiptir.[82]

---

[80] "Mavera", **Mavera**, S. 1, Aralık 1976, s. 46.
[81] Ömer Lekesiz, " 'İslâmî Türk Edebiyatı'nın Değişen Yüzü", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 6: İslâmcılık**, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 973.
[82] Tosun, **a.g.e.**, s. 27.

Rasim Özdenören, *Mavera*'nın 1976'daki kuruluşundan 1984'te İstanbul'a taşınmasına kadarki dönemde derginin en üretken isimlerinden biri olmuştur. Özdenören, *Mavera*'ya daha fazla destek olabilmek için 1978 yılında memuriyetten istifa etse de maddi sebepler dolayısıyla 1980 yılında görevine geri dönmüştür. Yazar, emekli olduğu 2005 yılına dek memuriyet hayatını aralıksız olarak sürdürmüştür.

Özdenören ve arkadaşlarının *Mavera* dergisinde yayımlanan yazı ve şiirlerinden bazıları derginin bağlı olduğu Akabe Yayınları'nca yayımlanarak okuyucuya ulaştırılmıştır. Özdenören'in dördüncü ve beşinci öykü kitapları *Çarpılmışlar* (1977) ve *Denize Açılan Kapı* (1983), ilk deneme kitabı *İki Dünya* (1977) ile yazarın yayımlanan ilk ve tek romanı *Gül Yetiştiren Adam* (1979) da Akabe Yayınları tarafından basılmıştır.

Mavera'nın yönetim merkezinin Ankara'dan İstanbul'a taşınmasıyla Rasim Özdenören'in dergideki etkinliğinin azaldığı gözlenmektedir. Aslında bu durum sadece Özdenören için geçerli değildir. Derginin çekirdek kadrosu özellikle 80'li yılların ikinci yarısından itibaren dergiden yavaş yavaş uzaklaşmıştır. Cahit Zarifoğlu'nun 7 Haziran 1987'deki vefatı derginin iyice kan kaybetmesine yol açmıştır. Bir süre daha çeşitli isimlerin editörlüğünde yayın hayatına devam eden *Mavera*, 1990 yılının Ağustos ayında yayımlanan 164. sayısıyla yolculuğunu tamamlamıştır. Rasim Özdenören, *Mavera*'nın kapanmasında kendilerinden sonraki genç kuşağın derginin gerektirdiği sorumluluğu göze alamamasının önemli payı olduğunu belirtmektedir.[83] *Mavera*'da öykü ve eleştirileri yayımlanan isimlerden biri olan Ömer Lekesiz ise derginin kapanmasında etkili olan unsurlardan birinin kurucu kadronun görevlerini edebiyat ve sanat alanında yetkin olan isimler yerine siyasi kimliğiyle ön plana çıkan Bahri Zengin'e emanet etmeleri olduğunu vurgulamaktadır.[84]

80'li yıllar Rasim Özdenören'in öykücülüğünden ziyade denemeciliğinin ve köşe yazarlığının öne çıktığı bir dönem olmuştur. Her ne kadar ilk gençlik dönemlerinde çeşitli gazetelerde yazılar kaleme alıp, sanat ve edebiyat sayfaları hazırlamış olsa da Özdenören'in ciddi bir şekilde köşe yazarlığına yönelmesi, 1977 yılında *Yeni Devir* gazetesinde köşe yazılarını yayımlamasıyla başlayacaktır. Rasim

[83] Bulut, **a.g.e.**, s. 64.
[84] Lekesiz, **a.g.m.**, s. 974.

Özdenören'in köşe yazıları günlük olayların gelip geçiciliğiyle sınırlı değildir. Özdenören, köşe yazılarıyla Türkiye'nin modernleşme sürecinde başından geçenleri, bireysel ve toplumsal alanda ortaya çıkan sorunları ve bunların çözüm yollarını ortaya koymaya çalışmıştır.[85] Özdenören'in 80'lerde ve 90'larda yayımlanan deneme kitaplarının içeriğini önemli oranda çeşitli gazetelerde yayımladığı köşe yazıları oluşturmaktadır.

Rasim Özdenören'in 80'li yıllarda yayımladığı deneme kitapları onun düşünce dünyasının bir aynasıdır. Özdenören'in denemelerinde üzerinde durduğu en önemli mesele Müslümanların modern dünyadaki konumudur. Bu bağlamda hem Türkiye'nin hem de Müslüman nüfusun yaşadığı diğer ülkelerin İslam açısından durmaları gereken yeri göstermeye çalışan Özdenören, kitaplarına verdiği isimlerle de bu tutumunu somutlaştırmaktadır. *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler* (1985), *Yaşadığımız Günler* (1985), *Yeniden İnanmak* (1986) *Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı* (1987), *Red Yazıları* (1988) ve *Müslümanca Yaşamak* (1988), Özdenören'in Müslümanları modern dünyanın aldatmalarına karşı uyararak düşünce ve eylem bütünlüğü içerisinde Müslümanca bir hayata adım atma çağrısının birer ürünüdür. Özdenören'in deneme kitaplarında dikkat çektiği bir diğer nokta da kavramlar ve bunların hangi medeniyetin dünya tasavvurunun birer tezahürü olduklarıdır. 1987 yılında yayımlanan *Kafa Karıştıran Kelimeler*'de, modernleşmeyle birlikte Türk toplumunun hayatına giren; "pozitivizm", "bilim" ve "laiklik" gibi kavramlarla birlikte asırlardır kültürümüzle bütünleşen İslami unsurlar da ele alınmaktadır. 1987'de okuyucuyla buluşan bir diğer kitap olan *Çapraz İlişkiler*'de ise dönemin iki kutuplu olduğu iddia edilen siyasi atmosferi eleştirel bir gözle değerlendirilmektedir.

İlk baskısı 1986'de yapılan *Ruhun Malzemeleri* ise Özdenören'in o dönemdeki deneme kitapları arasında daha farklı bir yerde durmaktadır. Yazar, bu kitabında sanat ve edebiyat konusundaki düşüncelerini ortaya koyan denemelerine yer vermiştir. Okuyucunun *Ruhun Malzemeleri*'ni diğer kitaplarla ilişkilendirmesini sağlayan nokta ise İslami edebiyat konusundaki kuramsal yazıları da içermesidir.

1983 yılında yayımlanan *Denize Açılan Kapı*'nın ardından uzun yıllar öykü kitabı yayımlamayan Rasim Özdenören, 1999 yılında İz Yayıncılık'tan çıkan *Kuyu* ile bu arayı sonlandırmıştır. *Kuyu* ile birlikte tekrar öykü kitabı yayımlamaya ağırlık

[85] Bulut, **a.g.e.**, s. 66-67.

veren Özdenören, 2000 yılında art arda *Ansızın Yola Çıkmak* ve *Hışırtı* isimli iki öykü kitabı yayımlamıştır. *Hışırtı*'yı; 2002 yılında yayımlanan *Toz*, 2009'da okuyucuyla buluşan *İmkânsız Öyküler* takip etmiştir. Yazarın yayımlanan son öykü kitabı *Uyumsuzlar* ise 2015'te okurların beğenisine sunulmuştur. Özdenören'in tüm öykü kitapları, 2017 yılında *Elli Yılın Öyküsü* ismiyle tek bir cilt hâlinde yayımlanmıştır.

Rasim Özdenören 1996-2018 yılları arasında sırasıyla; *Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti* (1996), *Ben ve Hayat ve Ölüm* (1997), *İpin Ucu* (1997), *Acemi Yolcu* (1997), *Kent İlişkileri* (1998), *Yüzler* (1999), *Köpekçe Düşünceler* (1999), *Eşikte Duran İnsan* (2000), *Yazı, İmge ve Gerçeklik* (2002), *Aşkın Diyalektiği* (2002), *Düşünsel Duruş* (2004), *Siyasal İstiareler* (2009), *Edebiyat ve Hayat* (2010) ve *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed* (2018)'tir. Bu kitaplar arasında yer alan *Edebiyat ve Hayat*, Özdenören'in çeşitli deneme kitaplarında yer verdiği edebiyat hakkındaki denemelerinden yapılmış bir seçmeyi içermektedir. 2014 yılında yayımlanan *Açık Mektuplar* ise yazarın *Yeni İstiklal* gazetesinde yönettiği "Açık Mektup" köşesine gelen mektuplardaki edebî eserlere dair yorumlarını ve sorulara verdiği cevapları içermektedir.

Rasim Özdenören'in "Çok Sesli Bir Ölüm" ve "Çözülme" isimli öyküleri 1977 yılında televizyon filmi yapılmıştır. "Çok Sesli Bir Ölüm", Uluslararası Prag TV Filmleri Yarışması'nda Jüri Özel Ödülü'ne layık görülmüştür. Söz konusu ödül, TRT'ye verilen ilk uluslararası ödüllerden biridir. Özdenören bu ödül haricinde; *İki Dünya* isimli deneme kitabı ile 1978 yılında verilen Türkiye Millî Kültür Vakfı Ödülleri'nin fikir kısmında Jüri Özel Ödülü'nü, Denize Açılan Kapı isimli öykü kitabıyla Türkiye Yazar Birliğinin 1984 yılında verdiği Yılın Hikâyecisi ödülünü, 2008 yılında Türk Dil Kurumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve RTÜK iş birliğiyle düzenlenen Karaman Türk Dili Ödülleri kapsamında "Türkçeyi Güzel ve Doğru Kullanan Edebiyatçı Ödülü"nü ve 2009 yılında da TBMM Üstün Hizmet Ödülünü de almaya layık bulunmuştur. [86]

Rasim Özdenören'e 2011'de Sütçü İmam Üniversitesi, 2015'te ise Sakarya Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilmiştir. Ayrıca 2015 yılında Star gazetesi tarafından düzenlenen Necip Fazıl Kısakürek Ödülleri kapsamında yer alan "Saygı Ödülü"ne ve yine aynı yıl Cumhurbaşkanlığı tarafından verilen

[86] Atiker, **a.g.e.**, s. 40.

Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülüne layık görülmüştür. Özdenören, 2018 yılında Bayburt Üniversitesi Rektörlüğünün düzenlediği Dede Korkut Bilim, Kültür, Sanat ve Edebiyat Ödülleri kapsamında verilen "Bilge Adam" ödülünü almıştır.[87]

Rasim Özdenören günümüzde *Yeni Şafak* gazetesindeki köşe yazarlığını sürdürmekte, ayrıca *Hece* ve *Hece Öykü* dergilerinin Genel Yayın Yönetmenliği'ni yapmaktadır.

1.2. Edebî Şahsiyeti

Rasim Özdenören, Türk edebiyatında ilk olarak 1950'li yılların sonlarından itibaren öyküleriyle görülmeye başlayan bir isimdir.

Rasim Özdenören'in yayımlanan ilk öyküsü *Varlık* dergisinin 1 Ocak 1957 tarihli 445. sayısında yer alan "Akarsu"dur. Bu öykü her ne kadar yazarın daha sonraki öykü anlayışı hakkında net bir fikir vermese bile bazı dikkat çekici özellikleri içerisinde barındırmaktadır.

"Akarsu", biraz da yer aldığı "Köyden Sesler" kısmının içeriğine uygun olarak, köy edebiyatı etkisinin öne çıktığı bir öyküdür. Köy hayatından bir kesitin okuyucuya aktarıldığı öykünün girişinde yapılan mekân tasvirinin Özdenören'in sonraki yıllarda olgunlaşacak öykücülüğü için bir veri sunduğu söylenebilir. "Akarsu"nun dikkate değer bir başka özelliği de yazarın metindeki konuşmalarda kahramanların şive özelliklerini yansıtmasıdır. Bu tutumu köy edebiyatının bir etkisi olarak kabul etmek mümkündür.

Rasim Özdenören, "Akarsu"dan sonra çeşitli dergilerde öykü ve yazılarını yayımlamayı sürdürecektir. Henüz bir lise öğrencisi olan Özdenören, ileride *Mavera* dergisini birlikte çıkaracağı Cahit Zarifoğlu, Erdem Beyazıt ve Mehmet Âkif İnan gibi isimlerle lisede tanışıp arkadaş olmuştur. Bu dönemde Özdenören'in edebî hayatına etki eden kişiler arasında sınıf arkadaşı Ali Kutlay'ın ismini de anmak gerekmektedir. Erdem Bayazıt'tan Kutlay'ın öykü yazdığını öğrenen Özdenören, arkadaşını yazdıklarını göstermeye ikna edememiştir. Kutlay ancak kendisi de bir öykü yazıp getirirse Özdenören'e öyküsünü göstermeye razı olacağını söylemiştir. Yazar, hem bu alışverişi gerçekleştirmek hem de arkadaşını teşvik etmek için bir

[87] Eliuz, **a.g.e.**, s. 99, 107-108.

öykü yazmış ve Kutlay'a göstermiştir. Böylece Özdenören'in öykücülüğü de başlamıştır.[88]

Lise yıllarında dönemin edebiyat dergilerini takip etmeye çalışan Rasim Özdenören'in düzenli olarak izlediği ilk edebiyat dergisi, aynı zamanda ilk öyküsünün de yayımlandığı, *Varlık*'tır. Ancak *Varlık*'ta benimsenen fikrî anlayış Özdenören'in değerler dünyasına uzaktır. Ayrıca bu dergide yayımlanan öykü denemeleri de onun edebiyata bakışını tam olarak yansıtmamaktadır. Özdenören bu yüzden hem fikrî hem de edebî olarak bağ kurabileceği bir mecra arayışındadır. Bu arayışta karşısına ilk olarak arkadaşı Erdem Bayazıt'ın bir akrabasından aldığı *Serdengeçti* dergisi çıkar ancak Özdenören bu dergiyi pek de beğenmemiştir. Yine aynı kişi tarafından kendisine verilen Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu*'suna ısınamaz. Ancak özellikle üniversite döneminden sonraki yıllarda Necip Fazıl ve *Büyük Doğu,* Rasim Özdenören'in fikrî ve edebî kimliğinin oluşumunda etkili olacaktır.[89]

Rasim Özdenören'in lise yıllarında takip ettiği dergilerden söz açılırken atlanmaması gereken bir dergi de *Hamle*'dir. *Hamle* dergisi yazarın hem dergicilik faaliyetinin başlangıcı olması hem de öykü ve denemelerinin yayımlanacağı *Edebiyat* dergisinde uzun yıllar birlikte çalışacağı Nuri Pakdil'i ona tanıtması bakımından önemlidir.[90]

Rasim Özdenören'in öykücülüğü değerlendirilirken onun üniversite yıllarında yaptığı Dostoyevski okumalarından bahsetmek gerekmektedir. Dostoyevski'nin romanlarında bir ideolojinin bayraktarlığını yapmadan vermek istediği mesajı metin içinde eritmesi ve insanı tüm boyutlarıyla yansıtma gayreti Özdenören'in edebiyat anlayışı üzerinde oldukça etkili olmuştur.[91]

Bu yıllarda Rasim Özdenören'i en çok etkileyen isim Sezai Karakoç'tur. 1962 yılında Nuri Pakdil'in yönlendirmesiyle tanıştığı Karakoç, hem edebiyata bakışı hem de medeniyet tasavvuruyla Özdenören'in İslami bilinci içselleştirerek eserlerini bu bilinçle oluşturmasına vesile olmuştur. Yazarın ilk öykü kitabı olan *Hastalar ve Işıklar*'da Sezai Karakoç etkisi oldukça belirgindir.

---

[88] **A.e.**, s. 34-35.
[89] **A.e.**, s. 39.
[90] Eryaysoy, **a.g.e.**, s. 45.
[91] **A.e.**, s. 253.

Rasim Özdenören ilk kitabından itibaren modernleşmenin toplumdaki etkileri üzerinde durmuş, hızlı ve köklü değişimin yol açtığı yabancılaşma, değerler çatışması, inanç krizi ve yozlaşma gibi olumsuz sonuçları eserlerinde yoğun olarak işlemiştir.

1967 yılında yayımlanan *Hastalar ve Işıklar*, dönemin öne çıkan felsefi anlayışı varoluşçuluktan belirgin izler taşımaktadır. Öykülerin merkezinde toplumla sağlıklı bir bağ kuramayarak kendi iç dünyasına çekilen, kendisine uygun görülen kimliğe uyum sağlamayarak çevresine ve ailesine yabancılaşan sorunlu bireylerin yer alması varoluşçuluğu yansıtan unsurlardır.[92]

Hastalar ve Işıklar'da, "Kundak" örneğinde görüldüğü gibi, aile fertleri arasındaki yabancılaşma ve çatışmanın ön plana çıktığı öykülerde zaman zaman gerilimin de zirveye tırmandığı görülmektedir. Bu anlarda gerilimin kahramanlar kadar mekân ve nesnelere de yansıması dikkat çekicidir. Özdenören, öykünün gerilimli kısımlarında mekân ve eşya tasvirindeki başarısını da gözler önüne sermektedir.

Hastalar ve Işıklar'ın dikkat çekici özelliklerinden biri de öykü kahramanlarının birçoğunda görülen psikolojik sıkıntılardır. Rasim Özdenören'in bu kitaptaki öykü kişileri yaşamlarını bir kaosun gölgesinde sürdürmekte, toplumla uyumlu ve sağlıklı bir bağ kuramamanın yol açtığı yabancılaşmanın etkisiyle içe kapanarak kendilerini dış dünyadan soyutlamaktadırlar. Kişilerin karanlık ruh hâlleri mekân ve eşyayı da olumsuz özelliklerle donatmıştır.[93]

Rasim Özdenören, ağırlıklı olarak birey merkezli öykülere yer verdiği *Hastalar ve Işıklar*'da bunalımdaki bireylerin bu ruh hâlinden kurtulma çabalarını etkili bir şekilde yansıtabilmek amacıyla iç monolog ve bilinç akışı yöntemlerine başvurmuş, bireylerin yaşadığı yabancılaşmanın boyutlarını ortaya koymada psikolojik tahlillerden sıkça yararlanmıştır.[94]

---

[92] Tosun, **a.g.e.**, s. 109.
[93] Vedat Aydın, "Trajedi ve Ölümle Yontulmuş Öyküler", **Yedi İklim**, S. 107-108, Şubat Mart 1999, s. 83-84.
[94] Şaban Sağlık, "Biçim ve İçerik Değişimi Bağlamında Rasim Özdenören Öyküsünün Geçirdiği Evreler", **Hece**, S. 169, Ocak 2011, s. 156.

Sezai Karakoç, *Hastalar ve Işıklar*'ı "bütünüyle bir paniğin romanı" olarak nitelendirerek modernleşmenin birey ve toplumda yol açtığı tarihî ve metafizik acıya dikkat çekmiştir.[95]

Rasim Özdenören'in *Hastalar ve Işıklar*'ın ardından yayımlanan *Çözülme* (1973), *Çok Sesli Bir Ölüm* (1974) ve *Çarpılmışlar* (1977) isimli eserlerinin odağında çoğunlukla geleneksel değerler üzerine inşa edilmiş taşra ailesinin yaşamı yer almaktadır. *Hastalar ve Işıklar*'da modern değerleri içselleştirmede ve onlara uygun bir hayat düzeni kurmada yaşanan sıkıntıların sebep olduğu sorunları yaşamı üzerindeki söz hakkını yitirerek nesneleşmeye başlayan bireyin merkezde olduğu öykülerle okuyucuya yansıtan Özdenören'in *Çözülme* ile birlikte projektörünü aileye çevirerek toplumsal değişimin aile kurumunda yarattığı tahribat üzerinde durmaktadır.[96]

Çözülme, Çok Sesli Bir Ölüm ve *Çarpılmışlar*'da öne çıkan; aile içinde yaşanan gelenek-modernlik ikilemi, baba-oğul çatışması ve modernleşme sürecinde dönüşen topluma uyum sağlayamamanın getirdiği yabancılaşma açısından söz konusu üç kitabı birlikte değerlendirmek de mümkündür. Bahsedilen ortaklıkların haricinde bu kitapları birbirinden ayıran bazı farklılıklar da bulunmaktadır.

Çözülme'nin açılış öyküsü "Ölünün Odaları"nda babasının ölümüyle sarsılan öykü kahramanının yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşmanın sonucunda içine düştüğü boşluğun ardından gelen korku ve metafizik bunalım modern insanın manevi eksikliğini gözler önüne sermektedir. "Şimdi Çok Uzaklarda" öyküsüyle örneklenen köyden kente göçün geleneksel taşra ailesinde meydana getirdiği parçalanma, modernleşmenin doğurduğu olumsuz sonuçlardan biridir. Kitabın en dikkat çekici öykülerinden biri olan "Aile"de ise hızla değişen kültürel ve maddi koşullara uyum sağlayamayıp içe kapanarak dış dünyayla olan bağlarını koparan bir ailenin yaşadığı yıkım konu edilmektedir.

Çok Sesli Bir Ölüm'de kitapla aynı taşıyan ilk öyküde acı bir şekilde ortaya konulan taşra ile kent arasındaki sosyokültürel ve ekonomik mesafe, "Sabah Aralığı"[97] ve "Kan" öykülerinde maddi imkânsızlıklar, düzene dair bilgisizlik ile

[95] Sezai Karakoç, Hastalar ve Işıklar, **Sütun I**, İstanbul, Fatih Yayınları, 1969, s. 170.
[96] Bahtiyar Aslan, "Modernlik ve Muhafazakârlığın Kavşağında Rasim Özdenören Hikâyesi", **Türk Edebiyatı**, S. 391, Mayıs 2006, s. 33-34.
[97] İlk olarak *Edebiyat* dergisinin Eylül 1973 tarihli 4. sayısında "Sabah Aralığı" adıyla yayımlanan bu öykü, *Çok Sesli Bir Ölüm* kitabının ilk baskısında "Halil" adıyla yer almış, söz konusu kitabın sonraki

kuralları uygulayanların keyfî ve adaletsiz tutumu sonucunda devlet ile birey arasında meydana gelen çatışma hâli[98] toplumsal yapıdaki bozulmaların edebî düzlemdeki birer yansımasıdır.

Rasim Özdenören'in dördüncü öykü kitabı *Çarpılmışlar*'da geleneğe ait kültürel ve moral değerlerden uzaklaşan kişilerin yaptıkları hatalarla kendilerine ve çevresindekilere verdiği zararların çarpıcı örnekleri verilmiştir. Özellikle "Arasat" öyküsünün başkahramanı Ejder'in, biraz da kendi hayatına dair kritik seçimleri yapma hakkını elinden alan babasına başkaldırmak amacıyla,[99] bütün kuralları hiçe sayarak kendi varlığını gerçekleştirdiği ahlak dışı eylemlerle ortaya koymaya çalışması yuvasının yıkılmasına, kendisinin de öldürülmesine yol açacaktır. *Çarpılmışlar*'daki öykülerde öne çıkan temalardan biri de cinayettir. Hem "Arasat" hem de "Sedir Yaprağı" öykülerinde bireylerin, mensup oldukları aileyle olan bağlarının zayıflamasının da etkisiyle, mutluluğu toplum nazarında hoş karşılanmayan ilişki biçimlerinde aramaları onların sonunu hazırlamıştır. "Sedir Yaprağı" öyküsünde dikkat çeken bir başka nokta da Özdenören'in bilinç akışı, iç konuşma ve geri dönüş gibi modern öykü tekniklerini başarılı şekilde kullanmış olmasıdır.[100]

Özellikle *Çözülme* ve *Çok Sesli Bir Ölüm*'de yazarın köy edebiyatı içerisinde değerlendirilebilecek öykülere de yer verdiğini söylemek mümkündür. Ancak Özdenören'in köy hayatına ve insanına bakışı, köy edebiyatına mensup yazarlardan oldukça farklıdır. Özdenören, köydeki insanları belirli bir şablon içerisinde vermekten kaçınıp onların psikolojik yönünü ön plana çıkarma gayretindedir.

Özdenören'in *Çözülme*, *Çok Sesli Bir Ölüm* ve *Çarpılmışlar*'daki öyküleri mekân bakımından değerlendirildiğinde yazarın doğduğu şehir olan Kahramanmaraş'a dair unsurların yoğunluğu dikkat çekicidir. Öykülerde Maraş'ın adı geçmese de buraya ait semt ve mahalle isimlerine ya da coğrafi özelliklere yer

---

baskılarında ise "Sabah Aralığı" başlığı altında okuyucuya sunulmuştur. Öykünün *Edebiyat* dergisindeki ilk yayımında, metnin *Çok Sesli Bir Ölüm*'deki hâlinin sonunda yer alan "Jandarmalara baktı. -Analar kundağa belemiş miydi Halilim gibisini, dedi. Sonra yırtıcı bir sesle haykırdı: Haydin, götürün onu. Sürükleyin. Ne duruyorsunuz? Elinize geçti işte, ne duruyorsunuz?" kısmına yer verilmemiştir. Krş. için bk. Rasim Özdenören, "Sabah Aralığı", **Edebiyat**, Dördüncü Dönem S. 4, Eylül 1973, s. 3-6; Rasim Özdenören, "Sabah Aralığı", **Çok Sesli Bir Ölüm**, Ankara, Edebiyat Dergisi Yayınları, 1974, s. 35-54.

[98] Krş. İçin bk. Bulut, a.g.e., s. 97; Tosun, **a.g.e.**, s. 133.

[99] Tosun, **a.g.e.**, s. 138.

[100] **A.e.**, s. 139.

verilerek, bilhassa bu şehri tanıyan herhangi bir okuyucunun zihninde Maraş'ın canlanmasına imkân tanınmıştır.[101]

Çarpılmışlar'ı teknik bakımdan *Çözülme* ve *Çok Sesli Bir Ölüm*'den ayıran unsurlardan biri söz konusu kitaptaki öykülerde yazar tarafından hiçbir noktalama işaretine yer verilmemesidir. Özdenören'in bu tutumu, yayımlandığı dönemde kitap hakkındaki görüşlerini dile getiren bazı yazarlarca metne yönelik olumsuz bir özellik olarak kabul edilmiştir. Mesela Mustafa Kutlu, bu görüşte olan isimlerden biridir. Kutlu, *Hisar* dergisinde yayımlanan "Niçin Çarpılmışlar?" başlıklı yazısında noktalama işaretlerinin kullanılmamasının yazarın üslubuna herhangi bir katkı sağlamadığını ve okuyucunun metinde noktalama işaretleriyle karşılaşmasa bile zihninde bu boşlukları tamamladığını ifade etmektedir. Kutlu'ya göre öykülere herhangi bir akıcılık kazandırmayan bu tutum, okuyucunun ifadeleri anlamakta zorlanarak metne yabancılaşmasına da yol açmaktadır.[102]

Öykücü ve denemeci kimliğiyle bilinen Rasim Özdenören'in şimdiye dek yayımlanan tek romanı *Gül Yetiştiren Adam* (1979)'dır. Yazar, ilk olarak Yeni Devir gazetesinde tefrika edilip sonrasında kitaplaşan[103] *Gül Yetiştiren Adam*'da birbirine paralel ilerleyen iki farklı dünyada modernleşmenin etkisiyle yaşanan kimlik bunalımını, düzene ve değerlere yabancılaşmayı işlemektedir. Romanda iki kahramanın öne çıktığını söylemek mümkündür. Bunlar romanın olay örgüsü içerisinde ismine yer verilmeyip gül yetiştiriciliği ve modern topluma karışmayı reddedişiyle dikkat çeken yaşlı adam ile Amerika'da yaşayan İsveçli bir kız olarak çizilen, kişiliğini modern değerlerin biçimlendirdiği Sitare'dir. Romanın sonunda yer verilen Sitare'nin intiharı, onun şahsında somutlaşan Batılı yaşam tarzının çöküşünü de simgelemektedir.[104] *Gül Yetiştiren Adam*'ın siyasi ve tarihî bunalımları, yazarın denemelerini andıran bir biçimde, açıkça ortaya koyması bu kitabın Özdenören'in edebî dünyasında ayrı bir yere konulmasını gerektirmektedir.[105]

Rasim Özdenören'in dördüncü öykü kitabı *Denize Açılan Kapı*, yazarın öykücülüğünde farklı bir merhalenin habercisidir. Yapı bakımından yazarın ilk öykü

[101] M. Fatih Andı, "Rasim Özdenören Hikâyesine Dair Kısa Dikkatler", **Kitap Postası**, S. 13, Nisan 2006, s. 75.
[102] Mustafa Kutlu, "Niçin Çarpılmışlar?", **Hisar**, S. 171, Mart 1978, s. 17.
[103] Remzi Matur, "Rasim Özdenören ile Öykü Üzerine", **Hece**, S. 89, Mayıs 2004, s. 69.
[104] Ahmet Sait Akçay, "Gül Yetiştiren Adam", **Yedi İklim**, S. 107-108, Şubat-Mart 1999, s. 79-80.
[105] Hüseyin Akın, "Uzun Ömürlü Güller Yetiştiren Adam: Rasim Özdenören", **Rasim Özdenören'e Armağan,** Ed. Fahri Tuna, Ercan Yılmaz, Hüseyin Yorulmaz, İstanbul, Değişim Yayınları, 2015, s. 65.

kitabı *Hastalar ve Işıklar* ile arasında benzerlik kurulabilecek *Denize Açılan Kapı*, içeriğiyle hem bu kitaptan hem de *Çözülme, Çok Sesli Bir Ölüm* ve *Çarpılmışlar*'dan ayrılmaktadır.[106] Bu kitapta yer alan öykülerle birlikte Özdenören'in hakikat arayışı ve tasavvufa yer vermeye başladığı görülmektedir. Toplumla uyumsuzluk yaşayan, tasarladıkları dünyayla gerçek arasındaki keskin farklılıktan dolayı topluma ve kendilerine yabancılaşan bireyler için tasavvufa giriş yeni bir yolun başlangıcıdır. Toplumdaki hızlı ve köklü değişim sebebiyle iç dünyalarında kültürel ve moral değerler açısından bir sarsıntı geçiren bireyler, yaşadıkları varoluş problemini kimliklerini manevi bir dirilişle yeniden inşa ederek aşma çabasına girişmişlerdir.[107] Öykülerde dikkat çeken noktalardan biri, varoluşsal bir sorgulamaya girerek çıkış yolu arayan bireylerin tasavvufa yönelişlerinin çok da bilinçli olmayışıdır. Tasavvufla tanışan kişilerin yaşadıkları şaşkınlık ve karşılarına çıkan yeni kavramlara hayatlarında yer açma çabaları bu durumun bir yansımasıdır.[108] *Hastalar ve Işıklar*, *Çözülme*, *Çok Sesli Bir Ölüm* ve *Çarpılmışlar*'ın birçok öyküsünde görülen bireyin toplumla ve aile fertleriyle olan çatışmasının *Denize Açılan Kapı*'da daha arka planda kalan bir tema olarak işlendiği dikkat çekmektedir. Söz konusu kitabın öne çıkan teması yeni bir dünyaya adım atma aşamasında olan kişinin nefsiyle ve şeytanla olan mücadelesidir.[109]

Denize Açılan Kapı sonrasında Rasim Özdenören'in öykü kitabı yayımlamaya 16 yıllık uzun bir ara verdiği görülmektedir. Yazar, bu dönemde de öyküler yayımlamış ancak bunları kitaplaştırmamıştır. 80'li ve 90'lı yılları kapsayan bu zaman diliminde Özdenören, gazete ve dergilerde kaleme aldığı yazıları kitaplaştırarak deneme alanındaki yetkinliğini ortaya koymuştur. 1985 ile 1999 yılları arasında yayımlanan; *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler* (1985), *Yaşadığımız Günler* (1985), *Ruhun Malzemeleri* (1986), *Yeniden İnanmak* (1986), *Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı* (1987), *Kafa Karıştıran Kelimeler* (1987), *Çapraz İlişkiler* (1987), *Müslümanca Yaşamak* (1988), *Red Yazıları* (1988), *Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti* (1996), *Ben ve Hayat ve Ölüm* (1997), *İpin Ucu* (1997), *Acemi Yolcu* (1997), *Kent İlişkileri* (1998), *Yüzler* (1999), *Köpekçe Düşünceler*

[106] Necla Durmuş, "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde Tasavvuf", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Prof. Dr. M. Fatih Andı, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2018, s. 14.
[107] Mustafa Aydemir, "Rasim Özdenören'in Öykülerinde Varoluşçuluğun İzleri", **Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/6, Spring 2014, s. 112.
[108] Tosun, **a.g.e.**, s. 144.
[109] İbrahim Sarı, "Hikayeye Açılan Kapı", **Mavera**, S. 90, Mayıs 1984, s. 26.

(1999) isimli deneme kitapları yazarın öykülerinde örtük bir biçimde yansıttığı düşüncelerinin yer yer sert ve tavizsiz bir üslupla okuyucuya aktardığı örnekleri içermektedir.

Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler (1985), *Yaşadığımız Günler* (1985), *Yeniden İnanmak* (1986), *Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı* (1987), *Kafa Karıştıran Kelimeler* (1987), *Çapraz İlişkiler* (1987), *Müslümanca Yaşamak* (1988), *Red Yazıları* (1988) ve *Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti* (1996)'nin konu bakımından kendi içlerinde bir bütünlük oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin siyasal ve kültürel bakımdan yaşadığı hiçbir kırılma döneminde ülkenin aydınlarının kendi kavramlarına sahip çıkmadıkları gibi Batılı kavramların esas anlamlarını idrak etmekten de uzak olduklarını vurgulayan[110] Özdenören'in bu kitaplarında bulunan yazılarında öne çıkan unsurlardan biri, modernleşmeyle beraber Türk toplum hayatına giren yeni kavramların yanında kimliğimizi inşa eden ancak kültürel değişimle birlikte asıl anlamlarından uzaklaşan geleneğe ait kavramları da sağlıklı bir düşünsel zemine yerleştirerek bireylerin yaşadığı bocalamanın önüne geçme çabasıdır. *Çapraz İlişkiler* ve *Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti* ise yazarın Batılı zihniyetin bir ürünü olarak ortaya çıkan çağdaş siyasi düzende meydana gelen çarpıklıkları sergileyerek yürürlükteki sistemin toplumumuza ne kadar yabancı olduğunu göstermeye yönelik gayretlerini içermektedir.

Ruhun Malzemeleri (1986), *Köpekçe Düşünceler* (1999) ve bunlarla birlikte ele alınması gereken *Yazı, İmge ve Gerçeklik* (2002), Rasim Özdenören'in poetik görüşleri konusunda birer kaynak işlevi görmektedir. Özdenören, özellikle *Ruhun Malzemeleri*'nde edebiyatın bir uygarlık meselesi olduğuna dikkat çekerek yazıların kaleme alındığı dönemin önemli tartışma konularından biri olan "İslami Edebiyat" meselesini de ele almaktadır. Bu üç kitapta ilgi uyandıran poetik meselelerden biri de İslam'da trajedi kavramının varlığı hakkında ileri sürülen görüşlerdir. Rasim Özdenören, insanın varoluşunda çatışmanın yadsınamaz bir gerçeklik olduğunu belirterek bu durumu görmezden gelmenin onu insanlıktan uzaklaştıracağı ifade

[110] Güneş, **a.g.e.**, s. 106.

etmiş ve dolayısıyla iradeye sahip bir varlık olan insan için trajedinin kaçınılmaz olduğunu verdiği örneklerle ortaya koymaya çalışmıştır.[111]

Rasim Özdenören'in 1999 yılında yayımladığı altıncı öykü kitabı *Kuyu, Denize Açılan Kapı* (1983)'yla başlayan süreci devam ettiren bir uzun öyküdür. Eserde gerek kahramanların isimleri gerekse "kuyu" metaforu ile Hz. Yusuf kıssasına gönderme yapılmakla birlikte *Kuyu*'nun başkahramanı Yusuf'un karakter bakımından Hz. Yusuf'tan farklı özellikler taşıdığı görülmektedir. Kıssada anlatılan yüzyıllardır toplumlara örnek gösterilen bir peygamberin erdemlerle dolu hayatıdır. *Kuyu*'da hayatından çeşitli görüntüler sunulan Yusuf ise günahı ve sevabıyla modern toplum içerisinde var olma mücadelesi veren, arayıştaki insanı simgelemektedir.[112] İlişkilerinde toplum tarafından eskimiş bulunan değerleri rehber edinen Yusuf, kendi kimliğini koruyarak aralarında bir yer edinemediği insanlardan uzaklaşarak yalnızlık ve yabancılaşmayla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yaşadığı ruh hâlini bir kuyuya düşmek olarak algılayan Yusuf'un bu durumdan kurtulmak için tercih ettiği yol ise bir mürşidin rehberliğinde tasavvufi bilincine kavuşarak kendini yeniden idrak etmektir.[113]

Ansızın Yola Çıkmak'ı (2000), yazarın bir önceki öykü kitabı *Kuyu*'daki hakikat yolculuğunun bir devamı olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. *Ansızın Yola Çıkmak*'ın dikkat çekici noktalarından biri gündelik hayatın her zamanki akışı içinde başlayan yolculukların kısa süre sonra dış gerçeklikle kişinin manevi dünyası arasında gidip gelen bir hâl almasıdır. Her biri türlü sorunlarla boğuşan öykü kişileri yaşadıkları çatışmanın getirdiği varoluşsal sorgulamaların sonucunda zaman ve mekândan uzaklaşarak benliklerinin arınmasını sağlayacak bir yolculuğa çıkmaktadırlar.[114]

Hışırtı (2000) ve *Toz* (2002)'daki öyküler, içerik bakımından bir arada ele alınmalarına olanak sağlayan bir yapıya sahiptir. Bunda öykülerin neredeyse tamamının merkezinde kadın kahramanların bulunmasının önemli bir payı vardır.

---

[111] Suavi Kemal Yazgıç, "Rasim Özdenören'den Kimi Poetik Notlar", **Kitap Postası**, S. 13, Nisan 2006, s. 40-41.
[112] Durmuş, **a.g.e.**, s. 19.
[113] Bahtiyar Aslan, "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde İnsanın Kendini İdrak Biçimleri", **Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi: 80 sonrası Tük Hikâyesi Sempozyumu,** Haz. Prof. Dr. M. Fatih Andı, Doç. Dr. Ömür Ceylan, İstanbul, Ümraniye Belediyesi Yayınları, 2008, s. 109.
[114] Sağlık, **a.g.m.**, s. 149.

Hışırtı'da modern yaşam içinde mağduriyete uğramış kadınların hikâyeleri anlatılmaktadır. Kimi zaman erkeklerle olan ilişkileri kimi zaman da toplumun kendilerine biçtiği kimliğe aykırı davranışları sebebiyle zor duruma düşen kadın kahramanlar içinde bulundukları ruh hâlinin etkisiyle ölümü bile bir kurtuluş yolu olarak görebilmektedirler.[115]

Aşkın hâkim tema olarak işlendiği *Toz*'da ise ilişkilerde yaşanan aldatma, aldatılma ve boşanma gibi olumsuz durumların öne çıktığı öykülere yer verilmiştir.[116] Aynı zamanda Rasim Özdenören'in kadın kimliği üzerinden modern topluma yönelik eleştirel bakışının da hissedildiği *Toz*'da kent, modern yaşam düzeni içinde insanı kendi tabiatına yabancılaştıran bir mekân olarak yansıtılmıştır.[117]

Rasim Özdenören'in 2009 yılında yayımladığı *İmkânsız Öyküler*'le öykücülüğünde yeni bir döneme kapı aralamıştır. Seksenin üzerinde öykünün yer aldığı kitapta yazarın minimal öykü anlayışına yakın durduğu örnekler dikkat çekicidir. Özdenören, *İmkânsız Öyküler*'de yoğun bir anlatım ve sınırlı bir kelime kadrosunu benimseyip[118] günlük hayatta okuyucunun karşısına çıkabilecek sıradan olayları alışageldik gerçeklik düzleminden koparark farklı bir atmosfer yaratmıştır. *İmkânsız Öyküler*'i biçim bakımından değerlendiren çeşitli isimler bu kitapta yer alan öykülerden bazılarının öyküden ziyade denemeye yakın oluşuna vurgu yapmışlardır.[119]

Rasim Özdenören, son öykü kitabı *Uyumsuzlar* (2015)'da *İmkânsız Öyküler*'deki öykü anlayışını devam ettirip zaman ve mekân unsurlarını farklı bir yapıya büründürerek öyküsüne dâhil etmiştir. *Uyumsuzlar*'ın öne çıkan teması aşktır. Ancak gerek öykü kahramanlarının birbiriyle çatışması gerekse kişilerin mevcut durumlarının kavuşmaya engel oluşu metinlerin birer imkânsız aşk hikâyesine dönüşmesine yol açmıştır.[120]

---

[115] **A.e.**, s 151.
[116] Bâki Asiltürk, "Rasim Özdenören'in Toz Öykülerinde 'Töz'", **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı**, Haz. Ali Dursun, Turan Karataş, Kayseri, Memursen Kayseri Şubesi Kültür Hizmetleri, 2011, s. 177.
[117] Tosun, **Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören**, s. 167.
[118] Asım Öz, "İmkânsız Öyküler'in Kendine Özgü Derinliği", **Hece Öykü**, S. 33, Temmuz-Ağustos 2009, s. 164.
[119] Bu konuyla ilgili olarak bk. Necip Tosun, "İmkânsız Öyküler: Minimal Öyküler", Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören, 2. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2017, s. 173-175. Alâattin Karaca, "Rasim Özdenören Öyküsünün Genel Özellikleri Nelerdir?", **40 Soruda Türk Öyküsü**, Haz. Cemal Şakar, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2018, s. 134.
[120] Kâmil Yeşil, "Uyumsuzlar: İmkânsız Aşkın Öyküleri", **Hece Öykü**, S. 73, s. 132-133.

Uyumsuzlar'da teknik bakımdan üzerinde durulması gereken özelliklerinden biri de Rasim Özdenören'in bazı öykülerde postmodernist bir tutumu benimseyerek okuyucunun gerçeklik algısıyla oynaması ve olay örgüsünün kurulmasında ondan etkin katılım beklemesidir. Kitaptaki "Köçek" öyküsünden alıntılanan aşağıdaki kısımda bunun bir örneği verilmiştir:

"Kızla köçeğin bağlantısı neydi? Bunu, bir rüya mantığı içinde çözüme kavuşturmanın imkân dışı olduğu belliydi. Köçeğin bir cürüm işlemiş olduğunu kabul edersek onun elini kolunu sallayarak orta yerde dolaşmasına izin verecek miydik? Vermeli miydik? Değilse ne yapılabilirdi? O cürümü sineye çekmek ona ortak çıkma anlamına gelmez miydi? Öte yandan, köçeğin alnında ve yüzünde taşıdığı çöplük izleri onu illa da şüpheli saymayı gerektirir miydi?"[121]

Rasim Özdenören'in *Yeni İstiklal* gazetesinde görev yaptığı dönemin bir ürünü olan *Açık Mektuplar* (2014)'da yazarın kendisine gönderilen mektuplara verdiği cevaplar yer almaktadır. 24 Şubat 1965'ten itibaren beş aylık süreç içerisinde Özdenören'e gönderilen mektuplarda kimi zaman öykü, şiir, deneme tarzındaki eserler kimi zaman da edebiyat ve yazarlık hakkındaki sorular bulunmaktadır. Özdenören, bu mektuplara Celil Kahvecioğlu müstearını kullanarak verdiği cevaplarla bir yandan okurlarına yol gösterirken bir yandan da genç bir yazarın edebiyata ve sanata bakışını ortaya koymuştur.[122]

Rasim Özdenören'in, kaynağını Hz. Muhammed'in hadislerinin kendisinde uyandırdığı düşünceler sonucunda yaptığı çıkarımların oluşturduğu hâlihazırdaki son deneme kitabı olan *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed* (2018)'de hadislerden yola çıkarak modernliğin tüm unsurlarınca kuşatılan Müslümanın benimsemesi gereken tutumu ortaya koymaya çalışmaktadır. Özdenören'in, çeşitli vesilelerle özellikle TRT ve diğer televizyon kanallarında yaptığı konuşmaların kayıtlarından derlendiğini belirttiği[123] bu kitabındaki yazıların okuyucu açısından iki önemli işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, Hz. Muhammed'in hayatı ve İslam'a dair gündemdeki bazı sorulara ayetlerden yola çıkılarak cevap verilmesidir.

[121] Rasim Özdenören, "Köçek", **Uyumsuzlar**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 20.
[122] Eliuz, **a.g.e.**, s. 156-157.
[123] Rasim Özdenören, "Açıklama", **Hadislerin Işığında Hz. Muhammed**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2018, s. 9.

Kitabın bir diğer önemli işlevi ise Hz. Muhammed'in gündelik hayatta karşılaştığı olaylar ve durumlar karşısındaki tutumu örnek gösterilerek Rasim Özdenören'in hemen hemen tüm kitaplarında doğrudan ya da dolaylı olarak vurgu yaptığı "Müslümanca düşünme ve yaşama" bilincinin oluşumuna katkı sağlamasıdır. Bu açıdan *Hadislerin Işığında Hz. Muhammed* kitabını yazarın *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler*, *Müslümanca Yaşamak* ve *Düşünsel Duruş* isimli kitaplarıyla birlikte ele almak mümkündür.

Rasim Özdenören'in, bu çalışmanın hazırlandığı 2019 yılına kadar yayımlanan eserleri şunlardır:

Öykü Kitapları:

Hastalar ve Işıklar (1967),

Çözülme (1973),

Çok Sesli Bir Ölüm (1974),

Çarpılmışlar (1977),

Denize Açılan Kapı (1983),

Kuyu (1999),

Hışırtı (2000),

Ansızın Yola Çıkmak (2000),

Toz (2002),

İmkânsız Öyküler (2009)

Uyumsuzlar (2015)

Elli Yılın Öyküsü (2017)[124]

Romanı:

Gül Yetiştiren Adam (1979)

Deneme Kitapları:

İki Dünya (1977)

[124] Rasim Özdenören'in kitaplaşan tüm öyküleri 2017 yılında *Elli Yılın Öyküsü* adıyla tek cilt hâlinde yayımlanmıştır.

Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler (1985)

Yaşadığımız Günler (1985)

Ruhun Malzemeleri (1986)

Yeniden İnanmak (1986)

Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı (1987)

Kafa Karıştıran Kelimeler (1987)

Çapraz İlişkiler (1987)

Müslümanca Yaşamak (1988)

Red Yazıları (1988)

Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti (1996)

Ben ve Hayat ve Ölüm (1997)

İpin Ucu (1997)

Acemi Yolcu (1997)

Kent İlişkileri (1998)

Yüzler (1999)

Köpekçe Düşünceler (1999)

Eşikte Duran İnsan (2000)

Yazı, İmge ve Gerçeklik (2002)

Aşkın Diyalektiği (2002)

Düşünsel Duruş (2004)

Siyasal İstiareler (2009)

Edebiyat ve Hayat (2010)[125]

Hadislerin Işığında Hz. Muhammed (2018)

Çevirileri

George Orwell, *Hayvan Çiftliği: Domuzlar Diktatöryası* (1964)

[125] Söz konusu eser Rasim Özdenören'in çeşitli deneme kitaplarında yer alan, edebiyat ve hayat arasındaki ilişkinin odak noktasını oluşturduğu denemelerinden yapılan bir derlemeyi içermektedir.

Ebû-l-A'la-El- Mevdudi, *İslâmda Devlet Nizamı* (1967)[126]

Prof. S.A. Sıddıkî, *İslâm Devletinde Mali Yapı* (1972)

Diğer Eserleri

Açık Mektuplar (2014)

[126] Söz konusu kitabın ve yazarının ismi, kapaktaki biçimi aynen korunarak yazılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAM OLARAK YABANCILAŞMA

2.1. Yabancılaşma Kavramının Tanımı ve Tarihçesi

Yabancılaşma, ortaya çıkışı bakımından kökeni oldukça eskilere götürülebilecek; felsefeden edebiyata, sosyolojiden ekonomiye kadar oldukça geniş ve yaygın bir kullanım alanına sahip olan bir kavramdır.

Yabancılaşmanın özellikle günümüzün çeşitli dallarda çalışmaları bulunan bilim adamları tarafından meselelerin açıklanmasında sıklıkla başvurulan bir kavram özelliğini kazanmasının altında, bireylerin ve toplumların hayatında hızlı ve radikal değişimlere yol açan modernleşmenin meydana getirdiği arızalar yatmaktadır. Modernleşmeyle birlikte insanların hayatına giren yeni değerler ve bu değerlerin gelenekle olan çatışmalı ilişkisi yabancılaşmanın devamlı olarak gündemde kalmasını sağlamaktadır.[127] Her şeyin mekanik bir boyut kazandığı modern hayat içerisinde özerkliğini yitirerek, Weber'in ifadesiyle, kendi iradesi dışında durmadan dönen çarkın dişlilerinden biri[128] hâline gelen insanoğlu, yabancılaşmayla geçmiş dönemlere nazaran çok daha yoğun bir şekilde karşılaşmaktadır.

Yabancılaşma, kavramın teorik açıdan zenginleşmesine katkıda bulunan isimler tarafından farklı özelliklerine vurgu yapılarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Yabancılaşmanın özellikle 20. yüzyılda birçok alanda kullanılabilir hâle gelmesi sebebiyle içerik bakımından zor ve karmaşık bir anlam dünyasına sahip olduğunu vurgulayan Raymond Williams, söz konusu kavramı, "basitçe kendi

[127] Muhammet Ertoy, **Yabancılaşma: Kader Mi Tercih mi?**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2007, s. 15-16.
[128] John J. Macionis, "Toplum", **Sosyoloji**, Çeviri Editörü: Prof. Dr. Vildan Akan, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013, s. 101.

benliğini unutma, farkında olmama veya benimsememe" biçiminde tanımlamaktadır.[129]

Yabancılaşmayı çeşitli alanlardaki yansımaları üzerinden ele alan Ahmet Cevizci, kavramın; felsefe, psikoloji, sosyoloji ve psikiyatrideki karşılıkları hakkında bilgi vermektedir. Buna göre yabancılaşma felsefede "şeylerin, nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunulan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama, hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma", günümüzün sosyolojisi ve psikolojisinde "kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, tabiata ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılık hissi", psikiyatride ise "normalden sapma" olarak görülmektedir.[130] Ertoy da yabancılaşmanın "hukuk dilinde bir menfaati veya hakkı transfer etmek yahut satmak; psikolojide kişilik bölünmesi veya delilik, sosyolojide birey ile toplum arasındaki bağın çözülmesi, dinde ise bireyle tanrı arasındaki bağın çözülmesi" anlamlarına karşılık olarak kullanıldığını belirtmektedir.[131]

Gordon Marshall'ın editörlüğünde hazırlanan *Sosyoloji Sözlüğü'*nde ise yabancılaşma, "en genel çerçevesiyle bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam veya süreçten uzaklaşmaları"[132] olarak tanımlanmıştır. Giddens ve Sutton da benzer bir şekilde yabancılaşmanın, "insanoğlunun, kendi doğasının bazı temel yönlerinden ve toplumdan uzaklaşması ya da kopması durumu" olduğunu belirterek yabancılaşma sürecinin bireyin toplum içerisinde kendisini "güçsüz" ve "çaresiz" hissederek yaşamı üzerindeki söz hakkını kaybetmesiyle sonuçlanacağını vurgulamışlardır.[133]

Manfred Buhr ve Alfred Kosing tarafından hazırlanan *Küçük Marksist-Leninist Felsefe Sözlüğü*'nde, yabancılaşmanın kişinin kendi emeğiyle ortaya koyduğu ürünler, ilişkiler, kurum ve kuruluşlar üzerindeki denetimini yitirmesi sonucunda meydana geldiğinin altını çizmektedir.[134]

---

[129] Raymond Williams, **Anahtar Sözcükler**, Çev. Savaş Kılıç, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 41-42.
[130] Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 6. bs., İstanbul, Paradigma Yayınları, 2005, s. 1728.
[131] Ertoy, **a.g.e.**, s. 18.
[132] Gordon Marshall (haz.), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, 2. bs., Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005, s. 798.
[133] Anthony Giddens, Philip w. Sutton, **Sosyolojide Temel Kavramlar**, Çev. Ali Esgin, 3. bs., Phoenix Yayınevi, 2018., s. 93.
[134] Manfred Buhr, Alfred Kosing, "Entfremdung (Yabancılaşma)", **Kleines Wörterbuch der marxistisch-leninistischen Philosophie (Küçük Marksist-Leninist Felsefe Sözlüğü)**, Çev. Mustafa Atiker, Berlin, Westdeutscher Verlag, 1979, s. 95.

Yabancılaşmayı çeşitli sebeplerle ortaya çıkan manevi ve toplumsal bir hastalık olarak kabul eden Ali Şeriati, kavramın "kendi benliğini unutma, farkında olmama veya benimsememe"[135] anlamına geldiğini söylemektedir. Şeriati'nin söz konusu tanımında modern hayat içerisinde kişinin kendisine yabancılaşmasının öne çıktığını söylemek mümkündür.

Yabancılaşmayı, kavramın gelişim çizgisinde önemli bir yeri bulunan Hegel'e yakın bir biçimde "Kişinin kendi dışında/üzerinde sayılan üst bir varlık düzlemiyle bütünleşmek üzere 'öz'ünden ayrılışını tanımlayan kavram." olarak tanımlayan Sibel Özbudun, yabancılaşmanın tarihinin oldukça gerilere götürülebileceğini belirtmektedir.[136] Bu tanımın farklılığı, genellik yabancılaşmayı olumsuz bir durum, süreç olarak gören araştırmacılardan ayrılarak kavrama olumlu bir anlam yüklemesidir.

Orhan Hançerlioğlu yabancılaşmayı, kavramın yerleşmesine önemli rol oynayan Karl Marx'ın görüşleri ile ilişkilendirerek "insansal ürünlerin insanı boyunduruğu altına alan karşıt güçler durumuna gelmeleri ve bunun sonucu olarak da insanı insan olmayana dönüştürmeleri süreci"[137] olarak nitelendirmiştir. Barlas Tolan da yabancılaşmayı ele alırken insanın doğasındaki olumsuz dönüşüme vurgu yapmıştır. Tolan, yabancılaşmanın sosyal bilimlerdeki kullanım genişliğine dikkat çekerek insanı duygusuz ve duyarsız bir nesneye dönüştürüp bir köle hâline getiren modern uygarlığa karşı başkaldırmanın bir simgesi olarak gördüğü kavramı "insanın kendi özünden, ürününden, doğal ve toplumsal çevresinden koparak onların egemenliği altına girmesi"[138] biçiminde tanımlamaktadır.

Son iki yüzyılda toplumsal değişimin hızının ve yıkıcı etkisinin belirginleşmesiyle, gözde bir kavram hâline gelerek sıkça kullanılmaya başlanan yabancılaşmanın tarihî köklerinin çok eskiye dayandığı birçok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir.

---

[135] Ali Şeriati, **Medeniyet ve Modernizm**, Çev. İsa Çalışkan, 2. bs., İstanbul, Yeni Zamanlar Yayınları, 2005, s. 11.
[136] Sibel Özbudun [S.Ö], "Yabancılaşma", **Antropoloji Sözlüğü**, Haz. Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s. 872.
[137] Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar Cilt 7 [U-Z]**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1980, s. 201.
[138] Barlas Tolan, **Çağdaş Toplumun Bunalımı: Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1981, s. 3.

Yabancılaşma kavramının etimolojisine dair yapılan çalışmalarda ilgili kavramın göstereni olan sözcüğün kökeninin Latincedeki "alienare" fiilinden gelen "alienato" olduğu belirtilmektedir.[139] Ayrıca yabancılaşmanın ortaya çıktığı ilk dönemlerde akıl hastalarını tanımlamak amacıyla kullanıldığı da ifade edilmektedir. Yabancılaşmayı karşılamak için kullanılan Fransızcadaki "aliéné" ve İspanyolcadaki "alienado" sözcükleri "kendisinden kopmuş insan" anlamına gelmektedir.[140] Yabancılaşmanın Hegel ve Marx tarafından akıl hastalığından daha hafif bir rahatsızlığı ifade etmek için kullanıldığını belirten Fromm'un da vurguladığı gibi, köken bakımından bu sözcüklerle ilişki bulunan İngilizce "alienist" sözcüğünün günümüzde de "akıl hastalıkları uzmanı"[141] anlamını karşılaması dikkat çekicidir.

Yabancılaşmanın Batı düşüncesindeki kökenini *Eski Ahit*'e dayandıran görüşe göre söz konusu kavram ilk kez puta tapmayla alakalı olarak ortaya çıkmıştır Yabancılaşmanın puta tapma ile bir arada ele alınmasının sebebi, kişinin varlığıyla alakalı bütün nitelikleri kendi ürünü olan bir nesneye yansıtarak ona kutsallık atfetmesidir. Putların aslında bu kutsallıktan ne kadar uzak oldukları *Eski Ahit*'te, "Puta tapanların putları gümüştür, altındır, insan eliyle yapılmıştır. Ağızları vardır ama, konuşmazlar; gözleri vardır ama, görmezler; kulakları vardır ama, duymazlar; ağızlarından sıcak bir soluk çıkmaz. Putları yapanlar putlarına benzerler, onlara inananların hepsi de öyledir."[142] sözleriyle dile getirilmiştir. Kendi "yaratıcı çabası"nın somutlaşmış bir biçimi olan putun bu özelliğini göz ardı edip önünde eğilerek ona aşkın varlık muamelesi yapan insanın bu tutumu aynı zamanda kendine yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir.[143]

Pek çok araştırmacı, yabancılaşmayı felsefede sistemli bir kavram hâline getiren ismin G. W. Friedrich Hegel olduğu konusunda görüş birliği içerisindedir.[144] Yabancılaşma, Hegel'in ardından Ludwig Andreas Feuerbach, kavramı toplumun

---

[139] Faruk Karaca, **Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi**, 2. bs., İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2014, s. 34.
[140] Erich Fromm, **Sağlıklı Toplum**, Çev. Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever, 2. bs., İstanbul, Payel Yayınları, 1990, s. 135
[141] Hâmit Atalay, **İngilizce-Türkçe Sözlük**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s. 79[b].
[142] Fromm, **a.g.e.**, s. 136.
[143] **A.e.**, s. 135-136.
[144] Konuyla alakalı görüşler için şu eserlere başvurulabilir: Afşar Timuçin, "Yabancılaşma Sorununa Genel Bir Bakış", **Felsefe Dünyası**, S. 5, Ekim 1992, s. 16. Erich Fromm, **Marx'ın İnsan Anlayışı**, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Arıtan Yayınevi, 2004, s. 83. Melahat Bayram, "Thomas Bernhard ve Yabancılaşma Sorunsalı", **Akademik Bakış Dergisi**, S. 37, Temmuz-Ağustos 2013, s. 4. Ömer Osmanoğlu, "Hegel'den Marcuse'ye Yabancılaşma Olgusu", **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 3, Kasım 2016, s. 68.

yapısını çözümlemekte kullanarak onun geniş kitlelere ulaşmasını ve de günümüze dek etkin bir şekilde kullanılagelmesini sağlayan Karl Marx, yabancılaşmayı doğrudan kullanmasa da "anomi" kavramı üzerinden onun varlığını işaret eden Emile Durkheim, Georg Simmel, Erich Fromm, Herbert Marcuse ve Melvin Seeman gibi isimler tarafından da farklı açılardan ele alınmıştır.[145] Söz konusu isimlerin yabancılaşma hakkındaki görüşlerine kısaca değinmek kavramın gelişimi hakkında fikir edinmek bakımından faydalı olacaktır.

2.2. Yabancılaşma Kavramı Hakkındaki Görüşler

Yabancılaşmayı felsefi bakımından belli bir temele oturtarak kendisinden sonra bu kavram üzerinde çalışma yapacak düşünürlerin önünü açan kişi olan G. W. Friedrich Hegel, yabancılaşma hakkındaki çözümlemeleriyle felsefe tarihini etkilemiş bir isimdir. Özbudun'a göre Hegel'in yabancılaşma literatürüne en önemli katkısı onu Hristiyan teolojisinin dünyasından alarak felsefenin alanına çekmiş olmasıdır.[146]

Hegel'in yabancılaşma hakkındaki görüşlerinin arka planında Alman romantizminin ve Fransız Aydınlanma düşünürlerinin, özellikle de Rousseau'nun etkisi bulunmaktadır. Alman romantik felsefesinde de kullanılan; "yabancılaşma" anlamındaki "entfremdung" ve Türkçede "dışlaşma" olarak anlamlandırılabilecek "entäusserung" kavramlarının Hegel'in felsefesinde de kendilerine yer bulması bunu doğrular niteliktedir. Rousseau'nun "işbölümü" ve "özel mülkiyet" konusundaki görüşleri ise Hegel'deki yabancılaşma kavramının toplumsal temelinin oluşmasına katkı sağlamıştır.[147] Hegel, yabancılaşmaya dair görüşlerine ilk olarak 1807 tarihinde yayımlanan, Türkçeye genellikle *Tinin Görüngübilimi* veya *Tinin Fenomenolojisi* şeklinde tercüme edilen, *Phänomenologie des Geistes* isimli eserinde yer vermiştir.[148]

Hegel'e göre yabancılaşma; mutlak fikrin gelişim sürecini belirleyen esas unsurdur. Hegel'in idealist felsefesinde doğa ve insanın tarihi, mutlak fikrin

---

[145] Özbudun, **a.g.e.**, s. 875.
[146] Sibel Özbudun, George Markus, Temel Demirer, **Yabancılaşma Ve…**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2008, s. 16-17.
[147] **A.e.**, s. 17.
[148] Tuncar Tuğcu, **Yabancılaşma Problemi: Hıristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri**, Ankara, Alesta Yayınevi, 2002, s. 97.

dışlaşarak kendini bir başkası hâlinde dışarıya aktarması olarak görülmektedir. Kendini doğada ve tarihte somutlaştıran mutlak fikir, bu süreçte kendisine de yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma, tarihsel gelişimin devamı esnasında mutlak fikrin kendisini bilmesiyle aşılacaktır.[149]

Hegel'in ardından yabancılaşma konusundaki görüşlerinin üzerinde durulabilecek isimlerden biri de Alman düşünür Ludwig Andreas Feuerbach'tır. Feuerbach'ın yabancılaşma konusunda ileri sürdüğü görüşlerde "Tanrı" ve "din" kavramlarının öne çıkması dikkat çekmektedir.

Feuerbach'a göre yabancılaşma, insanın kendi özüne ait özellikleri Tanrı olarak adlandırdığı kurmaca bir varlıkta dışlaştırması ile ortaya çıkmaktadır. Feuerbach için insanın, imgesel tasarımı olan bir varlıkta kendisini nesnelleştirerek ona boyun eğmesi kendine yabancılaşmanın da bir göstergesidir.[150] Hegel'in evrenin ve insanın mutlak fikrin nesnelleşerek kendisine yabancılaşmış biçimi olduğu konusundaki iddiasını eleştiren Feuerbach'a göre, "insan yabancılaşmış bir Tanrı değil tam tersine Tanrı yabancılaşmış bir insandır."[151] Feuerbach, bunu vurgulayarak aynı zamanda insanın var olmak için Tanrı'ya ihtiyaç duymadığını da göstermeye çalışmaktadır.[152] Feuerbach'ın felsefesinde Tanrı, insanın kendi özünden ayrılarak dışsallaşmış bir formu olarak kabul edildiğinde dini de, ki burada din ile kast edilen Hristiyanlıktır, onun bu formla olan bir ilişkisi olarak adlandırmak mümkündür.[153] Feuerbach için yabancılaşmanın aşılmasının yolu insanın "kendinden uzaklaştırılmış bir resmi" olarak görülen Tanrı'nın yok edilmesinden geçmektedir.[154]

Feuerbach'a göre yabancılaşmanın insan üzerindeki tek olumlu etkisi onu kendi özünü bulma yolunda onu içsel bir arayışa yönlendirmesidir.[155] Ona göre bu yöneliş, kişinin Tanrı'ya ve dine yüklediği değerlerin aslında kendi özünde var olduğunu kavramasına yardımcı olarak hayata geçirilmesine imkân sağlayacaktır.[156]

---

[149] Buhr, Kosing, **a.g.e.**, s. 95.
[150] Osmanoğlu, **a.g.m.**, s. 74.
[151] Karl Marx, **Yabancılaşma**, Der. Barışta Erdost, 5. bs., İstanbul, Sol Yayınları, 2013, s. 11.
[152] İsmet Özel, **Üç Mesele: Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma**, 13. bs., İstanbul, Şule Yayınları, 2006, s. 94.
[153] Özbudun, Markus, Demirer, **a.g.e.**, s. 20.
[154] Tom Bottomore (ed.), "Yabancılaşma", **Marksist Düşünce Sözlüğü**, Türkçeye çeviren: Levent Köker, Der. Mete Tunçay, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, s. 598.
[155] Özbudun, Markus, Demirer, **a.g.e.**, s. 20.
[156] Anthony Giddens, **Sosyoloji**, haz. Cemal Güzel, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2012, s. 583.

Feuerbach, yabancılaşma ve din ilişkisi hakkında ileri sürdüğü görüşlerle Marx'ın dinî yabancılaşma konusundaki fikirlerini etkilemiştir.[157]

Alman filozof Karl Marx, yabancılaşmanın yaygınlık kazanmasında ve günümüzde de toplumdaki sıkıntıların anlaşılması ve de çözülmesi için sıkça başvurulan kavramlardan biri hâline gelmesinde en büyük paya sahip olan isimdir. Yabancılaşma konusunda Hegel ve Feuerbach'ın görüşlerini eleştirel bir biçimde değerlendiren Marx, söz konusu kavramı ele alırken onun felsefi temellerini göz önüne almakla birlikte toplumdaki iktisadi şartları, üretim ilişkilerini ve bunlarla ortaya çıkan kişisel ve toplumsal bilinç biçimlerini de incelemiştir.[158] Marx, Feuerbach'ın yabancılaşma konusundaki görüşlerine kısmen katılırken onun yabancılaşmayı sadece din ve Tanrı üzerinden değerlendirmesinin eksik bir yorum olduğu görüşündedir. Marx'a göre Feuerbach, yabancılaşmayı ele alırken üretim güçlerinin belirleyiciliğini fark edememiştir. [159]

Yabancılaşmanın Marx'ın düşüncesindeki gelişimi incelendiğinde onun özellikle gençlik dönemi eserleri olarak kabul edilebilecek *Alman İdeolojisi* ve *1844 Elyazmaları*'nda bu kavrama geniş şekilde yer verdiği görülmektedir. Marx'a göre yabancılaşma, kişinin kendi emeğinin ürünü olarak ortaya koyduklarının onun üzerinde belirleyici hâle gelmesidir.[160]

Marx'ın felsefesinde kendisini gösteren üç farklı yabancılaşma biçimi vardır. Bunların:

" a) Burjuva toplumunun ekonomik yapısının eleştirisinden ekonomik yabancılaşma,

b) Devlet yapısının eleştirisinden politik yabancılaşma,

c) Dinin eleştirisinden dinsel yabancılaşma"[161]

olarak sıralanması mümkündür. Söz konusu yabancılaşma biçimleri arasında en çok öne çıkan ve diğerlerini de etkileyen yabancılaşma biçimi ekonomik

[157] Tuğcu, **a.g.e.**, 120.
[158] Buhr, Kosing, **a.g.e.**, s. 95.
[159] Tuğcu, **a.g.e.**, s. 120.
[160] Özbudun, Markus, Demirer, **a.g.e.**, s. 21-22.
[161] Güven Savaş Kızıltan, **Kişinin Silinen Yüzü: Çağımızda Yabancılaşma Sorunu**, İstanbul, Metis Yayınları, 1986, s. 20.

yabancılaşmadır. Marx için insanın en temel hayati faaliyeti olan üretimle ilgili ilişkilerde meydana gelen değişimler ekonomik yabancılaşmaya yol açmaktadır.[162]

Marx'ın yabancılaşma kuramında "yabancılaşmış emek", "iş bölümü" ve "özel mülkiyet" kavramlarının önemli bir yeri vardır.

Marx'a göre, emek sonucunda sadece meta üretilmemektedir. Metanın üretilmesiyle birlikte işçinin de bu süreçte ortaya koyduğu ürün üzerindeki denetimini kaybederek nesneleşmesi/meta hâline gelmesi de söz konusudur. Böylece işçinin emeğinin ürünü ondan bağımsız, özerkliğini kazanmış bir nesne olarak karşısına dikilip ona yabancılaşmaktadır. İşçi üretmek için emek harcadıkça bu yabancılaşma artacak ve onun karşısında daha güçlü bir hâl alacaktır. Bu durum, işçinin iç dünyasının fakirleşmesini de beraberinde getirecektir.[163] Marx, üretim faaliyeti ile meydana gelen ürün üzerinde onu üretenin bir tasarrufunun ol(a)mamasının özel mülkiyet, "dışlaşmış emeğin" bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir.[164] Emeğin yabancılaşması, meta fetişizmini de doğurmaktadır. Üreticisinden özerkleşmiş metaların âdeta ilahi bir güç kazanarak doğal akışa aykırı bir biçimde insana hükmeder hâle gelmesi meta fetişizmine sebep olmaktadır.[165]

Marx'ta yabancılaşmanın yaşandığı bir diğer nokta da işçinin üretim sürecinde görülmektedir. Kapitalist düzende çalışmanın kişinin kendini gerçekleştirmesini sağlayıcı hiçbir bir özellik taşımaması onu işçi için yabancı bir süreç hâline getirmektedir.[166] Çalışmanın bireyin kendisini ruhsal ve/veya fiziksel olarak geliştirmesi ya da tatmin olması için değil sadece başkaları için meta üretmek amacıyla gerçekleştirilmesi, işçilerin gönülsüz bir şekilde üretim faaliyetlerine katılmalarına yol açmaktadır. Herhangi bir dış zorlama olmadığında "insanların çalışmaktan vebadan kaçar gibi kaçmaları" da bunu göstermektedir.[167] Marx'a göre çalışmanın, insan tarafından gerçekleştirilen bir eylem olmasına rağmen, insanı baskı altına alarak köleleştiren "yabancı bir güç"e dönüşmesinin sebebi iş bölümüdür. Özel

---

[162] Ertoy, **a.g.e.**, s. 63-64.
[163] Karl Marx, **1844 Felsefe Yazıları**, Çev. Murat Belge, 2. bs., İstanbul Payel Yayınları, 1975, s. 67-68.
[164] Kızıltan, **a.g.e.**, s. 25.
[165] Ömer Demir, Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 6. bs., Ankara, Adres Yayınları, 2005, s. 280.
[166] Cevizci, **a.g.e.**, s. 1729-1730.
[167] Anthony Giddens, **Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori: Marx, Durkheim ve Max Weber'in Çalışmalarının Bir Analizi**, Çev. Ümit Tatlıcan, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 43.

mülkiyet de iş bölümüne dayalı üretim ilişkilerinin sonuçlarından biridir.[168] İş bölümü devreye girdiği andan itibaren bütün emekçiler yalnızca kapitalist sistem tarafından kendilerine çizilen sınırlar dâhilinde faaliyet göstermek zorunda kalırlar. Bu duruma başkaldırmak, onun işini kaybetmesiyle sonuçlanacaktır. Marx, böyle bir düzenden kurtuluşun ancak komünist toplumda gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Komünist toplumun çalışma biçimini kişilere kendilerini geliştirmek istedikleri farklı alanlarda faaliyet gösterme imkânını tanıyacaktır.[169]

Yabancılaşmış emeğin birey üzerindeki bir başka olumsuz etkisi de onu kendi doğasına yabancılaştırmasıdır. Emek sarf edilerek gerçekleştirilen üretim faaliyetinin işçinin dışındaki bir sürece dönüşmesi insanı onu diğer varlıklardan (hayvanlardan) ayıran kendine özgü niteliklerinden ve dolayısıyla kendi tabiatından koparır. Bu da onun kendine yabancılaşmasına sebep olur. İnsanın emeğine, hayati faaliyetlerine ve kendine yabancılaşması onun diğer insanlara da yabancılaşmasına yol açacaktır. Zira kapitalist sistemin insanın bireysel dünyasında, emeğinin ürünüyle ve kendi varlığıyla olan ilişkisinde meydana getirdiği arızaların onun çevresine yansıması kaçınılmazdır.[170] Bu yüzden "İnsanın kendine ve doğaya her yabancılaşması, kendini ve doğayı, kendinden başka ve ayrı insanlarla koyduğu ilişkide görülür."[171]

Marx'ın kuramında yer verdiği yabancılaşma biçimlerinden biri olan dinsel yabancılaşmada, Feuerbach'tan etkilendiği görülmektedir. Marx da tıpkı Feuerbach gibi dinin, insanın yabancılaşmasının bir sonucu olarak kabul etmektedir. Ancak ona göre din, daha önce de vurgulandığı gibi, insanın kendine yabancılaşmasının yansımalarından sadece bir tanesidir. Marx, din üzerine görüşlerini ortaya koyarken onun, henüz kendi özünü bulamamış ya da çoktan kaybetmiş insanın öz bilinci olduğunu belirtmiş ve dinin "insan çevresinde dönmediği sürece insanın çevresinde dönen aldatıcı bir güneş"ten başka bir anlam taşımadığını ileri sürmüştür. Marx'a göre, "ezilen insanın içli ezgisini, kalpsiz bir dünyanın sıcaklığını, tinin dıştalandığı toplumsal koşulların tinini (…) halkın afyonunu" oluşturan dinin eleştirisi insanın kendine yabancılaşmasının kutsal biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.[172]

---

[168] Ertoy, **a.g.e.**, s. 67.
[169] Marx, **Yabancılaşma**, s. 99-100.
[170] Marx, **1844 Felsefe Yazıları**, s. 75.
[171] **A.e.**, s. 78.
[172] Karl Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı: Giriş", **Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi**, Çev. Kenan Somer, 2. bs., Ankara, Sol Yayınları, s. 191-193.

Marx, yabancılaşmayı politik açıdan incelerken devletin de, Tanrı ve dinde olduğu gibi, insanın özüne ait nitelikleri dışlaştırarak itaat ettiği kurumlardan biri olduğunu ifade etmektedir.[173] Marx'a göre devletin ve benzeri kurumların onun asıl üreticisi olan insanı aşarak ona hükmeder hâle gelmeleri toplumda yabancılaşmanın kanıksanmasına ve düzenin devamlılığına sebep olmaktadır.[174]

Marx, yabancılaşmanın ortaya çıkardığı sorunların çözümünün adresi olarak; özel mülkiyetin, iş bölümünün ve yabancılaşmış emeğin yer almadığı, herhangi bir sınıf ayrımı ya da çıkar çatışmasını barındırmayan komünist toplumu göstermektedir.[175] Marx'ın toplum görüşünde, üretim araçlarının merkezîleştirildiği ve toplumsallaştırıldığı, işçi sınıfının iktidarı elde ettiği bir toplumda yabancılaşmanın gerçekleşmeyeceği düşünülmektedir.[176]

Erich Fromm, yabancılaşma konusundaki görüşlerini ortaya koyarken hem Karl Marx'ın konu hakkındaki düşüncelerinden hem de Sigmund Freud'un psikanalitik bakış açısından yararlanmıştır. Fromm'un yabancılaşmayla ilgili tespitlerinde toplumsal açıdan Marx'ı, bireysel açıdan ise ailenin bireyler üzerindeki etkisine yaptığı vurgular bakımından Freud'u takip ettiğini söylemek mümkündür.[177]

Fromm, modern toplumdaki sıkıntıları ve aksamaları tespit ederken yabancılaşmaya da değinmiştir. Fromm'a göre, insanın kişiliğini kaybederek bir nesne hâline geldiği modern toplum, hastalıklı ve akıl dışı bir özellik göstermektedir. Fromm, bu toplumun düzelmesinin yolunun "hümanist psikanaliz"den ve insancıl bir toplumsal yapıdan geçtiğini vurgulamaktadır.[178]

Fromm, yabancılaşmayla "kişinin kendisini bir yabancı gibi duyduğu deneyim biçimi"ni kastettiğini belirtmektedir. Yabancılaşan insan; kendisini dünyanın merkezinde ve eylemlerinin öznesi olarak görmekten uzaktır. O, kendisini gerçekleştirdiği eylemlerin, ürettiği ürünlerin ve kendisini dışlaştırdığı kurumların kölesi saymaktadır. Fromm'a göre yabancılaşmış insan çevreyi diğer insanlar gibi algılasa da kendisi ve çevresiyle "üretici bir ilişki" kurabilmekten uzaktır.[179]

---

[173] Kızıltan, **a.g.e.**, s. 28.
[174] Ertoy, **a.g.e.**, s. 75.
[175] **A.e.**, s. 72.
[176] Fromm, **a.g.e.**, s. 302.
[177] Ertoy, **a.g.e.**, s. 31.
[178] Ivan Frolov, **Felsefe Sözlüğü**, Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991, s. 180.
[179] Fromm, **Sağlıklı Toplum**, s. 134.

Fromm için; bireyin kendisiyle ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kuramadığı, kendini ait hissedebileceği toplumsal yapılardan mahrum kaldığı, kimlik problemleri yaşadığı ve kendisini gerçekleştiremediği bir toplumun sağlıklı olduğundan söz etmek mümkün değildir. Bireyin akıl sağlığını koruyabilmesi için üretim ilişkilerinin düzenlenmesi ve insani gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir.[180]

Fromm'un yabancılaşmanın her tarafını sardığını belirttiği modern topluma yönelttiği eleştirilerde Marx'ın yaptığı toplumsal çözümlemelerin etkisi hissedilmektedir. Fromm'a göre insanın bireysel ve toplumsal tüm ilişki biçimlerinde yabancılaşmanın varlığı kendisini açık bir şekilde göstermektedir. Fromm; insanın kendi emeğinin ürünü bir dünya oluşturduğunu, oluşturduğu bu "teknik çark"ın dönmesi için de karmaşık bir toplumsal düzen kurduğunu belirtmektedir. İnsan, bu düzenin hâkimi olacağı yerde kendi emeğinin ürünü olan varlıklar onu aşarak köle hâline getirmiştir. Üzerindeki otoritesini yitirdiği düzenin güçlenmesi insanın kendine olan güvensizliğini, yalnızlık ve yabancılaşmasını artırmaktadır.[181]

Modern toplumda insanın meta ile birlikte kendisini de pazarlamak zorunda kaldığını belirten Fromm, toplumun çeşitli kesimlerine mensup bireylerin enerjilerini ve kişiliklerini sattıklarını ifade etmektedir. Fromm'a göre modern toplumda ürettikleri metanın yanında kendi kişiliklerini de satmak zorunda kalan bireyler, bu kişiliği talep görecek niteliklerle donatma mecburiyetindedirler. Modern toplumda ticari anlamda bir değeri olmayan bireyin var olmasının hiçbir anlamı yoktur. Talep görecek niteliklerin pazar tarafından belirlendiği bir ortamda kendi hayatı üzerinde söz sahibi olma hakkından mahrum bırakılan bireylerin yabancılaşması kaçınılmazdır. Tek kıstasın popüler ve talep edilir olmak şeklinde belirlendiği toplum içinde birey kendini güvensiz hissetmektedir.[182] İnsanın yalnızca sermaye birikimine katkı sağlamak uğruna çalışması, emeğinin ürünü karşısında bir köle durumuna düşürerek kişisel bakımdan kendisini önemsiz ve güçsüz hissetmesine sebep olmaktadır.[183]

Fromm, modern toplumu ilişkiler açısından da eleştirmektedir. Normal şartlarda insanın doğasına uygun olarak yardımlaşma, paylaşma ve dayanışmanın

[180] Özbudun, Markus, Demirer, **a.g.e.**, s. 34.
[181] Fromm, **a.g.e.**, s. 138-139.
[182] Erich Fromm, **Özgürlükten Kaçış**, Çev. Şemsa Yeğin, 4. bs., İstanbul, Payel Yayınları, 1996, s. 105-106.
[183] **A.e.**, s. 99.

öne çıktığı bir yapıya sahip olması gereken toplum, birbirine yabancılaşan ve sadece çıkarları için bir arada bulunma zorunluluğunu hisseden "küçük parça"lardan meydana gelmiştir.[184]

Fromm için modern çağın en büyük sorunu, insanların emeklerinin dışlaşmış biçimlerinin kölesi durumuna düşerek birer "golem" yani otomat hâline gelmeleridir. İnsan için böyle bir düzende yaşamın bir anlamı yoktur. Görünüşte herkes mutludur ancak etrafında olan biteni hissetmekten, akıl yürütmekten ve sevmekten uzaktır. Bu bağlamda on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyıl arasında bir karşılaştırmaya giden düşünür, on dokuzuncu yüzyılın esas sorununun "Tanrı'nın ölmüş olması" olarak görülürken yirminci yüzyılın sorununun ise "insanın ölmesi" yani yabancılaşması olarak görülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fromm, doğasına yabancılaşan ve robotlaşan insanların başkaldır(a)masalar bile kendilerini ve yaşadıkları hayatı mahvedeceklerine dikkat çekmektedir.[185]

Fromm'un devlete bakışında da Marx'ın devlet üzerinde dikkat çektiği siyasal yabancılaşmanın izleri görülmektedir. Marx gibi Fromm da insanın toplumsal duygularının dışlaşmış bir biçimi olarak ortaya çıktığını ileri sürdüğü devletin yabancılaşmada rol oynayan unsurlardan biri olduğu görüşündedir. Fromm, bir tapma aracı hâline gelen bu devlet yapısının ancak içinde yaşayan bireylerden kişisel ve toplumsal varlıkları bütünleştiren bir toplum inşa edilmesiyle değişebileceğini düşünmektedir.[186]

Erich Fromm gibi Herbert Marcuse de yabancılaşma kavramını ele alırken modern toplumdan hareket etmektedir. Marcuse'ün modern sanayi toplumuna yönelik eleştirileri, çeşitli eserlerinde yer almakla birlikte, özellikle *Tek Boyutlu İnsan*'da yoğun olarak görülmektedir.

Marcuse, yabancılaşmadan kurtulma mücadelesinde işçi sınıfını en önemli güç olarak kabul eden Marx'ın aksine işçi sınıfının bu beklentiyi, var olan düzene karşı çıkma ve onu değiştirme imkânının elinden alınması sebebiyle, yerine getirmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte iş gücüne duyulan ihtiyacın gittikçe azalması bu düşüncenin sebeplerinden biridir. Düşünüre göre ileri sanayi toplumunda yabancılaşma ve diğer sorunların aşılmasında

[184] Fromm, **Sağlıklı Toplum**, s. 154.
[185] **A.e.**, s. 392.
[186] **A.e.**, s. 155.

asıl görev üstlenecek olan öğrenciler ve etnik azınlıklar gibi toplum dışına itilen kesimlerin temsil ettiği marjinal topluluklardır.[187]

Marcuse'ye göre modern sanayi toplumu bireyi kendi öz doğasından uzaklaştırarak tek boyutlu bir insan tipi oluşturmuştur. Bunun yansımalarının görüldüğü alanlardan biri insan ihtiyaçlarıdır. İnsan ihtiyaçlarını gerçek ve yapay olarak iki sınıfa ayıran Marcuse, yapay ihtiyaçların tamamıyla bireyin kendi iradesinin dışında belirlenerek ona dayatıldığını belirtmektedir. Söz konusu ihtiyaçlarının ortaya çıkarılmasındaki amacın bireyi baskı altında tutmak olduğunu vurgulayan Marcuse'ye göre yapay ihtiyaçlar eziyete, sefalete ve adaletsizliğe sebep olmaktadır. Yapay ihtiyaçlarının karşılanması bireyde yüzeysel bir mutluluk yaratsa da aslında onun kendini geliştirme ve sistemi sorgulama isteğini bastırmaktadır. Marcuse, bireyin bu ihtiyaçları reklamlar vb. gibi kitlesel araçlarla içselleştirerek gerçek ihtiyaçlarının yerine ikame ettiklerini ve böylece herkes gibi davranmaya başladıklarını belirtmektedir.[188] Modern toplum tarafından tüm ihtiyaç ve tepkileri, içgüdülerine dek,[189] denetlenen tek boyutlu insan kendisini baskı altında tutan güçlere boyun eğerek yabancılaşmaktadır.

Marcuse, toplumun çeşitli sınıflarına mensup bireylerin, şartlanmış bir biçimde, aynı yapay ihtiyaçları karşılamaya çalışmalarının sınıf ayrımının ortadan kalktığının bir göstergesi olmadığını aksine sistemin toplumun tamamına yayıldığına işaret ettiğini verdiği şu örnekle ortaya koymaktadır:

"İşçi ve patron aynı televizyon programını seyrediyor ve aynı sayfiyelere gidiyorlarsa; daktilo kızın makyajı, patronun kızının makyajı kadar çekici ve güzelse; zencinin bir Cadillac arabası varsa; hepsi aynı gazeteyi okuyorlarsa, bu benzerlikler, sınıfların ortadan kalktığını göstermez. Sadece, **kurulu düzenin** korunmasına yarayan ihtiyaç ve doygunlukların temeldeki halk tarafından ne denli geniş ölçüde paylaşıldıklarını gösterir."[190]

[187] Tolan, **a.g.e.**, s. 159-160.
[188] Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan: İleri Endüstriyel Toplumun İdeolojisi Üzerine Bir İnceleme**, Çev. Seçkin Çağan, İstanbul, May Yayınları, 1968, s. 32.
[189] A.e., s. 34.
[190] **A.e.**, s. 36.

Marcuse, modern toplumsal sistemin en sinir bozucu yanlarından birinin onun akıl dışılığının çeşitli yöntemlerle gayet mantıklı bir kisveye büründürülmesi olduğunu dile getirmektedir. Böylece, "israf ihtiyaca, yıkma kurmaya" dönüşmekte ve ilk bakışta yabancılaşmanın varlığı kuşkulu hâle gelmektedir. Marcuse, teknolojinin birey üzerindeki baskının yayılmasında ve onun tarafından içselleştirilmesinde önemli bir görev üstlendiği düşüncesindedir. Teknolojinin ürünü cihazlar, bireylerin kendi doğalarına aykırı olan düzenle bütünleşmelerini kolaylaştırmaktadır. Bu bütünleşme baskı unsurlarının çoğalmasını sağlayarak düzene başkaldırmayı da mantıksızlaştırmıştır. Toplumsal baskı gerek duygusal gerekse entelektüel bakımdan düzen içinde "sürüklenip gitme"ye karşı çıkmayı anlamsız kılmaktadır.[191]

Marcuse, modern toplumdaki yabancılaşmayı ele alırken "teknolojik gerçek"in bireyin kendine ait alanını yerle bir ettiğini ve onu toplumsal yapıyla uzlaşmaya zorladığını vurgulamaktadır. Böyle bir toplumda yabancılaşma nesnelleşmiş ve yabancılaşan birey de tek boyutlu düşünce ve davranış kalıplarından ibaret hâle gelen yaşam içerisinde kaybolup gitmiştir.[192]

Sosyolojinin kurucu isimlerinden biri olarak gösterilen Fransız düşünür Émile Durkheim'ın, eserlerinde yabancılaşmaya doğrudan yer vermemekle birlikte anomi kavramı üzerinden yabancılaşmayı ele aldığını söylemek mümkündür. Anomi ve yabancılaşma bazı araştırmacılar için neredeyse aynı anlama sahip iki kavramı ifade etse de anominin yabancılaşmanın farklı görünümlerinden sadece birini karşıladığı iddiasında bulunanlar da vardır.[193] Çeşitli sosyologların yabancılaşmaya dair düşünceleri üzerinde Durkheim'ın geliştirdiği anomi kavramının yoğun bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Durkheim, anomi kavramına özellikle *Toplumsal İşbölümü* ve *İntihar* isimli eserlerinde geniş bir şekilde yer vermiştir. Düşünürün bu eserlerinin haricinde anominin daha az kullanıldığı göze çarpmaktadır.[194]

[191] **A.e.**, s. 36-37.
[192] **A.e.**, s. 38-40.
[193] Ertoy, **a.g.e.**, s. 80.
[194] Tolan, **a.g.e.**, s. 26.

Anomiyi, toplum hayatında bireyler arası dengeyi, işbirliği ve bütünleşmeyi sağlayan; amaç, ölçü, kural ve değerlerin kaybolması ya da bağlayıcılıklarını yitirmesi ile ortaya çıkan kuralsızlık hâli olarak tanımlamak mümkündür.[195]

Durkheim, yapısal ve toplumsal olmak üzere iki farklı anomi sınıflamasından bahsetmektedir. Yapısal anomi, toplumsal yapıyı meydana getiren kurumlar ile bireyler arasındaki bağın kopmasını ifade ederken toplumsal anomi ise kültür unsurlarının hem kendi aralarında hem de ait olduğu toplumsal yapıyla alakalı ilişkilerinde ortaya çıkan uyumsuzluğa işaret etmektedir.[196]

Durkheim'ın anomi ile ilgili görüşlerinde "iş bölümü" ve "intihar" kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Her iki kavram da düşünürün anomi kuramında geniş yer tutmaktadır.

Durkheim'a göre mekanik dayanışma üzerine inşa edilen geleneksel ya da ilkel toplumlarda bireyler arasında değer, inanç ve amaçlar açısından bir farklılaşma meydana gelmemiştir. Ancak modern dönemin ürünü olan sanayileşmiş toplumlarda; değerlerde, inanç ve amaçlarda beliren farklılaşma organik dayanışmayı meydana getirmektedir. Organik dayanışma ile iş bölümü arasında doğrudan bir ilişki vardır. Organik dayanışmada toplumu oluşturan her birey, toplumsal yapının bütünlüğü ve devamlılığının sağlanması için, üzerine düşen görevleri yerine getirmekle mükelleftir. Bu, aynı zamanda iş bölümünün doğal ve zorunlu bir sonucudur.[197] Durkheim, iş bölümünün olumlu bir yanı olarak toplumda farklı özelliklere sahip bireylerin iş bölümü sayesinde birbirlerindeki eksiklikleri tamamlayarak kendi aralarında dayanışma sağlamalarını gösterir.[198] Durkheim için iş bölümü, modern toplumda iş birliğinin, dayanışmanın, bütünlük ve devamlılığın vazgeçilmez koşuludur. Bununla birlikte iş bölümü aynı zamanda anominin de sebeplerinden biridir. Siyasi ve ekonomik sıkıntılar, üretim faaliyetinin çeşitli grupları arasında rekabeti denetim altına alacak kuralların açık bir şekilde belirlenememesi, anominin ortaya çıkışına sebep olabilmektedir. Bunun yanında; toplumların mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişte yaşadıkları sıkıntılar, kentleşme, alanların bölünmesi ve uzmanlaşma, kişilerin iş bölümü içerisinde beklenti ve

---

[195] Krş. için bk. Cevizci, **a.g.e.**, s. 115, Sezgin Kızılçelik, Yaşar Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü**, Konya, Emre Kitabevi, 1992, s. 30.
[196] **A.e.**, s. 116.
[197] Barlas Tolan, **Toplum Bilimlerine Giriş: Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji**, 3. bs., Ankara, Adım Yayınları, 1991, s. 24-25.
[198] Kızılçelik, Erjem, **a.g.e.**, s. 224-225.

yeteneklerine uygun bir konuma sahip olamamaları ve de toplumu oluşturan gruplar arası güç paylaşımda meydana gelen eşitsizlikler anomiyi ortaya çıkarmaktadır.[199]

Durkheim'ın anomi kavramını ele alırken üzerinde durduğu bir diğer önemli unsur da intihardır. Durkheim'a göre; akıl hastalığı, kalıtımsal özellikler, doğal şartlar gibi sebepler intiharı açıklamak için tek başına yeterli değildir. Durkheim açısından toplumsal sebepler, intiharı açıklamada diğerlerinden daha belirleyici sonuçlar sunmaktadır.[200] Durkheim, intihar olgusunu üç farklı başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar; "egoist (bencil) intihar", "alturist (elcil) intihar" ve kuralsızlık bir sonucu olan "anomik intihar"dır.[201]

Egoist (bencil) intihar, bireyin toplumla olan bağının zayıflaması nedeniyle kendisini yalnız hissetmesinden kaynaklanmaktadır.[202] Durkheim, bireyi kendi kaderiyle baş başa bırakan durum ve olayların çoğalmasıyla egoist intiharların arttığını ileri sürmektedir. Özellikle bireyin ailesiyle arasındaki bağın zayıflaması da bu tarz intiharların önde gelen sebeplerindendir.[203]

Durkheim'ın intihar sınıflamasında yer alan bir diğer intihar türü de elcil intihardır. Bu intihar türü bazı kaynaklarda "diğerkâmca intihar" olarak da isimlendirilmektedir.[204] Elcil (diğerkâmca) intihar, egoist intiharın aksine bireyin toplumla olan aşırı bütünleşmesinden kaynaklanmaktadır. Varlığını ve iradesini tamamıyla ait yaşadığı topluma ya da herhangi bir amaçla üyesi olduğu topluluğa adayan birey, bunlardan herhangi biri ondan kendini öldürmesini beklediğinde düşünmeden intihara kalkışabilmektedir.

Anomik intihar ise, toplum yapısında meydana gelen sarsıcı değişiklikler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yaşanan bu değişiklikler, bireyin değerler dünyasını altüst ederek intihara yol açmaktadır. Bu tarz intiharların en çok görüldüğü yaşam alanı modern kentlerdir. Kentin karmaşası ve değişime açık yapısı onu anomik intiharların en sık rastlandığı mekân hâline getirmektedir. Durkheim, toplumda yaşanan değişimlerle anomik intihar arasındaki bağlantıyı ele alırken ailede yaşanan

---

[199] Ertoy, **a.g.e.**, s. 83-87.
[200] Bayhan, **a.g.e.**, s. 13.
[201] Durkheim'ın düşüncesinde intihar, farklı açılardan ele alınan geniş bir konudur. Bu çalışmada, onun intihar sınıflamalarından sadece ismen bahsedilecek ve çalışmanın konusuyla ilgisi bulunan anomik intihara değinmekle yetinilecektir.
[202] Kızılçelik, Erjem, **a.g.e.**, s. 132.
[203] Bayhan, **a.g.e.**, s. 13.
[204] Marshall, **a.g.e.**, s. 347.

bunalımların ve düzensizliklerin anomik intiharların artmasındaki etkisine dikkat çekmektedir. Ailenin ölüm, boşanma vb. gibi sebeplerle parçalanması, geride kalan aile bireylerinin yaşama uyum sağlaması güçleştirdiğinden, anomik intiharlara sebep olabilmektedir.[205]

Alman sosyolog Georg Simmel yabancılaşmayı modern kent hayatı ile birey arasındaki etkileşim üzerinden ele almaktadır. Modern kent hayatı bireye birçok imkân sunarken aynı zamanda onu çeşitli açılardan kendisine bağımlı hâle de getirmiştir.

Simmel, "Metropol ve Zihinsel Hayat" başlıklı yazısında, modern hayatın en önemli sorunlarının; "bireyin, bunaltıcı toplumsal güçler, tarihsel miras, dışsal kültür ve hayat tekniği karşısında kendi varoluşunun özerklik ve bireyselliğini koruma talebi" ile ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Bu durumun onda yabancılaşmaya yol açması muhtemeldir. Simmel'e göre "bedensel varoluşu devam ettirebilmek için" insan ile doğa arasında ilkel dönemlerden bu yana devam eden savaş özellikle on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda doruk noktaya varmıştır. On sekizinci yüzyılda kişinin kendisini geliştirmesinin önünde engel olarak görülen dinî, ahlaki, siyasi ve ekonomik her türlü bağdan kurtarılması amaçlanırken on dokuzuncu yüzyılda ise yapılan işte uzmanlaşmanın önemi ortaya çıkmıştır. Uzmanlaşma, kişiyi yaptığı iş dolayısıyla toplumda vazgeçilmez bir konuma yükseltip ona bir nevi bağımsızlık tanırken aynı zamanda da uzmanlaşamadığı alanlarda toplumdaki diğer bireylere bağımlı kılmıştır. Kişi, modern hayatın çarkları arasında kendi bireyselliğini kaybetmeme mücadelesi vermektedir.[206]

Kasabanın daha yavaş ve alışılmış bir seyir izleyen yaşamına karşı metropol, kişinin zihnine sürekli değişen uyarılar gönderen, kendi iç dünyası ile dışarısı arasındaki çatışma karşısında daima bilinçli olmaya çağıran bir yaşam biçimini ifade etmektedir.[207]

Simmel'e göre modern kent yaşamının en önemli unsurlarından biri, insanlar arası ilişkilerde belirleyici olması sebebiyle, para ekonomisidir. Kentte kendisini gösteren "ekonomik mübadelenin çoğulluğu ve yoğunlaşmışlığı" paraya büyük önem kazandırmaktadır. Para ekonomisinin biçimlendirdiği rasyonel ilişkilerde, bireysel

[205] Kızılçelik, Erjem, **a.g.e.**, s. 32-33.
[206] Georg Simmel, "Metropol ve Zihinsel Hayat", **Bireysellik ve Kültür**, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s. 317.
[207] **A.e.**, s. 318.

özelliklerin niteliği "kaç para ettikleri" ile sınırlıdır. Simmel, bireysel özelliklerin kişiler arasında samimi ilişkiler kurulabilmesi bakımından önemli olduğunu ancak para üzerinden gelişen rasyonel ilişkilerin insanları birer sayıdan ibaret kıldığını belirtmektedir. Böylece insan bir yandan diğerleriyle eşitlenirken aynı zamanda düzen tarafından bir nesne olarak kabul görmeye başlamıştır. Modern toplumun paraya dayalı ekonomik ilişkileri çerçevesinde üretici hiçbir şekilde doğrudan tanımadığı alıcılar için mal üretmektedir. Bu durum onu kendi çıkarını korumak için hesapçı olmaya itmiştir. Bu ilişki kentli bireyler arasında samimiyetin kaybolmasını da beraberinde getirmektedir.

Modern kentin, para ekonomisine dayanan rasyonel ilişki biçiminin özelliklerinden biri de dakikliktir. Metropolün her türlü duygusallığı ve akıl dışılığı dışarıda bırakan, çıkarların korunmasına dayalı yaşam tarzında faaliyetlerin aksamaması için hesaplanabilirlik ve kesinlik şarttır. Modern kent toplumu bu şekilde kişilerin bireyselliklerini de törpülemiş olmakta ve onları herkesleştirmektedir. Akıl dışı olarak kabul edilen, içgüdüleriyle hareket ederek toplumda var olmaya çalışan ayrık otlarının böyle bir sistemde yaşam alanı bulmaları oldukça zordur.[208] Bu da onların toplumdan uzaklaşarak yabancılaşmalarına yol açmaktadır.

Metropolün özellikle entelektüel insanlarda uyandırdığı, belki de, en belirgin his bezmişliktir. Hıza ve hazza dayalı yaşam biçimi ve zihne sürekli olarak gönderilen karmaşık uyarılar bireyi durmadan tepki vermeye zorlamaktadır. Dış dünyada algıladığı her şeye anlık karşılıklar vermek zorunda kalan kişi yavaş yavaş uyaranları ayırt etme yeteneğini kaybettiğini hissedecektir. Bunun sonucu bireyin bir zaman sonra tepkisizleşmesidir. Onun etrafındaki her şeyi "aynı yavan ve gri tonda" algılayarak değersiz görmeye başlamasını topluma yabancılaşmanın bir göstergesi olarak kabul etmek mümkündür. Simmel'e göre etrafındaki uyaranlara karşı körleşme bireyin kendi varoluşunu koruyabilmek için başvurduğu bir çare olsa da onun dış dünyaya tepkisiz kalarak yabancılaşması, kişiliğini değersiz görerek kendi kendine yabancılaşmasına da yol açacaktır. [209]

Simmel, metropollerde yaşayan insanların ruh sağlıklarını muhafaza edebilmek için benimsemek zorunda kaldıkları bir diğer tutum da ilişki kurdukları

[208] **A.e.**, s. 320.
[209] **A.e.**, s. 321-322.

insanlara karşı yabancı davranmaktır. Metropollere nazaran oldukça az kişinin yaşadığı kasabalarda birbirlerini tanıyan insanlar arasında samimi ilişkiler kurulması normaldir. Ancak gün içerisinde tanımadığı onlarca insanla muhatap olan metropol insanı için herkese aynı samimiyette davranmak ve güven duymak imkânsızdır. Simmel'e göre herkesin ötekine karşı ihtiyatlı olmak zorunda kaldığı metropolde insanların birbirlerine yabancı hatta zaman zaman tiksinerek davranmaları normaldir.

Simmel, metropol yaşamında bireylerin çevrelerinde güven duymadıkları, ötekileştirdikleri ve hatta düşmanlık besledikleri insanlardan uzaklaşmak için dışa kapalı küçük topluluklar içinde bulunmayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Ancak bu küçük toplumsal yapılar da kişinin kendine ait varoluşsal özellikleri öne çıkarmalarına imkân tanımamakta ve yabancılaşmaya sebep olmaktadır. Bununla birlikte bu tarz grupların içerdikleri kişi sayısı arttıkça bireyleri sınırlayan kurallarda da bir esneme meydana gelmekte ve bu sayede kişi kısmen de olsa öznelliğini ortaya koyma imkânına kavuşmaktadır.

Simmel'e göre modern kültürün gelişimini ortaya koyan en belirgin gösterge "nesnel tin"in "bireysel tin"e üstünlüğüdür. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren toplum hayatında meydana gelen gelişmelerin bireyin hayatını oldukça kolaylaştırmış ve refah düzeyini yükseltmiştir. Bu durum özellikle toplumun üst tabakasına mensup olanların hayatında daha açık şekilde görülmektedir. Ancak toplumsal kültürde görülen bu ilerleme bireysel kültürde gerçekleşmemektedir. İş bölümünün de etkisiyle sadece uzmanlık alanına odaklanan birey, kendini geliştirmekten mahrum kalmıştır. Modern toplumun işleyişi bireyi her türlü öznelliğinden sıyırarak düzeninin çarkının durmadan dönmesini sağlayan dişlilerden biri hâline getirmiştir. Böylece bireysel kültürün toplumsal kültürün tahakkümü altında ezilmekten başka bir çaresi kalmamıştır.[210] Birey bir yandan modern yaşamdaki gelişmenin nimetlerinden faydalanarak kendini yüzmek için kulaç atmaya dahi ihtiyaç duymadığı bir denizin akıntısına bırakırken bir yandan da kendi kişiliğini kaybederek anonim hâle gelmenin rahatsızlığını duymaktadır.[211] Bireysel kültür ile toplumsal kültür arasındaki çatışma yabancılaşmayı da beraberinde getirmektedir.

[210] Simmel'in bu tespitleriyle Marx'ın iş bölümü hakkındaki düşünceleri arasında birtakım benzerlikler bulunmaktadır.
[211] Simmel, **a.g.e.**, s. 327-328.

Alman düşünür Max Weber, yabancılaşmanın akılcılaşma ve bürokrasiden kaynaklanan sebepleri üzerinde durmaktadır.

Weber, akılcılaşmanın insanı dinî ve metafizik bağlardan koparark yeni düzene hazırlarken onun gittikçe karmaşık bir yapıya bürünen modern hayat içerisinde yaşadığı manevi tatminsizliğe çare bulamayarak uyum sorunu yaşamasının önüne geçememiştir. Bu da kişinin yabancılaşmasını doğuran sebeplerden biridir.[212]

Weber'e göre modernlikle birlikte toplum hayatının önemli unsurlarından biri hâline gelen bürokrasi ve uzmanlaşma, bireylerin otomatik olarak işleyen dev bir sistem içerisinde rutin işlemleri gerçekleştirmekle sorumlu birer nesneye dönüşmesine yol açmıştır.[213]

Weber, bireylere kendilerine özgü kimlikleriyle var olma imkânı tanımayarak hayatları üzerindeki tek söz sahibine dönüşen modern düzenin gelecekte insan ruhunu yok ederek bir robotlar toplumuna yol açabileceğine yönelik endişelerini ifade etmiştir.[214]

Amerikalı sosyolog Melvin Seeman için de yabancılaşma, modernliğin getirdiği değerlerle biçimlenen sanayi toplumunun sonuçlarından biridir. Seeman, Marx'ın yabancılaşma kuramındaki tespitlerle Durkheim'ın anomi ile görüşlerini bir arada değerlendirerek yabancılaşma kavramını ele almaktadır. Yabancılaşmayı incelemek için mutlaka sosyalist olmanın gerekmediğini savunan düşünür, söz konusu kavramın özelliklerini ortaya koymak için beş başlıktan meydana gelen bir sınıflama ortaya koyar. Bu başlıklar; "güçsüzlük", "anlamsızlık duygusu", "normsuzluk", "toplumdan tecrit edilme" ve "kendine yabancılaşma"dır.[215]

Seeman'ın "güçsüzlük" kavramı ile dile getirmek istediği, modern toplumda kişinin kendi davranışları ve bu davranışların doğurduğu sonuçlar üzerindeki denetimini kaybetmiş olmasıdır. Burada güçsüzlüğün bir başka anlamı da toplum içinde birtakım siyasal ve sosyal fırsatlardan mahrum kalan bireylerin "kaderlerini belirleyen süreçlere seyirci bırakılmalarıdır".[216]

---

[212] Doğu Ergil, **Yabancılaşma ve Siyasal Katılma**, Ankara, Olgaç Yayınevi, 1980, s. 67.
[213] Macionis, **a.g.e.**, s. 101.
[214] **A.e.**, s. 102.
[215] Tolan, **Çağdaş Toplumun Bunalımı**, s. 126-127.
[216] Ertoy, **a.g.e.**, s. 27.

Seeman'ın yabancılaşmayı ele alırken kullandığı kavramlardan biri olan "anlamsızlık", kişinin modern hayatın işleyişinde rol oynayan unsurları zihninde anlamlı bir yere oturtamamasıdır. Bireyin modern hayat içinde karşılaştığı olay ve durumlar karşısında hangi davranış(lar)ı sergileyeceğine dair kararsızlık yaşaması ve de neye inanacağını bilememesi anlamsızlığın göstergeleri arasındadır.[217]

Seeman'ın "kuralsızlık" konusundaki görüşlerinde Durkheim'ın anomi kavramının izleri vardır. Bireyin modern toplumsal düzen tarafından önüne koyulan hedefleri gerçekleştirebilmek için toplum kurallarına veya kanunlara uygunluğunu umursamaksızın her türlü yola başvurmasıdır. Seeman'a göre "kuralsızlık" ile "güçsüzlük" ve "anlamsızlık" arasında bağlantı vardır.[218]

"Toplumdan tecrit edilme", toplumda yüksek bir değer ifade eden kavramların birey açısından aynı derecede önemsenmemesi sonucunda ortaya çıkan yalıtılmışlığı ve yalnızlaşmayı göstermektedir. Herkesin benimsemesi beklenen eğilimlerden uzak düşerek toplumla değerler bakımından uyumsuzluk gösteren aydınları bu durumun bir örneği olarak göstermek mümkündür.[219]

Seeman'ın yabancılaşma tasnifindeki son kavram olan "kendine yabancılaşma", değerler ve geleceğe dair beklentiler bakımından toplumla arasında uyuşmazlık bulunan bireyin kendisini tatmin edici etkinlikler bulamaması sonucunda doyuma ulaşamayarak benliğine yabancılaşmasını ifade etmektedir.[220]

Görüldüğü gibi Melvin Seeman'ın yabancılaşma kuramında yer alan beş kavram da birbirleriyle ilişkilidir. Her bir kavram modernlikle birlikte kurulan yeni düzenin bireyin iç dünyasında meydana getirdiği tahribatın yansımalarını içermektedir.

Jean Paul Sartre'ın yabancılaşmaya bakışını ele alırken onun önemli temsilcilerinden biri olduğu varoluşçuluğun yabancılaşma konusundaki düşüncelerine kısaca değinmek faydalı olacaktır. Varoluşçu felsefe, yabancılaşmanın kişinin kendi benliğinden uzaklaşarak başkalarının düşünce ve eylemlerine göre yaşamını biçimlendirmesi ve toplumsal kurumların üzerinde oluşturduğu baskının da etkisiyle sorumluluktan kaçınması sonucunda meydana geldiğini savunmaktadır.

---

[217] Vehbi Bayhan, **Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s. 39, Ertoy, **Yabancılaşma**, s. 27-28.
[218] Özbudun, Markus, Demirer, **a.g.e.**, s. 42-43.
[219] Tolan, **a.g.e.**, s. 127.
[220] Özbudun, Markus, Demirer, **a.g.e.**, s. 43.

Varoluşçuların Tanrı'nın varlığını kabul eden kanadını temsil eden Kierkegaard, yabancılaşmanın, bireyin kendisine anlamsız gelen bir dünyada yaşamaktan duyduğu umutsuzluktan ve özüne yaraşır bir bilinç edinememesinden kaynaklandığı görüşündedir. Ona göre yabancılaşmadan kurtulabilmenin yolu Tanrı'ya yönelmekten geçmektedir. Varoluşçu felsefenin ateist kanadının temsilcilerinden biri olan Jean Paul Sartre, kendisiyle aynı tarafta yer alan diğer düşünürler gibi, yaşamın anlamını yitirdiği ve amaçsız hâle geldiği bir dünyada yabancılaşmanın doğal bir durum olduğu görüşündedir.[221]

Sartre'ın yabancılaşmayla ilgili olarak üzerinde durduğu bir diğer konu da kişi ile başkası arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan "ezen" ya da "ezilen" olma durumunun çatışmaya ve dolayısıyla yabancılaşmaya yol açmasıdır. Sartre, insanın doğasında bulunan "Tanrı olma" isteği son bulmadıkça yabancılaşmanın da devam edeceği görüşündedir.[222] Yabancılaşmanın aşılması kişinin sorumluluk bilincini kazanmasına ve özgür iradesiyle yapacağı seçimler sonucunda kendini yeniden inşa etmesiyle mümkün olabilecektir.[223]

2.3. Yabancılaşma ve Edebiyat

Modernliğin özellikle son iki yüzyılda; felsefe, sosyoloji, ekonomi, bilim, siyaset vb. birçok alanda meydana getirdiği hızlı ve radikal değişikliklerin birey ve toplum hayatında ortaya çıkardığı arızalardan biri olan yabancılaşmanın edebiyatta da kendisine yer bulması edebiyatın da en çok işlenen konularından biri olmuştur.

Kişinin modernliğin ge(rek)tirdiği değerlerle inşa edilmiş dünyayla uyum sağlayamayarak kendine ve topluma yabancılaşması hem dünya hem de Türk edebiyatındaki yazarların eserlerinde sıkça yer verdiği motiflerden biri hâline gelmiştir.[224]

Yıldız Ecevit'e göre Batı edebiyatında yabancılaşmanın izlerini Dante'nin *İlahi Komedya*'sına kadar götürmek mümkündür:

---

[221] Cevizci, **a.g.e.**, s. 1730.
[222] Emel Binbirçiçek Akdeniz, **J.P. Sartre'da Yabancılaşma Fenomeni**, İstanbul, Pales Yayınları, 2017, s. 199.
[223] Cevizci, **a.g.e.**, s. 1730.
[224] Yıldız Ecevit, "Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma", **Kurmaca Bir Dünyadan**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 40.

"İlahi Komedya'da cehennemin katmanları arasında dolaşan Dante, yoz bir toplumun insanlarının karanlık eylemleriyle dokur metnini. 14. yüzyıl İtalya'sının 'yabancılaşmış' insanıdır Dante; yalnızdır, dış dünyayla örtüşmekte zorlanmaktadır."[225]

Edebî eserlerde yabancılaşan kahramanın serüveni özellikle romanlarda varlığını sürdürmüştür. Kendisine yabancı bulduğu dünyanın değerleriyle uzlaşarak o düzenin içinde sıradan bir insan olmaktansa kendi dünyasının yel değirmenleriyle savaşan büyük kahramanı olmayı seçen Don Kişot'tan günümüze gelene dek bireyin ona dayatılanı kabul etmeyerek toplumdan uzaklaşmasının bedeli olan yalnızlık ve yabancılaşma; Goethe'den Dostoyevski'ye, Kafka'dan Sartre'a, Canetti'den Camus'ye kadar birçok usta yazarın satırlarına yerleşmiştir.

Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* isimli romanında, içinde bulunduğu toplumun ahlaki değerleriyle çatışarak nişanlı bir genç kıza âşık olan genç adamın düştüğü bunalımdan kurtulamayarak intihar etmesi anlatılmaktadır. Değerlere ve topluma yabancılaşan Werther, bir başkaldırı biçimi olarak intiharı seçmiştir. Ahlaki kuralları hiçe sayarak nişanlı bir kadını seven, dinî sınırları aşıp intihar eden Werther'in cenaze töreninde hiçbir din adamının yer almaması da değerlere yabancılaşmanın bir yansımasıdır.[226]

Bireyin dış dünyayla olan uyumsuzluğunun yabancılaşmayı beraberinde getirdiği bir başka eser de Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar*'ıdır. Dönemindeki toplumsal yapıyı gayet iyi tahlil ederek ortaya çıkan sosyal dengesizliği ve bireyler arasındaki yabancılaşmayı eserlerine yansıtan[227] Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*'da, iç dünyası ile yaşadığı toplumsal hayat arasındaki çatışma sebebiyle yabancılaşan bireyin yaşamı anlatılmaktadır. *Yeraltından Notlar*'ın başkahramanı 19. yüzyılın modernleşen Rus toplumunun değerlerini kabullenemediği için topluma yabancılaşmıştır. Bu "yeraltı insanı", aynı zamanda yazarın modernleşmeye bakışının da bir yansıması olarak, dogmalarını kıyasıya eleştirip alaya aldığı toplumdan kopuşunu ve başkaldırısını şu cümleleriyle ortaya koymaktadır:

---

[225] **A.e.**, s. 41.
[226] Johann Volfgang Von Goethe, **Genç Werther'in Acıları**, Çev. Mahmure Kahraman, 3. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 126.
[227] M. B. Krepçenko, "Süje ve Sanatsal Yöntem", **Dostoyevski'nin Mirası**, Der. Oğuz Özügül, İstanbul, Pencere Yayınları, 1994, s. 137.

"Hazzın kimi inceliklerini kavrayamayan, sinirleri sağlam insanlardan söz edeyim biraz da. Bu baylar, gerçi sırası gelince öküz gibi böğürüp bununla belki de büyük bir onur kazanırlar, ama demin de söyledim ya, bir zorlukla karşılaşınca siniverirler. Zorluk onlarca taş duvar demektir. 'Hangi taş duvar?' diyeceksiniz. Elbette doğa yasalarıdır, doğa bilimlerinden çıkan sonuçlar ile matematiktir bu taş duvar. Sözün gelişi, sana maymundan geldiğimizi kanıtlamışlarsa, bu gerçeği yüzünü buruşturmadan kabul edeceksin. Gövdendeki tek bir yağ damlasının senin için yüz binlerce hemcinsininkinden değerli olması gerektiği; erdem, sorumluluk, safsata, boş inanç denen şeylerin hep bu sonuca göre çözümlendiği kanıtlanırsa yine olduğu gibi kabul edeceksin, çünkü matematiğin "iki kere iki dört eder' kesin sonucu vardır bunlarda. Hele bir karşı durmaya kalkın; 'Aman efendim, nasıl karşı çıkarsınız? Bu, iki kere ikinin dört etmesi kadar açıktır! Doğa size danışmaz, onun sizin isteklerinizle, yasalarının hoşunuza gidip gitmediğiyle işi yoktur. Doğayı olduğu gibi, bütün sonuçlarıyla kabul etmek zorundasınız. Duvar duvardır vb. vb.' diye bağırırlar. Aman Tanrım, herhangi bir sebepten ötürü doğa yasaları ile iki kere ikinin dört ettiği hoşuma gitmiyorsa, bana ne bu yasalarından, bana ne aritmetikten? Duvarı delmeye gücüm yetmiyorsa, "ille deleceğim" diye yırtınmam elbette; ama önümde yıkmaya gücümün yetmediği bir taş duvar bulunmasına da razı olamam."[228]

Kitap boyunca uyum sağlayamayarak dışında kaldığı topluma ve onun tiksindiği için uzakta durduğu bireylerine yönelik izlenimlerini ortaya koymayı sürdüren anlatıcı, metnin sonunda, kendisini de eleştirdikleri arasına katıp, "canlı yaşam"dan koparak kendi doğasına yabancılaşmış Rus insanına bu yabancılaşmanın sebeplerini gayet açık ve samimi olarak şu cümlelerle anlatır:

"Çünkü biz, az ya da çok, yaşamak alışkanlığını yitirmiş, aksaya aksaya yürüyen insanlarız. Hem de gerçek "canlı yaşam"dan tiksinecek, onun lafını bile işitmek istemeyecek kadar yaşama yabancılaşmışız. Bu yabancılaşmayı; 'canlı yaşam'ı bir iş, bir görev sayarak, onu kitaptan öğrenmeyi üstün tutacak dereceye vardırmışız. Biz bugün "canlılık" denen şeyin nerede bulunduğunu, neyin nesi olduğunu, hangi adla çağrıldığını bile bilmiyoruz. Elimizden kitaplarımızı alsalar, bir anda neye uğradığımızı şaşırırız. (…) Bize insan olmak, yani etiyle kemiğiyle insan olmak bile yük geliyor; bundan utanıyoruz, ayıp sayıyoruz. "Soyut insan" diyebileceğim garip yaratıklar olmaya can atıyoruz. Biz ölü doğmuş kişileriz, zaten çoktandır canlı olmayan babaların soyundan ürüyoruz ve bu durumu gittikçe daha çok beğeniyor,

[228] Dostoyevski, **Yeraltından Notlar**, Çev. Mehmet Özgül, 14. bs., İstanbul İletişim Yayınları, 2007, s. 28-29.

bundan zevk almaya başlıyoruz. Neredeyse bir kolayını bulup bizleri doğrudan doğruya düşüncelerin doğurmasını sağlayacağız."[229]

Modernliğin getirdiği düzenin birey üzerindeki baskısı yirminci yüzyılda artarak devam etmiş ve özellikle varoluşçuluk akımına mensup yazarlar kişinin kendine ve topluma yabancılaşmasını çeşitli imgeler üzerinden ortaya koymaya gayret etmişlerdir.

Eserleriyle kendisinden sonraki birçok yazarı etkileyen ve dünya edebiyatına *Dönüşüm, Dava, Şato* gibi ölümsüz eserler armağan eden Franz Kafka, yabancılaşmanın birey ve toplum üzerindeki etkilerini çeşitli açılardan çarpıcı biçimde okuruna yansıtmaya çalışmıştır.

Franz Kafka'nın *Dönüşüm*'ünün başkahramanı Gregor Samsa, modern yaşamın bireyi doğasına yabancılaştırarak insanlıktan çıkarmasının çarpıcı bir örneğidir. Bir sabah uyandığında kendisini bir böcek olarak bulan Gregor Samsa'nın bundan sonraki hayatını toplumun ona uygun gördüğü kimlikle kendi ruh dünyası arasındaki uyumsuzluk neticesinde insani özelliklerini yitiren bireyin kendisine ve ailesine yabancılaşma süreci olarak görmek mümkündür. Modern yaşamın değerlerine yabancılaşan ve kendini toplumdan soyutlayarak düzen içinde varlığı işlevsiz hâle gelen Gregor Samsa, yabancılaştığı toplumun bir birimi olan ailesi tarafından da dışlanmıştır. Aile, düzenin devamlılığını sağlamayarak çarkın dışına çıkan oğullarını bir odaya kapatıp onun varlığını hiçe sayarak âdeta cezalandırmışlardır. Böceğe dönüşen Gregor'un varlığını umursamayan ailesi, ölümüne de duyarsız kalarak oğullarının cesedini kaldırma işini bile hizmetçilerine bırakmışlardır.[230]

Jean Paul Sartre'ın *Bulantı* romanını varoluşçuluğun yabancılaşmaya bakışının edebî bir yansıması olarak görmek mümkündür. Günlük tekniğiyle kaleme alınan romanın, tıpkı Sartre gibi bir yazar olan, başkahramanı Antoine Roquentin'in yaşadığı yabancılaşma kitaba da ismini veren "bulantı" kavramıyla ilişkilendirilerek işlenmiştir. Antoine Roquentin, varlığını saçma ve anlamsız bulduğu toplum içerisinde hem kendini hem de etrafındaki insanları birer fazlalık olarak kabul etmektedir. Modern hayata dair duyduğu bulantı, toplum içerisinde karşılaştığı

[229] **A.e.**, s. 152-153.
[230] Franz Kafka, **Değişim**, Çev. Kâmuran Şipal, 5. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 2000, s. 68.

olaylar, durumlar ve insanlarla daha da artacak ve de romanın başkahramanı bu hissin aslında onun öz varlığı olduğunu fark edecektir.[231]

Yabancılaşmanın varoluşçu bir yazarın gözünden okura yansıtıldığı bir başka eser de Albert Camus'nün *Yabancı*[232] isimli romanıdır. *Yabancı*'da toplum içinde yaşamakla birlikte onun önem atfettiği değerleri benimsemeyerek onları önemsiz bulan Mersault'ın topluma ve değerlere yabancılaşması ele alınmaktadır. Mersault için; "evlilik", "aile", "ölüm" ve "cinayet" gibi toplumsal yaşamda ciddi karşılıkları bulunan hiçbir kavramın üzerinde durulmaya değer bir anlamı yok gibidir.[233] Bu tutumun romandaki en belirgin örneklerinden biri Mersault'ın annesinin ölümü karşısında tepkisiz kalıp gündelik hayatının alışılagelmiş eylemlerini sürdürmesidir. Mersault'ın topluma ve değerlerine ne kadar yabancılaştığını ortaya koyan bir başka örnek de işlediği cinayetin ardından durumun ciddiyetini önemsemez tavırlar takınmasıdır. Mersault için yabancılaşmanın göstergesi yaşama karşı kendisinde uyanan saçma hissidir. Mersault bu hissi, cinayetten yargılandığı dava sonunda aldığı idam cezasını dahi umursamayarak açığa vuracaktır.[234]

Elias Canetti tarafından kaleme alınan *Körleşme* romanının başkahramanı Profesör Kien tüm yaşamını bilime adayarak dış dünyaya yabancılaşmıştır. Ona göre hayattaki hakikatin yegâne kaynağı bilimdir, bilimin haricindeki her şey yalan ve yüzeyseldir. Dış dünyayla tek teması kitaplara bakmak için günde bir saat vitrinleri dolaşmak olan Profesör Kien sadece topluma değil kendisine de yabancılaşmıştır. Kendi yüzünü bile ancak kitapçı vitrinlerinin camlarından yansıdığı kadarıyla bilebilen Kien için kitaplarının dünyasında yaşamak, kendisini yabancı hissettiği kitleden uzak kalmasını sağlamaktadır.[235]

Kien'in gözünde kendisini soyutladığı toplumsal yaşamı biçimlendiren "sevgi", "saygı", "sorumluluk", "dürüstlük" gibi erdemler insanın doğasında bulunan değerler olmaktan çıkarak kitaplar üzerinden nesneleşen özellikler hâline gelmiştir. Öyleki Kien evlenmeye bile kitaplarını emanet edecek güvenilir bir kişi bulduğu düşüncesiyle karar vermiştir. Bu açıdan Kien'in durumunu en güzel özetleyen kavram, aynı zamanda kitaba da ismini veren, "körleşme"dir. Hayatı boyunca tek bir

[231] Tosun, **Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören**, s. 90-91.
[232] Albert Camus, **Yabancı**, çev. Vedat Günyol, 27. bs., İstanbul, Can Yayınları, 2008.
[233] Vedat Günyol, "Albert Camus ve Yabancı'sı", Albert Camus, **a.g.e.**, s. 10.
[234] Tosun, **a.g.e.**, s. 97-98.
[235] Kızıltan, **a.g.e.**, s. 145.

alanda uzmanlaşarak çevresindeki her şeye ve herkese yabancılaşan insanın temsilcisi olan Kien, insani özünü yitirerek taşlaşmıştır.[236]

Dünya edebiyatında yukarıdaki yazarlar haricinde de yabancılaşmayı farklı açılardan çeşitli imgeler ve karakterler üzerinden değerlendiren birçok kalem bulunmaktadır. Bu isimler arasında modernist edebiyatın zirve şahsiyetleri olarak görülen Virginia Woolf, Marcel Proust, James Joyce, Robert Musil ve Samuel Beckett gibi yazarları saymak mümkündür.

Türk edebiyatında yabancılaşmanın konu ve karakter bazında ortaya çıkışını modernleşme süreciyle birlikte ele almak doğru olacaktır. Ordudan siyasete, kültürden ekonomiye dek hayatın her alanında görülen baş döndürücü değişimin bireysel ve toplumsal yansımaları edebî eserlerde de kendisine yer bulmuştur. Bu bakımdan Ahmet Hamdi Tanpınar'a atıfla tıpkı yeni Türk edebiyatı gibi edebî eserlerde yabancılaşmanın yer alışının da bir "medeniyet krizi"[237] ile başladığını söylemek mümkündür.

Türk edebiyatı açısından roman türünün ilk örnekleri arasında sayılan Ahmet Midhat Efendi'nin *Felatun Bey ile Rakım Efendi* (1875) ve Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* (1897) romanlarında eleştirilen alafranga tipleri dönemin yabancılaşmış kişileri olarak görmek mümkündür.

Felâtun Bey ile Râkım Efendi'nin iki ana kahramanından biri olan Felâtun Bey, Batı'ya öykünüp kendi değerlerinden uzaklaşarak topluma yabancılaşan bir tip olarak okuyucuya sunulmuştur. Ahmet Midhat Efendi, modernleşmeyle birlikte gelen yeni değerleri Batı özentiliğiyle hemen kabullenerek yaşamını ona göre düzenlemeye çalışan Felâtun Bey'i olumsuz bir örnek olarak sunarken onun karşısına koyduğu Râkım Efendi'de neredeyse tüm iyi özellikleri toplayarak okurlarına değişen hayat içerisinde durmaları gereken yeri işaret etmektedir.

Araba Sevdası'nın başkahramanı Bihruz Bey de, tıpkı Felâtun Bey gibi, modernleşme sürecinin toplumda ortaya çıkardığı uygunsuz tiplerden biridir. Bihruz'un Felâtun Bey'den farklı yanlarından biri onun *Araba Sevdası*'nın ilerleyen bölümlerinde okuduğu Fransızca aşk romanlarının da etkisiyle hastalıklı bir romantikliğe bürünmesidir. Romanın ilk kısımlarında, yüzeysel Batı hayranlığının

[236] **A.e.**, s. 146-147.
[237] Ahmet Hamdi Tanpınar, "Türk Edebiyatında Cereyanlar", **Edebiyat Üzerine Makaleler**, haz. Dr. Zeynep Kerman, 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, s. 101.

bir yansıması olarak, araba kullanmaya, süslü giyinmeye ve toplumda karşılaştığı kişilerle devamlı Fransızca konuşmaya merak salan Bihruz Bey, Fransızca hocasının kendisine okuttuğu *Paul et Virginie* ve *La Dame aux Camelias* gibi eserlerin romantik atmosferine girip dış dünyadaki gerçeklikten uzaklaşarak yabancılaşmaya başlamıştır. Kendisini okuduğu aşk romanlarının kahramanlarından biri olarak düşünen Bihruz'un hayalî aşk romanında kendisine eşlik edecek kadın kahraman da Çamlıca'da görüp kafasındaki kurguya yerleştirdiği Periveş Hanım olacaktır. Periveş Hanım'a duygulu mektuplar yazan ve yalancı arkadaşının sözlerine kanarak onun veremden öldüğünü düşünen Bihruz romanın sonunda, aslında hiç de hayalindeki gibi bir kişiliğe sahip olmayan, Periveş Hanım'ın ölmediğini görünce büyük bir hayal kırıklığına uğrayacaktır.[238] Dönemin Osmanlı toplumunun alay edilen tiplerinden biri olan Bihruz, iki farklı yabancılaşmayı yaşamaktadır. Bunlardan biri içinde bulunduğu toplumun giyim kuşam, gündelik dil gibi yerleşik unsurlarının dışına çıkarak farklı bir kimliğe özenmesi sebebiyle kültürel değerlere yabancılaşmasıdır. Bihruz'un yaşadığı ikinci yabancılaşma hâli ise, tıpkı Don Kişot gibi[239], okuduğu romanların etkisinde kalarak kendine yaşanan gerçeklikten kopuk, bambaşka bir dünya inşa ederek etrafındaki her şeyi ona göre kurgulayarak yaşamaya çalışıp topluma yabancılaşmasıdır.

Tanzimat romanında modernleşme sürecinde Batılı değerlerle geleneksel kültür arasında bocalayarak topluma ve zaman zaman da kendisine yabancılaşan bireylerin yaşamı, Cumhuriyet dönemindeki edebî eserlerde de yer verilen bir konu olarak göze çarpmaktadır.

Cumhuriyet dönemindeki edebî eserlerde yer alan yabancılaşmış kahramanların Tanzimat dönemindekilere nazaran psikolojik ve sosyolojik bakımdan daha geniş ve görece daha gerçekçi bir bakış açısıyla okura yansıtıldığı görülmektedir.

Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* (1931) isimli romanı, yazarın eserlerinde yoğun olarak işlediği Doğu-Batı meselesi etrafında kurgulanmış ve olay örgüsünde toplumun ahlaki ve kültürel değerlerine aykırı bir yaşantının içerisinde yozlaşmış karakterler ile geleneğe sahip çıkan, geçmiş kuşaklardan miras alınan yaşam

[238] Berna Moran, "Araba Sevdası", **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1: Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a**, 19. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 73-75.
[239] **A.e.**, s. 76.

biçimini, birtakım kayıplarla da olsa, sürdürmeye çalışan karakterler arasındaki çatışmaya yer verilmiştir.

Fatih-Harbiye'de Şinasi değerlerine sahip çıkarak yaşamını geleneğin çizdiği sınırlara sadık kalarak yaşayan muhafazakâr kişilerin, Macit de modernleşmeyle birlikte topluma hayatında yer eden Batı özentisi, kültürel değerlere yabancılaşarak yozlaşmış bireyleri temsilcisidir. Neriman ise romanda; Doğu ve Batı olarak ayrılan iki dünyanın arasında gidip gelen, hayat görüşü bakımından gittikçe Macit'e yaklaşmışken son anda, dayısının kızlarından işittiği bir hikâyenin de etkisiyle, "doğru yol"u bularak tekrar Şinasi'ye dönen ve "olumlu kişiler"in arasına katılan bir karakter olarak çizilmiştir. Romanda sadece kişiler değil, olay örgüsüne ait birçok unsur değerler çatışmasını yansıtır şekilde tasvir edilmiştir. "Fatih-Beyoğlu", "kemençe-keman", "cami-kilise" karşılaştırmaları buna örnek teşkil etmektedir. Fatih, kemençe ve cami değerlere bağlılığı; Beyoğlu, keman ve kilise ise kültüre yabancılaşmayı simgelemektedir.[240]

Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınan *Yaban* (1932) romanı, toplumdan kopan aydının yabancılaşmasını yansıtması bakımından dikkat çekici bir eserdir. I. Dünya Savaşı'nda yaralanarak kolunu kaybeden ve bu yüzden Kurtuluş Savaşı'nda görev alamayan romanın başkahramanı Ahmet Cemal, savaştan sonra döndüğü İstanbul'daki toplumsal iklimden rahatsızlık duyarak Anadolu'ya gitmeye karar verir. Emir eri Mehmet Ali'nin Porsuk çayı yakınlarındaki köyüne yerleşen Ahmet Cemal, burada geçirdiği günler boyunca köy halkı ile arasındaki kültürel uçurumu fark eder. Ahmet Cemal köy hayatına ve insanlarına olan yabancılığını, "Bunlar, henüz bir sosyal yaratık haline bile girmemiştir. Tâ yontulmamış taş devrindeki insanlar gibi yaşıyorlar."[241] cümleleriyle dile getirmektedir.

Türk edebiyatında özellikle 1950 sonrası dönemde yabancılaşmanın daha yoğun olarak ele alındığını söylemek mümkündür. Bu durumun yaşanmasında siyasal, ekonomik ve kültürel değişimlerin de büyük payı vardır.

1950 seçimleriyle iktidarın ve modernleşmede takip edilen yöntemin değişmesi, tarımda makineleşmeyle birlikte köylerden kentlere göçün başlaması ve kentlerin kültürel çatışmaların merkezi hâline gelmesi, yazarların geçmişe göre daha

[240] Yunus Balcı, **Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 238-239.
[241] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban**, Haz. Atilla Özkırımlı, 15. bs., İstanbul, Birikim Yayınları, 1981, s. 101.

yakından izledikleri Batılı yazar ve sanatçılardan etkilenerek biçim ve içerik bakımından çeşitli arayışlara girmeleriyle farklı bir sosyokültürel doku meydana gelmiştir. Bu dokunun yaşama en yoğun şekilde aksettiği yerler olan kentler, aynı zamanda bireysel ve toplumsal açıdan yabancılaşmanın en sık görüldüğü mekânlar hâline gelmiştir. Hem çeşitli sebeplerle köylerden kentlere göçmek zorunda kalan taşralıların hem de yaşamını kentte sürdürmesine karşın topluma uyum sağlayamayan modern bireylerin yaşadıkları yabancılaşma ve yalnızlık, 1950 sonrası edebiyatın öne çıkan temaları arasında yer almıştır.

Yusuf Atılgan'ın 1959'da yayımlanan *Aylak Adam* isimli romanının başkahramanı C., modern kent hayatına uyum sağlayamayarak toplumla arasına mesafe koyan bireyin bir örneğidir. Kendisine saçma gelen davranış kalıplarına bağlı yaşamaktan bunalan C., roman boyunca gerçek sevginin peşinde koşmakta, bunu yaparken de topluma yönelik eleştirilerini ortaya koymaktan kaçınmamaktadır. C., gereksiz bulduğu toplumsal kuralların varlığını sorgulamakta ve hatta zaman zaman onların anlamsızlığını çevresindekilere ispatlamak amacıyla düzene aykırı eylemler sergilemektedir. C.'ye göre içi boş değerler ve sahte ilişkilerle örülü hayatta tutunulacak tek şey gerçek sevgidir. Onun yabancılığını ve yalnızlığı bir nebze olsun dindirebilecek olan budur. Romanın sonuna dek arayışını sürdüren kahraman, tam gerçek sevgiye ulaşacakken sevgiyi bulduğu kadın olan B.'nin bindiği otobüsü kaçırarak amacına ulaşamayacaktır.[242]

Oğuz Atay'ın ilk olarak, iki cilt hâlinde, 1971 ve 1972'de, yayımlanan *Tutunamayanlar* isimli romanı, kendisi de aynı değerlerle yetiştirilmesine karşın, modern dünyayla çatışan bireyin topluma yabancılaşmasının çeşitli göstergelerini barındıran eserlerden biridir. Türk edebiyatında modern romanın öncü eserlerinden biri olarak kabul edilen *Tutunamayanlar*'ın başkahramanı Selim; toplumsal ilişkilerdeki ikiyüzlülüklere, makam mevki için birbirinin ayağını kaydırmalara ve maneviyattan uzak maddeciliğe tahammül edemeyerek insanlardan uzaklaşarak yabancılaşmıştır.[243]

Atay'ın öykülerini içeren *Korkuyu Beklerken* (1975), modern toplum içerisinde kendi değerleriyle yer edinemeyip iç dünyalarına çekilerek hem kendine

[242] Orhan Güdek, "Yabancılaşma ve Yalnızlık İzleği Çerçevesinde Bir Mukayese Denemesi: Aylak Adam ve Yeraltından Notlar", **Türk Edebiyatı**, S. 401, Mart 2007, s. 46-48.
[243] Ecevit, **a.g.m.**, s. 42.

hem de çevresine yabancılaşan bireyleri işleyen metinlere yer vermesi bakımından önemlidir. Özellikle "Korkuyu Beklerken", "Babama Mektup", "Tahta At" ve "Beyaz Mantolu Adam" öyküleri yabancılaşmanın belirgin bir şekilde hissedildiği örneklerdir.[244]

Korkuyu Beklerken'in yabancılaşmış kahramanları "tutunamadıkları" toplumdan uzaklaşmakla birlikte zaman zaman var olan düzene dair eleştirilerini somut olarak koymaktan da çekinmemişlerdir. "Kürk Mantolu Adam" öyküsünün başkahramanının toplum içerisinde kadın kıyafetiyle dolaşarak var olan değer yargılarına başkaldırması ve öykünün sonundaki intiharı ile "Tahta At"'ta öykünün kahramanlarından Tuğrul Tuzcuoğlu'nun yabancılaşmanın simgesi olarak gördüğü tahta atın içinden çıkarak silahını sorumlulara doğrultması birer karşı çıkış örneğidir.[245]

Ferit Edgü'nün ilk defa 1977'de yayımlanan *O/Hakkâri'de Bir Mevsim* isimli romanının başkahramanı varoluşsal bir kimlik arayışının içinde sürekli yolculuk etmektedir. Durmaksızın devam eden arayışları boyunca âdeta hafızasını sıfırlayarak kendine yabancılaşmıştır. Yine kendini aramak için çıktığı bir yolculuğun sonunda yolu, modern hayat içinde yaşamını sürdüren kentli bir birey olarak nasıl geldiğini anlamadığı, Hakkâri'nin Pirkanis köyüne düşer. Kahraman, hayalî yolculuğunun bir durağı olarak mı yoksa bir deniz kazasından dolayı mı kendini Pirkanis'te bulduğunu bilmemektedir. Yine de romanın sonunda Pirkanis'ten teknesiyle ayrılması okura kahramanın bir deniz kazazedesi olduğunu düşündürmektedir.[246]

Sürekli olarak devam eden arayışları boyunca kendine yabancılaşmış bir şekilde geldiği bu dağ köyündeki her şeyin ve herkesin onunkinden başka bir dünyaya ait olduğunu hisseder. Her şeyden evvel yöre halkıyla aynı dili konuşamamakta ve onlarla sadece tercüman aracılığıyla anlaşabilmektedir. Köyün muhtarının yönlendirmesiyle hem kendi hayatına bir anlam katmak hem de yöre halkı için bir şeyler yapmak amacıyla öğretmenliğe başlar.[247]

Köyde geçirdiği süre boyunca bir kentlinin yabancısı olduğu zorlu coğrafi şartlar ve merkez ile taşra arasındaki derin sosyokültürel ve ekonomik farklılıklarla

[244] Necip Tosun, "Oğuz Atay: Yabancılaşma, Aydın Eleştirisi ve İroni", **Öykümüzün Kırk Kapısı**, Ankara, Hece Yayınları, 2013, s. 238.
[245] **A.e.**, s. 239.
[246] Özge Kılıç, "Ferit Edgü'nün Romanlarında Yabancılaşma", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Prof. Dr. Yaşar Şenler, Edirne, Trakya Üniversitesi, 2018, s. 23
[247] **A.e.**, s. 24.

mücadele etmek zorunda kalan kahraman, kendini ve içinde bulunduğu durumu sorgulamaktadır. Köydeki insanlarla olan iletişimi arttıkça kendine ve topluma olan yabancılaşmasını da aşmaya başlamıştır. Pirkanis'e gelmeden önce kendisine öğretilen her şeyin burada yaşanan gerçeklikle ilgisiz olduğunu fark eden kahraman, köyden ayrılırken öğrencilerinden öğrettiği tüm bilgileri unutmalarını istemiştir.[248]

Türk edebiyatında yabancılaşma, yukarıda kısaca değinilen eserler haricinde, toplumda bireyselleşmenin ve dayatılan yaşam tarzıyla uyumsuzluğun arttığı 80 sonrasından günümüze kadar geçen sürede de sıkça işlenen bir konu olmuştur. Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* (1983), Bilge Karasu'nun *Gece* (1985), Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* (1990), Ayfer Tunç'un *Kapak Kızı* (1992) ve Hasan Ali Toptaş'ın *Gölgesizler* (1995) isimli kitaplarını yabancılaşmanın okura başarılı bir biçimde yansıtıldığı eserler arasında saymak mümkündür.[249]

[248] **A.e.**, s. 25.
[249] Nilüfer İlhan, "Yabancılaşma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 20, Kış 2012, s. 45-46.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RASİM ÖZDENÖREN'İN ÖYKÜLERİNDE YABANCILAŞMANIN GÖRÜNÜMÜ

Rasim Özdenören'in öykülerinde en çok yer verdiği temalardan biri olan yabancılaşma, yazarın eserlerinde çeşitli görünümleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada söz konusu görünümler; "Kendine Yabancılaşma", "Topluma Yabancılaşma", "Aile Bireyleri Arasında Yabancılaşma", "Kültürel ve Moral Değerlere Yabancılaşma", "Mekâna Yabancılaşma", ve "Düzene Yabancılaşma" başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.1. Kendine Yabancılaşma

Kendine yabancılaşma kavramını, Ahmet Cevizci'nin yabancılaşma tanımından hareketle[1], modern hayat içerisinde değerler çatışması yaşayan bireyin öz varlığıyla arasına duygusal ve zihinsel bakımdan mesafe koyarak kendinden kopması olarak nitelendirmek mümkündür. Rasim Özdenören'in yabancılaşmayı işlediği bazı öykülerinde toplumla arzuladığı bağı kuramayan bireyin zaman içerisinde kendisini insanlardan soyutlayarak köşesine çekildiği görülmektedir. Toplumdan dışlandığını düşünüp gittikçe içine kapanarak dış gerçeklikten kopan kişi aynı zamanda kendi varlığını da bir yabancı olarak kabul etmeye başlamıştır.

"Ricat", *Hastalar ve Işıklar*'[2] da kendine yabancılaşmanın izlerinin görüldüğü öykülerden biridir. Doğup büyüdüğü yerden ayrılarak modern topluma adım atan birey, yaşamıyla alakalı bir iç sorgulamaya girişir. Başlangıçta kurguladığı hayatla yaşadıkları arasında bir çatışma olduğunu fark eder. Yaşadığı yıkımın ardından yeni bir başlangıç yapmak için baba ocağına dönmeye karar verip yola çıkar. Hayalî mi

[1] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, s. 1728.
[2] Rasim Özdenören, **Hastalar ve Işıklar**, 1. bs., İstanbul, Fatih Yayınları, 1967.

yoksa gerçek mi olduğu tam anlaşılamayan[3] bu yolculuk sonunda kendisiyle doğduğu mekân ve orada yaşanan zaman arasındaki makasın açıldığını idrak eden öykü kahramanının mekânla beraber kendisine de yabancılaşması şu iç monologda kendisini göstermektedir:

"Ben bir yerlerdeyim, hep bir yerlerden bir yerlereyim. Uzun uzun yıllar geçmiş parmaklarımla, o biçim bir suların dibinde kırık dökük alnımla. Kurgularım yıkıntıya uğramış; bu kadar açıklıkla nasıl söyleyebiliyorum, (ben o mu) nasıl? Artık benim değil bu bahçe, ev. Ben kimim? Onlar nedir benim için? Ağır ağır atımın burnunu okşadım, - artık benim değil. Ben neyim?"[4]

Yine aynı kitapta yer alan "Mani Olunmuş Adam" öyküsünde, modern kent ve orada yaşayan toplumun değerleriyle uyuşamayan isimsiz başkahramanın zaman içerisinde kendi kimliğinden uzaklaşarak hem fiziksel hem de ruhsal varlığına yabancılaşması ele alınmaktadır. İçinde yaşadığı hayatı bahsedilmeye değer bulmayan öykü kahramanı, varoluşuna bir anlam kazandırmak için geldiği kentte kendisini hayal kırıklığına uğratan bir ortamla karşılaşır. Kentin dışında, onun kalabalığına karışmaya hevesli bir yabancı olarak uzaklardan gözlemleyip ışıltısına kapılarak hevesle insanları arasına daldığı mekândan şimdi bir an evvel kurtulabilmek için çırpınmaktadır.

"Mani Olunmuş Adam"ın başkahramanı, Rasim Özdenören'in arayış içindeki öykü kişilerinden biridir. Modern hayatın uzaktan bakınca insana davetkâr gelen, ancak içine girildiğinde bambaşka bir atmosfere bürünen aldatıcılığı onu da etkilemiştir. Özdenören bu atmosferi insan ilişkileri bakımından şu şekilde tasvir etmiştir:

"Batı kültürünün egemen olduğu toplumlarda insanlar giderek birbirinden uzaklaşmakta ve birbirinden yalıtılmış hale gelmektedirler. Çünkü bireycilik (olumsuz bir kelimeyle ifadelendirirsek bencillik) giderek Batılı hayat tarzının vazgeçilmez sabitesi olarak dünyada yerini almaktadır. (…) Batı kültürünün yaşandığı yerlerde, insanlar, bu alanda da

[3] Baş, **a.g.e.,** s. 568.
[4] Özdenören, "Ricat", **Hastalar ve Işıklar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 15.

bir başlarına bırakılmakta, herkesin kendi başının çaresine bakması beklenmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkiler ya araçsallaştırılmıştır (medyatik ortam: tek yönlü, tek taraflı iletişim) veya kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (sosyal yardım kurumları, güçsüzler yurdu, huzur evleri, esirgeme kurumları gibi). İletişimin, sevgiden yoksun biçimde, araçlar ve kurumlar aracılığıyla ve mekanik biçimde gerçekleştirilmeye çalışılması, elbette insanların beklediği mutluluk ve huzur ortamının hâsıl olmasına yol açmıyor. Tersine, giderek onları belki sevgiye daha muhtaç hâle getiriyor."[5]

Bireylerin yan yana yaşamalarına karşın duygu ve düşünce açısından hiçbir paylaşımda bulunmadıkları, sadece çıkar ilişkisine dayalı bir iletişimin söz konusu olduğu böyle bir toplumda, yaşadığı yalnızlıktan kurtulmak için sevgi arayışına giren, "Mani Olunmuş Adam"daki başkahraman ve onun benzerlerinin yeri yoktur.

Şehrin duygusuz ve ötekileştirici kalabalığına duyduğu yabancılaşmayla gelişen şaşkınlık bir süre sonra kahramanın kendisine de yabancılaşmasına sebep olacaktır. Öyle ki, kente neden ve nasıl geldiğini bile unutmuştur. Geldiği yerin zihninde kurguladığı yer olduğundan da şüphelidir:

"Hangi el getirip koymuştu onu buraya? (…) İçinin bir yerinde köşeli bir taş gibi duran ad veremediği hastalığına sağlık verici, onu saran, okşayan efsunlu otlar gibi duymuştu. Ortasındaydı şimdi işte, ama "onlar" nereye gitmişlerdi, nerdeydiler? Bir anlam veremiyordu, yanlış bir yere mi gelmişti, bir yere mi gelmişti, yere mi gelmişti, daha önemlisi bir yere gelmiş miydi? (içinden çıkamayacak)."[6]

Yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma içinde kendisine destek çıkacak birilerini arayan kahraman, kendini insanlardan yalıtmasına yol açan hastalığıyla tek başına mücadele etme zorunluluğunu sonunda idrak etmiştir. Ancak bu mücadeleye girişmek için gereken güç ve cesareti kendinde bulamamaktadır. Ne zaman bir direnç gösterse yenilgiye uğramıştır. Yenildikçe kendine de yabancılaşmaya başlamıştır:

[5] Rasim Özdenören, "Son Söz Yerine: Dünya Sevgi İstiyor"**, İki Dünya,** 4. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 245-246.
[6] Özdenören, "Mani Olunmuş Adam", **Hastalar ve Işıklar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 29-30.

"Bacakları bir çuval gibi, bir yabancı madde gibi sarmışlardı onu, silkinip kurtulabilir mi -bunu çok denemişti, her seferinde de büsbütün yorulduğunu, büsbütün yıkıldığını, yenildiğini görmüştü. Bu durum sürdükçe, bu ne yaptığı belirsiz yüzler, boyalar, sinemalar, birer fişek gibi uçup uçup havaya karışan kelimeler, apoletler, bu türlü türlü her şeyler, incik boncuklar birer turist gibi yanından geçtikçe yeni bir denemeye girmek gereksizdi. Gergin bir lâstik parçası gibi birdenbire kopuvermek en iyisi, fakat bu eğreti ayakları, onları ne yapmalıydı, ömrü boyunca hangi emanetçi alıkoymak isterdi onları? Sonra kime güvenebilirdi? Umutsuzca kalakaldı oracıkta."[7]

Kahramanın varlıklarına yabancılaştığı ancak kurtulamadığı ayaklarıyla modern yaşam arasında bir ilişki kurmak mümkündür.[8] Bacakları, "gergin bir lastik parçası" gibi birdenbire kopup uzaklaşmak istediği kentten ayrılmasına engel olmaktadır. Kendi değerleriyle var olamadığı modern hayattan rahatsızlık duymasına rağmen ona başkaldırmak için gerekli gücü bulamadığından kendine olan güvenini de kaybederek varlığına yabancılaşmıştır. Geleneğe ait olmalarına karşın modern hayatta nostaljik birer süs nesnesine dönüşen "nargile" ve "dibek" gibi eşyaların sergilendiği bir mağazanın önündeki bir çift aynadan kendisine bakan yüzleri gördüğünde bir dost bulmuş gibi sevinecektir. Kendi suretinin farklı düzlemlerdeki görünümlerinden meydana gelen bu "yüz ormanı"nı varlığını kaybetmeden ve saklamadan kaynaşabileceği bir topluluk olarak görmesi kendine yabancılaşmasının sosyolojik bir problemden psikolojik bir vakaya dönüştüğünü de göstermektedir:

"Girişte, karşılıklı konmuş bir çift aynada, birdenbire, sayısız uzayıp giden yüzünü gördü. İşte tam o sırada garip, anlaşılmaz bir olay oldu: yüzü iç içe geçmiş aynaların her birinde ayrı bir biçimde yansıyordu. Böylelikle, kendisine ait, ama her biri ayrı bir görünüşte olan bir yüz ormanıyla karşılaşıyordu. Kiminde burnu uzun, kiminde kaşları çatık, kiminde dudağı yayılmış, bükük, kiminde iri, korkunç siyah gözler. Sırıttı. O anda yüzlerce yüz de her biri ayrı bir duruşla kendisine sırıttı. Kaşlarını çattı, bu kez dik dik bakıştılar aynadakilerle. Bu bir çift aynayı satın almakla o tavan arasındaki odasında hem büyük bir kalabalık içinde olacak, hem bu kalabalık kendine yabancı sayılmayacaktı -ne özlem!-"[9]

[7] **A.e.**, s. 30.
[8] Bulut, **a.g.e.**, s. 432.
[9] Özdenören, **a.g..e.**, s. 30-31.

Aynayı satın alarak, kentten ve toplumdan uzakta, bir başına yaşadığı tavan arasındaki odasına götürmek amacıyla pazarlık ettiği mağaza sahibinin kendisine deli muamelesi yapmasıyla kahraman kendisini ötekileştiren kalabalıkların içine koşmaya başlar. Anlatıcı tarafından kaçmaktan ziyade "her şeyi yutan girdabın, kendisini hiçbir zaman varsaymamış kalabalıkların"[10] üstüne gitmek olarak nitelendiren bu eylemi "Mani Olunmuş Adam"ın topluma ve kendine yabancılaşmasına naif bir başkaldırısı olarak kabul etmek mümkündür.

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm*[11] isimli kitabında yer alan "Çatışma" öyküsünün başkahramanı Şermin, ergenliği boyunca kendisini baskı altında tutan halası ve babasının kişiliklerinde cisimleşen geleneksel değerlere başkaldırmak isterken öz benliğinden uzaklaşarak kendine yabancılaşmaya sürüklenmiştir.

Şermin, annesini çocuk yaşta kaybetmiştir. Bu yüzden en çok ihtiyaç duyduğu dönemde davranışlarıyla ve sözleriyle kendisine örnek alabileceği, koruyuculuğu altında kendisini güvende hissedebileceği bir anne profilinden yoksun kalmıştır. Babasının kendilerine bakması ve biraz da kızlarına annelik etmesi için çağırdığı hala, Şermin'deki anne boşluğunu doldurmaktan uzak bir kişiliğe sahiptir. Halası; Şermin'den kendisi gibi davranmasını beklemekte, kendisine çizilen sınırların dışına çıkmasına hiçbir şekilde izin vermemektedir. Halasından beklediği ilgi ve sıcaklığı göremeyen Şermin onunla devamlı bir çatışma hâlindedir. Babasıyla da iletişiminin kopuk olması Şermin'in mutluluğu dışarıda aramasına sebep olmuştur.

Dışarı açıldığında karşısına çıkan dünya ve onun değerleriyle halasının kendisine benimsetmek istediği kimlik arasında kalan Şermin, hem ailesine hem de kendi benliğine yabancılaşmıştır. Halası ve babası tarafından sorgusuz sualsiz kabullenmesi istenen değerleri kendi dünyasında sağlam bir yere yerleştiremeyen, modernleşmeyle dönüşen toplumun bir üyesi olarak geçmiş nesillerden farklı bir yaşam pratiğine sahip olan Şermin evdeki hayatıyla dış dünyayı uyumlu bir şekilde bütünleştirememiştir. Bu yüzden ne toplumda istediği gibi bir yer edinebilmiş ne de ailesine kendi varlığını kabul ettirebilmiştir.

---

[10] **A.e.**, s. 31-32.
[11] Rasim Özdenören, **Çok Sesli Bir Ölüm**, 1. bs., Ankara, Edebiyat Dergisi Yayınları, 1974.

Babası tarafından erkek arkadaşıyla görüşerek onun koyduğu kurallara uymadığı ve kendisini dile düşürdüğü için azarlanıp şiddet gördükten sonra gururu incinerek kalbi kırılan Şermin'in psikolojik durumunu görmezden gelen halası, yeğeninin durumuna duyarsızlığın somut bir göstergesi olarak, her zaman yaptığı gibi yeğeninden bulaşıkları yıkamasını beklemektedir. Bu beklenti aynı zamanda ne yaşanırsa yaşansın otoriteye koşulsuz itaat zorunluluğunun da simgesidir. Şermin, kendisinden pencereyi kapamasını isteyen halasının bu isteğini "bir makinenin kesik ve keskin hareketiyle" yerine getirir. Bu davranış genç kızın kendisine yabancılaşmaya başladığının bir göstergesidir. Yabancılaşma hissi ayna karşısında üzerini değiştirirken daha da belirginleşir:

" (…) konsolun oraya gitti, elbisesini çıkarmaya başladı, konsolun üstündeki aynada yüzüne baktı, yüzünün bir yarısını göremedi, öteki yarısı da tam görünmüyordu karanlıkta, çıkardığı giysisini düzelterek aceleyle sandalyenin arkalığına bıraktı, sonra dolaptan geceliğini çıkartıp giydi, yatağına geldi, yorganı açtı." [12]

Şermin, daha evvel aynadaki yansımasına bakarken yaşadığı yabancılaşmayı süt almak için geldiği mutfağın penceresinde kendi suretini gördüğünde tekrar hissetmiştir. Pencere camında gördüğü sureti kendisine değil "eğri büğrü bir hayalet"e benzetir. Bu görüntü onu şaşırtmıştır. Babasıyla yaşadığı çatışma ve ondan şiddet görmesi Şermin'in babasına olan sevgi ve saygısını iyice yitirmesine yol açmıştır. Tezgâhın üzerinde gördüğü çekiç onda babasını öldürme isteği uyandırmıştır. Bu istekle babasının odasına yönelirken sanki şeytanın iğvasına kapılmış gibidir:

"Kesintisiz bir hareket içinde sürüklendiğini kendi dışında bir istemin gücüne boyun eğdiğini, yürüdüğünü duyar gibiydi: kendi dışında oluşmuş bir güç sürüklüyordu kendisini, uzaktan uzağa ayırt ediyordu bunu. Mutfağın ışığını söndürmediğini, elinde olmadan böyle yaptığını biliyordu çünkü elinde olmadan o ışığın babasının odasına vurması gerektiğini seziyordu, kendi içindeki bir başkası bütün bunların böyle olmasını istiyor, olanları yönetiyordu, elinde bir çekiç tuttuğunun farkındaydı ama buna aldırmıyordu, ne için tuttuğunu bildiği halde onu tutmak isteyip istemediğini bilmiyordu -içine düştüğü ağdanın

[12] Rasim Özdenören, "Çatışma", **Çok Sesli Bir Ölüm**, 10. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2016, s. 104.

ortasında boğulmamak için çırpınmaktansa kendini ağdanın akışına bırakıyordu, o bırakış içinde bir uyurgezer titizliği ve dikkatiyle babasının odasına doğru yürüdüğünü görüyordu. (…) Çekici sımsıkı tutuyordu şimdi elinde, kıpırdamıyordu. Babasının yüzüne dikilmiş bakışları da (Seni dövdü o) 'beni dövdü'. Niye orda olduğunu anlamak istiyordu, içindeki bir başkası niye orda olduğunu biliyordu, bunu kendisine söylüyordu, kendisinin bunu duyduğunu biliyordu, duyduğu şeyden korkuyordu."[13]

Şermin'in kendine yabancılaşmasının en belirgin görünümü Sadık ile kendi evinde baş başa kaldıkları zaman ortaya çıkacaktır. Kendi içinde devamlı bir çatışma yaşarken kendisi de dâhil kimseye tahammül edecek gücü kalmamıştır Şermin'in kendisine yabancılaşması burada da aynadaki görüntüsü üzerinden anlatılmaktadır. Ayna, Rasim Özdenören'in çeşitli öykülerinde olduğu gibi, yabancılaşmanın sergilenmesinde önemli bir işleve sahiptir.[14] Şermin kişiliğindeki değişimi ve bu değişimin yarattığı yıkımı anlamakta zorluk çekmektedir. Sanki her şey bir anda olup bitmiş gibidir:

" 'Aptalın biriyim ben' diyordu "kirliyim ben, deliyim. Kendimi tanımıyorum, aynaya baktığımda soruyorum: bu ben miyim, diye. Bakıyorum kendimim, yüzüm, elmacık kemiklerim değişmemiş, bakıyorum: öyleyse değişen ne? Kendime katlanamıyorum, başkalarına katlanamıyorum. Kimi seviyorum ben, bilmiyorum. Belki hiç kimseyi. Hiç bir şey olmadan, birden, herşey yıkılmış gibi şimdi, sokaktayım gibi, kendimi sokağa alıştırıyorum gibi, beni sokağa itiyorlar gibi. Neden böyle? Ama neden böyle? Neden? Yıkıntı içimde başladı benim, bir yerlerden gelip içimde büyüye büyüye. Sevişirken bile o şeyin gümbür gümbür yıkıldığını, içime doğru o zavallı yıkıntının çöktüğünü duyuyorum, doruktan yuvarlandığını, duyuyorum sokağa doğru.. sokağa.. anlatabiliyor muyum bunu? Anlıyor musun yani?"[15]

Rasim Özdenören'in *Kuyu* (1999) isimli öyküsünde kendine yabancılaşma, bir tekkeye girip oradaki mürşidine intisap etmek amacıyla kente gelen öykünün

[13] **A.e.**, s. 118.
[14] Gamze Özgül, "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde Moral Değerlerin Çözülüşü ve Kimlik Bunalımı", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Yrd. Doç. Dr. İsmail Karaca, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2010, s. 149.
[15] Özdenören, **a.g.e.**, s. 139.

hakikat arayışındaki başkahramanı Yusuf'un amacından saparak bir kadınla yaşadığı cinsel ilişkiden duyduğu pişmanlık üzerinden ele alınmaktadır.

Kuyu'nun başkahramanı Yusuf, işlediği günahın ardından girdiği suçluluk psikolojisiyle kendi iç dünyasında değerler çatışması yaşamaktadır.[16] Yusuf'un bu çatışma sonucunda geçmiş yaşamı ve varoluşuyla alakalı sorgulamalara girişerek kendine yabancılaşması öykünün anlatıcısı tarafından okuyucuya şu şekilde aktarılmaktadır:

"Yusuf amacını şaşırmış, gerçeklik duygusunu yitirmişti. Kötü bir albastı yaşadığını düşündü o an. Nasıl bir sınavdı bu, bilemiyordu. (…) Niçin yola çıkmıştı ve şimdi neler geliyordu başına? O anda yer yarılıp yutmalıydı onu. Ne tuhaf, ne anlaşılmaz bir yaradılıştaydı: hep yumuşaklığı yüzündendi: baştan girmemeliydi bu işe: çünkü reddetse sanki kıracaktı onu ve böyle bir şeyi istemiyordu, kabullenmekse kendini sonsuzca sürecek bir pişmanlığa atmak olacaktı. Ama içten içe böyle bir pişmanlığı yaşamak istemiyor muydu? Açıkçası belki de kendini kandırıyordu. İçinden çıkamayacağı kadar karmaşık bir durum. Bir çelişki. Kötü bir oyun. Kim oynuyordu kendisiyle? Dürüstçe akıl yürütebilse belki kabullenecekti: bu oyunu kendi kendine hazırlamıştı ya da zaten öylesine hazırdı ki, önüne çıkan hemen ilk fırsatın üstüne gözü kapalı atılmıştı. Ne zaaf! Ne çelişki! Böyleydi o: sürekli olarak bir çıkmazda duyumsardı kendini. Bu kez de böyle olmuş ve iyi yürekliliğine yenik düşmüştü. Bu duyguyu biliyordu: her zaman böyle olur ve iki pişmanlık, iki tövbe arasında kalırdı: hangi pişmanlık daha kötüydü bilemezdi, seçme gücü yok olurdu ve pişman olmaktan alıkoyamazdı kendini: bu işe girmese de pişman olacaktı."[17]

Kendine dair sorgulamaları sonucunda yalnızca bilinçaltına yerleşen nefsani isteklerin yerine getirilmesine odaklanarak hayatını içinden çıkılmaz bir hâle soktuğunun farkına varan Yusuf, bu süreçte kendine yabancılaşmanın bir göstergesi olarak benliğinin insani yaradılıştan uzaklaşıp bir köpek suretine büründüğünü hissetmektedir. Kendine yabancılaşmayı aşabilmek için tövbe edip bir mürşide bağlanması gerektiğini düşünen Yusuf'un gördüğü bir kâbusun içinde yer alan manzara karşısında duyduğu yalnızlık ve yabancılaşma hissi aşağıdaki iç konuşmada görülmektedir:

[16] Bulut, **a.g.e.**, s. 427.
[17] Rasim Özdenören, **Kuyu**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2014, s. 32.

"kimse yok mu

neresi bura

yeryüzü mü

yerle gök arasında

cehennemden bir parça mı

kimse yok mu

yok mu

yok mu?

ben kimim

ben niçin burdayım

beni kim gönderdi buraya

beni kim kim kim kim

ben/niçin

zaman dışı yerler

yer dışı zamanlar

ayağımı atsam leşlere dolanacak

ezik ezilmiş etleri pörtlemiş kanlı kızıl al

artık ne ileri gidebiliyor ne geri

kendisiyle başbaşa

kendisi: yani ruhu: yani vicdanı"[18]

Ruhsal açıdan sürekli gelgitler yaşayan Yusuf'un namaz çıkışında karşılaştığı bir kişiden işittiği şu sözler ona bir kez daha yabancılaşmadan kurtulmanın yolunun bağlanmaktan geçtiğini hatırlatmıştır:

"Sen başıboşlardan mısın kardeş? (…)

[18] **A.e.**, s. 43.

Köpekler de, dedi adam, başıboş gezerler, insanların köpeklerden farkı., bir yere bağlı olmaları., bağlandıktan sonra da köpek gibi bağlı olmaları., sadakatle..”[19]

Yusuf kaçmakla bağlanmak arasında tereddüt yaşamaktadır. Bağlanmak onu içine düştüğü kuyudan kurtaracak ve yeniden yaradılışındaki insani özle bütünleşerek kendine yabancılaşmayı aşmasını sağlayacaktır. Ancak kendi benliğine ait bir parça olmakla birlikte, sahip olduğu dinî bilincin etkisiyle, bir köpek şeklinde simgeleştirerek varlığından uzaklaştırdığı nefsi[20] de Yusuf’un peşini bırakmamaktadır. Yusuf’un kaçış psikolojisinin etkisinde geliştirdiği hakikate dair sorgulamalar anlatıcı tarafından şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“O şimdi kendinden kaçmayı yaşıyordu. Nasıl başarabilirdi bunu? Böyle bir şey yapılabilir miydi? Aslında kendinden kaçmak isteye isteye buraya, bu, şimdi neresi olduğunu bilmediği yere gelmiş değil miydi? Burdan öte gidilebilecek bir yer var idiyse, oraya mı gitseydi? Hayır, durumu mantık düzlemine getirip incelemiyordu: orada her şeyin cevabı bulunur, cevabı bulunan bir şeyin aslında sorusu da yok demeye gelir, oysa o şimdi, yalnızca soruların içinde dönenmektedir. Her tarafından Allah'la kuşatılmış olduğunu duyumsayan birinin isyanını dile getirmek için O'na yönelttiği soru: ‘Senin elinden nereye kaçayım!’ sorusu, cevabı olmayan bir soru ve sonucu alınamayan bir başkaldırıyı dile getiriyor: kaçacak hiç bir yer yoktur! Kaçmaya heveslenene bütün delikler kapatılmıştır.”[21]

Nefsinin kendisini yoldan döndürme çabalarına aldanmayarak hakikate yönelen ve mürşidine bağlanıp onun öğütleri ışığında hayatını yeniden düzenlemek suretiyle kendine yabancılaşmayı aşmaya başlayan Yusuf, öğrendikleriyle kuyudan çıkış yolunda bir adım atmıştır.

Hışırtı (2000)’nın[22] dikkat çekici öykülerinden biri olan “Mevsim Sonu”nda, modern hayatın bütün arızalarını üzerinde taşıyan bir genç kızın içten gelen bir çağrıyla kendi özündeki hakikate ulaşma yolunda çabalarken topluma ve kendine yabancılaşması üzerinde durulmaktadır.

---

[19] **A.e.**, s. 48.
[20] Melike Türkdoğan, “Rasim Özdenören’in ‘Kuyu’ Öyküsünde Metinlerarası İlişkiler”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 35, Erzurum, 2007, s. 179.
[21] Özdenören, **a.g.e.**, s. 63.
[22] Rasim Özdenören, **Hışırtı**, 1. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2000.

Zengin ve modern bir ailede yetişen bir genç kız olan Tülin, annesi tarafından modern toplumun kendisinden talep ettiği kimliğe uygun bir şekilde büyütülmektedir. Tamamen fiziksel çekiciliğe odaklanılan, bireyin yaşadığı ortamda mutlu olup olmadığına ya da başka bir yaşam tarzını talep edip etmediğine bakılmayan modern toplumda, maddi konumun itibarı belirleyen asli unsur olduğu daha ilk bakışta dikkat çekmektedir. Geleneksel kültürün hoş görmediği, ayıp saydığı düşünce ve davranışlar modern toplum için sıradan ve hatta olması gereken kaidelere dönüşmüştür. Bu bağlamda "Mevsim Sonu" öyküsünde kadraja alınan toplum ve onun çekirdeğini teşkil eden ailenin toplumumuzun 80 sonrasında modernleşmeyi kanıksamaya başlamış bir kesimini, özellikle de bu kesimin kadınlarını sembolize ettiğini söylemek mümkündür.[23]

Tülin'in anne ve babası için kızları, ait oldukları toplumda kendilerinin itibarını artıracak bir gösteriş nesnesi gibidir. Bu sebeple ona en güzel kıyafetler giydirilmiş, en iyi okullarda okutulmuş ve, modern toplumun kurallarıyla çatışmadıkça, istediği her şeyi yapmasına izin verilmiştir. Öyküde Tülin'in yetişmesinden sorumlu kişi olarak gösterilen annesi kızına beklentileri nasıl karşılayacağını öğretmeye çalışmaktadır:

"Her şey yeniydi onun için. Her şey yeni, parlak, göz alıcı, alışılmamış, dramatik. Bu yenilikler içinde yeni bir şeye hazırlanıyormuş gibi duyumsuyordu kendini. Bu yeniliğin tadını çıkarabilmek ve her şeyi yeniden yeniymiş gibi duyumsayabilmek için kendini kendinden boşaltması gerektiğini düşünüyordu. Masalsı giysilerinden usanmıştı.. saçının buklelerinden., ipek çarşaflardan., payetlerden., tüylerden., boynundaki kemik mika takılardan., kollarında şıngırdayan renkli plastik bileziklerden., dantellerden., bütün bunlardan kurtulmak istiyordu. Onun özel bir günü varbulunmalıydı ve kendisi o özel güne hazırlanmalıydı.

Çekici kadın masallarının anlatıldığı ortamda büyümüştü. O ortamın hazırladığı sahnede annesi gösterişle yer almıştı. Onun da annesi., geriye gidildiğinde onun da annesi., ve kendisinin de o sahneye çıkartılmak için özenle hazırlanması sağlanmak isteniyordu."[24]

[23] Abdullah Harmancı, "Rasim Özdenören, Öykücülüğünün Kaçıncı Döneminde", **Işıyan Kelimeler**, haz. Âlim Kahraman, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2007, s. 137.
[24] Rasim Özdenören, "Mevsim Sonu", **Hışırtı,** 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 23.

Tülin, annesinin tüm çabalarına karşın, kendisini kahramanı olmaktan sıkıldığı ve ritüellerine yabancılaştığı bu peri masalından kurtarmak istemektedir. Kaynağının ne olduğunu kavrayamadığı bir iç sesin etkisiyle kendisini ve hayatını sorgulamaya girişir. Aslında Tülin'i bu sorgulamaya iten sebep; yaşadığı hayatın tamamıyla dışında kalan, ait olduğu toplumun güzellik ve zenginlik anlayışıyla çatışan bir gence âşık olmasıdır. Tülin, bu aşk sayesinde yeni bir bilinç düzeyine ulaşır ve gerçek benliğine ulaşmaya çabalar.[25] Bu sorgulama esnasında kendi özünden ne kadar uzağa düştüğünü anlamaya başlar. Tülin, hakikate ulaşma yolunda bütün yüklerden, özellikle nefsinin yüklediklerinden, kurtulması gerektiğini telkin eden iç sesle yaşadığı şaşaalı hayat arasında kalmıştır. İç ses her şeyi geride bırakmasını söylerken Tülin kendisine birer yük olduğu söylenen şeylerden bazılarının kendisi için vazgeçilmez olduğunu düşünmektedir. Bu da onu kendi benliğine yabancılaşmanın meydana getirdiği bir trajediyle karşı karşıya bırakmaktadır:

"Şimdi içinde duran birisi (kim? bilmiyor, ama onu orada somut biçimde duyumsuyor ve onunla konuşuyor) ona diyor ki: bütün bunlardan boşalmaksın, öyle ki, bunlardan boşala boşala, geriye yalnızca ve som olarak kendin kalmalısın. Bu sesi bir buyruk gibi ve bir buyruk olarak algılıyordu ve sormaktan kendini alamıyordu: ben kendimden nasıl boşalabilirim, kendimi nasıl terk edebilirim? Ses ısrarlıydı: edersin, diyordu, bunu başaran insanlar var, git ve bul onları! O ise gene soruyordu: kendimi bütün bunlardan boşaltmam tattığım küçük zevklerden vazgeçmemi de mi içeriyor? Evet, diyordu ses, onu da ve her şeyi.. —iyi de, ölüme yakın duran yakınlarımın sevgisinden nasıl vazgeçebilirim? —çocukluğumdan nasıl vazgeçebilirim? —beni seven insanlardan ve sevgilimden, onlardan nasıl vazgeçebilirim? Ses karşılık veriyordu: bunlardan vazgeçmeyeceksen, hiç yola çıkma, bunlardan vazgeçmeyeceksen benden vazgeçmek zorunda kalacaksın! Kız, bu tehdit karşısında ne yapacağını bilemiyor, ona verilecek cevabı bulamıyordu. Senden vazgeçiyorum, diyemiyordu, çünkü böyle söylemesi, ona kendinden vazgeçmek gibi görünüyordu, oysa daha kendisiyle olan hesaplaşması başlamamıştı bile. Ulan bu ne biçim bir işti?"[26]

[25] Bulut, **a.g.e.**, s. 571.
[26] Özdenören, **a.g.e.**, s. 25.

Kendi benliğinin derinliklerinde gizlenmiş hakikatle tanışınca aklı karışan, yaşadıklarıyla olması gereken arasında bocalayarak kendine yabancılaşan Tülin, yaşadıklarından kimseye bahsedememiştir. Çünkü etrafında kendisinin giriştiği sorgulamalara girişebilecek başka biri daha yoktur. İç sesinden gelen çağrıya ne cevap vereceğini bilememekte, bu yüzden yerinde duramamaktadır. Bunun bir yansıması olarak kendinden beklenmeyecek hareketler sergileyerek çevresine yaşadıklarını duyurmaya çalışır. Evde birkaç kez saksıyı devirir, erkek arkadaşına kötü davranır ancak bunların hiçbiri sorunun çözümüne katkı sağlamaz. Kızının davranışı annesine bir delilik alameti olarak gözükür. Terslenen sevgili ne olduğunu anlamaya çalışsa da bundan bir sonuç alamaz. Tülin sonunda ruhen olmasa da fiziken kendisiyle baş başa kalmak için bir tatil kasabasına gitmeye karar verir. Burada kalacağı motele kayıt yaptırırken gerçek adını söyleyip söylememe konusunda tereddüt eder. Bunu yapmasında ailesi ve sevgilisi tarafından izinin bir süreliğine bulunmama isteği kadar yaptığı iç sorgulamalar sırasında kendisine olan yabancılaşmasını fark edişi de etkilidir.

Tülin'in geldiği kasabada, tatil mevsiminin sonlarına yaklaşılması sebebiyle, genellikle yaşlılar ikamet etmektedir. Bu insanlar; toplumdan hiçbir beklentisi kalmamış, günlük eğlenceler peşinde koşan, kendi dünyası haricinde olan bitene sağır kalarak yaşadıkları topluma yabancılaşmış bireylerdir. Modern toplumun yaşlı kimselere uygun gördüğü kimliği sahiplenmenin rahatlığı içinde yaşamlarını hiçbir çatışma olmaksızın sürdürmektedirler. Tülin ilk anda bu insanların arasına karışıp onların yaptıklarını taklit edip topluma yabancılaşarak yaşadığı huzursuzluktan kurtulabileceğini düşünmüş ancak sonrasında bundan vazgeçmiştir.

Tülin, plajda dolaşırken gözlemlediği, denizdeki dalgalarla boğuşan insanlar ile kendisi arasında bir benzerlik kurar. O insanların boylarından büyük dalgalar karşısında boğulmadan yüzebilmeleri ona kendi yükünün ağırlığını nasıl hafifletebileceği hakkında bir fikir verir. Ancak bu fikir, arayışını hâlâ sürdüren Tülin'e yaşadığı yabancılaşmayı aşma yolunda rehberlik etmekten uzaktır:

"Dikkat etti, hayır dalgalarla boğuşmuyordu bunlar, tersine dalgaları tehlikesiz biçimde nasıl savuşturabileceklerini öğrenmişler, onu uyguluyorlardı. Dalgayla boğuşmaya kimsenin güç yetirebilmesi mümkün görünmüyordu: yumularak dalganın altında kalmak suretiyle veya dalgayı karşılayarak onunla birlikte yükselmek suretiyle dalganın tehlikesi

savuşturulabiliyordu. Aklına gelen düşünceden memnun oldu: kendi yükünün ağırlığından kurtulabilmek için onunla boğuşması gerekmezdi. Onu savuşturabilmesi yeterliydi. Ama bu iş nasıl başarılacaktı? Bu soru, onu gene altına almakta gecikmiyordu: hayır, olay, dalgaları savuşturmaya benzemiyordu, onu savuştururken bile, gerektiğinde dalganın altında yumulmayı bilmeliydi.

Aslında ne istiyordu o? Ah, bir bilebilseydi."[27]

Tülin'in yaşadığı varoluşsal yolculuk giderek tasavvufi bir nefis mücadelesine dönüşmüştür. Tülin, hakikati bulup özüyle bütünleşerek kendine yabancılaşmaktan kurtulmaya çalışırken şeytan ise onu bu çabasından vazgeçirebilmek için türlü bahaneler sıralamaktadır. Tülin'in, yaşadığı yabancılaşmayı gösterir şekilde, kendi içinde var olan kişiliklerden biri gibi karşısına çıkan şeytanla mücadelesi aşağıdaki konuşmada açıkça görülmektedir:

"Neyi bırakmak istiyorsun sen, sersem! Neyi bırakmak istiyorsan en başta ona sahiplendiğini ayrımsamıyor musun? İyi de, sahiplenmemiş olduğum şeyi nasıl bırakabilirim? Bir şeyin sahibi değilsem onu bırakmış olduğumu söylememin ne değeri var? Ancak sahip olduğum şeyi bırakabilirsem bir şeyi bırakmış olduğumu söyleyebilirim. Sahip olmadığım şeyi bırakmış olduğumu söylememin değeri de, anlamı da varbulunmaz. Öyleyse yüklen! Daha çoğunu, ondan da çoğunu yüklen! Yüklenmek istedikçe sana yük yükleyen birileri daima bulunur. —Ama anlamaya çalış beni: ben diyorum ki, yüklenmiş olduğumu bırakmak istiyorum. Ben diyorum ki, o'na perde olan bizzat kendi varlığımdır ve öyleyse ben varlığımdan boşalmış olmalıyım. Ben kendi varlığımdan boşalmış olmadıkça hakikatle temas imkânı kuramam. Bizzat kendi varlığım böyle bir temasın kurulmasına engel olur. —Saçmalama: varlığın varbulunmadıkça hakikatle nasıl temas kuracaksın? Hiç olan var olanla temas kurabilir mi? —Sen aşşağılık bir köpeksin! Sen yaşlı, sümsük bir cadalozsun, üstelik de altından kalkamayacağın yüklerin altına girmeye çalışıyorsun, pis sırnaşık!"[28]

Zamana ve mekâna sığmayan hakikat arayışını sürdüren Tülin, yaşadıklarının gerçek olup olmadığını kavrayamayıp adını bile unutacak hâle gelmiş ve kendine olan yabancılaşması daha da artmıştır. Uzun uğraşlar sonunda izini bulan sevgilisi adını söyleyerek odasının kapısını çaldığında seslenenin şeytan olduğunu düşünerek

[27] **A.e.**, s. 30.
[28] **A.e.**, s. 33.

"defol şeytan!" diye bağırması da bunun bir göstergesidir. Karşısında, kendisine değişik ve iğrenç suretlerde görünen şeytanı değil de, sevgilisini bulan Tülin biraz olsun sakinleşmiştir. Kendisine, toplumdan kaçarak ne yapmak istediğini soran sevgilisine verdiği cevap kendine ve topluma yabancılaşmasını ortaya koyar niteliktedir:

" (…) Ne yapmak istiyorsun?

Bunu anlamanız imkânsız. Bunu anlatmaya kalkışmak bir saçmalığa kılıf bulmak gibi: neyse, şimdilik söyleyecek bir şeyim yok benim. Annen, baban seni seviyor, biliyorsun. Rica ederim beni konuşturmaya çalışma. Bu bayatlamış şeylerin hepsi malûm. Ben kimsenin sevgisinden kaçmıyorum. Ben kendimden kaçıyorum."[29]

Ansızın Yola Çıkmak (2002) kitabında yer alan "İçi ve Dışı" öyküsünde hakikat arayışındaki başkahramanın çıktığı yolculuk ve varlık ile hayat hakkındaki sorgulamaları sebebiyle kendine yabancılaşması ele alınmaktadır.

Varlığın bütünlüğü ve kendilik bilinci hakkında zihninde uyanan sorularla boğuşurken çevresindeki insanlara ve modern hayata yabancılaşan başkahraman, kiracısı olduğu evin sahibinden gelen talep üzerine evden ayrılarak yolculuğa çıkmaya karar vermiştir. Bu yolculuk, öykünün başında bilinmeyen bir kente yapılan, biraz da saçma, bir otobüs yolculuğu olarak betimlense de, olay örgüsünün akışı içerisinde manevi boyut kazanarak bir hakikat arayışına dönüşecektir. Kahramanın kendine yabancılaşması ve kendini idrak yoluyla yabancılaşmayı aşma çabası[30] yolculuk sırasında verilen molada karşılaştığı bir kadın ile arasında geçen, hayalî mi yoksa gerçek mi olduğu tam olarak anlaşılamayan, şu konuşmadaki sözlerinde açıkça görülmektedir:

[29] **A.e.**, s. 35.

[30] Bahtiyar Aslan, "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde İnsanın Kendini İdrak Biçimleri", **Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi: 80 sonrası Tük Hikâyesi Sempozyumu,** Haz. Prof. Dr. M. Fatih Andı, Doç. Dr. Ömür Ceylan, İstanbul, Ümraniye Belediyesi Yayınları, 2008, s. 106. Aynı makalenin yer aldığı bir başka kaynak için bk. Bahtiyar Aslan, "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde İnsanın Kendini İdrak Biçimleri", **Rasim Özdenören'e Armağan**, Ed. Fahri Tuna, Ercan Yılmaz, Hüseyin Yorulmaz, İstanbul, Değişim Yayınları, 2015, s. 29-48.

"Benim ne yaptığımı doğrusu bilmiyorum. Şimdi kendimin içinde mi bulunuyorum, yoksa dışında mıyım, diye düşünüyorum. (…) İnsan kendi kendinin aynası olabilir mi, diye düşünüyorum. Eğer bu mümkünse, insan kendi kendinin dışına çıkma imkânına sahip demektir. Ben şimdi bunu deniyorum. Kendi kendimden kaçıp kaçamayacağımı denemek istiyorum. Bunun için geziyorum."[31]

Öykünün başkahramanının yolculuğunun ve dolayısıyla yabancılaşmayı aşma çabasının "insanın kendisinin dışına çıkıp çıkamayacağı" sorusuna bir cevap bulana dek süreceğini düşünmek mümkündür.

Toz (2002)'un[32] öykülerinden biri olan "Mağara"da bireyin topluma ve kendisine yabancılaşması öne çıkmaktadır. Öyküde, sevgilisi tarafından aldatılan kadının kendisini toplumdan soyutlayarak içindeki mağaraya çekilişi anlatılmaktadır.

Aldatılmanın getirdiği hayal kırıklığı ve bireyin topluma yaşadığı sarsıcı olaya rağmen ayakta kaldığını ispatlama çabasının iç dünyasında yol açtığı yıkım, onu olduğu gibi davranmaktan alıkoyarak benliğinin bölünmesine sebep olmuştur. Bu da başkahramanın kendine yabancılaşmasını beraberinde getirmiştir.

Uyumsuzlar kitabında yer alan "Deniz Feneri" öyküsünde arayıştaki kadın kahramanın gerçek ya da hayal olduğu anlaşılamayan bir gemi yolculuğunda yaşadığı kendine yabancılaşma üzerinde durulmaktadır. Annesini çocuk yaşta kaybetmesinin ardından babasından da uzaklaşan kadın, geçirdiği bunalımın etkisiyle içinde uyanan ikinci bir benlikle mücadele etmek zorunda kalarak kendine yabancılaşmıştır. Kadının yolculuk sırasında denizdeki yansımasını ayrı bir kişi olarak görerek onunla kavga etmesiyle vuku bulan yabancılaşma anlatıcı tarafından aşağıdaki cümlelerle anlatılmıştır:

"Denizin karanlık sularına bakarak: "Çık artık, çık dışarı! Kimsin sen? Nesin? Neyin nesisin? Çık! Çık! Çık!" diye kelimesiz buyruklarla karşısında duran kendine

[31] Rasim Özdenören, "İçi ve Dışı", **Ansızın Yola Çıkmak**, 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2012, s. 29.
[32] Rasim Özdenören, **Toz**, 1. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2002.

sesleniyordu. Elinden gelse, yüreğinin derinliğindeki tortuyu pençesiyle tutup sökecekti oradan."[33]

3.2. Topluma Yabancılaşma

Modernleşmeyle birlikte yaşanan hızlı ve köktenci değişim, hem bireysel hem de toplumsal alanda bazı sosyolojik ve psikolojik sıkıntıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Değişen topluma uyum sağlamayan, benimseyemediği kültürün baskısı altında ezilen, toplumca dışlanan ya da toplum içerisinde kendine ait kimliğiyle ve gerçekleştirmek istediği tasarılarıyla var olamayan birey gittikçe iç dünyasına çekilerek insanlarla iletişimini en alt düzeye indirmekte ve dışında akıp giden hayata yabancılaşmaktadır.[34] Bu yabancılaşma bazen olanı kabullenip düzen içerisinde silik bir yaşam sürmeyle kendisini gösterdiği gibi bazen de bireyin kendisini toplumdan tamamen yalıtarak insanlardan uzak bir yaşam sürmesiyle de sonuçlanabilmektedir. Toplum içinde söz ve eylemleriyle görünür bir varlık kazanamayarak bir yabancı hâline gelen birey her zaman düzene boyun eğmekle ya da kaçıp gitmekle yetinmemekte, bazen de bir türlü özdeşleşemediği, kendisini yok sayan topluma ve düzene başkaldırmak suretiyle kendi varlığını duyurma mücadelesine girişmektedir.

Rasim Özdenören'in hemen hemen tüm öykü kitaplarında toplumsal yabancılaşmadan örnekler bulmak mümkündür. Deneme ve öykülerinde modernleşmenin birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde sıkça duran Özdenören, özellikle ilk dönemdeki öykülerinde yeni bir hayata geçiş sürecinde gelenekle modern değerler arasında kalan bireyin yaşadığı çatışma ve bocalama üzerinden topluma yabancılaşma konusunu ele almıştır. Sonraki dönemde ise modernleşmenin içselleştirildiği toplumda varoluşsal sorgulamalara girişerek yalnızlaşan ve içine düştüğü bunalımı aşamayarak çevresine yabancılaşan bireyler Özdenören'in öykülerinde kendilerine yer bulmuşlardır. Ayrıca ilk dönemdeki öykülerde daha çok taşranın kasaba ve şehirlerinde yaşayan kişiler üzerinden topluma yabancılaşma konusu irdelenirken özellikle 2000 sonrasında yayımlanan öykü kitaplarında yabancılaşmadan muzdarip olan kişilerin çoğunlukla modern kentlerde yaşayan bireyler oldukları görülmektedir.[35]

---

[33] Rasim Özdenören, "Deniz Feneri", **Uyumsuzlar**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 13-14.
[34] Tosun**, a.g.e.**, s. 185-186.
[35] Harmancı, "Rasim Özdenören, Öykücülüğünün Kaçıncı Döneminde?", s. 137.

Bu çalışmada Rasim Özdenören'in öykülerinde tespit edilen topluma yabancılaşma örnekleri "Topluma Yabancılaşma" başlığının altında verilmiştir. Bununla birlikte, genel olarak anlam ve içerik bakımından oldukça geniş bir alanı kuşatan "toplum" kavramıyla etkileşimde bulunan; aile, kültürel ve moral değerler, mekân ve düzenle olan ilişkilerde karşımıza çıkan yabancılaşma görünümleri ise bundan sonraki alt başlıklarda incelenmiştir.

Hastalar ve Işıklar (1967) kitabında yer alan "Çark" öyküsünde anlamlandırmakta zorlandığı modern hayatın içinde kendine özgü kimliğini yitirerek nesneleşen öykü kahramanı, varoluşunun dizginlerini elinden kaçırarak topluma yabancılaşmıştır. Yaşadığı yabancılaşma neticesinde memnuniyetsizlik duyduğu hayatı sorgulamaya başlayan birey, içinde dönüp durduğu çarktan çıkmanın yollarını aramaktadır. Bu arayış sırasında ruh sağlığını da yitirmeye başlayarak zaman zaman ölümü dahi yabancılaşmadan bir kurtuluş yolu olarak düşünecektir.

Kendisinden bir önceki öykü olan "Sabah"ın devamı olan "Çark" öyküsünde kahraman yeni bir değerler dünyasına uyanışını gerçekleştirmiş ve bu yeni dünyanın dönüştürücü ve yıkıcı ışığının tesiri altına girmiştir. "Sabah" öyküsünde değişen ve henüz tam olarak anlamlandıramadığı bir dünyaya uyanan birey, "Çark"ta yorganının üzerine düşen ve bir kamçı gibi odasını şeritler hâlinde saran ışığın tesiri altındaki dünyada, modern hayatın döndürdüğü çarkın dişlilerinden biri olarak yaşamaya başlayacaktır. Işık, "Sabah" ve "Çark"ın da yer aldığı *Hastalar ve Işıklar*'ın birçok öyküsünde değişimle beraber gelen olumsuzluğun bir sembolü olarak kullanılmaktadır.[36] "Çark"ta ışığın "neredeyse uğursuz denecek sabah haberlerini getiren birer gammaz kuş" olarak betimlenmesi bu anlayışın bir örneğidir.

Günlük hayatın aralıksız süren koşuşturmacası içinde adsız bir figürana dönüşen öykü kahramanı, hayalindeki dünya ile varlığını silikleştirerek topluma yabancılaşmasına yol açan gerçek (!) dünya arasındaki çatışma sebebiyle yaşamına dair bir sorgulamaya girişmiştir. Bu sorgulamayla birlikte yabancılaşmadan kurtulmak için bulunduğu düzene başkaldırmaya karar veren hatta bu yolda ölümü dahi göze alan kahramanın psikolojisi aşağıdaki cümlelerle okuyucuya aktarılmaktadır:

[36] Tosun, **a.g.e.**, s. 114.

"Artık paydos bütün bunlara! Bütün bunlara paydos artık! Yaşaması için bir mazeret aramaktan caymıştı, o koşuşlar, korkular, düşüşler, üşüyüşler tüketmişti onu, bıktırmıştı. Birdenbire ne yaptığını düşündü. Ne yapmıştı! Ne yapmıştı! Binlerce şu kadar günlük ömrü boyunca hep o gıcırtılı tramvaylarda durmadan adını heceleyen trenlerde, dile gelmez acılarını inleyerek anlatan kamyonlarda boyuna gulyabanilerden kaçmış, yakalanmamak için tükenircesine yorulmuş, kaç otel odasında gözlerini o gammaz ışıklara açmış, hangi yönlere, bilmediği nerelere koşmuş, kaçmıştı. Ne acıklı aldanış! Ama teslim olmayacaktı, hayata teslim olmayacaktı. 'Belki ölüme..' diye bıçak yarası dudağıyla bir diş gıcırtısı gibi mırıldandı."[37]

Hemen hemen her öyküsünde yabancılaşmaya dair izler bulmanın mümkün olduğu *Hastalar ve Işıklar* (1967)'da yer alan "Mani Olunmuş Adam"da topluma yabancılaşma, birey ve kent ilişkisi ekseninde ele alınmıştır. Şehirden uzakta sürdürdüğü yaşamındaki durgunluğa ve yalnızlığına çare bulabilmek için yaşadığı yerden şehre gelen kahraman, hayal ile gerçek arasındaki tezatlığı acı bir şekilde tecrübe etmiştir.

Öykünün kahramanı, nice hayallerle geldiği şehre daha girer girmez buradaki kalabalığa ne kadar yabancı olduğunu fark etmiştir. İçine girmeden önce her unsuruyla cezbedici bulduğu şehir ve insanları, şehre adımını attığı anda bambaşka bir kimliğe bürünmüştür:

"Şehrin dışındayken o kadar canlı, o kadar kendine yakın bulduğu kalabalık.. abuk sabuk bir sürü yüzdü şimdi, hiç birini tanımıyordu. Hangi el getirip koymuştu onu buraya? Daha işin başlangıcında, şimdi bir türlü tanıyamadığı, garipsediği, tuhaf bir duyguyla kopmak istediği bu seli, bu insan selini o daha bir trende mi, bir yük arabasında mı, buraya gelirken tasarladığı, belki açık açık da gördüğü, hattâ bir özlem anaforunun kendisine doğru çektiği seli cana yakın bulmuştu."[38]

Kafasında kurguladıklarıyla karşılaştıkları arasındaki farklılığın bu derece büyük olması, ona yanlış bir yere gelmiş olabileceğini düşündürür. Yalnızlığına çare, onu toplumdan soyutlayan hastalığına şifa olması olmasını umduğu şehre gelişi,

[37] Rasim Özdenören, "Çark", **Hastalar ve Işıklar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 10-11.
[38] **A.e.**, s. 29.

acısını ve içe kapanışını daha da artırmaktan başka işe yaramamıştır. Kahramanın şehir toplumuna duyduğu yabancılaşmanın etkisiyle yaşadığı hayal kırıklığı anlatıcı tarafından şu cümlelerle yansıtılmıştır:

"Daha işin başlangıcında, şimdi bir türlü tanıyamadığı, garipsediği, tuhaf bir duyguyla kopmak istediği bu seli, bu insan selini o daha bir trende mi, bir yük arabasında mı, buraya gelirken tasarladığı, belki açık açık da gördüğü, hattâ bir özlem anaforunun kendisine doğru çektiği seli cana yakın bulmuştu. İçinin bir yerinde köşeli bir taş gibi duran ad veremediği hastalığına sağlık verici, onu saran, okşayan efsunlu otlar gibi duymuştu. Ortasındaydı şimdi işte, ama "onlar" nereye gitmişlerdi, nerdeydiler? Bir anlam veremiyordu, yanlış bir yere mi gelmişti, bir yere mi gelmişti, yere mi gelmişti, daha önemlisi bir yere gelmiş miydi? (içinden çıkamayacak)."[39]

Modern hayatın mekânı olan kent; ona uzaktan bakan, öğütücü hızına ve bireyi içten içe kemiren düzenine dâhil olmayanlar için bir cazibe merkezidir. "Mani Olunmuş Adam"ın kahramanı da buna aldanmıştır. Şehrin curcunalı kalabalığının kendisine kucak açacağını, onların arasına karışarak yalnızlığını ve ızdırabını bir nebze olsun dindirebileceğini hayal etmiştir. Ancak şehir çok kısa bir sürede onun için bir an evvel kurtulmak istediği bir hapishaneye dönüşmüştür.

Öyküde; "belirsiz yüzler", "boyalar", "sinemalar", "birer fişek gibi uçup uçup havaya karışan kelimeler", "apoletler" vs. şehir hayatını yansıtan birer unsur olarak sunulmuştur. Bu unsurlar, şehirde kendisine benzer kimseyi göremeyen ve bu yüzden yalnızlığından kurtulamayan kahraman için yanlarından "bir turist gibi"[40] geçip gittiği, topluma yabancılaşmasını derinleştiren göstergelerdir. Gelmeden önce bir parçası olup kalabalığıyla kaynaşabileceğini düşündüğü kentte şimdi bir yabancının çaresizliğini yaşamaktadır. Bu noktada "Mani Olunmuş Adam"ın başkahramanını, kısmen Simmel'in "yabancı" kavramına ilişkin yorumlarından hareketle[41], kent toplumuyla aynı mekânı paylaşmasına karşın kültürel ve duygusal bakımdan onunla herhangi bir paylaşımda bulunmasına imkân olmayan kişilerin temsilcisi olarak görmek mümkündür. Bu kişiler, organik bir bağ kuramadıkları modern toplumda

[39] **A.e.**, s. 29-30.
[40] **A.e.,** s. 30.
[41] Georg Simmel, "Yabancı", **Bireysellik ve Kültür**, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s. 149.

onları engelleyebilecek sosyokültürel bağlardan uzak olduklarından yaşanan aksaklıkları diğer bireylere nazaran daha açık bir şekilde görme ve eleştirme imkânına da sahiplerdir.[42]

Modern hayatın karmaşasından, birbirlerinden kopuk ve duygusuz kalabalığından kurtulmak isteyen kahramanın aklından "bir lastik parçası gibi birdenbire kopuvermek", yani intihar etmek, geçse de ardında bırakacağı ayaklarına sahip çıkacağı kimsenin olmaması onu bu düşüncesinden vazgeçirir. Öykünün başkahramanı yalnızlaşma ve yabancılaşmadan kurtulmak için aradığı çözümü kentin ayırıcı yapıları arasında bulunan süslü bir mağazanın giriş kapısında keşfedecektir:

"Mağazanın kapısı içerlek bir yerdeydi, kapıya kadar da birkaç metrelik bir giriş vardı. Orada duruyordu. Girişte, karşılıklı konmuş bir çift aynada, birdenbire, sayısız uzayıp giden yüzünü gördü. İşte tam o sırada garip, anlaşılmaz bir olay oldu: yüzü iç içe geçmiş aynaların her birinde ayrı bir biçimde yansıyordu. Böylelikle, kendisine ait, ama her biri ayrı bir görünüşte olan bir yüz ormanıyla karşılaşıyordu. Kiminde burnu uzun, kiminde kaşları çatık, kiminde dudağı yayılmış, bükük, kiminde iri, korkunç siyah gözler. Sırıttı. O anda yüzlerce yüz de her biri ayrı bir duruşla kendisine sırıttı. Kaşlarını çattı, bu kez dik dik bakıştılar aynadakilerle. Bu bir çift aynayı satın almakla o tavan arasındaki odasında hem büyük bir kalabalık içinde olacak, hem bu kalabalık kendine yabancı sayılmayacaktı – ne özlem!-"[43]

Toplum içinde yer edinememekten dolayı yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşmadan kurtulmanın yolunu mağazada, kendisini farklı şekillerde gösteren bir çift aynayı satın alıp tavan arasındaki odasına taşımakta bulan kahraman, talebini mağazanın sahibine ilettiğinde onun alaycı bakışlarıyla karşılaşır. Kendisine deli muamelesi yapıldığını hisseden adam kalabalığa doğru kaçmaya başlar. Yalnızlık ve yabancılaşmadan kaçabilmek için eline geçtiğini düşündüğü son fırsatı da kaybeden kahramanın yaşadıklarına yönelik başkaldırısı anlatıcı tarafından şu cümlelerle okuyucuya aktarılmaktadır:

[42] **A.e.**, s. 151.
[43] Özdenören, **a.g.e.**, s. 30-31.

"Şimdi kalabalığa karışmıştı. Yeniden ve olduğu gibi her şey, karşısında duran cisimlenmiş felâketinin üstüne doğru.. – buna nasıl, nasıl cesaret edebilecek? Hiçbir şey anlamamış mağaza sahibi arkasından:

- Dur! diye seslendi

Ama o, hemen hemen yuvarlanarak, bükülerek kaçıyordu, daha doğrusu üstüne üstüne yürüyordu her şeyi yutan girdabın, kendisini hiçbir zaman var saymamış kalabalıkların."[44]

"Mani Olunmuş Adam" öyküsünün başkahramanının bu eylemi, toplumla uyuşamayan ve toplumun diğer bireyleri tarafından yok sayılarak bir öteki hâline gelen uyumsuz bireyin topluma ve modern hayata dair bir başkaldırısı olarak da okunmaya müsaittir.

Hastalar ve Işıklar (1967) kitabının bir diğer öyküsü olan "Profil"de, hastalığı sebebiyle yatağa mahkûm olan İlyas'ın hastalığın yol açtığı psikolojik sıkıntıların da etkisiyle topluma yabancılaşması üzerinde durulmaktadır. Vücudunda kurtçuklar çıkmasına sebep olan hastalığından dolayı odasının dışında akıp giden hayatla ve gerçeklikle bağını koparan İlyas, dış görünüşünden rahatsız olan insanlardan uzaklaşıp kendi dünyasına çekilerek topluma yabancılaşmıştır.

İlyas, kendisini ait hissetmediği dış dünyadan uzaklaşmak ve yaşadığı yalnızlıktan kurtulmak için yalnızca vücudunu saran kurtçuklarla ilgilenip zihninde kurguladığı düşsel yaşam içerisinde var olmaya çalışmaktadır. Ancak bu durum da yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşmadan kurtulmasına yetmemiştir. İlyas, içine düştüğü açmazdan tek çıkış yolunun ölüm olduğuna inanmaktadır. Onun eşyaya ve insanlara yönelik yabancılaşmasının bir sonucu olarak kendini ölüme bırakma süreci şu iç konuşmayla okura sunulmuştur:

"Son günlerde artık ziyaretçilerim de azalmağa başlamıştı. Uzun uzun, kımıldanmadan duruşumdan sıkılırlardı. Biri geldi mi saatlerce durur, bakışırdık. Ne tek kelime o, ne ben. Vücuduma düşen kurtçuklardan rahatsız olurlardı. Onların beyaz, vıcıl vıcıl kımıldanışlarına bakamazlardı. Bense onları seviyordum. Onların canlı kıvrılışları hayranlık uyandırıyordu içimde. (…) Düş görmeye başlamıştım. Yeni bir yakalayış olmuştu düş görmek. O zaman sırtımın bir şilteye yapışık olduğunu da unutuyordum. *Bir şey, bir karar* gittikçe biçimleniyordu kafamda. Kendimi bütün bütün eşyadan soymam düş görmekle

[44] **A.e.**, s. 31-32.

olabilirdi, ama insan her zaman düş de göremiyor. (…) Ağır ağır, gizli, sonsuz, mutlu, can veren karanlığıma gömülüyordum. Bu, kararımdı benim. Yeni bir ülkeye doğru yavaş yavaş oluşuyor, bütün yalnızlıklarımın, dipsiz bir karanlığın güneşin doğuşuyla yok oluşu gibi yok olduğunu anlıyor, değişmez, sürekli bir yere doğru, ışığın camdan geçişine benzer bir sessizlik ve ustalıkla geçtiğimi ayırt ediyorum. İnsanların mırıltısını işitiyorum. Derinlerinden bu karanlığa doğru ürkek adımlarla yola çıktıklarını.. duyuyorum. Toprağın kımıldadığını, ürperen bir uğultu ve kollarını açarak hırslı bir özleyişle beni beklediğini..."[45]

Hastalar ve Işıklar'ın son öyküsü olan "Kundak"ın içerdiği yabancılaşma görünümlerinden biri de topluma yabancılaşmadır. Öykünün isimsiz başkahramanı, kendisini ruhsal ve fiziksel olarak yıpratan rahatsızlığı sebebiyle[46] çevresindeki insanlarla iletişim kurmaktan kaçınarak topluma yabancılaşmıştır.

"Kundak"ın başkahramanının topluma yabancılaşması; dış dünyanın uyaranlarına, çevresindeki insanların sözlerine ve davranışlarına tepkisiz kalarak yalnızca iç sesine ve bu iç sesle karışan dilsiz adamın, yani şeytanın, çağrılarına odaklanmasında kendisini göstermektedir. Onun topluma yabancılaşmasının en belirgin örneklerinden biri, hastalığından dolayı kendisini ziyarete gelen komşuları hakkındaki düşüncelerini ortaya koyan şu iç konuşmada görülmektedir:

"Hasta, yatıyorum şimdi. Bir alay komşu gelip gidiyor. Hâlimi soruyorlar. Bakıyor, bakıyor.. cevap vermiyorum. Aramızda bir duvar olduğunu bilmiyorlar. Yeryüzü adamı değilim ben. Bunu bilmiyorlar. İçim böyle söylüyor. İçimin sesine uyuyorum. Çünkü yalnız o, doğruyu söylüyor. İçim."[47]

Çözülme[48] kitabının ilk öyküsü olan "Ölünün Odaları"nda öykünün başkahramanı İdris'in, babasının ölümünün ardından yaşadığı kısa süreli topluma yabancılaşma işlenmektedir. Annesini küçük yaşta kaybeden İdris, birlikte yaşadığı babasının da ölümüyle kendisini derin bir yalnızlığın içinde bulmuş; yaşadığı toplumun gürültüsü ve kalabalığında acısını paylaşabileceği birini bulamamak onu

[45] Rasim Özdenören, "Profil", **Hastalar ve Işıklar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 37-38.
[46] Hastalık temasının Rasim Özdenören'in *Hastalar ve Işıklar*'daki öykülerinde bir yabancılaşma aracı olarak kullanıldığı vurgusu için bk. Muzaffer Uyguner, "Hastalar ve Işıklar", **Varlık**, S. 728, 15 Ekim 1968, s. 13.
[47] Özdenören, "Kundak", s. 117.
[48] Rasim Özdenören, **Çözülme**, 1. bs., Ankara, Edebiyat Dergisi Yayınları, 1973.

etrafına yabancılaştırmış, toplumdan soyutlamıştır. Dış çevreden kendisini soyutlayarak içine kapanan İdris, evine başsağlığı dilemek için gelenler haricindeki insanlarla iletişim kurmamaya başlamıştır. İdris'in iç dünyasına çekilişi anlatıcı tarafından şu cümlelerle dile getirilmiştir:

"Biriyle konuşmak istiyordu. Bir ihtiyaç halinde duyuyordu bunu. Düşündü, hiç kimse gelmedi aklına. Gene düşündü, dünden beri başsağlığına gelen kimselerle yaptığı üçbeş kelimelik beylik sözler dışında kimseyle konuşmamıştı. Evet, yapyalnızdı. Konuşacağı, dayanacağı, birlikte güleceği kimse yoktu, kalmamıştı. Öyle bir şeydi ki bu, insanı hem bedbaht yapabilir, hem mutlu kılabilirdi. İlk kez gülümsedi. Ama acaba sahiden böyle miydi? Neden hep kuşkulu? Hep kendi yüreğine dalmak. Kurtuluş bundadır, diyordu."[49]

Kahramanın, kendisini toplumsal hayattan soyutlamaya vardıran psikolojik durum çeşitli sahnelerle okuyucuya yansıtılmıştır. Yaşadığı yabancılaşma İdris'in bilincini köreltmiş, çevresindeki her şeye ve herkese duyarsızlaşmasına yol açmıştır. Babasının ölümünün ardından duyduğu acı bütün benliğini kapladığından en temel fiziki ihtiyaçlarını karşılamayı dahi unutur olmuş, günlük hayatında rutin olarak gerçekleştirdiği eylemlerinde bile hatalar yapmaya başlamıştır. Evine gitmek için bineceği otobüsü şaşırması bunların bir örneğidir. İdris, yanlışlıkla bindiği otobüsten inince karşılaştığı arkadaşı Üzeyir ile aralarında geçen şu konuşmada ölüme karşı herkesin kendisi kadar duyarlı olmadığını, hayatında onun gibi büyük değişimler yaşamadığı fark etmiştir:

" 'Babamın öldüğünün ikinci günü sinemaya gitmiştim ben' dedi Üzeyir. O anda da birden bu sözün yersiz ve saçma olduğunu kavradı ama, söylemişti bir kez. Gerisini getirmek için "Onaltı yaşlarında falandım" diye tamamladı. "O yaşlarda öyle olur" diye cevap verdi İdris."[50]

[49] Rasim Özdenören, "Ölünün Odaları", **Çözülme**, 8. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2014, s. 8-9.
[50] **A.e.**, s. 10.

Rasim Özdenören'in birçok öyküsünde olduğu gibi "Ölünün Odaları"nda da ev; yaşadığı olayların ardından çevreye yabancılaşan, yalnızlaşan ve "kurguları yıkıma uğrayan" birey için bir sığınak, yeni bir başlangıç noktasıdır. İdris de biraz olsun acısını dindirmek amacıyla eve dönmüş ancak beklediği ortamı bulamamıştır:

"Eve geldiğinde, kendini daha önce alıştırmış olduğu sessizliğin ve kimsesizliğin soğuk duvarlarıyla karşılaştı. Bunun böyle olacağını düşünmüş olduğu için kendini alışmış sanıyordu. Oysa hiç de öyle değildi. Yürürken ayakkabısının sesi taşların üstünde adetâ boş boş yankılandı. Evin her yanı babasından bir iz taşıyordu."[51]

Babasıyla yıllarca birlikte oturdukları evde artık bir başına yaşamını sürdürecek olmak, evin her noktasında babasından bir izle karşılaşmak İdris için kâbuslar görmesine yol açan, oldukça yaralayıcı bir durum olarak anlatılmıştır.

İdris'in yaşadığı yabancılaşma ve gördüğü kâbus, evin dışından gelip uyanmasını sağlayan sesler ve "göz kapaklarını delen ışık tayfı" ile son bulacaktır. İdris, yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşmanın topluma ve hayata karışarak biteceğini kapının ziline basan sütçünün gelişiyle fark edecektir. Elbisesini giyip sokağa çıktığında tıpkı içindeki fırtınalı ruh hâli gibi sokağın da durulduğunu görmüştür: "Elbisesini giydi. Evden çıktı. Sokaklar tenhaydı. Gökyüzünün, yağmurdan sonraki hâli sokakları ve evleri kaplamıştı."[52] Dükkânına gidip işine dönen İdris için yaşadığı kısa süreli yabancılaşma sona ermiştir.

"Ölünün Odaları", manevi bakımından zengin bir donanıma sahip olmayan modern bireyin hayatın doğal akışını sekteye uğratan olağanüstü bir durumla karşı karşıya geldiğinde yalnız başına dolduramayacağı bir boşluğun ortasına düşerek çaresiz kalışını göstermesi bakımından da önemli bir öyküdür.

Kitapla aynı adı taşıyan "Çözülme" öyküsünde işlenen yabancılaşma meselesinin görüntülerinden biri de topluma yabancılaşmadır. Öykünün başkahramanı Kerim'in bir cinayet hadisesi sonrası başına gelenleri anlatan olaylar içerisinde kahramanın yaşadığı yabancılaşma sorunu gündeme getirilmiştir.

---

[51] **A.e.**, s. 11.
[52] Özdenören, **a.g.e.**, s. 16.

Savcılıkta sorgu sırasını beklerken kendisini içinde bulunduğu ortama ve oradaki insanlara yabancı hisseden kahraman asıl olarak ceza evi günlerinde iç dünyasına gömülerek topluma yabancılaşmayı yaşayacaktır.

"Çözülme"nin Kerim gibi topluma yabancılaşan bir başka kişisi de annedir. Baba ile oğul arasında yaşanan çatışmalara, akli dengesi yerinde olmayan büyük kızına, maddi yokluklara ve diğer sorunlara rağmen aileyi bir arada tutmaya çalışan anne, mücadeleyle geçen yıllar içerisinde oldukça yıpranmıştır. İçinde bulunduğu zor duruma kocasının sonu ölümle bitecek hastalığı, oğlu Kerim'in cinayete karışması ve kızının kocasıyla yaşadığı problemler de eklenince gücünü kaybetmeye başlamıştır. Annenin çevresiyle olan bağının zayıflayışı, ilk olarak unutkanlıkla kendisi gösterir. Oğlunun cinayet şüphelisi olarak polisler tarafından götürülmesi ve aynı anda kocasının vefat etmesi annenin çıldırmasına ve toplumsal gerçeklikle bağının kopmasına yol açacaktır.

Çok Sesli Bir Ölüm (1974)'ün açılış öyküsü olup kitapla aynı taşıyan "Çok Sesli Bir Ölüm"de kente oldukça uzak bir mezranın geleneksel değerleri muhafaza ederek yaşamını bu değerler manzumesine göre düzenleyen insanları ile kent yaşamı arasındaki farklılık ve yabancılık işlenmektedir. Kitabın sonraki öyküleri olan "Sabah Aralığı", "Kan" ve "Çatışma"da yabancılaşma daha belirgin bir şekilde ele alınırken "Çok Sesli Bir Ölüm"de yabancılaşmanın biraz daha örtük bir biçimde konu edildiğini söylemek mümkündür.

Öyküde coğrafi ve ekonomik engeller sebebiyle modern hayatın yaşam alanı olan kente ve kentte yaşayan toplumun kültürüne yabancı kalan insanların ayakta kalma mücadelesi bir taşra ailesinin başından geçen ölüm olayı üzerinden anlatılmaktadır.

Kentle neredeyse hiçbir bağlantısı olmadığından dışa kapalı bir hayat sürmek zorunda kalan mezra insanlarının özellikle kış aylarında karşılaştıkları sorunlar ve kendisi gösteren ölüm korkusu anlatıcı tarafından şu cümlelerle okuyucuya aktarılmaktadır:

"Burası, "M" ilinin bir köyüne bağlı, ama hem köyden, hem kentten çok uzakta, yolsuz, üç yanı dağlarla çevrili, önü "D" ırmağıyla kapalı bir mezraydı. Kente bağlantısı olmadığından havaların kötü gitmesi, olumsuz etkilerini en çok bu çeşit yerlerde gösterirdi.

Kışınsa, burası bütün dünyaya kapanır, bütün bütün kendi içine çekilir, hiç bir canlılık belirtisi göstermeden açlıkla, ölüm korkusuyla boğuşarak, her hangi bir umudu çoğu zaman beklemeyerek, hırçın, acımasız bir soğuğun baskısında bahara ererdi. O zaman yüzler gülmek isterdi: Soğuğun, kurağın kavurduğu gülmeye alışmamış, buruşuk yüzler."[53]

"Çok Sesli Bir Ölüm"de mekân betimlenirken kullanılan " 'M' ilinin bir köyüne bağlı" ifadesi okurun aklına Özdenören'in doğduğu, hayatında önemli bir yere sahip olan Kahramanmaraş'ı getirmektedir. Öyküde, Anadolu insanının yaşayışı, ihtiyaçlarını nasıl giderebildiği, toprağına olan sadakati, dışarıya ve yabancıya karşı tutumu aşağıda alıntılanan paragrafta gerçekçi bir biçimde anlatılmıştır:

"Altı-yedi evli bir mezraydı burası. Bütün nüfusu da topu topu yirmi kişiye ulaşıyordu. Yaşamak için niye burayı seçtiklerini kimse bilemezdi, belki şu dağın ardı daha elverişli bir toprak, yani daha elverişli bir hayat vaat ediyorken, niye bu taşlı dağların arasında böylesine verimsiz bir kovuk seçilmişti bilinmezdi, kendilerine daha uygun bir yer gösterilse bile buradan katiyen ayrılmak istemezlerdi. Kuşkulu ve güvensiz bakarlardı yalnızca. Havalar iyi gidip de, iyi bir ürün alırlarsa, o yıl, belki birkaç katır yükü tahıl da çıkarırlardı kente. Giyecek, yağ, tuz, gaz gibi şeylerle takas ederlerdi. Böylesi bir yerde paraya gerek mi vardı ki? Mezranın ırmağa göre sağ yanında bir jandarma karakolu kurulmuştu, tepenin üstündeydi karakol binası. Beyaz badanalı, toprak damlı bir yapıydı bu. Jandarmayla köylülerin ilişkisi iyiydi. Birbirlerinin ufak tefek gereksinmelerini giderirlerdi. Bazı bazı birbirleriyle yarenlik ettikleri de olurdu."[54]

Öyküde anlatıldığı kadarıyla mezranın maddi bakımdan görece en iyi durumdaki ailesi Şehmuz'unkidir. Ailenin iki beygire sahip olması ve bunları mezradaki jandarmaya kiralayarak ek gelir elde etmesi anlatıcı tarafından bir zenginlik ölçütü olarak gösterilmiştir.

Şehmuz, geçirdiği kalp rahatsızlığına rağmen ailesinin geçimini sağlamak için yaz sıcağının altında çalışmaya devam etmek zorunda kalmıştır. Gerektiği gibi tedavi edilemediği için tekrarlayan hastalık onu yatağa düşürerek bilincini kaybetmesine sebep olmuştur.

[53] Rasim Özdenören, "Çok Sesli Bir Ölüm", **Çok Sesli Bir Ölüm**, 10. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, s. 7-8.
[54] **A.e.**, s. 8.

Hastalığı ölümcül bir hâl almaya başlayan Şehmuz'un; içerisinde doktor ve hastane bulunmayan, yaşanan sağlık sorunlarının gezici hekimlik yapan Bakaç Ali tarafından hazırlanan bitkisel ilaçlarla yüzeysel olarak giderilmeye çalışıldığı mezrada tedavi edilmesi mümkün değildir. Bu yüzden çarenin tek adresi mezranın insanlarının yabancısı oldukları kenttir.

Oğlu Kamber'in tedavi için babasını daha evvel hiç gitmediği kente götürme yolculuğu topluma yabancılaşma konusunu ortaya koyacak olayları da beraberinde getirmiştir. Kamber'in mezrasına ya da mezraya yakın köylere benzemeyen kent onun için hem insanları hem de yaşama biçimi bakımından bir soru işaretidir. Kamber, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmek üzere, kafasındaki bilinmezlikler ve hasta babasıyla yola koyulur.

Kamber ve babası içine düştükleri yalnızlık ve çaresizlik ile beraber yabancılaşmayı da yaşamaktadırlar. Çıktıkları yolda kendilerine yardım edecek hiç kimse yoktur. İşin kötü yanı yolculuklarını tamamlayıp kente varsalar bile bu durum değişmeyecektir. Kamber henüz yolun başındayken bunu içten içe hissetmekte ve korku duymaktadır. Çünkü onların kente ve kent hayatına yabancı oldukları gibi kent ve kent toplumu da onlara yabancıdır. İki toplum arasında var olan somut mesafenin yanına bir de kültürel ve ekonomik uzaklıklar eklenmiştir.

Arkalarında koca bir toz bulutu bırakarak yanların geçen otomobiller Kamber'e içinde bulunduğu durumun vahametini bir kez daha hissettirmektedir. Öyküde kelimelerle çizilen yabancılaşma manzarası oldukça çarpıcıdır. Manzaranın bir yanında hasta babasını çalışmaktan yorgun düşmüş bir beygirin sırtında kente ulaştırmaya çalışan Kamber'in, diğer yanında ise hıza odaklı kent hayatının ulaşım aracı olan otomobillerinde, kente ulaşacak doğru düzgün bir yolu bile olmayan mezradan habersiz, kimseye dikkat etmeden geçip giden insanların bulunması iki kesim arasındaki yabancılaşmayı açıkça göstermektedir.

Kamber, kendi mezrası ve çevre köylerde geleneksel değerler etrafında şekillenen toplumsal ilişkilerden hareketle kentte de kendisine yardım edecek birilerinin olacağını düşünmektedir. Ancak kent yaşamının nasıl olduğunu tecrübe etmeye vakit bulamayacaktır.

Zaman kaybetmeden babasını kentteki hastaneye götürmek için tüm gücüyle çabalayan Kamber, yol üzerinde karşılaştığı iki tanıdık jandarmanın babasını vefat

etmeden oraya ulaştırmasının mümkün olmadığı yönündeki uyarılarına olumlu karşılık vermez. Kamber, kalkıştığı işin imkânsızlığına rağmen mezraya döndüğünde göreceği tepki ve babasına olan bağlılığı sebebiyle yolundan dönmeye yanaşmamaktadır. Kamber'in yalnızca kente gitmeye odaklanarak çevresine yabancılaşmış bir kişiliğe bürünmesi jandarmalarla arasında geçen şu konuşmada kendisini göstermektedir:

"Jandarma:

— Geri dönseniz iyi olur, dedi, kente ulaştıramazsın bunu.. bu zaten şimdiden..

Sözünün gerisini getirmedi. Öteki jandarma:

— Bu beygir bizimki mi? Diye sordu.

— O, dedi Kamber.

— Yahu, bu hayvanla yola çıkılır mı?

— Kente gideceğim, dedi Kamber kesinlikle, yoksa herkes beni suçlar, babamı öldürdüğümü söylerler..

— Kimse böyle birşey demez, dön geri, bu hayvan bitmiş zaten, çekemez sizi oraya kadar.

Kamber:

— Gitmem gerekiyor, dedi. O anda, gerçekten niye direndiğini bilemiyordu. Kente gitmek, kesin bir düşünce halinde yer etmişti içinde."[55]

Jandarmaların kente ulaşmak için kat etmesi gereken mesafenin 25 kilometre olduğu konusundaki uyarıları da Kamber için bir anlam ifade etmemektedir zira o, böyle bir ölçü birimine yabancıdır. Jandarma bu kez Kamber'in anlayacağı dilden kente ulaşmak için daha beş saatlik yolu olduğunu, bu hava koşullarında ve yorgun bir hayvanla babasını kente akşam olmadan ulaştırmasının mümkün olmadığını söyler. Geri dönmek düşüncesi aklına düştüğü anda hemen dönmesini ve ara ara beygiri dinlendirmesini öğütler. Ancak Kamber için yorgunluğun ve uzaklığın bir önemi yoktur. O, üzerine yüklenen büyük sorumluluğu yerine getirme zorunluluğunun oluşturduğu baskıyla çevresindeki herkese ve her şeye yabancılaşmıştır.

[55] **A.e.**, s.28-29.

Yola tekrar koyulduklarında babasının iyice kötüleştiğini gören Kamber, çaresiz bir şekilde yenilgiyi kabullenerek geri dönmeye karar verir. Ancak yolda babasının öldüğünü fark eder. Babasının boğazından boşanan kan üzerine sıçramasıyla da kendini kaybeder. Yaşadığı acıyla baş başa kalıp akli dengesini yitiren kahraman, bu sahneden sonra sadece topluma değil kendisine de yabancılaşmış olarak gösterilmiştir. Bu durum, anlatıcı tarafından öykünün sonunda şöyle dile getirilmektedir:

"Kamber, herhangi birşey düşünemeden yulara sarıldı. Hayvanı geldikleri yoldan sürüklemeye çalıştı. Yüzü, kireçleşmişti sanki. Rüzgâr, kendilerini bilinmedik bir vadiye doğru döndüre döndüre savuruyor gibiydi, etekleri uçuşuyordu. O anda, Kamberin yüzünü bir gören olsa, bu çocuk mutlaka çarpılmış, derdi. Öylesine çarpık bir yüzle asılıyordu yulara. Boşu boşuna, hiçbir amaç gütmeden, hiçbir şey beklemeden."[56]

Denize Açılan Kapı[57] kitabında yer alan "Sabahın Seher Vaktinde Aman" topluma yabancılaşmanın işlendiği öykülerden biridir. Öyküde, geleneksel değerlere bağlı olarak yaşayan bir taşra ailesinin ferdi olan delikanlının henüz adını bile bilmediği bir genç kıza duyduğu platonik aşk sebebiyle hem topluma hem de ailesine yabancılaşması üzerinde durulmaktadır.

"Sabahın Seher Vaktinde Aman" öyküsünün başkahramanı, topluma ve ailesine, özellikle de çatışma yaşadığı babasına, karşı varlığını ispat etmeye çalışan, aşırı duygusal ve çevresindeki insanlarla sağlıklı iletişim kuramadığından kendisini yalnız hisseden bir delikanlıdır. Onu yaşadığı bu yalnızlıktan ve varoluşsal sıkıntılarından uzaklaştıran ise uzaktan gözlediği bir kıza karşı beslediği karşılıksız aşkıdır.[58] Genç adam, kendisine bu aşkın merkezinde olduğu bir dünya kurup en yakınlarından başlayarak toplumdaki herkese yabancılaşmıştır. Her akşam bir ritüeli takip eder gibi âşık olduğu kızın evinin karşısında parkta oturarak onun cama çıkmasını bekleyen kahramanın, içinde bulunduğu zaman ve mekândan uzaklaşarak kendisini içinde yaşadığı topluma yabancı hissedişini anlatıcının şu cümlesinde görmek mümkündür:

---

[56] **A.e.**, s.32.
[57] Rasim Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, 1. bs., İstanbul, Akabe Yayınları, 1983.
[58] Bulut, **a.g.e.**, s. 434.

"Parktan çıktığında, orada, hâlâ masalarda öbek öbek oturmuş insanlar vardı, fakat bunlar kendisiyle aynı uzamı paylaşmıyorlardı, bir fanusun içinde konulmuş da orada pandomim yapan insanlar gibiydiler."[59]

Denize Açılan Kapı (1983)'da yer alan bir diğer öykü olan "Karşılaşma"da, içinde bulunduğu toplumun rutin uygulamalardan ibaret yaşam biçiminden rahatsızlık duyarak arayışa giren bireyin toplumsal yapıya ve varlığın özüne dair sorgulamaları sonucunda yalnızlaşarak topluma yabancılaşması ele alınmaktadır.

"Karşılaşma" öyküsünün başkahramanı, kendisini tatmin etmeyen modern hayatın tekdüzeliğinden bunalmakta ve kendisini değersiz hissettiği toplumla bağ kurmada sıkıntı yaşamaktadır. İnsanların sadece yaşamlarını sürdürebilmek için nezaketten ve varoluşlarını anlamlı kılmaktan uzak eylemlere girişmeleri onu topluma yabancılaştıran esas sebeptir. Bununla birlikte, toplumun bir üyesi olmaktan kaçamadığı için, o da bu kısır döngüye katılmakta ancak gerçekleştirdiği rutin eylemleri ve bir arada bulunmak zorunda kaldığı insanları önemsiz bulmaktadır. Öyküde belli bir eğitim ve bilinç düzeyine sahip bir birey olarak kurgulanan başkahramanın yabancılaştığı topluma bakışı anlatıcı tarafından şu cümlelerle okuyucuya sunulmaktadır:

"Aç gözlülükle, müthiş bir oburlukla vitrinlere saldıran insanlar, hırslı atılışlarla trenleri, koca koca otobüsleri dolduranlar, bu itişip kakışan kalabalık, bu kargaşa onun dışındaydı: ne ki, o da kuyruklara girer, o da itişip kakışarak bir otobüste yer bulabilmek için çırpınır, bir yerlere yetişebilmek, geç kalmamak için canını dişine takardı. Bir lokma ekmek için saatlerce fırınların önünde bekler, lokantalarda o da bir sandalye kapabilmek için gözünü dört açar, titizlikle seçtiği yemeğin getirilmesini sabırla beklerdi, bütün bunların göze alınması gerektiğini bilirdi, göze alırdı. Ama göze aldığı hayatın kaçınılmaz gerekleri diye saydığı, daha doğrusu kendine öyle belletilmiş olan bütün bunlar, basit bir kapı gıcırtısından daha mı önemli şeylerdi? Okuduğu bunca kitaplar ona cılız, işe yaramaz, dahası aşağılık ve

[59] Rasim Özdenören, "Sabahın Seher Vaktinde Aman", **Denize Açılan Kapı,** 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2012, s. 41.

iğrenç bir yaratık olduğunu aşılamaktan başka ne anlatmıştı? Bütün ömrünü değersiz şeylere boyun eğmeyi öğrenmek için harcamış gibi duyumsuyordu kendini."[60]

Öykünün başkahramanının yaşadığı hayatı tekdüze ve içi boş kabul etmesi, onu kendisini ait hissetmediği toplumun moral değerlerine de yabancılaştırmıştır. İnsanı tabiatından uzaklaştırıp devamlı aynı etkinliklerini tekrarlayarak varlığını sürdüren bir makineye dönüştüren düzen içerisinde kendisini doyuma ulaştırabilecek tek şeyin cinsellik olduğunu düşünen birey aslında bunun da bir süre sonra aynı rutinin ve içi boşluğun bir parçası olduğunu fark ederek yeni arayışlara girişecektir.

Denize Açılan Kapı'nın birçok öyküsünde olduğu gibi "Karşılaşma"da da bireyin yabancılaşmayı aşmaya başlaması tasavvufa yönelmesiyle gerçekleşecektir. Başkahramanın varoluşsal sorgulamaları sonucu toplumsal hayatla yaşadığı çatışmanın şiddeti tasavvufi bilinç kazanmasıyla birlikte bir nebze de olsa azalacaktır.[61]

Rasim Özdenören'in topluma yabancılaşmayı işlediği öykülerinden biri de *Kuyu* (1999)'dur. *Kuyu*'nun başkahramanı Yusuf'un hakikate ulaşmak için çıktığı yolculuklar sırasında yolunun düştüğü kentlerde gördüğü olumsuz durumlar, zihnini meşgul eden varlığa ve hayata dair sorularla birleşerek topluma yabancılaşmasına sebep olmuştur.

Yusuf'un topluma yabancılaşması, mekâna ve değerlere yabancılaşma ile iç içe bir yapı arz etmektedir. Öyküde, Yusuf'u topluma yabancılaştıran olayların ortaya çıktığı mekân olarak sunulan kent, insanı tabiatında saklı bulunan manevi unsurlardan uzaklaştırarak nefsinin kölesi hâline getiren yaşam tarzıyla dikkat çekmektedir. Yusuf'un yolculuk yaptığı kentlerden birinde bulunan bir otelde karşılaştığı kültürel ve moral değerlere aykırı manzaralar onu kent toplumuna yabancılaştıran sebeplerden biridir. Yusuf her ne kadar mürşidine tam manasıyla bağlanana kadar günah işlemeyi sürdürse de kente ve kent toplumuna bakışında tasavvufun etkisi görülmektedir. Tasavvufi yolun başlangıcındaki bir mürit olarak

[60] Rasim Özdenören, "Karşılaşma", Denize Açılan Kapı, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2012, s. 59-60.
[61] Bulut, **a.g.e.**, s .427.

nefsini alt etmeye çalışan[62] Yusuf'un öykünün farklı yerlerinde nefsine teslim olan insanları köpek suretinde betimlenmesi bunun bir örneğidir.

Kuyu'da topluma yabancılaşmanın bir başka örneği de kadın-erkek ilişkilerinde görülmektedir. Yusuf, âşık olduğu kızla aralarındaki değerler çatışması sebebiyle bir araya gelememiş hatta Yusuf'un aşka bakışı sevdiği kız ile çevresindekiler tarafından alaya alınmış ve kızın onu "keriz" olarak nitelendirmesine yol açmıştır.

Toplum içerisinde kendi özünü yansıtan kimliğiyle kabul göremeyeceğini anlayan Yusuf, savunduğu değerlerin modern toplum tarafından eskimiş bulunduğunu fark etmiştir. Toplumla sağlıklı iletişim kuramamasını da buna yoran Yusuf'un duyduğu yabancılaşma ve aidiyet eksikliği aşağıdaki sorgulamada açıkça görülmektedir:

"Aslında her şeyden uzaklaşıyordu, her şey birden tarihleşiyor, anı haline geliyordu. Tanıdık bütün yüzler siliniyordu. Kendini çoğu kez bir evin, bir ailenin üyesi olarak görmemişti: bir evi vardı elbette, bir aile ocağı vardı onun da, ama bu evin insanları birbirine neyle bağlıydı, pamuk ipliği bile sonunda bir bağdı, onun kimseyle böyle bir bağı olmamıştı, o, kendini bildi bileli bağsız, bağımsız, daha isabetli söylenirse başıboş duyumsamıştı, zaman zaman başıboş olmakla özgür olmak arasında bir fark bulunması gerektiğini düşündüğü de olmamış değildi, işte böyle, yani öylesine gidiyordu, yürüyordu, birilerinin kendine "dur, hemşerim" diyeceği yere kadar yürüyecekti."[63]

Hışırtı (2000)'da yer alan "Göl", kendine ve topluma yabancılaşmanın intiharla sonuçlandığı öykülerden biridir. Öyküde, kocası tarafından aldatılan Gülmeryem'in içine düştüğü bunalımdan bir çıkış yolu bulma sürecinde yaşadıkları anlatılmaktadır. Aldatıldığı için kendini değersiz hisseden Gülmeryem, eski sevgilisiyle yıllar evvel tatil yaptıkları gölün kıyısına gider. Bunu yapmaktaki amacı ilk bakışta evli bir kadının kendisini aldatan kocasından aynı şekilde intikam alma çabası olarak gözükse de Gülmeryem'in asıl niyeti farklıdır. O, intihar yoluyla kendisini aldatan kocasını boşlukta bırakarak cezalandırmak istemektedir. Çünkü

[62]Şaban Sağlık, "Rasim Özdenören'le Mülâkat", "Rasim Özdenören: Eserlerinin Tematik İncelenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Doç. Dr. Celâl Tarakçı, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1992, s. 422.
[63] Özdenören, **Kuyu**, s. 81.

kocasının onu aldatmasına rağmen hâlâ sevdiğine inanmaktadır. Eski sevgilisi ile Gülmeryem arasında geçen konuşmada kadının bozulan psikolojisini ve onu, kendisini aldatan kocasına bir başkaldırı olarak, intihara götüren süreci gözlemlemek mümkündür:

" 'Belki onu boşlukta bırakmak istedim. Çünkü aslında o beni seviyor. Ben de., galiba., yani şimdi ben ortada olmazsam, o da boşlukta kalacak.'

'Ama o şimdi başkasıyla beraber.'

'Görünüşte öyle.' (…)

'Öyleyse seni terk etmiş olmuyor mu şimdi o?'

'İş, sanıyorum bu kadar basit değil., o beni terk etmiş görünüyor., ama gene de aslında beni seviyor..'

'O beni seviyor., benimle evli kalmak istiyor., evli kalmak istiyor benimle., ama onu da istiyor., anlamıyor musun?'

'Hayır.'

'Beni karısı olarak elinde bulundurmak istiyor. Ötekiyse.. aşkı., bu kadar basit..'

'Gene de., neyse., sen durumu böyle kabul ediyorsan, yani seni sevdiğini düşünüyorsan, kendini niçin ortadan kaldırmak istiyorsun?'

'Öyle, biraz karışık, karanlık bir durum., ben onu istiyorum.. ve istemiyorum. Belki bir tür öç almak..'"[64]

Gülmeryem, çocuğunun ölmesi ve kocasının kendisinden uzaklaşarak bir arkadaşıyla onu aldatmasının ardından topluma ve kendisine yabancılaşmıştır. Çocuğunun ve kocasının yanında olmadığı bir dünyada yalnız ve güçsüz kaldığından toplumda bir birey olarak varoluşunun anlamsız olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden de yaşadığı yabancılaşmaya yapıcı bir çözüm bulamayarak intihara yönelmiştir. Annesinin kendisine destek olma çabaları onun hayatla bir bağ kurmasına yetmemiştir. Anlatıcı, Gülmeryem ile annesi arasındaki konuşmalarda kadının çaresizliğini ve yaşananlardan sonra en yakını olarak göreceği annesine bile yabancılaştığını şu cümlelerle somutlaştırmaktadır:

[64] Rasim Özdenören, "Göl", **Hışırtı**, 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 118.

“ ‘Annem..’ - annesi: onu telefonla o kadar sık arar olmuş ki.. her defasında aynı yakınmalar.. çocuğu ve sonunda işte.. kocası.. onu terk etmiş.. 'anne, tutunacak dalım kalmadı' diyormuş, annesi de ona: ' işte ben varım..' 'ama anne., sen bana koca olamazsın ki., benim çocuğum öldü ve kocam terk etti.'.”[65]

Modern hayatın içerisinde varoluş problemi yaşayan kentli kadının bir temsilcisi olarak öyküde kendisine yer bulan Gülmeryem, bir nesne hâline gelerek kişiliğini yitirdiği ortamda topluma ve yozlaşan değerlere başkaldırarak intihar etmiştir.[66]

Ansızın Yola Çıkmak (2000) kitabındaki “Bir Kapının Önünde” öyküsünde yer verilen topluma yabancılaşma, başkahramanın bir kadına duyduğu saplantılı cinsel arzu sebebiyle onu hayatının merkezi hâline getirip etrafındaki kişilere ve olaylara duyarsızlaşması biçiminde sunulmuştur. Yaşadığı yabancılaşmanın etkisiyle kendi varlığını da sorgulayan kahraman, kendisine öğretildiği gibi, mürşidiyle rabıta kurarak yabancılaşmayı aşmaya çalışmaktadır.

“Bir Kapının Önünde” öyküsünde okuyucuya aktarılan toplumsal yabancılaşma, sadece başkahramanın bir kadına olan düşkünlüğüyle dış dünyada olup bitenlere tepkisiz kalmasından ibaret değildir. Modern kent hayatı içerisinde birbirleriyle neredeyse iç içe girmiş apartmanlarda yaşamalarına karşın günlük hayatta iletişime geçmekten kaçınan insanların birbirlerine olan yabancılaşması anlatıcı tarafından, başkahramanın yabancılaşması da duruma dâhil edilerek, şu şekilde ifade edilmiştir:

“evlerin balkonları mutfakları banyoları yatak odaları nerdeyse birbirinin içindeydi gene de düzenli komşuluk ilişkileri kurulamamıştı. çoğunca birbirlerini bile tanımazlardı. zorunlu karşılaşmalarda sözsüz bir gülümseme selamlaşma yerine geçerdi.

böyleyken

pencereler

[65] **A.e**., s. 115.
[66] Ayhan Bulut, “Rasim Özdenören’in ‘Hışırtı’ ve ‘Göl’ İsimli Öykülerinde Kadınların Ontolojik Sorunlarla İmtihanı: İntihar, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, S. 13, Ocak-Haziran 2015, s. 80.

açık bir perde

taranan kadın

içiçe aynalar

iççamaşırları

omuzda bir fiyonk

dolmuşlar otobüsler vıcık vıcık bir kalabalık

oydu artık herşey

herkes

heryer

bir köşe

gözgöze gelmek

büyüyen çılgın sessiz bir karasevda

heryerde herkeste onu görmek

unutulmuş bir şeyler buluyor bir yerlerde

ve sesleniyor içinden

sözsüz sessiz kımıltısız

sensin sensin sensin sensin sensin sensin)"[67]

Toz (2002)'da yer alan "Güller" isimli öyküde bireyin kendi yalnızlığından dışa kapalı bir dünya inşa ederek topluma yabancılaşması işlenmektedir. Öykünün başkahramanı Nazire, birlikte yaşadığı aile bireylerinin vefat etmesiyle bir başına kalmıştır. Bu yalnızlığın ortaya çıkmasında Nazire'nin evleneceği kişi konusunda titizlenmeyi abartarak kısmetlerini geri çevirmesinin de payı vardır. Evlenmek için gösterdiği aşırı seçicilik zaman içerisinde çevresindeki insanlarla olan ilişkilerine de yansımış ve Nazire giderek topluma yabancılaşmıştır.

Nazire, insanlarla arasındaki mesafeyi her daim muhafaza etmiş ve belirlediği sınırları kimsenin aşmasına izin vermemiştir. Yalnız yaşadığı evinde kendisine arkadaş olması için yanına aldığı uzak akrabası Şerife zaman zaman

[67] Rasim Özdenören, "Bir Kapının Önünde", **Ansızın Yola Çıkmak**, 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2012, s. 16.

söyledikleriyle Nazire'nin dışarıya karşı ördüğü kozasından çıkmasına çabalasa da onu ikna etmeyi başaramamıştır. İki kadın arasında geçen aşağıdaki konuşma bu durumun somut bir kanıtıdır:

" 'Kızım bunu söylemek bana düşmez ama..'

'Madem öyle, üstüne vazife olmayan şeylere karışma..'

'Ama vicdanım..'

'Vicdanın senin olsun!'

'Bana kalırsa, sen..'

'Bana kısmet lafı etme n'olur!'

'Ama kızım..'

'Rica ediyorum sus! Sonra ben, burada senin kızın filan değilim.' "[68]

Nazire için toplumdaki öteki insanların ne düşündüklerinin pek de önemi yoktur. O, birbirine benzeyen günlerin tekdüze akışından ibaret bir zaman içinde, türlü çiçekler yetiştirdiği bahçesi ve okuduğu aşk romanlarından oluşan dünyasında yaşamını sürdürmektedir. Bunun dışındaki hayat onun için yabancı ve anlamsızdır. Anlatıcı Nazire'nin dünyasını aşağıdaki cümlelerle tasvir etmektedir:

"Sabaha nasıl olup da sağ çıkardı bilemezdi, nasıl olup da hâlâ yaşamakta bulunuşuna akıl erdiremezdi. Yalnızlık, küskünlük, sessizlik, delilik birbirini besleyerek böylece uzanıp giderdi, geceler ve günler boyu, hiç bir şeyi değiştirmeden, değiştirmek istemeden, marşlar, trampetler çalmadan, öylece orada durmuş, kalmış, kendi içinde yitip gitmiş olarak, öylece, öylece, öylece, öylece, öyle.. güller, makaslar, gülücükler öylece kalakalırdı."[69]

[68] Rasim Özdenören, "Güller", **Toz**, 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 15.
[69] **A.e.**, s. 19.

3.3. Aile Bireyleri Arasında Yabancılaşma

Modern hayat içerisinde aileyi yabancılaşmanın görüldüğü en temel toplumsal yapı olarak kabul etmek mümkündür. Kişinin ona benimsetilmek istenen yaşam biçimiyle iç dünyası arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan çatışma sonucunda meydana gelen yabancılaşma kendisini ilk olarak aile içinde göstermektedir. Özellikle ilişkilerde öznelliğin arttığı modernleşmeyle birlikte ailenin zamanını evin dışındaki okul, ofis ve fabrika gibi yerlerde geçiren fertler üzerinden çevreyle etkileşime giren bir yapıya sahip olması toplumdaki değişimlerin aileye yansımasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum ailenin mahremiyetini de etkilemektedir.[70] Kültürel değerler bakımından hızlı dönüşümlerin yaşandığı toplumlarda ortaya çıkan yeni düzeni kabullenme noktasında farklı tutumları benimseyen aile bireyleri arasında yabancılaşmanın ortaya çıkması doğal bir durumdur.

Öykülerinde toplumda yaşanan hızlı ve radikal değişimin etkilerini yoğun olarak işleyen Rasim Özdenören, aile bireyleri arasındaki yabancılaşmayı çeşitli biçimlerde ele almıştır. Özellikle *Hastalar ve Işıklar*, *Çözülme*, *Çok Sesli Bir Ölüm* ve *Çarpılmışlar* gibi eserlerinde çoğunlukla geleneksel değerlere bağlı, taşrada yaşayan geniş aileyi merkeze alarak yabancılaşma konusunu inceleyen yazar, daha sonraki süreçte dikkatini modern kültürün egemen olduğu kentte yaşamını sürdüren ve giderek daha az kişinin bir arada bulunduğu kentli aileye yöneltmeye başlamıştır.

Ailede yabancılaşma konusuna yer verilen öykülerden biri, *Hastalar ve Işıklar* (1967)'da yer alan "Pus"tur, Öyküde geleneksel yaşam tarzına sahip bir kahraman ile farklı değerlere sahip aile bireyleri arasında vuku bulmuş yabancılaşma durumu ele alınmıştır. Böylece yazar-kitaptaki diğer bazı öykülerle de beraber-okuru, geleneksel-modern yaşam tarzı ikilemi üzerinde düşündürmeye çalışmaktadır.

Öykünün iki ana kahramanından biri olan geleneksel özelliklerle donatılmış "Dede", kendisinden önceki nesillerden miras aldığı değerler manzumesini torununa aktarma gayreti içindedir. Hayatının sonuna geldiğini hissettikçe de çevresine ve eşyaya yabancılaşmaya başlamıştır.

[70] Ergün Yıldırım, "Toplumsal Değişim Sürecinde Aile", **Aile Sosyolojisi**, 3. bs., Haz. Doç. Dr. Kadir Canatan, Doç. Dr. Ergün Yıldırım, İstanbul, Açılım Kitap, 2013, s. 123-125.

Hatıralarla dolu geçmişin artık geri gelmeyeceğini bilmek, bir ömür sürdürdüğü ve bundan zevk aldığı mesleğini yapamayacak olmak, kendisine huzur veren tabiattan kopmak ve de reislik ettiği ailesini ardında bırakmak yaşlı adamda şaşkınlıkla karışık bir hüzne sebep olmaktadır. Hayatının geçmiş sayfaları bir film şeridi misali gözlerinin önünden geçmekte ve onunla birlikte çevresindekileri de tesiri altına alan ölümün "ılık, ıslak ve bulaşıcı" havası mekânı ve eşyayı kaplamaktadır. Metindeki şu cümleler okuyucuya bu durumu açıkça göstermektedir:

"Ölüm artık evimizde hiç beklenmeyen ve her an beklenen bir tanrı misafiridir: onun ılık, ıslak, bulaşıcı havasında soluk alıyoruz. Dedemse anlamazlıktan gelir gibi görünüyor, ama içinden, karşı konulamaz bir güce boyun eğdiğini biliyor, hattâ bu yüzden kibirlendiğini, bizleri küçümsediğini bile düşünebiliyorum. Ne de olsa adımlarını sağlamca basamadığını iyiden iyiye ayırt ediyor. Bunun ona acı geldiğini anlıyorum. Hiç konuşmadan oturuyor, bakıyor, kımıldanıyor, o kadar. Ayağa kalktığı zamanlar, odadan odaya, bir kapıdan ötekine, çizgili entarisi, ak, uzun sakalı, yumuşak keçe terlikleriyle bir ölü gibi geziniyor. Henüz emeklemeye başlayan torunlara, sakalını çekiştiren yumurcaklara gözleri yaşararak, usul usul başını sallayarak bakıyor."[71]

Ölüm duygusunun daha görünür hâle getirdiği yabancılaşmayı özellikle "Dede" ile torunları arasında dünyayı algılayıştaki farklılıklar karşımıza çıkarmaktadır. Örneğin "Dede"nin ağzından verilen aşağıdaki cümleler, "Dede" ile torunları arasındaki kuşak ve değer farklılığının getirdiği yabancılaşmayı açıkça göstermektedir:

" 'Şimdiki çocuklar bir şeyden anlamıyor, dedi, söz gelimi torunlarım, bir şeyden anlamıyorlar. Ben de anlamıyordum. Ama artık anlıyorum. Bir gün onlar da anlayacak, ama o zaman vakit geç olacak.' Durdu, hep yüzüme bakarak 'geç olacak' diye tekrarladı."[72]

[71] Rasim Özdenören, "Pus", **Hastalar ve Işıklar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 19.
[72] **A.e.**, s. 22.

Öyküde "Dede"nin şahsiyeti üzerinden gösterilmeye çalışılan, yüzyıllardır bir nesilden diğerine aktarılarak geliştirilmiş bir yaşam biçiminin kaybolmamasıdır. "Dede" bu bilinci aktarabilmek için ailesindeki en uygun kişiyi aramaktadır. Ancak torunlarıyla arasındaki yabancılaşma dedenin işini güçleştirmektedir. Metinde bu yabancılaşma olgusunu aşmaya yönelik bir çaba da söz konusudur. "Dede", torunları içerisinde diğerlerinden farklı olarak kabul ettiği birine vereceği bir armağan ile atalarından miras kalan değerleri geleceğe taşıma imkânı bulacaktır. Bu armağan, yıllardır kullanılmayan eski bir silahtır. Ailenin diğer bireyleri için artık miadı dolmuş bir nesne olarak görülebilecek bu eski silah, dedenin değerler dünyasında bambaşka anlamlara sahiptir. Silah, toplumda yaşanan dönüşüm ve çözülmenin ardından puslar altında kalmış bir ülkeye dönüşen kültür dünyamızın bir simgesidir.[73] "Dede", silahı diğerlerinin arasından seçtiği torununa emanet ederek toplumda yitirilişine tanık olduğu tarih duygusunu da canlandırmak istemektedir.[74] "Dede", bunun için seçtiği torununa diğerlerinden farklı olduğunu "Sen başkasın."[75] diyerek hissettirecektir.

"Pus"ta, "Dede" tarafından ayrıcalıklı bir konuma yerleştirilen torunun niçin kendisinin seçildiğine dair şaşkınlığı ve sorgulaması da dikkat çekicidir. Kendisine emanet edilenin ne olduğuna yönelik sorular torunun zihnini kurcalamakta ve varlığı bu sorunun altında ezilmektedir:

"Bir şey düşünmüyordum, ama derinlerimde bir şeyin kıpırdadığını, gelişip büyüdüğünü, bir iğne ucuyla patlamak üzere olgunlaştığını seziyordum. Duyulmaz bir vuruşla yerimden oynatılmıştım. İçimden, melânkoliye batmış bir sesin, suyu çamurlara bulanmış, geniş ve ağır akan bir nehir gibi aktığını duyuyordum. (…) altında varlığımın ezildiği o 'şey' nedir? Birden her şeyi unutuvermiştim, önümde, kaybolup giden bir geceden, kaçan bir yumaktan, düşen yıldızlardan, geç olmuş bir vakitten başka bir şey yoktu. İpin ucu kaçmıştı bir kez. Toparlanmam gerek. Ama bu gidişle, nasıl? Kendimi bir kerecik, bir kerecik olsun yakalayamamışken?"[76]

[73] Sezai Karakoç, "Hastalar ve Işıklar", **Sütun I**, İstanbul, Fatih Yayınları, 1969, s. 169.
[74] Aslan, **a.g.m.**, s. 108.
[75] Özdenören, **a.g.e.**, s. 22.
[76] **A.e.**, s. 23.

"Kendimi bir kerecik, bir kerecik olsun yakalayamamışken?" cümlesi torunun içinde bulunduğu psikolojik durumu yansıtması açısından önem arz etmektedir. Henüz kendi varlığını ve bu varlığın ne anlama geldiğini tam olarak idrak edememişken üzerine yüklenen bir sorumluluğu omuzlamak zorunda kalan torunun kendisini sorgulaması ve de silahla kendisine iletilmek istenenin ne olduğunu çözme çabası öykünün önemli noktalarından birini oluşturmaktadır. Dedesine silahın anlamını soran ama beklediği açıklıkta bir cevap alamayan torununa dedesinin öğüdü sadece içine doğanla yetinmesidir:

"— Ben bir şey anlamadım, dedim ürkek bir sesle.

— İçine hiçbir şey de doğmadı mı?

— Doğdu.

— Hepsi o işte, dedi, gereğinden fazla aç gözlü olma."[77]

Torun, içinde yavaş yavaş uyanmaya başlayan bilincin de etkisiyle dedesini anlamaya başlar gibidir. Böylece dedesinin dünyasına yönelik yabancılaşmadan da uzaklaşmaktadır. Kendisine verilen emanetin sıra dışılığı ve yüklediği ağır sorumluluk, torunun hayata bakışının değişmesine sebep olmuştur. Torun, hâlâ çekincelere sahip olsa da, farklı bir dünyaya adım attığının farkındadır:

"Ah, onu anlamağa başlıyor muydum acaba? (…) Bana gelince, dedemin yanlış bir adımına uydum bir kez, yanlış bir ülkeye girdim, yanlış bir ülkeye girdim."[78]

Hastalar ve Işıklar (1967)'da yer alan bir diğer öykü olan "Yıkıntı"da baba ile oğul arasındaki ilişki üzerinden ailedeki yabancılaşma konusuna yer verilmektedir. Bu öyküde, ölüm olgusunun bireyin iç dünyasında yol açtığı yıkım metnin ana örgüsünü oluşturmaktadır. Öykünün isimsiz başkahramanı, yakın bir dostunun ölümü sonrası bunalıma düşerek kendisini dış dünyaya kapatmış, aşırı hassas bir birey olarak anlatılmıştır. Ailenin diğer fertleri için ise bu ölüm hadisesi,

[77] **A.e.**, s. 23.
[78] **A.e.**, s. 25.

başkahramana karşıtlık oluşturacak şekilde, hayatın sıradan olaylarından biri olarak kabul edilmiştir. Buradan yola çıkılarak öyküde aile bireyleri arasında olaylara ve durumlara yaklaşımdaki uyumsuzluğun yabancılaşma boyutuna dek varması işlenmiştir.

"Yıkıntı"da aile bireyleri arasındaki yabancılaşma en belirgin şekilde, zamanının çoğunu insanlardan uzak kalmak için kendisini kapattığı odasında geçirerek sadece tatil günlerinde dışarı çıkan kahramanın evin merdiveninde babasıyla karşılaşması sırasında gerçekleşen sahnede görülmektedir. Baba-oğul arasındaki yabancılaşmanın derecesinin oldukça fazla olduğu bu sahnedeki diyalogların kahramanın zihninde gerçekleştiğini varsaymak da mümkündür. Aşağıda alıntılanan konuşmada babanın oğlunu tanımayarak bir başkasına hitap eder gibi konuşması okuyucuda bu düşünceyi uyandırmaktır:

"Artık babamla tanışmıyoruz. Merdivende karşılaşınca iki yabancı gibi selâmlaşıyoruz. O beni tanımıyor. İhtiyar at cambazı babam. Geçerken nazikçe yol veriyorum ona. Şapkamı çıkararak hafifçe eğiliyorum önünde. Yanaklarında küçük bir gülümseme gösteriyor. "Teşekkür ederim" diyor. Beni oda komşumla karıştırıyor olabilir. Belki asıl oda komşu kendisidir de öteki bir başkasıdır. Şimdilik bir yararı yok bunu anlamanın."[79]

Aile bireyleri arasındaki yabancılaşmanın yer verildiği çok sayıda öyküyü barındıran *Hastalar ve Işıklar* (1967)'da bulunan "Eskiyen" öyküsünde, babanın ağır hastalığı sebebiyle ölümün karamsarlığı ile doğacak torunun getirdiği umudu bir arada yaşayan bir geniş ailenin yaşamı ele alınmaktadır. Metinde geleneksel yapının muhafaza edilerek birden fazla kuşağın aynı evde yaşadığı yoksul bir ailede baba ile oğlu arasındaki iletişimsizlik yüzünden yabancılaşma konusu ele alınmıştır. Kendi kabuğuna çekilmiş bir hayat tarzı olan kahramanın, babası için sarf ettiği şu sözler yaşanan yabancılaşmayı açık bir şekilde göstermektedir: "Dolana dolana her köşede ve babamla aramızda koyu mavi bir duvar.. düzenli bir biçimde muhkem bir yapı gibi yükseliyor: duman."[80]

[79] Rasim Özdenören, "Yıkıntı", **Hastalar ve Işıklar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 48.
[80] **A.e.**, s. 61.

Babanın hastalığına ailede yaşanan maddi zorlukların da eklenmesi özellikle 'ben anlatıcı' olarak öyküde yer alan oğlun yabancılaşmasını üst seviyeye taşımıştır. Yoksulluk, ailenin diğer üyeleri gibi başkahramanın da hayatta edilgen bir role bürünerek içine kapanmasını beraberinde getirmektedir. Oğul, her ne kadar dış dünyaya karşı çaresizliği ve ezilmişliği kabullenerek bir eylemsizliği benimsemiş gözükse de iç dünyasında bambaşka bir kişiliğe bürünerek varoluşsal sorgulamalara girişmiştir. Aşağıda yer verilen iç monologda bu sorgulamanın yansımaları görülmektedir:

"Çoktandır derimin altında bir şeyin tükenmez bir yolculuk içinde olduğunu duyuyorum, ne zaman başladı, nereden başladı? Duvar bir mavi yağma'sıyla kalınlaşıyor. Çevreme sağlam bir kale kuruluyor. Savaşa başlamam için bir neden gerekli, ama duraksamanın yeri değil. Şimdilik hem saldıran, hem koruyan benim bu kaleyi, neden önemsiz onun için. Bıçaklarım nerede? Evet, cebime koymuşum (âlâ)."[81]

Ailesine yabancılaşan başkahraman, ailesiyle arasına ördüğü bir içsel duvarın ardında zihinsel bir yolculuk yapmaktadır. Bu yolculuk, edindiği aşırı duyarlılığın da etkisiyle gerçeklikle arasındaki bağın zayıflamasına yol açmıştır. Birey, dış dünya ile iç dünya arasındaki sarkaçta gidip gelmektedir. Kendindeki hastalıklı durumunda farkında olan birey, yeniden ayağa kalkarak yabancılaşmayı aşma gayretindedir:

"Elbiselerimin içinde, bilinmez bir ülkeye doğru geri geri çekiliyor, gömülüyorum. Yolculuk başladı. Sağ duvar hızla çaprazlamasına ileri, karşı duvar da bana doğru kaçıyor. Eşya, olduğu yerde şöyle bir sallandı. Gıcırtı. Mavi duvar aynı ustalıkla kendini örüyor, hasta mıyım? Hastasın. Göçüyor muyum? Göçüyorsun. (Âlâ). Bir daha nereden başlayabilirim? (Neye). Bıraktığın yerden, korkma, unutmayacaksın, hatırlayacaksın her şeyi, işte burdan (Güzel)."[82]

Öyküde başkahramanla birlikte dış dünyadan uzaklaşan bir diğer kişi de babadır. Ölüme doğru ilerlemenin sessizleştirdiği ve çevreye duyarsızlaştırdığı baba;

[81] **A.e.**, s. 61-62.
[82] **A.e.**, s. 64.

sorulmadan konuşmamakta, evin içinde akıp giden yaşama hiçbir müdahalede bulunmayıp kendi adına alınan kararlara bile itiraz etmemektedir. Babanın yabancılaşmasını gösteren bu durum, torununun doğmasıyla sona erecektir. Yaşlı adamın güç de olsa yerinden doğrularak düşe kalka bebeğin doğduğu odaya gidişini gözlemleyen başkahraman, ondaki hayata tutunma azminin kendi yabancılaşmasını aşabilmek için bir umut ışığı olabileceğini düşünmektedir.

Hastalar ve Işıklar (1967)'ın yabancılaşmayı ve birey üzerindeki sonuçlarını en etkileyici biçimde yansıtan öykülerinden biri olan "Kundak"ta; işsiz oluşu yüzünden babası, yaşam biçimine bir türlü uyum sağlayamaması yüzünden de toplumla çatışan kahramanın içine düştüğü bunalım sonucunda gerçekleştirdiği başkaldırı ele alınmaktadır.

"Kundak"ta aynı zamanda öykünün anlatıcısı konumundaki başkahraman, işsiz oluşu ve iş aramak için yeterli çabayı göstermemesinden dolayı babasıyla sürekli bir gerginlik yaşamaktadır. Babanın oğlundan beklentisi bir işe girerek çalışması, bu sayede ailenin gittikçe kötüye giden maddi durumunun düzeltilmesine katkı sağlamasıdır. Oğul ise kendisini çalışamamaya iten psikolojik sebeplerin ailesi tarafından anlaşılmamasının sıkıntısı içindedir. Baba ve oğul arasındaki bu iletişimsizliğin sonucu olarak ortaya çıkan çatışma durumu, yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Öyküde baba-oğlun bu minvaldeki çatışmaları sergilenmektedir. İkisi arasında gittikçe sıradanlaşan bu ilişki biçimi kahramanlardan oğlun, kendisini sürekli eleştiren babasını "bir saman çuvalı"na[83] benzeterek söylediklerine tepkisiz kalmasına yol açacak ve yabancılaşmanın aşılması için herhangi bir mücadele gösterilmediğini ortaya koyacaktır.

Anlatıcı, yabancılaşmanın derinlerdeki nedenini de sorgulamaktadır. Aile içinde öncelikle işsizliğin yol açtığı bir sorunla gündeme getirilen iletişimsizliğin temelinde aile fertleri arasındaki sağlıksız ilişkinin olduğu öykünün devamında gündeme getirilmiştir. Baba, oğullarıyla hiçbir zaman yeterince iletişim kurmamış, onlara mesafeli yaklaşmıştır. Onları dövmese bile bir erkek çocuk olarak ihtiyaç duydukları sevgi dolu, anlayışlı ve örnek alınabilecek bir baba profilini oğullarından esirgeyerek onlara bir tür duygusal şiddet uygulamıştır.[84] İşsizlik, babasıyla arasında

[83] Rasim Özdenören, "Kundak", **Hastalar ve Işıklar**, 7. bs, İstanbul, İz Yayıncılık, s. 96.
[84] Cevdet Karal, "Rasim Özdenören'in 'Kundak' Öyküsü İçin Bir Okuma Denemesi", **Kitap Postası**, S. 13, Nisan 2006, s. 65.

gittikçe büyüyen çatışma ve yabancılaşma başkahramanın psikolojisinin daha bozulmasına yol açacaktır. Gittikçe insanlardan kaçan ve olaylara müdahil olmaktan çekinen bir karaktere bürünen genç adamın özellikle düşlerinde gördüğü gariplikler bu bozulmanın bilinçaltından kopup gelen yansımalarıdır. Aşağıdaki iç monolog 'ben anlatıcı'nın içini kemiren korkuyla baş etme çabalarını okuyucuya yansıtmaktadır:

"Uğultunun verdiği korkunç tekdüzelikte düşlerime kaptırdım kendimi. Bir yığın karışık, düzensiz düşünceler, düşler birbirini kovalayıp durdu. Ama rahatsız edici bir damar yatıyordu hepsinin temelinde. En çok da mahiyetini bilmediğim bir korku. Zehirli bir kurt gibi kemiriyor içimi. Belki yalnızlıktan.. belki insandan? Hayır, sesten. Bir sesten korkuyorum. Düş çökümü dedikleri."[85]

"Kundak"ın başkahramanının sıkıntılı bir ruh hâline sahip olduğunun göstergelerinden biri de babasıyla yaşadığı çatışma ve yabancılaşmanın evde ortaya çıkardığı huzursuz ortamdan uzaklaşmak için kaçıp sığındığı yerlerden biri olan istasyonda gerçekten görüp görmediği konusunda kararsızlık yaşadığı bir adamla karşılaşmasında kendisini göstermektedir. Bu adam, 'ben anlatıcı'yı kendi emrine alarak kölesi kılmakta ve ona işkence etmektedir. 'Ben anlatıcı', bunların istasyonda uykuya daldığı zaman gördüğü bir düşten ibaret olduğunu fark etse de durumun etkisinden kurtulamayacak ve zaman zaman bu adamı çeşitli yerlerde, değişik biçimlerde görmeye devam edecektir. İstasyondaki ilk karşılaşmalarından sonra bir daha üzerinden elini çekmeyen bu hayalî adamı şeytanla özdeşleştirerek tamamıyla onun güdümüne girip topluma zarar veren bir kişiye dönüşecektir.

'Ben anlatıcı', kendisindeki korku ve eylemsizliğin kaynağı olarak gördüğü babasından ve değerleriyle uyuşamayarak onu kendi kabuğuna çekilmeye mecbur eden toplumdan iz bırakacak bir intikam almak istemektedir.[86] Bu, aynı zamanda onun yaşadığı yabancılaşmaya yönelik başkaldırısının somutlaşmış biçimi olacaktır. Bu yöndeki ilk denemesini, evinde, babasının salep güğümünü devirerek gerçekleştirir. Bu eyleminden işkenceye benzer bir haz duysa da esas amacı "yeryüzünü yakma ve ateşiyle temeline kundak sokmak"tır.

[85] Özdenören, **a.g.e.**, s. 95-96.
[86] Bulut, "Rasim Özdenören Hakkında Bir Monografi Çalışması", s. 455.

Ailesi ve çevresindeki insanlarla neredeyse hiç iletişime geçmeyen 'ben anlatıcı' için şeytanın buyrukları reddedilemezdir. Şeytan âdeta babasının onda bıraktığı boşluğu doldurur gibidir. Bu durum hem kendisine hem de aile bireylerine zarar verecek birçok hadisenin oluşumuna yol açar. Örneğin herkesin uykuda olduğu bir gece amaçsız çıktığı yürüyüşünde kendini benzin deposunun önünde bulur. Büyülenmiş bir şekilde deponun sayacındaki rakamların akıp gidişine daldığı sıradan çevreden gelen seslerden yangının çıktığını anlar. Bunu kendisinin yaptığını düşünür zira yangın tam da onun kurguladığı gibi yoksullar mahallesinde çıkmıştır. Eylemini gerçekleştirerek bir zafer kazandığına inanmaktadır. Ancak bu zafer, yabancılaşmayı sona erdirmemiştir. Eylemini gerçekleştirerek nefret ettiği toplumda yıkıma yol açmanın verdiği gurur yerini hiçliğe bırakmıştır.

Bulunduğu kitapla aynı adı taşıyan "Çözülme"de, yabancılaşma bir taşra ailesinde yaşanan baba - oğul çatışması odağa alınarak işlenmektedir. Altı bölümden meydana gelen öyküde; ailesine sahip çıkmayan baba, yanlış yollara saparak suça bulaşan oğul ve de fertleri fiziksel ve ruhsal bakımdan yıpratan yoksulluk sebebiyle temelinden sarsılarak yıkılan bir ailenin dramı anlatılmaktadır.

Çocukluğundan beri babasıyla sağlıklı bir iletişim kuramayan, babasından beklediği ilgiyi göremeyen Kerim, edindiği kötü arkadaşların da etkisiyle yanlış yollara sapmış ve kendisini bir cinayetin içinde bulmuştur. Kerim; işsiz oluşundan, hayatta dikiş tutturamamasından ve de bir cinayetin aktörleri arasında bulunarak suça karışmasından babasını sorumlu tutmaktadır. Yakalanma korkusu içinde beklerken bir yandan annesini suçsuz olduğuna inandırmaya çalışıp bir yandan da ağır bir hastalık geçirerek yatağa düşen babasıyla hesaplaşmaya çalışmaktadır. Babasının kendisine yaptıkları gözünün önünden geçmektedir. Bir zamanlar kendisine kan kusturan baba artık güçten düşmüş ve yardıma muhtaç hâle gelmiştir. Babasının bu durumu Kerim'e yabancı gelmektedir: "Bu, benim babam, bana dayak atan, göz açtırmayan. Öcünü alayım diye kapılara tarihler kazıyordum."[87]

Geleneksel ailenin bir özelliği olarak evine reislik yapması ve adını geleceğe taşıyacak oğluna iyi bir örnek teşkil etmesi gereken baba bu görevlerini yerine getirmemiştir. Kendisine babasından miras kalan ucu bucağı görünmeyen geniş toprakları, bağları ve zeytinlikleri elinde tutamamış, parasını çarçur etmiş ve ailesini ekonomik açıdan zor durumda bırakmıştır.

[87] Özdenören, **Çözülme**, s. 50.

Sorumsuz bir adam olan baba ailesine sahip çıkmamış, zaman zaman evini terk etmiş, kumar illetine bulaşmış ve de Kerim'in tabiriyle ailesinin "mısır tanesi gibi" dağılmasına sebep olmuştur. Babanın bu sorumsuz tavrı aile fertleri arasında güvenli ve sağlam bağlar kurulamamasına yol açmış, çocukların zihninde sağlıklı bir aile kavramı oluşmamıştır. Karakterlerin iyi ve kötü bütün yanlarıyla yansıtıldığı, okuyucuda en çok nefret uyandıran öykü kahramanlarının eylemlerinde bile onlara hak verilebilecek sebeplerin bulunduğu Özdenören öykülerinin aksine "Çözülme"deki baba karakterinde okuyanın anlayışla yaklaşabileceği hemen hemen hiçbir olumlu yön bulunmamaktadır.[88] Geleneksel Türk aile yapısına uygun olarak babayı örnek alan oğul, yetişme çağında rehber edineceği bir baba karakterinden mahrum olduğu için hem kendisine hem de ailesine zarar verecek şeyler yapmıştır.[89] Babasından gördüğü şekilde değerlere yabancı bir hayata adım atan Kerim, tıpkı babası gibi davranmaya başlayacaktır. Babasının tavırları yüzünden sadece ona değil anne ve kardeşlerine de yabancılaşacaktır. Bu sebeple babasına hem kızmakta hem de ona acıyarak bir şekilde iletişim kurabilmenin yollarını aramaktadır. Kerim'in babasıyla ilişkisine bakışı ve her an ölüme biraz daha yaklaştığı son dönemlerinde ona nasıl davranması konusunda yaşadığı ikilem aşağıdaki iç monologda görülmektedir:

"Bana kötülük eden adam. Kaç kez boğazına sarılmayı düşünmüştüm. Beni, bizi, evini terk edip kaçardı. Nereye gittiğini kimse bilmezdi. Hep, öyle terkedilmiş büyüdük, usul usul biz de evden kaçmaya alışarak, ne halt etmeye gittiğimizi bilmeyerek. Kanımız aynı. Para vermezdi bana, vermek istemezdi. Herkesler simit alıp yerken okulda, ben onlara bakardım, acıkmamışsam bile acıkarak. Bir gece para aldım cebinden. Ertesi gün, okulun ardındaki— meydanda, öteki çocuklarla kılıç çektik, üttüm. Sonra okuldan kaytarmalar.. sonunda kovdular. Bu babamın yüzünden.. sonra bir baltaya sap olamadım ne ettimse. Hazır paraya alıştım.. hazır para harcamaya. (…) Kimi şeyleri öğrenmek uzun sürmüyor. İnsan, kimsenin yardımına muhtaç olmadan kendiliğinden öğreniyor içinde bulunduğu şartlarda nasıl yaşanılacağım. Anlaşılmaz bir düzen, bir mekanizma adeta, aynı cins adamları bir araya getiriyor. Sonra, ortak, doğal, beleş yaşama başlıyor. Alışıyorsun buna. Sınır tanımaz bir kaygısızlık duygusu, ev gibi, aile gibi, kardeş gibi bir şeylerin hiç yokmuş gibiliği. Bunları öğrendiğimde çocuktum daha. Evden kaçıyordum sık sık. Elbet başım sıkışıyordu bir gün ve

[88] Ramazan Kaplan, "Çözülme veya Ailedeki Yangın", **Mavera**, S. 157, İstanbul, 1990, s. 44.
[89] Abdullah Uçman, "Hikâyemizde Gelişim", **Edebiyat**, Dördüncü Dönem, S.5, Kasım 1973, s. 3.

o gün eve dönünce, o korkunç dayaklar başlıyordu. Ev dışında yaşamaya alıştığımdan mıdır, bu dayaklardan mıdır, gene kaçıyordum. Hep bu babamdı. Kendi açısından, iyilik ediyorum sanıyordu bana. Oysa ben, çoktandır, onun kendi yolunu izlemeye başlamıştım bile. Bunu fark edememişti. Ben dayak yemeye dayanıklı bir çağa geldiğim zamansa, o artık bana dayak atacak gücünü yitirmişti. Onun bu yenik, düşkün durumu, sevgi değilse bile, alışılmadık bir acıma duygusu uyandırıyordu içimde. Şimdi yalnızca acıyorum ona, kötü bir duyguyla acıyorum, tıpkı bir kedi ölüsüne acır gibi."[90]

Kerim, hasta yatağındaki babasıyla iletişim kurmaya, aralarındaki soğukluğu gidermeye çalışsa da bu gayreti olumlu bir sonuç vermeyecektir. Babası tıpkı geçmişte olduğu gibi onu yine tersleyip yok sayacak, barışma çabalarını karşılıksız bırakacaktır. Kerim, bir merhamet ve iyilik göstergesi olarak babasının alnına elini koyup ateşini ölçmek istediğinde babası "Çek elini!" diyerek onu kendinden uzaklaştırır. Kerim, babasının yaptıklarından herhangi bir pişmanlık duymayışına ve sanki elden ayaktan düşmemiş gibi ona karşı hâlâ tepeden bakmasına sinirlenir ancak aşağı alıntılanan satırlarda görüldüğü gibi yabancılaştığı ve değersiz gördüğü bu adamdan intikam almanın bir faydası olmadığını da anlar:

"Ciğerinin beş para etmeyeceği şu halinde boğazına sarılmam neye yarar ki? Şimdi öfkelenemiyorum bile sana. Ama on yıl önce seni öldürmüş olsaydım, şimdi rahatlıkla "pişman değilim" diyebilirdim alnımı gere gere."[91]

Kerim için babası, aynı zamanda, daima çatıştığı ve diyalog kurma çabalarının sonuçsuz kaldığı bir otoriteyi de temsil etmektedir. Kendisini korumayan ama devamlı sınırlayan ve zaman zaman şiddet uygulayarak hizaya getirmek isteyen bu otoriteyi yıkmak isteyen Kerim eline böyle bir fırsat geçse de ona zarar vermek istememiştir. Birçok manevi değere yabancılaşmış bir hayat süren Kerim için babalık hakkı bir istisna teşkil edecek ve onun babasına başkaldırmasına engel olacaktır:

[90] Özdenören, **a.g.e.**, s. 51-52.
[91] **A.e.**, s. 61.

"Bir gece, beni dövmek için hazırladığın nar çubuğunu elinden alıp seni dövebilirdim, yapmadım, sen bunu anlamadın, sandın ki, ben senin kaba gücüne boyun eğdim, oysa, her şeye rağmen babalık hakkı diye bir şeylere inanmaya çalışıyordum, anlamadın."[92]

Kerim, babasının kötü karakterini betimlerken "ardında kötü bir leke bırakarak gidecek kötü bir mumya", "Bir şeyler ölsün bu içimizde, ölsün, tıpkı tuz altında kalmış bir salyangoz gibi" şeklinde, temsil ettiği sosyokültürel kesimden pek de beklenmeyecek, çarpıcı ifadeler kullanmaktadır. Kerim'in babasıyla olan çatışması onu yok etme isteğiyle daha ileri bir noktaya taşınmıştır. Kerim için babası hayatlarından varlığı en ufak bir iz bırakmamacasına silinmesi gereken bir kötü ruhtur.

"Çözülme" öyküsünde, Kerim'in arkadaşlarından birisi olan Ragıp karakteriyle olan konuşmalarında yabancılaşmanın olmadığı bir aile ortamı okuyucuya sunulmaktadır. Babası vefat etmiş Ragıp, onunla ilişkisini hep olumlu bir şekilde anmakta, iyi huylarının kendisine babasından miras kaldığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla çocukluğundan bu yana babasıyla çatışan ve bir türlü sağlıklı bir iletişim kuramayan ve babasını hayatında yaptığı yanlışların sorumlusu olarak görerek ona kin duyan Kerim'inkinden farklı bir baba-oğul ilişkisinin burada sergilendiğini söylemek mümkündür.

"Çözülme"nin ailesine hatta çevresine yabancılaşan bir başka kahramanı da Keriman'dır. Akli dengesi yerinde olmayan Keriman, ailesinde yaşanan bütün olaylardan habersiz bir şekilde kendine ait dünyasında hayatını sürdürmekte olan bir kahraman olarak canlandırılmıştır.

Çok Sesli Bir Ölüm (1974)'ün ikinci öyküsü olan "Sabah Aralığı"nda ailedeki yabancılaşmanın sebebi baba ile oğulları arasındaki nesil farklılığının ve maddi yoksunluğun beraberinde getirdiği değerler çatışmasıdır. Öyküde rızkını işlediği topraktan temin eden Halil, oğullarının kendisini yalnız bırakarak kente göçmelerinin ardından boşluğa düşmüş ve hep daha fazlasını elde etmek isteyen kişiliğinin de etkisiyle mermi kaçakçılığı yapmaya başlamıştır. Bu yüzden devletle başı belaya

[92] **A.e.**, s. 61.

girmiş, tıpkı "Çözülme" öyküsünde olduğu gibi işlemediği bir cinayet sebebiyle kaçak durumuna düşmüştür.

Halil, içinde bulunduğu durumun sorumlusu olarak manevi çöküntüye uğrayan toplumun kendisini de yoldan çıkarmış oluşunu görmekle birlikte esas sebebin çocuklarının kendisini ve topraklarını bırakarak kente göçmeleri olduğunu düşünmektedir. Bu durum metindeki şu cümlelerle okuyucuya aktarılmaktadır:

"Oğullarımız gitmeseydi, bizi terk etmeselerdi belki bunların hiçbiri gelmezdi başımıza, dedi. Tanrı, insanları her yönden deneyip denetliyor. Ben onları toprağa bağlamak istedikçe, onlar hem benden hem topraktan nefret eder oldular. Sonunda ikisi de terk etti bizi. Bilirsen, bu da Tanrının başka bir deneyişi insanı. Hırslı biri değildim ben. Ama Tanrının varlığına aldırmayan insanların yaşadığı yerde, eninde sonunda seni de hırs bürüyor, gittikçe daha çok edineyim diyorsun, gittikçe daha çok.. sonunda, kendi etini, kendi kanını da yiyip tüketiyorsun.. bunu anlarsan eğer, böyle oluyor. Kendi çocukların sana karşı çıkıyor. Seni korumakla görevli olanlar sana kurşun sıkıyor."[93]

Halil, oğulları onları terk etmeyip topraklarına sahip çıksalar "Tanrı'nın varlığına aldırmayan insanların" hâkim olduğu düzenin onu yoldan çıkaramayacağına inanmaktadır. Bu düzene karşı verdiği savaşta oğullarının onu yalnız bırakmalarından dolayı güçsüz düşmüş ve umudunu kaybedip direnmeyi bırakarak bozuk çarkın dişlilerinden biri olmayı seçmiştir. Oğulları Halil'i anlamamış, onun kendilerine aktarmak istediği değerlere yabancılaşarak babalarını hayal kırıklığına uğratmışlardır.[94] Baba ile oğulları arasındaki bağ bu noktada kopmuştur. Modernleşmeyle birlikte gelişen değerlerdeki dönüşümü kendilerinden önceki nesillere nazaran daha kolay kabul ederek hayata dair beklentilerini bireysel özgürlük ve maddi bağımsızlık ekseninde belirleyen genç nesil için; ekonominin toprağa dayandığı, ticari ilişkilerin paradan ziyade elde edilen ürünlerin takas edilmesiyle sağlandığı, ailenin birkaç neslinin aynı evde yaşadığı düzen ihtiyaca cevap vermekten uzaktır. Anne babalarının hayati önem atfettiği birtakım unsurlar çocuklar için herhangi bir anlam ifade etmemektedir.

[93] Rasim Özdenören, "Sabah Aralığı", **Çok Sesli Bir Ölüm**, 10. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2016, s. 38.
[94] Didem Deliklitaş, "Rasim Özdenören'de İnsan", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Prof. Dr. M. Fatih Andı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2008, s. 138.

Karısı, Halil gibi düşünmeyerek oğullarına hak vermektedir. Oğullarının da kendileri gibi sefalet çekmesini istemeyen anne, çocuklarının daha iyi bir hayat sürebilmek için kente göç ettiklerinin farkındadır. Halil, karısına böyle düşünerek kendini kandırdığını, bu düzenden baba toprağını terk ederek kaçmanın mümkün olmadığını söyler. Yaşadıkları Halil'i yormuştur. Yorgunluğu fiziki bir yorgunluk değildir. O, "Tanrı'yı yok sayan bu kadar insan" arasında yaşamaktan yorgun düşmüştür. Ancak yorgun düşmesi yenildiği anlamına gelmemektedir. Ne olursa olsun toprağına sahip çıkacak ve düzene başkaldıracaktır:

"Ama yağma yok, dedi, bu insanlara kolay kolay yenilmeyeceğim. İsterse kendi oğullarım beni bırakmış olsunlar. İsterse herkes beni bırakmış olsun. Ben tırnağımla kazıdım o toprakları, Tanrıya güvenerek. Öyle beleş kaptırmayacağım, yağma yok, ne onu, ne de kendi canımı."[95]

Halil'in oğullarıyla kopan bağın yeniden kurulmasının zorluğunun farkındadır. Bir değişim yaşanmakta ve bu değişim ailenin farklı nesillere mensup bireylerini birbirlerinden uzaklaştırarak yabancılaştırmaktadır. Bu noktada *Hastalar ve Işıklar* (1967)'daki "Pus" öyküsünü de hatırlamak mümkündür. "Pus"ta torununa kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler manzumesini miras bırakmak isteyen dede, bunu büyük bir özenle sakladığı silahını ona emanet etmek suretiyle gerçekleştirir. Halil de "Pus" öyküsündeki dede gibi oğullarını yanında ve topraklarının başında tutarak bir devamlılığı sağlamak istemektedir. Bu bakımdan Halil'in tarlasını sadece taşlardan temizlenerek verimli hâle getirilmiş bir toprak parçası olarak düşünmeyip aynı zamanda geleneksel bir kültürün simgesi olarak da görmek gerekmektedir.

Halil'in sözlerinden etkilenen karısının zihninde bambaşka bir düşünce filizlenecektir: Halil'e yeni oğullar doğurmak. Yeni oğullar hem Halil için yeni bir umut olacak hem de topraklarının sahip kalmayıp ocağın kendisinden sonra da tütmesini sağlayacaktır. Halil'in jandarma tarafından yakalanmasıyla gerçekleşme ihtimali kalmayan bu düşünceyi ailedeki yabancılaşmanın aşılmasında farklı çözüm yöntemi olarak görmek de mümkündür. Halil'in doğacak oğullarının yabancılaşmayı

[95] Özdenören, **a.g.e.**, s. 42.

sonlandıracaklarına dair umudu karısına söylediği şu cümlelerde daha belirgin olarak görülmektedir:

"Bir insan elinin emeğinin varabileceği son yere kadar varmak istedim ben, kimsenin sahiplenmediği, sahiplenmek istemeyeceği bir toprak parçasında işe başladım. Çoraktı, taşlıydı. Damla damla alnımın teriyle suladım orayı, bir bir taşlarını ayıkladım. Benden sonra çocuklarım burada daha verimli bir yaşamayı sürdürecek umuduyla uğraştım. Ama şimdi anlıyorum ki, eksik bir şey bırakmışım. Ne? Bilmiyorum. Ama bıraktığım bu eksik şey olmasaydı oğullarım beni, seni, bu toprağı bırakıp kaçmayacaklardı. Onlara veremediğim şey acaba nedir ki? Değişen nedir ki? Bizim istediğimiz şeyleri mi istemiyor çocuklarımız? Benden sonra bu toprağın sahipsiz kalacağını bir gün bile düşünmemiştim. Başkalarının elinde heder edileceği, yağmalanacağı aklıma gelmemişti. Yeni oğullar.. geç de olsa yeni oğullar.. bizim yarım bıraktığımız şeyin ne olduğunu onlar anlayacak belki, tükendiğimiz yerde onlar başlayacak. Bizi tüketenin ne olduğunu onlar bilecek." [96]

Toplumdaki değer kaybı sebebiyle bozulan düzenin kurbanlarından biri olan Halil, toprağını sahipsiz bırakmamak için, cinayeti işlemediği hâlde, teslim olmayarak kaçmayı seçmiş ancak sonunda yakalanarak mücadelesini kaybetmiştir.

Çok Sesli Bir Ölüm (1974)'deki bir diğer öykü olan "Kan"da da aile bireyleri arasında yaşanan yabancılaşma, "Sabah Aralığı" öyküsündeki gibi, aile fertlerinin değerlere yaklaşımındaki farklılık ve ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır.

"Kan" öyküsünde olaylar; hayatı boyunca ötekileştirilerek itilip kakılan, yaşadığı yerle sağlıklı ve kalıcı bir bağ kurma imkânı bulamayan Zeynel'in etrafında gelişmektedir. Zeynel, umut bağladığı oğlu tarafından hayat, düzen ve otoriteyle mücadelesinde yalnız bırakılması bakımından "Sabah Aralığı"nın başkahramanı Halil ile benzer bir kaderi paylaşmaktadır.

İşlediği toprakla derin bir ünsiyet kuran Zeynel ilk bakışta sessiz, kendi hâlinde yaşamını sürdüren ve maddi hırsı bulunmayıp kazandığıyla yetinen bir karakter olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan karısı Fatik'le aralarında açık bir karakter uyuşmazlığı görünmektedir. Eşi Zeynel'in aksine maddi bakımdan daha fazlasını elde etme isteğine sahip, hırslı ve baskın bir karakter olarak sunulan Fatik

[96] **A.e.**, s. 43-44.

yaşadıkları her olumsuzluktan kocasını sorumlu tutmaktadır. Karısı tarafından "bir pısırıklık ve beceriksizlik anıtı" olarak görülüp fiziken güçsüz ve çalışmaya isteksiz, silik bir kişi olarak betimlenen Zeynel'in bu hâlinin altında başka sebepler yatmaktadır. Kocasının ruh hâlini anlamaktan uzak davranışlarda bulunarak yaşadıkları bütün sıkıntıları ona mâl eden Fatik ile Zeynel arasında bu bakımdan bir yabancılaşmanın yaşandığı görülmektedir.

Zeynel'in güçsüz ve silik bir karaktere sahip olmasında çocukluğunda yaşadığı travmaların etkisi bulunmaktadır. Göçmen bir ailenin çocuğu olan Zeynel'in mesleği demircilik olan babası genç yaşta vefat etmiştir. Kocası vefat edince başka bir adamla evlenen annesi oğlunu bir çiftçiye evlatlık vermek zorunda kalmıştır. Evlatlık verildiği ailede bu ailenin öz çocuklarından farklı bir muameleye tâbi tutularak horlanan, dayak yiyen Zeynel'in çocukluğu mahrumiyetler ve zulümler içinde geçmiştir. Yıllar sonra, çobanlık yaptığı çiftlikte kendisini görmeye gelen annesiyle karşılan Zeynel için anne bir yabancıdan farksızdır. Zeynel, annesini hayatında ve zihninde bir yere koyamamaktadır. Annesi onun için âdeta yaşarken ölmüş gibidir. Anne ile oğlun birbirlerine yabancılaşmaları Zeynel'in ağzından şu şekilde dile getirilmektedir:

"Uşaklardan biri 'anan' diye fısıldadı kulağıma. Hep öyle bekliyordum, ne yapacak diye. Ağılın kapısında durup bekledim. Bir çeşit korkuyla, çekinerek yaklaştı yanıma. O zaman gözünün ıslak olduğunu gördüm. 'Oğlum' diyebildi bana. Ellerini üstüme sürmeye başladı. İçimde ne acı, ne istek, ne sevecenlik vardı. Hani insan ne yapacağını kestiremez de donup kalır, öyle dimdik, kımıldamadan kaldım. (…) Ömrümde ilk kez ana sözünü kullandım o zaman, tanımadığım bir kadına karşı. 'Gel, ana' dedim 'gel oturalım şuracığa.' "[97]

Zeynel ile annesi arasında uzun yıllar önce, zorunlu sebeplerden dolayı kopan bağ yeniden kolaylıkla kurulabilecek gibi değildir. Zeynel'e kendini affettirmeye çalışan annesi, oğluna kendisi hakkında ne düşündüğünü sorar. Bu soruya Zeynel'in cevabı "Ben seni yok biliyordum." olur. Zeynel için hem anne hem de baba kavramlarının içi boştur. Babasını hiç hatırlamayan, annesini de zorluklarla geçen

[97] Rasim Özdenören, "Kan", **Çok Sesli Bir Ölüm**, 10. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2016, s. 59.

çocukluk dönemini aştıktan yıllar sonra bir defa gören Zeynel'in geçmişinde aile kurduğu vakit kendisine rehberlik edecek mutlu bir aile yaşantısına dair hiçbir iz yoktur. Bu durum, Zeynel'in karısı ve oğluyla yaşadığı yabancılaşmanın altında yatan sebeplerden biridir.

Rasim Özdenören'in ilk dönem öykülerinde sıklıkla rastlanan baba ile oğul arasındaki yabancılaşma, "Kan"da da okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Zeynel ve Şahin arasındaki karakter uyuşmazlığı ve babasının hayati değerde gördüğü toprağın oğul için sadece bir taş parçasından ibaret olması fertler arasında yabancılaşmayı doğurmuştur. Doğduğu topraklara daha çocukluk döneminde yabancılaşan Şahin çok küçük yaşlarda evden kaçma girişimlerinde bulunmuştur. İl yolunda kendisini yakalayıp niçin kaçtığını soran çiftçilere verdiği cevap o yaşlardaki bir çocuk için fazlasıyla dikkat çekicidir: "Bu berbat, daracık toprakları sevmiyorum."[98] Ailesini terk etmek için delikanlılık çağını bekleyen Şahin, 18-19 yaşlarına geldiğinde baba ocağından ayrılarak ilçeye gidip izini kaybettirmiştir.

Ailesini ardında bırakarak köyden kente kaçan Şahin'in tüm beklentileri boşa çıkmıştır. Ne istediği gibi bir işte çalışarak maddi bakımdan refaha ulaşabilmiş ne de baba otoritesinden ve taşra kültüründen uzakta kalarak erişebileceğini düşündüğü özgürlüğe kavuşabilmiştir. Hayallerle gerçekler arasındaki çatışma, kendi izini bulamayacak kadar kente yabancılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Onun için kent, "kocaman, belirsiz, maddesiz, ürkünç bir olgu" hâline gelmiştir. "Başıboş salıverilmiş kâğıttan bir oyuncak olarak kentin çalkantısında var olamayacağını"[99] idrak eden Şahin, Özdenören'in doğdukları yerde yaşadıkları hayattan tatmin olmayarak kente göçen ancak kentte de aradıkları mutluluğu bulamayarak kentin akışı içinde kendilerini kaybeden benzer öykü kahramanları gibi yaşadığı hayata dair bir sorgulamaya girişmiş ve kentten ayrılmaya karar vermiştir.

Uzun zaman sonra babasının yanına dönen Şahin ile Zeynel arasındaki yabancılaşma olay akışında yine devam ettirilmiştir. Devletin yol yapmak için el koyacağını duyduğu toprağına sahip çıkma hususunda Zeynel, oğlundan destek beklese de Şahin için babasının toprağına olan bağlılığı ve mücadelesi hiçbir anlam ifade etmemektedir. Babasının kanını ve terini akıttığı toprak Şahin'e göre dünyanın

[98] **A.e.**, s. 56.
[99] **A.e.**, s. 64.

her yerinde bulabileceği bir taş parçasından ibarettir. Aşağıya alıntılanan konuşmalarda aralarındaki bakış farklılığı görülmektedir:

"Şahin:

— Sen buralara toprak mı diyorsun? Dedi.

Zeynel, dehşetle baktı oğlunun yüzüne:

— Yani bunca emeklerim, terim, etim, kanım heba mı olsun istiyorsun? Bize, hadi yallah, dediler diye uyuz bir köpek gibi ardımıza bakmadan çekip gidelim mi?

— Heba olacak bir şey yok, dedi Şahin, sen şu taşlara heba edilmiş gözüyle mi bakacaksın? Taş bunlar.. kaya.. dünyanın neresine gitsen bundan çoğunu bulabilirsin. Kimden istesen vermem demez, eğer gerçekten taşa sahiplenmek istiyorsan."[100]

Baba ile oğul arasındaki yabancılaşma geleneksel hayatın devamlılığında önemli bir yer tutan toprağa bağlılık hususundaki farklı yaklaşımlarla kendini bir kez daha bütün çıplaklığıyla göstermektedir. Babanın derdi toprağına devletin el koymasını engellemek iken oğlu ise kendisini arayan karısının ailesine yakalanmadan bir an evvel kente kaçmanın peşindedir. Şahin ile Zeynel arasında geçen şu konuşma, baba ile oğuldan ziyade birbirinin derdinden ve dilinden anlamayan iki yabancının varlığını düşündürmektedir:

"— Baba, dedi Şahin birden, gitmemiz gerekiyor burdan. (…)

— Kanım, diye mırıldandı.

— Kanın mı?

— Evet, kanım, dedi Zeynel, herkesin terini akıttığı yere ben kanımı akıttım.

Şahin yeniden toparlandı, soğukkanlılıkla:

— Gitmemiz gerekiyor burdan, dedi, yani bizim.. karımla benim. Vermek istemiyorlardı onu bana, ama oldu işte, onurlarını kurtarmak için.. daha sonra ayıracaklardı bizi, kaçtık. Benim yüzümden başınızın derde girmesini istemem.

[100] **A.e.**, s. 66-67.

— Ne diyorsun, diye bağırdı Zeynel, bütün bu ekinleri yüzüstü bırakacağımı mı sanıyorsun?"[101]

Zeynel her ne kadar itiraz etse de sonunda "kanım" dediği toprağını ardında bırakarak kente gitmeye razı olacaktır. Ancak oğlundan yana bir kez daha hayal kırıklığına uğrayacak ve hayatını idame ettirebilmek için bağ bekçiliği yapmak zorunda kalacaktır. Böylece yabancılaşmayı aşamamış kahramanlar kurguda tekrar sergilenecektir.

Çok Sesli Bir Ölüm (1974)'ün son öyküsü "Çatışma"da, aile bireyleri arasındaki yabancılaşma bir faciayla sonuçlanmıştır. "Çatışma"yı aile bireyleri arasındaki yabancılaşmayı işleyen öteki öykülerden ayıran özellik, öykünün merkezinde bir kadın karakterin bulunması ve yabancılaşmanın bu kadın karakterle babası ve halası arasında yaşanmasıdır.

Annesini küçük yaşta kaybeden Şermin, modernleşme sonucu meydana gelen kültürel değişimin etkilediği toplumda ailesinin kendisine benimsetmek istediği rolle evin dışındaki yaşamın talep ettiği kimlik arasında bocalayan bir genç kızdır.

Şermin ile halası arasındaki yabancılaşma, halanın yeğeninden kendi dünyasını şekillendiren değerler manzumesini sorgusuz sualsiz benimsemesini istemesinden doğmuştur. Halası tarafından kendi hayatı üzerinde söz sahibi olmasına izin verilmeyip baskı altında tutulan Şermin'in ağzında halasıyla arasındaki çatışma şu şekilde anlatılmaktadır:

" 'Halamla aramızda bir soğuk savaş var' dedi kız 'eskiden böyle değildi, severdi beni, hiç değilse öyle görünürdü, şimdi herşeyime karışıyor, herşeye söyleniyor, ne yapsam gözüne batıyor (…) Bir gün çıldırırsam bu kadın yüzünden olacak.' "[102]

Halası, sözünü bir türlü dinletemediği Şermin'e "elden kaçmış, baştan çıkmış bir kötü tohum" gözüyle bakmaktadır. Şermin ise halasını annesinin boşluğunu dolduramamak ve devamlı olarak hayatına yerli yersiz müdahalede bulunmakla

[101] **A.e.**, s. 67-68.
[102] Özdenören, "Çatışma", s. 86.

suçlamaktadır. Duygu ve düşüncelerine önem verilmemesi Şermin'i öfkelendirmektedir. Şermin ile halası arasındaki gerilim ve genç kızın başkaldırısı aşağıdaki diyalogta açıkça görülmektedir:

"Neyi anlamaya çalışacakmışım, dedi halası, gece yarılarına değin sokaklarda sürtmene aferin mi diyecektim? Bunu mu bekliyordun?

Şermin yeniden dikleşti:

— Kimseye hesap vermek zorunda değilim ama, söylüyorum işte, evet yeni birisiyle tanıştım, onunla geziyorum, vakti gelince eve de çağıracağım onu. Kimseden korkum yok, ne senden ne babamdan..

Kadının gözleri dehşetle büyüdü.

— Sen, kendi kızlık onurunu bile düşünemeyecek kadar azmışsın, dedi."[103]

"Çatışma"daki aile bireyleri arasında gerçekleşen yabancılaşmanın bir başka örneği de Şermin'in sevgilisi Sadık ile ailesi arasında gerçekleşmiştir. Şermin'in yaşadığı ilgi ve sevgi eksikliğini Sadık da yaşamaktadır. Babası, yüksekokulda okumak için evden ayrılarak başka bir kente giden ve maddi açıdan güçlük çeken oğluna, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmesi için, yardım etmemiştir. İhtiyaçlarını karşılayamayan Sadık, okulunu bırakıp çalışmak zorunda kalmıştır. Bu durum, baba ile oğul arasındaki bağları koparmıştır. Sadık'ın babasının oğluna olan ilgisizliği, kendi babasının da çocuklarına karşı bu şekilde davranmasından kaynaklanmaktadır. Hem Sadık'ın hem de Şermin'in ailelerinden bekledikleri yakınlığı görememelerinin onları birbirlerine daha çok yaklaştırdığını düşünmek mümkündür.

Ailede yabancılaşmanın bir diğer örneğini Şermin ile babası arasındaki ilişki göstermektedir. Şermin'in babasıyla ilişkisi halasına göre daha sınırlıdır. Baba, Şermin üzerindeki söz hakkını âdeta halaya devretmiş gibidir. Onun için önemli olan kızı hakkında toplumdan gelen tepkilerdir. Hatta kızıyla toplumsal baskıya açık bir ilişki sürdüren baba, kızının bir erkek arkadaşı olduğunu öğrenmesi gibi durumlarda

[103] **A.e.**, s. 97.

tepkisini şiddete başvuracak kadar aşırıya götürebilmektedir. Babanın buradaki amacı zarar vererek de olsa kızı üzerindeki otoritesini sağlamlaştırmaktır.

Aile bireyleri arasındaki bağın kopması ve iletişimin kesilmesi sonucunda yaşanan yabancılaşma baba ile kız arasında bir otorite sorununu da beraberinde getirmiştir. Konuşma imkânını kaybeden bireylere çatışmadan başka bir yol kalmamıştır. Otoritesini kabul ettirmek isteyen aile bireyi gerektiğinde şiddeti dahi meşru görürken baskıya uğrayan diğer birey ise kendisinden beklenmeyecek başkaldırı yöntemlerine başvurarak rüştünü ispat etmeye çalışmaktadır. Şermin ile babası arasında yaşananlar bunun bir örneğini teşkil etmektedir. Şermin, babasının kendisine olan tutumuna bir tepki olarak halasına sevgilisi Sadık'ı hafta sonu eve getireceğini söylemiştir. Babasına duyduğu öfkeyi bir türlü yenemeyen Şermin, içindeki başkaldırı isteğinin bir yansıması olarak onu öldürmeyi düşünür. Şermin'in bu eylemini gerçekleştirmesine halası engel olur.

Özdenören öyküsünün temel bir özelliği, kişilerin tamamen bir melek ya da şeytan olarak değil hataları, sevapları ve çelişkileriyle birer insan olarak yansıtılmasıdır. Hala da öyküde bu şekilde işlenmiştir. Öykünün ilk kısmında kendisi gibi olmayanlara karşı katı bir tutuma sahip, empatiden uzak bir kişi olarak yansıtılan halanın aslında göründüğü gibi biri olmadığı ilerleyen bölümlerde anlaşılmaktadır. Halanın derdi, yaşadıkları çağda, toplumda yaşanan değer kaybından ve yozlaşmadan ailesini korumaktır. Bunun için yeğenini uyarmakta ve onunla aynı bilince sahip olmasını istemektedir. Ancak Şermin, geçmişte yaşananların etkisiyle halasının uyarılarına duyarsız kalmaktadır. Değerlerin nesillere aktarımında benimsenen yanlış ve baskıcı tutumların yol açtığı problemler yazar tarafından Şermin ile halası arasındaki ilişkide somutlaştırılmıştır. Halası, Şermin'e erkek arkadaşını eve getirmesinin neden yanlış olduğunu uygun bir dille anlatmakta geç kalmıştır.

Şermin'in aile fertleriyle yaşadığı yabancılaşmaya başkaldırmak için gerçekleştirdiği eylem, hem kendisinin hem de etrafındakilerin telafisi mümkün olmayan zararlar gördüğü bir felaketle sonuçlanmıştır. Eve döndüğünde Sadık ile Şermin'i uygunsuz yakalayan baba, önce Sadık'ı vurmuş sonra da intihar etmiştir.

Çarpılmışlar'ın[104] ilk ve en uzun öyküsü olan "Arasat"ta öykünün başkahramanı olan Ejder'in babası ve karısıyla olan yabancılaşması ele alınmaktadır.

[104] Rasim Özdenören, **Çarpılmışlar**, 1. bs., İstanbul, Akabe Yayınları, 1977.

Babasının isteği üzerine Sabiha ile gönülsüz bir evlilik yapan Ejder, daha tanıştıkları andan itibaren onun kendisinden hoşlanmadığının farkındadır. Evlendiklerinde de bu durum değişmeyecek, Ejder kendini bir türlü Sabiha'ya sevdiremeyecektir. Sabiha, Ejder'e hiçbir zaman bir eş gözüyle bakmayacaktır. Ejder ve Sabiha arasında ilk görüşmede ortaya çıkan uyumsuzluk ve bunun beraberinde getirdiği yabancılaşma Ejder tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

"bir gün İstemiyorum seni dedi bana Öyle olsun dedim zamanla alışırsın ama alışmadı beklediğim zaman asla gelmedi hep kaçıyordu istemiyorum diyordu boyuna istemiyorum bir gün Boşanalım dedi o zaman dövdüm onu ağzını burnunu kanattım ben dışardayken babasının evine kaçmış ilk defaydı bu almaya gittiğimde anası hain gözlerle bana bakıyordu Benim kızım evde bulaşık bile yıkamazdı dedi Babanın hatırı olmasa sana değil kız fışkı bile vermezdim Sonra kızı çağırdı Gitmem diye diretti kız Göndermeyin beni kolundan çekip sürükledim eve götürdüm hiçbir şey değişmedi Yaklaşma bana diye bağırıyordu Yaklaşma kendimi öldürürüm yoksa kendimi şu camdan aşağı atarım"[105]

Öyküde, Sabiha ile Ejder arasında vuku bulan yabancılaşma pek çok kötü olayın gerekçesi olarak sunulmuştur. Örneğin karısının kendisini istememesi, Ejder'in mutluluğu başka kadınlarda aramasına sebep olacaktır. Evi ile bağı gün geçtikçe kopan, ahlaki bakımdan bir batağa saplanan Ejder, çevresindeki tüm kadınları, kaynağı ailesinden gelen, maddi güçle elde edebileceği basit varlıklar olarak görmeye başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Ejder'in karısından yüz bulamadığı için beraber olduğu kadınların onda bıraktığı izlenimin de payı vardır. Ejder, kadınlara yönelik bu olumsuz ve küçümseyici bakışının getirdiği umursamazlıkla hem kendisine hem de ailesine büyük zararlar verecek bir davranışta bulunacaktır. Babası tarafından pamuk tarlasına balyaların başında durması için gönderilen Ejder burada da rahat durmayacak, önce iş ortaklarının oğlu Fahri ile balyaların bir kısmını babasından habersiz olarak başkalarına satacak ardından da tarlalarında çalışan bir ırgatın kızı olan Elif'e tecavüz edecektir.

[105] Rasim Özdenören, "Arasat", **Çarpılmışlar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 21. Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* isimli eserinde noktalama işaretleri kullanılmadığından bu eserden yapılan alıntılarda da noktalama işaretlerine yer verilmemiştir.

Ejder'in; kendinden başka hiç kimseyi düşünmeden hareket eden, dinî ve kültürel tüm değerlere başkaldıran bir birey olmasında ailesinin de payı bulunmaktadır. Özellikle babasıyla yaşadığı sorunlar Ejder'i hırçın ve kural tanımaz biri hâline getirmiştir. Ejder'in gözünde babası kendisini sevmeyen, onun tercihlerini umursamayıp hayatını kendi istediği biçimde yönlendiren bir adamdır. Öykü boyunca, babasıyla arasında geçen neredeyse hiçbir konuşmaya tanık olunmayan Ejder, annesi veya kardeşiyle arasındaki konuşmalarda da babasından "moruk" olarak bahsetmektedir. Babası da oğluna dair olumlu duygu ve düşüncelere sahip değildir. Babasının nazarında Ejder; güvenilmez, toplumdaki itibarını zedeleyen, devamlı arkasını toplamak zorunda kaldığı için yaka silktiği, bir baltaya sap olamamış bir utanç kaynağıdır. Dolayısıyla Özdenören'in diğer birçok öyküsünde karşılaştığımız baba-oğul ilişkisindeki yabancılaşma burada da kendisini göstermektedir.

Anlatıcı, öykünün akışı içinde kahramanı, yabancılaşmayı aşması yolunda birtakım gelişmelerle de yüz yüze bırakır. Ancak buna rağmen okur, öykünün sonunda, Özdenören'in diğer birçok öyküsünde olduğu gibi, yine yabancılaşmayı aşamamış bir kahramanı karşısında bulacaktır.

Hışırtı (2000)'da yer alan "Buzdan Volkan", yabancılaşma olgusunun aile bireyleri arasındaki ilişkiler üzerinden eleştirel bir bakışla ele alındığı öykülerden biridir. Aile içi şiddet öyküde yaşanan yabancılaşmanın baş sebebidir. Öykünün başkahramanı genç kız, yıllar boyunca annesinin babası tarafından dövülmesine şahit olmasının yanında kendisi de baba şiddetine maruz kalmıştır. Bu durum, babasıyla arasındaki ilişkinin kopmasına yol açmıştır. Kocasından gördüğü şiddete dayanamayan anne vefat etmiş, baba ise felç geçirmiştir. Yaşarken öldüğü hissine kapılan genç kız, bir evde değil de tabutta yaşadığını düşünür hâle gelmiştir. Kafasındaki kurguda, bir tabutta kendinin diğerinde ise babasının yattığını canlandırmakta ve psikolojisinin bozulmasına yol açan babasından nefret etmektedir. Hayattaki tek amacı ondan intikam almaktır. Baba ile kızı arasında çatışma ve yabancılaşma anlatıcı tarafından aşağıdaki cümlelerde çarpıcı bir biçimde ortaya konulmaktadır:

"Ben hiç tabutun içinde yatmadım, diyor, ama şimdi burdayım, tabutun içinde bulunuyorum., ve tabutun içinde yatıyorum. (…) Pencere tabutun penceresi değil. Eski

tabutlar, bilindiği üzere, penceresiz yapılırdı ve ölüler penceresiz tabutlarda uyurlardı. Belki pencereli tabutta babası yatıyor. Babasının pencereli tabutta yattığını düşününce bir kere daha gülümsedi ve şimdi iki komşu tabutta yatıyoruz, dedi. Babasının bir tabutun içinde yatmakta olduğunu düşünmekten haz duydu. Kendisinin komşu tabutun içinde bulunduğunu düşünmek onu ırgalamadı."[106]

Genç kız, sevgisiz ve mutsuz bir aile ortamında büyümesinin bir sonucu olarak kendisini topluma kapatmış ve çevresine de yabancılaşmıştır. Çocukluk çağlarında babasından yediğin dayağın izlerini üzerinde taşıyarak sokağa çıkmaktan duyduğu utanç zaman içinde çevresindeki insanlardan kaçmasına ve hayattan kopmasına[107] yol açmıştır. Etrafındakiler soğuk ve umursamaz davranışlarından dolayı onu buzdan bir volkana benzetmektedirler. Genç kız, felçli babasının hayatına müdahale edemeyeceğini bildiğinden, her mekâna gönlünce girip çıkmakta ancak hiç kimseyle muhatap olmamaktadır. Gittiği diskoda tanıştığı genç adam, cezalandırmak istediği babasından intikam almasının yolunu açacaktır. Kafasında kurduğu intikam planı, genç adamı eve getirip onunla babasının gözü önünde öpüşmektir. Ailedeki yabancılaşmanın sonucunda ortaya çıkan radikal bir başkaldırı olarak kabul edilebilecek bu hareket *Çok Sesli Bir Ölüm*'de yer alan "Çatışma" öyküsüyle benzerlik göstermektedir. Tıpkı "Çatışma"nın başkahramanı Şermin gibi "Buzdan Volkan"ın başkahramanı genç kız da babasını cezalandırmak için onun değerlerini altüst etmek istemiştir. Sonunda sevgilisiyle öpüşerek amacına ulaşmış ve babasından geçen yılların intikamını almıştır.

3.4. Kültürel ve Moral Değerlere Yabancılaşma

Modern dünyada kişilerin maruz kaldığı yabancılaşma türlerinden biri de kültürel ve moral değerlere yabancılaşmadır. Özellikle modernleşme sürecindeki toplumlarda geleneksel değerlerle modern değerler arasında kalarak kültürel bocalama geçiren bireyler, kendilerine ait olmayan bir kimliği benimsemeye çalışarak tarihlerine, dinlerine ve kültürlerine yabancılaşmaktadırlar.[108]

---

[106] Rasim Özdenören, "Buzdan Volkan", **Hışırtı**, 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 36-37.
[107] Tosun, **a.g.e.**, s. 164.
[108] Şeriati, **a.g.e.,** s. 18-20.

Rasim Özdenören öykülerinde bireylerin kendi benliklerini, toplumu ve yaşanan hayatın temel özelliklerini idrak etmelerinde kültürel ve moral değerlere önemli bir işlev yüklenmiştir.[109] Bu değerlerle barışık olan veya onlarla çatışmaya girmekten kaçınan bireyler yaşadıkları sorunların üstesinden daha kolay gelirken kültürel ve moral değerleri hayatlarından uzaklaştırmak isteyen ya da onlara başkaldırarak mücadeleye girişen kişiler, genellikle bu mücadeleyi kaybederek, hem kendilerine hem de çevrelerine büyük zarar vermektedirler.[110]

Kültürel ve moral değerlere yabancılaşmanın Rasim Özdenören'in öykülerindeki seyri takip edildiğinde, modernleşmekte olan toplumdaki genç bireylerin böyle bir yabancılaşmayı daha sık yaşadıkları görülmektedir. Öykülerdeki kahramanlar açısından bu durumun başlıca üç sebebi olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, kendilerinden öncekilere göre dış dünyayla daha yakından temas eden genç kuşağın karşılaştıkları yeni kültürün cazibesine kapılarak değerlerine yabancılaşmalarıdır. İkinci sebep ise aile fertleriyle yaşadıkları sorunlardan dolayı onların kişiliklerinde somutlaşan değerlere başkaldırarak çatışma yaşadıkları kişiyi cezalandırmak istemeleridir. Üçüncü sebep ise kendi kimliklerini oluşturmada baba veya annenin örnekliğine ihtiyaç duyan bireylerin bundan mahrum kaldıklarında ya da örnek aldıkları bireylerle çatıştıklarında değerlere ve kültüre yabancılaşmalarıdır.

Çözülme (1973)'de yer alan "Şimdi Çok Uzaklarda" öyküsünde geleneksel ve modern değerler arasında kalarak yabancılaşan birey anlatılmaya çalışılmıştır. Geleneksel kültür içinde yetişmiş bir ailenin, modern hayata yönelik özlemlerinin yol açtığı kendi kültürel değerlerine yabancılaşma, devamında modern kent hayatı içinde kendini gösteren bir soruna dönüştürülür.

Taşradan kente göç olgusunun öyküleştirildiği metinde kahramanlardan Yakup'un, geleneksel geniş aile yaşantısından modern çekirdek aileye geçiş mücadelesi anlatılmaktadır.

Yakup'a göre insanın özgürlüğü ve mutluluğu, otoritenin tamamıyla kendisinde toplandığı modern bir aile ortamında yakalanmasıyla gerçekleşebilecektir. Bu düşüncenin meydana getirdiği kendi kültürel değerlerine yabancılık, onu ve ailesini yeni bir hayat arayışına zorlamış; bu amaçla kente göç

[109] Samet Kara, "Rasim Özdenören Hikâyesinde Toplumsal Değişimin İzleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Yrd. Doç. Dr. Zeynep Kevser Şerefoğlu, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2014, s. 52.
[110] Kara, **a.g.e.**, s. 57.

etmiş ve yeni bir düzen kurma çabasına girişmiştir. Ancak geldikleri şehir, yabancılaşmanın sebep olduğu huzursuzluğu ve mutsuzluğu ortadan kaldırmamıştır. Zira modernleşmenin beraberinde getirdiği bireyselleşme ve özgürlük talebi aile bağlarını zayıflatarak ailedeki çözülmeyi beraberinde getirmiştir. Değerler bakımından birbiriyle uzak düşen aile fertleri arasındaki iletişimsizlik, yabancılaşmayı kaçınılmaz bir kader hâline getirmiştir. Bu açıdan "Şimdi Çok Uzaklarda" öyküsünü, bir modernleşme eleştirisi olarak görmek de mümkündür.

Bireyselleşme talebiyle kendi hayatı üzerinde söz sahibi olabileceği yeni bir yaşam düzeni inşa etmek için yola çıkan bireyin beklediğini bulamaması ancak geriye de dönememesi özgürlük sorunsalının sadece bireyle alakalı olmadığını da göstermektedir. Bu noktada Özdenören'in bireysellik ve modern manadaki özgürlük kavramlarına Yakup'un düştüğü ikilem üzerinden eleştiri getirdiği söylenebilir.

Yer aldığı kitapla aynı adı taşıyan "Çözülme" öyküsü de kendi kültürel değerlerinden uzak düşmüş kahramanın trajedisine içeriğinde yer vermiştir. Konu, aile içi ilişkilerdeki yabancılaşma sorunsalıyla iç içe işlenmiştir. Öyküde, başkahraman Kerim ve onun hayatındaki bütün arızaların sorumlusu olarak gördüğü baba arasında yabancılaşma ortaya koyulurken ayrıca Kerim'in sahip olduğu kültürel değerlere uzak düşmesini yansıtan sahneler de olay örgüsünün akışında okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Kerim; yirmili yaşlarının başında, herhangi bir işte çalışmadığından geçimini ailesinin verdiği parayla sağlayabilen, yeterli maddi güce ve kişisel olgunluğa erişmediğinden bir yuva kuramayan, toplumda kendisine muteber bir yer edinememiş gençlerden biridir. Kerim'in kültürel değerlere yabancılaşmasının başlangıcı çocukluk dönemlerine dayanmaktadır. Maddi yoksunluk içinde çevresindeki yaşıtlarına öykünerek çocukluğunu geçiren Kerim'in ilk başkaldırısı, babasının cebinden para çalmasıyla gerçekleşecektir. Bunun devamında okul hayatına uyum sağlayamama ve sonunda okuldan kovulma yönünde gelişen olaylar kahramanın toplumsal kültürün aşılandığı kuruma uzak düşmesi yani yabancılaşması şeklinde sahnelenmiştir. Ayrıca okuldan kaçtığı zamanlarda küçük oyunlarla başladığı kumar, gençlik çağında vazgeçemediği bir alışkanlık hâline gelecek, hem kendisinin hem de ailesinin çöküşüne yol açacak olayların gerçekleşmesine zemin hazırlayacaktır. Yine bu durum öyküde, ahlakî yozlaşma bağlamında değerlere yabancılaşmanın sorgulandığı bir sahnedir.

"Çözülme"de, değerlere yabancılaşma hususunu gündeme getiren bir başka öykü kahramanı da Arabacı Cemal'dir. Toplumsal kültürü çevreleyen önemli bir değerler manzumesinin ifadesi olan ahlakî normları aşındırma, bunlara yabancılaşma, olaylar içinde bunun bedelini ağır bir şekilde ödeyen Arabacı Cemal'in yaşantısıyla somutlaştırılmıştır. Arabacı Cemal'in kumar gibi haksız kazanç peşinde koşmasını ahlaki değerler bağlamında ele alan anlatıcı, kahramanın bir kumar ortamında çıkan husumet neticesinde öldürülmesiyle de âdeta "su testisi su yolunda kırılır." sözünü somutlarcasına kumar masasında elde edilen haram kazançtan hayır gelmeyeceğini okura göstermeyi amaçlamıştır.

Çok Sesli Bir Ölüm (1974)'de yer alan "Çatışma" öyküsünde ailesi tarafından kendisine benimsetilmeye çalışılan geleneksel değerlerle içinde yaşadığı zamanın değerleri arasında bocalayan bir genç kızın yaşadığı değerlere yabancılaşma sorunsalı işlenmektedir. "Çözülme"de olduğu gibi bu öyküde de değerlere yabancılaşma konusu, ailede içi ilişkilerde yabancılaşma sorunsalıyla iç içe işlenmiştir. Şermin, annesini çocuk yaşta kaybettiği için anne sevgisi ve koruyuculuğundan mahrum kalmış, ergenlik dönemini babası ve halasının baskısı altında geçirmiştir. Yalnızca babasının ve halasının sahip olduğu zihniyetin çizdiği bir dairede yaşaması istenen, bu dairenin sınırları dışına çıktığında horlanan, hakarete uğrayan Şermin çalışma hayatının da etkisiyle tanıdığı modern dünya ile geleneksel değerler arasındaki farklılığa tanık olmuştur. İki dünya arasında bocalayan Şermin, kendisiyle devamlı çatışan halasının temsil ettiği geleneksel değerlere başkaldırarak kendisini önce ailesine sonra da topluma ispatlama çabasına girişmiştir.

Çalıştığı konfeksiyon atölyesinin karşısında bulunan yazıhanede çalışan Sadık'la tanışıp arkadaşlık eden Şermin'in bu ilişkisi halası tarafından onaylanmaz ve ayıplanır. Halanın dünyasında kadınla erkeğin aralarında bir resmiyet olmadan özgürce gezip tozmaları hoş karşılanmayan bir davranıştır. Aslında halası ile Şermin arasında sorun yaratan tek konu Sadık değildir. Hala; yeğeninin eve geç gelmesinden, ona sürekli itiraz etmesinden ve annesinin yerini asla dolduramayacağını hissettirmesinden de rahatsızlık duymaktadır. Bu durumlar ikili arasında yabancılaşmayı ve bunun doğal bir sonucu çatışmayı beraberinde getirmektedir.

Evde kendisine sahip çıkacak, yaşadığı sıkıntıları anlayıp destek olacak bir annenin yokluğu kendisine hissettirilen kahraman, babası ve halasından görmediği

ilgi ve sevgiyi dışarıda aramaya yönlendirilmiştir. Sadık'la görüşmeye başlayıp düzenli olarak onunla buluşan Şermin'i, bu buluşmaların ardından eve her döndüğünde halasının soğuk, suçlayıcı bakışları ve tehditkâr sözleriyle karşılaşmaktadır. Bu sahneler, kadın-erkek ilişkisinde sınırlayıcı bir yaklaşıma sahip gelenekçi bakışın uzantısıdır. Hala, babasından tevarüs ettiği geleneksel değerlerin tavizsiz bir temsilcisi olarak yeğeninden de kendisi gibi davranmasını beklemektedir. Bu beklentisi gerçekleşmediğinde Şermin'le çatışmakta ve onu Sadık'la olan ilişkisini babasına söylemekle korkutmaya çalışmaktadır. Ancak halanın baskıcı ve anlayışsız tutumu ters tepmektedir. Hala, Şermin'in üzerine gittikçe o da hırçınlaşmakta ve halasıyla özdeşleştirdiği değerlere daha da düşman olmaktadır.

Öykü içindeki kimi sahnelerde Şermin, âdeta halanın kendisinden önceki nesillerden miras aldığı bütün değerleri yerle bir etmek ister gibidir. Şermin, halasının sevgilisi Sadık'ın evlerine ziyarete gelmesini uygunsuz bir durum olarak görerek buna karşı çıkmasına itiraz eder. Kendi değerlerini halasına karşı savunur ve bunun normal bir durum olduğunu, asıl yanlış ve görgüsüzce olanın sevgilisinin eve gelişine karşı çıkmak olduğunu korkusuz ve kendisine güvenli bir şekilde ona söyler. Şermin kendisine benimsetilmek istenen bütün değerlere yabancılaşmıştır. Babası ve halasına olan öfkesinin doğurduğu intikam alma duygusunun da etkisiyle, modern toplumun ahlaki normlarını âdeta bir başkaldırı unsuru olarak ailesine kabul ettirme çabasına girişmektedir.

Sık sık buluşan Şermin ve Sadık'ta geleneğe ait değerlere yabancılaşmanın yol açtığı başkaldırı isteği de yavaş yavaş açığa çıkmaktadır. Sadık'ın Şermin'i yalnız yaşadığı bekâr odasında götürmek istemesi ve onun da bunu kabul etmesi bunun bir örneğidir:

"(…) içlerinde birbirine teslim olmaktan doğan utkunun verdiği erinçli değişiklik başlamıştı, artık yiğittiler, ne birbirlerine karşı, ne başkalarına karşı saklayacak bir şeyleri olmadığını düşünüyorlardı. O cumartesi, Sadık kızın kolunu tuttu, "Bize gidelim" dedi. Biri, evet ya da hayır demeden, öteki de böyle bir karşılık beklemeden yürümeye başladılar uzun süren taşlı bir yokuşun tırmanması bitmiş de şimdi görünen menzile doğru yokuş aşağı iniyor

olmanın verdiği dinginlik ve şaşırmadan oraya ulaşabilip ulaşılamayacağı düşüncesinin zihinde gizlice yarattığı bir kuşku yürüyüşüydü bu..”[111]

Şermin, ailesinin kendisine benimsetmeye çalıştığı köklerden kopmuş, modernleşmeyle gelen kimliksizleşmeden etkilenerek gelenekten ve onu biçimlendiren dinî hassasiyetten de uzaklaşmıştır. Şermin’in yaşadıkları bireysel bir kopuş ya da yozlaşma değildir. Onun mensup olduğu neslin birçok üyesi aynı sıkıntıları yaşamaktadır. Yazar, modernleşmenin getirdiği kimlik ve aidiyet problemini Şermin’in ağzından dile getirirken aynı zamanda gençliğin sıkıntılarını da sergilemektedir:

“Hiç soyu olmamış gibi düşünüyordu kendini, ne anası, ne babası, ne de başka herhangi bir atası: tek başınaydı ve başlangıçtan beri yalnızdı: geçmiş bilinci körletilince boşlukta kalmış olmanın zorladığı rahatsız edici inanç.. böyle dillendirebiliyordu ancak kendinin ve arkadaşlarının bırakılmışlık, yalnızlık dolu durumlarını.”[112]

Nasıl ki Şermin halasıyla özdeşleştirdiği ve bu yüzden tepkili olduğu geleneksel değerlere başkaldırıyorsa hala da yeğeninin benimsediği, modernleşmeyle gelen yeni dünyanın değerlerine karşıdır ve karşıtlığını sert bir şekilde dile getirmektedir. Hala, yaşanan zamana ve gençliğe dair eleştirilerini ortaya koyarken kendilerinin de onları hakkıyla yetiştiremedikleri için suçlu olduklarını vurgulamaktadır. Geleneksel ailede yaşanan çözülme, bu ailenin bağlı olduğu değerlerin sonraki kuşaklara aktarılamamasına sebep olmuştur. Bu da yetişmekte olan genç bireylerin en temel kültürel ve moral değerlere yabancılaşmasını hatta onlara cephe almasını beraberinde getirmiştir.[113] Hala bu yüzden Tanrı’nın hem onları hem de kendi neslini bağışlamayacağını düşünmektedir:

“(…) evet ya da hayır dememiz için sorulduğunda başımızı sallamak bile bize kızlık onurumuzu inciten bir davranış gibi gelirken bunlar sıkılmadan tartışıyorlar, dahası karşı

[111] Özdenören, “Çatışma”, s. 91.
[112] **A.e.**, s. 92.
[113] Timur, **a.g.e.**, s. 257.

koyuyorlar, başkaldırıyorlar.. bir kıza onsekiz yaşına gelinceye değin ayıp ve utanma ve günah düşüncesini vermediysen artık bunları vermeye çalışmanın bir yararı yoktur, onu geriye döndürmek, yeni baştan yaşatmak olanaksızdır ama onun bu arsızlığına katlanmak da dayanılmaz bir aşağılanıştır, küçültücü bir kabulleniştir: Tanrı bizi bağışlamayacaktır, öğretmediğimiz için bizi, öğrenmedikleri ve bilmedikleri için onları da. Ürpertiyle baktı kıza.

— Başangı, dedi. Sesi, sinirli sinirli titredi odanın boşluğunda."[114]

Halanın yeğeninden bahsederken yerel bir sözcük olan "başangı"yı kullanması dikkat çekicidir. "Baştan çıkmış, huysuz, haşarı, yaramaz, hırçın, ele avuca sığmaz, ahlaksız."[115] gibi anlamları da bulunan bu sözcük, hala ve onun neslinin kendi dünya tasavvurlarında Şermin gibi değerlere yabancılaşıp başkaldıranları nasıl niteledikleri ve ötekileştirdiklerini göstermektedir. Hala, Şermin'i üstü kapalı olarak babasına şikâyet ederken de onun kızlık onurunu koruyamadığından dem vurmaktadır. Şermin, tıpkı halasına olduğu gibi babasına da öfke duymakta ve onların temsil ettikleri değerlere başkaldırınca onlardan hıncını alacağına inanmaktadır.

Babasından ve onun okuduğu kitaplardan edindiği bilinçle hayata bakan halanın, yeni nesille arasındaki değerler karşıtlığı Sadık ile karşı karşıya getirildiği anlardaki konuşmalarıyla da okuyucuya hissettirilmektedir. Sadık, her ziyaretinde halaya ve onun dünyasına dair yeni bir şeyler öğrenmektedir. Sadık'a kendi inancını ve dünya tasavvurunu aşılamaya çalışırken, dinî değerleri yok sayan bir hayat sürmenin sebep olacağı hüsrana dair uyarılarda bulunmaktadır. Hala, bu bilinçle hareket etmeden yaşamayı bir felaket olarak görmektedir:

" 'Dağların hallaç pamuğu gibi göklere savrulacağı gün gelecekti, kendi yüreğinde bile sığınacak, kaçacak bir yer bulamayacağın, milyarlarca insan arasında yapyalnız, kendi başına kaldığın gün. Bütün doğru haberciler ve sen.. yapayalnız.. itirafa hazır bir çaresizlikle sonsuz bekleme anları..' Böyle böyle anlatıyordu hala."[116]

[114] Özdenören, **a.g.e.**, s. 97.
[115] Türk Dil Kurumu, **Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II**, 2. bs., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993, s. 552[b].
[116] Özdenören, **a.g.e.**, s. 125.

Öyküde halanın sözleri Sadık'ı, kendi değerlerine yabancılaşmama hususunda sorgulamaya götüren bir seyir de izlemektedir. Halanın kendisine aktarmak istediği değerleri anlamaya ve benimsemeye çabalayan Sadık, aklından geçenleri Şermin'le paylaşmak istese de tamamıyla gerçekleştireceği başkaldırıya odaklanan Şermin, ondan farklı bir dünyada yaşıyormuşçasına Sadık'ın anlattıklarını umursamaz:

"— Parça parça öyle çok şey anlattı ki, birden ilgisiz gibi görünüyor ama hepsini bir arada düşününce, birbirine bağlayınca gerçekten kendine özgü bir dünya çıkıyor karşına. Pürüzsüz, çelişmesiz, namuslu.. o dünyayla bu gün yüzyüze olduğu gerçeği karşılaştırınca isteristemez karşı koyuyor: konuştuğu erdemleri kendisi de yaşamamış çünkü, ama hiç olmazsa kendi çocukları yaşasın istiyor. Dedim ya, bu onun için bir çeşit adanmış ülkedir, kendisi ulaşamadı oraya ama çocukları ulaşsın istiyor.

Şermin şaşkınlıkla Sadık'a bakarak:

— Üüü, diye bir ses çıkardı ıslık çalar gibi, amma da düşünmüşsün.."[117]

Olayların akışındaki kimi sahnelerde Sadık, Şermin'in halasının ikisinden beklentilerinin farkında ve artık hayatlarını buna göre düzenlemenin arzusu içinde gösterilerek yabancılaşmayı aşma mücadelesindeki bir karakter intibaı da uyandırmaktadır. Sadık, hala karakterinin kendisine bahsettiği değerlerin ilk bakışta çok uzak çağlarda yaşanıp biten bir hayata ait gibi görünse de aslında modern zamanların insanına da hitap ettiğini idrak etmiştir. Sadık, gelenekten kopmamış insanların dünyalarını kuşatan erdemleri gündelik hayatlarına yansıtırken hiçbir zaman kendi çıkarlarını düşünmeyip sadece Allah'ın rızasını gözettiklerine dikkat çekmektedir. Ona göre bu tavır, günümüzde özgür olabilmek adına kutsala dair tüm unsurları ayaklar altına almaya çalışan ve bunu yaparken de kendine özgürlüğü engelleyici yeni prangalar üreten modern bireyin aksine o insanların esas özgürlüğe ulaşmasını sağlamaktadır.

Hala ve onun "adanmış ülke"sini, Özdenören düşüncesinin temeli olan Müslümanca düşünme ve yaşamanın gerçekleşeceği yer olarak düşünmek de imkân dâhilindedir. Yazara göre buraya yaklaşmanın yolu modernlikle hayatımıza yerleşen düşünme biçimini sorgulamaktan geçmektedir. Geleneksel hayatta din ile iç içe

[117] **A.e.**, s. 134.

geçmiş bir yaşam pratiği söz konusudur. Dindar kişiler için önemli olan, Allah'ın rızasına uygun bir ömür geçirip son nefeslerini imanlı olarak verebilmektir. Hayatın hiçbir alanı dinin kuşatıcılığından uzak değildir. Modernleşmenin beraberinde getirdiği 'bölmeli kafa' yapısıyla beraber bireyler kulluklarıyla toplumsal hayat içindeki rollerini ayrıştırmaya başlamışlardır. Bu tutum bireyin inandıklarıyla yaşadığı arasında çelişkilerin doğmasına sebep olmuştur.[118] Modern zihniyetin baskın çıkmasıyla dinî değerler sadece hayatın belli bir kısmıyla sınırlı kalmış ve din dışı olarak kabul edilen alanlar daha öncelikli hâle gelmiştir. Modernliğin getirdiği yaşama biçimiyle kişilik bütünlüğü parçalanan birey, hem düşünme hem de uygulama noktasında dini sadece iç dünyaya ait bir unsur olarak görmeye başlamıştır. Bu da dinî değerlerin bireyin hayatındaki pratik etkinliklerini yitirerek zamana yenilen geleneksel uygulamalar olarak düşünülmesine yol açmıştır. Sadık'ın da aralarında bulunduğu, modern dünya ile dinî değerler arasında kalarak yabancılaşan bireylerin halanın "adanmış ülke"sine ulaşabilmeleri, Özdenören'in de sıklıkla vurguladığı gibi, ancak modernleşmenin getirdiği düşünce ve davranış kalıplarından uzaklaşmakla mümkün olacaktır.[119]

Anlatıcı, öyküde Sadık'ı, değerlere yabancılaşmayı bir sorun olarak görerek kendisini sorgulayan bir karakter olarak yansıtma yoluna gitmiştir. Şermin'in ise ailede başlayan yabancılaşması ev ve aile fertleriyle sınırlı kalmamış; kültürel ve moral değerlere, topluma ve en sonunda da kendine yabancılaşmayla devam etmiştir.

Öyküde, toplumun kültürel ve dinî hayatındaki değişime vurgu yaparak bu durumu okurun dikkatine sunan başka sahneler de vardır. Örneğin kızının, erkek arkadaşıyla ilişkisinden rahatsız olup bu yüzden toplumsal ayıplanma korkusunu bir hastalık derecesine vardıran baba, bu psikoloji içinde kimseye gözükmeden yalnız başına gezdiği sokakta kendini bir caminin önünde bulur. Babanın camiye ve içindeki türbeye dair gözlemlerinde, çocukluğu ve gençliğindeki hayatın dinî boyutunda dahi çarpıcı değişimlerin meydana geldiğini fark edişi anlatıcı açısından dikkat çekicidir:

[118] Rasim Özdenören, **"**Bir Handikap Daha: İslam'ı Anlamamak"**, Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler,** 25. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 34-35.
[119] **A.e.**, s. 25-27.

"Türbe hâlâ açıktı, saçları ancak yarıya kadar örtülü kadınlar ziyarete giriyorlardı, bunların, giyinişlerinden, davranışlarından o semtin insanları olmadıklarını düşündü, yaptıkları bir ibadetse eğer, ibadetleriyle davranışları ve inançları arasındaki açık çelişkiye dikkat etti."[120]

Türbedeki insanları gözlemleyip tavırları ve inanışları arasındaki çelişkiye dikkat kesilirken kendisinin de dinî duyarlılıktan ne kadar uzaklaştığını fark eder. Bu sahnelerde kahramanın kendisini, bazı değerlerden uzaklaşma bağlamında sorguladığı görülmektedir. Yıllardır namaz kılmamıştır. Birden içinde namaz kılma isteği uyanır ve abdest almak için şadırvana yönelir ancak abdest alıp namaz kılmaya üşenerek bundan vazgeçer ve yürümeye devam eder. Dinî inancının kaybolduğunu hisseder. Sadece kızı Şermin değil kendisi de savunur göründüğü kültürel ve moral değerlere bir açıdan yabancılaşmıştır:

"(…) kendisi için artık çözümlenemez, derin, ukdeli şeyleri düşünmeye başladı: demek inancı yoktu artık, hayır, böyle dememeliydi, bir alışkanlığı yitirmişti, yenilenmeyen inancı kendisini bırakmıştı, onu yakalayabilmek için güçsüzdü ve galiba yakalamak için hevesi de yoktu, böyle düşününce tövbe etmesi gerektiğini anımsadı, bilinçsizce 'töve yarabbim' diye mırıldandı. (…) Bir melankoli batağı içinde, zihni çelişkilerle dolu ve karışık olarak yürüdü. (…) O anda birden, namaz kılmayı aklından geçirdiği sırada ezanın okunup okunmadığının farkında olmadığını düşündü, hâlâ da bunu bilmiyordu."[121]

Şermin'in yalnızlığı ve yabancılaşması sadece aile içinde kendini göstermemektedir. Şermin, kendi kuşağından olan ve aynı iş yerinde çalıştığı arkadaşlarınca da anlaşılamamaktadır. Şermin, ailesine ve değerlere yabancılaşmanın sonucunda gerçekleştireceği köktenci başkaldırının yol açacağı sarsıcı etkiden korkmaktadır. Bunu yapmaya gittikçe yaklaşmakta ancak kendini durdurmanın yollarını da aramaktadır. Ancak hiç kimse onun içinde bulunduğu ruhsal açmazlardan haberdar değildir. Şermin'in duyarlılıkları arkadaşları için bir anlam ifade etmemektedir.

[120] Özdenören, **a.g.e.**, s. 128.
[121] **A.e.**, s. 128-129.

"Çatışma"da değerler kaybına ve yabancılaşmaya yol açan bir unsur olan modern hayata ilişkin saptamalara da yer verilmektedir. Yabancılaşmayı tetikleyen modern hayatta birey, geri dönerek geçmiş muhasebesi yapma, varoluşunu idrak edip sorgulamak için düşünme imkânı bulamaz. Hayatın kontrol edilemez bir hızda akışı buna engeldir. Modern insan için zaman bu gibi işlere asla yetmemektedir:

"kimi zaman yürümeyi büsbütün önler, birilerine çarpmadan, özür dilemek zorunda kalmadan ulaşamazsınız kendi tenha sokağınıza ve düzenli yürüyüşünüze, eve dönerken yapmayı kurduğunuz işleriniz, alacağınız öteberiniz varsa bunun yarısını bile başaramadan eve döndüğünüz zamanlar olur çoğu kez, çünkü akşam kalabalığı en çok unutmayı bileyler, düşünceyi önler, kararı sürüncemede bıraktırır. Sürtünerek, nerdeyse yararak geçti kalabalığı bir an önce ona ulaşmak, içinin sıcaklığı eriyip gitmeden söyleyeceklerini söyleyebilmek için."[122]

Öyküde Şermin, halasının temsil ettiği değerlere başkaldırmakla birlikte onlardan tamamen uzaklaştığı da söylenemez. Sadık'ın evine gittiğinde ona yönelik çekingen tavırları ve ev işleri konusunda odaya bir kadın elinin değmesi gerektiği yönündeki görüşleri bunu kanıtlar niteliktedir. Şermin'in bir ikilemi yaşadığı görülmektedir. Bir yanda kendisine zorla benimsetilmeye çalışıldığından baskıya tepki olarak yok saymaya çalıştığı ama benliğinden de tam manasıyla izlerini silemediği değerler öte yanda ise modern hayatın bireyin bütün sınırlarını yıkarak hazcı bir dünyaya yuvarlamak isteyen özgürlük anlayışı vardır. İkisi de o hazzı "ilkel ve yalın olarak" yaşamak istemektedirler.

Çarpılmışlar (1977) kitabındaki "Arasat" öyküsü, moral değerleri hiçe sayarak onlara başkaldıran bir bireyin hem kendisinin hem de aile fertlerinin hayatında meydana getirdiği yıkımları dikkat çekici bir biçimde yansıtmaktadır. Diğer taraftan öykü, maddi güce sahip olanların kendi zevk ve çıkarını gözeten çarpık ahlâk anlayışını da gözler önüne sermektedir.

"Arasat"ın başkahramanı Ejder, çevresindeki herkesi zengin bir aileye mensup olmakla elde ettiği gücün altında ezebileceğine inanmaktadır. Bu anlayışının bir yansıması olarak babası tarafından "bir işe yaraması" için gönderildiği pamuk

[122] **A.e.**, s. 106.

tarlasındaki ırgatlardan birinin kızı olan Elif'e tecavüz eden, hatta bununla yetinmeyerek onu, arkadaşlarına pazarlamaya kalkışan kahraman düşük ahlâklı bir kişilik olarak sunulmuştur. Böylece Ejder, moral değerlere yabancılaşmış olarak gösterilirken bunun nedenleri de sorgulanmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi zenginlik duygusunun temellendirdiği davranışlarında kontrolsüzlüğün sebeplerinden biri de baba baskısıyla istemeden yaptığı evliliktir.

Modernleşme sonucunda meydana gelen değer kaybının etkisiyle dönüşen toplumda "çarpılan" tek kişi Ejder değildir. Ejder'in diğerlerinden en temel farkı dinî, ahlaki ve kültürel değerlerini yitirmeye başlayan, bununla birlikte bir yanıyla da gelenekle olan bağı henüz kopmamış geçiş toplumunun bütün arızalarını üstünde taşıyan bir birey olarak gösterdiği başkaldırıdır. Necip Tosun'un da vurguladığı gibi Ejder, belki de, bu sınır tanımazlığı ve utanmazlığıyla hem kendisini yok etmek hem de kötü bir ürünü olduğu bu toplumdan intikam almak istediğini düşünmek mümkündür.[123] Ancak Ejder'in devamlı kendisini mağdur olarak kabul etmesi, devamlı ailesini, eşini ve çevresindekileri suçlarken kendinde hata bulmaması onun doğru yolu bulmasını engel olmuştur.[124]

Ejder'in yaptıklarına dair hiçbir sorumluluk duymamasında ailesinin, bilhassa annesinin, hatalarını görmezden gelen tutumunun da etkisi vardır. Babası, bu sebeple karısını suçlamakta, ne zaman oğlunu uyarmak ve "sıkıştırmak" istese ona engel olduğu için kızmaktadır. Anne ise evlatlarına gerektiğinden daha hassas yaklaştığını kabul etmekle birlikte, annesiz büyümüş bir çocuk olarak, tek amacının o sağken "çocuklarının bir gün görmesi" olduğunu söyleyip kendini savunmaktadır. Babanın bu savunmaya verdiği cevap ise hem Ejder'in hem de ailenin içinde bulunduğu durumu göstermesi bakımından çarpıcıdır: "gördü işte gününü diyor babası sen de gördün işte."[125]

Ejder'in yol açtığı felaketi, babasının nüfuzunu ve zenginliğini kullanıp kızın ailesine verdiği parayla örtbas etmesi bir kez daha maneviyatını kaybetmeye başlayan bir toplumda paranın bütün suçların üzerini örtebileceği düşüncesini üretmektedir. Maddiyat, geleneksel değerler etrafından kurulan ve namus kavramının hayati önem taşıdığı Elif'in ailesi için dahi ahlakın önüne geçmiştir.[126] Böylelikle

[123] Tosun, **a.g.e.**, s. 138.
[124] Mehmet Maraşlıoğlu, "Çarpılmışlar Üstüne", **Mavera**, S. 6, Mayıs 1977, s. 44.
[125] Özdenören, "Arasat", s. 51.
[126] Bulut, **a.g.e.**, s. 540-541.

yaptığı hata bir kez daha görmezden gelinen Ejder, hiçbir şeyi umursamadan kuralları çiğnemeye devam edecek ve yabancılaşmanın olumsuz bir yansıması olarak kendi sonunu kendisi hazırlayacaktır.

Yaptığı tüm ahlaksızlıklar ve onur kırıcı davranışlar ailesi tarafından görmezden gelinen ya da üstü örtülen Ejder'i uyaran yegâne kişi "hala" diye hitap ettiği uzak bir akrabasıdır.

Hala, öykünün bir nevi bilge kişisidir. Ejder'i yaptıkları konusunda uyarır ve "Onun görmesinden nereye kaçacaksın" diyerek Allah'ın varlığını ona hatırlatır. O zamana dek ya yaptığı hatalar görmezden gelinen ya da kendisinden yaka silkmiş babası tarafından topluma rezil olmamak adına işlediği suçların üstü bir şekilde kapatılan Ejder için halanın uyarısı sarsıcı bir çağrıdır. Hala, hem ayet-i kerimelerden hem de Hz. Yusuf'un hayatından verdiği örneklerle Ejder'i yürüdüğü yoldan dönmeye çağırır:

"Sen herkes seni haklı görsün diyorsun dedi kadın bak dinle Hazreti Yusuf'u işittin mi hiç Zeliha'yı Mısır maliye nazırının karısıydı Zeliha bir gün Yusuf aleyhisselâmı odasına çağırdı Yusuf aleyhisselâm odasına gelince odada duran bir putun yüzünü örttü Hazreti Yusuf bunu niçin örttün diye sorunca Zeliha ondan utandığım için dedi Yusuf aleyhisselâm da ona sen bir taş parçasından utanıyorsun da ben yerleri ve yedi kat gökleri yaratan rabbimin görmesinden utanmaz mıyım dedi git karını bul şimdi eve götür tövbe istiğfar et nikâhını tazele"[127]

Dolayısıyla dinî değerler üzerinden ahlâkın toplumdaki tesisine yönelik bir çaba söz konusudur. Özdenören, Ejder'i hala karakterinin yaptığı uyarının etkisi altında bıraktığı kısımda metinlerarasılık yönteminden yararlanmıştır. " (…) işte öyle bir ân da gelecek celâl perdeleri tarafından bir nida işitilecek ey mücrimler şimdi sizler ayrılınız" ifadesinin İmâm-ı Gazâlî'ye ait *Kur'ân-ı Kerîm'de Kıyâmet ve Âhıret* isimli kitabın aşağıdaki kısmından esinlenilerek kaleme alındığını düşünmek mümkündür:

[127] **A.e.**, s. 35.

"Kitâbların kırâ'eti temâm oldukdan sonra bir nidâ gelir ki: Ey mücrimler, şimdi sizler ayrılınız!) denir. Bu nidâ üzerine, mevkıf ya'nî Arasât meydânı harekete gelir. O zemân, herkesi büyük korku alır. Birbirlerine girift olurlar. Melekler cin ile ve cin insanlar ile karışır. Bundan sonra, nidâ gelir ki: (Yâ Âdem! Evlâdından Cehenneme lâyık olanı gönder!) Âdem "aleyhisselâm" ise, (Yâ Rabbî! ne kadar?) diye süâl eder. Cenâb-ı Hak, buyurur ki: (Binde dokuzyüzdoksandokuzu Cehenneme ve biri Cennete)."[128]

Yine yukarıdaki alıntıda bulunan "Ey mücrimler, şimdi sizler ayrılınız!" cümlesi de *Kur'an-ı Kerim*'de yer alan Yasin Suresi'nin 59. ayetinde geçmektedir.[129]

Anlatıcı, Ejder'i yaşadığı olaylar içinde zaman zaman "mücrimlerden olmak"la "tövbekâr olmak" arasında gidip gelmekte olan bir karakter olarak yansıtsa da onun ahlâkî normlar karşısında kural tanımazlığının getirdiği yabancılaşmadan uzaklaşmasına izin vermez.

Annesinden biriktirdiği kefen parasını zorla alarak eğlence hayatına harcayan Ejder, bir türlü istediği gibi yönlendiremediği günahlarla dolu hayatını düşünerek yalnızlığını, kendine yabancılaşmasını, güçsüzlüğünü ve dışlanmışlığını hatırladığı şu cümleleri sarf eder:

"Gene kendi dışında gibiydi gene bir fanus içine kapatılmıştı da sanki dünya dışında kalmıştı fanusun dışında olup bitenleri görüyordu da onlara söz geçiremiyordu sesini o dışında olup bitenlere dışında olup bitenleri hazırlayanlara iletemiyordu öfkeli güçlü yumruğu cama çarpan sinek gibi gülünç bir meydan okumayla açıkta kalakalmıştı her seferinde çabası çarpışması püskürtülmeye mahkûm"[130]

Ejder'in dolaştığı eğlence mekânlarında başından geçenlerin anlatıldığı satırlarda, yozlaşan toplumda kadının varoluşuna yabancılaştırılarak yalnızca gelir getiren bir metaya ve cinsel haz objesine indirgendiğine dair sahnelere yer verilerek ahlâkî yozlaşmanın boyutları örneklenmiştir. Bu sahnelerden biri öykünün kültürel ve moral değerlere yabancılaşmış kahramanlarından Selman'ın evinde yaşanmıştır.

[128] İmâm-ı Gazâlî, "Dokuzuncu fasl", **Kur'ân-ı Kerîm'de Kıyâmet ve Âhıret**, çev. Ömer Beğ, 100. bs., İstanbul, Hakîkat Kitâbevi, 2017, s. 47.
[129] Kur'an, xxxvi. lix.
[130] Özdenören, **a.g.e.**, s. 53.

Selman, velinimeti olarak gördüğü Ejder'i eğlendirmek ve bunun karşılığında ondan biraz daha fazla para koparabilmek uğruna baldızı Huriye'yi ve karısı Güllü'yü onların önünde oynatmaktan çekinmez. Hatta yorgunluktan uyuyakalan Güllü'yü zorla uyandırır ve "Karın bu mu" diye soran Ejder'e karısını "Cariyen efendi"[131] diyerek takdim eder. Ayrıca kadınların da para için sergiledikleri davranışlar ve kullandıkları ifadeler, "mahrem" kavramının anlamını kaybettiğinin birer göstergesidir:

"Efendi efendilerin efendisi diyebildi Huriye tabaktan aldığı yemişleri ilkin Ejderin ağzına uzattı parmak uçlarıyla sonra kendisi de alıp ağzına attı birkaç tane

Ben böyle efendiye oyun değil canımı veririm hadi Güllü

Şimdi kadınlar hem çalıyor hem söylüyor hem oynuyorlardı"[132]

"Arasat"ın finali hem Ejder'in gittiği yolun sonunu hem de şirazesi tamamen kaymış bir toplumda, bireylerin adaleti sağlamak için kanunlara değil kendi doğrularına başvurmaları sonucunda ortaya çıkan vahşeti göstermesi bakımından oldukça çarpıcıdır. Her yerde aradıkları Ejder'i eğlenmek için gittiği pavyonda gören Elif'in kardeşleri, onun cezasını kendileri kesecektir. Kesilen cezada bile dinî değerlere yabancılaşmanın, gözü dönmüşlüğün ve âdeta insanlıktan çıkmışlığın izleri görülmektedir. Elif'in kardeşleri için Ejder'i öldürmek işlenen suç için yeterli bir ceza olmamıştır:

"Ateş saçan dehşetle büyümüş gözleri karşısındaki adamın elinde açılan bir usturanın ay ışığındaki çelik pırıltısını gördü

Bir an gördü

Kurtulmak istedi ama kıpırdayamadı bağırmak isteyen ağzı açılmadı güç işitilen bir iniltiyle boğazı hırıldadı ayakları birkaç kez yeri tepti yalnızca

Adam elindeki usturayla kendini yana doğru fırlattı

Bir anda bitmişti her şey

[131] **A.e.**, s. 63.
[132] **A.e.**, s. 65.

Ama hemen uzaklaşmadılar ordan durdular bir süre daha göğün sonsuz boşluğuna uzanan kan fıskiyesinin dinmesini bekleyerek ve gökyüzünün milyarlarca yıldızla döşenmiş tavanına korkunç bir derinliksizlikle takılıp kalan gözlerine bakarak

Neden sonra kıpırdadı elinde ustura olmayan

Birkaç adım geri çekildi

Kes şunun şeysini de tık ağzına dedi ötekine kuru bir sesle"[133]

Rasim Özdenören öykücülüğünün ayırıcı unsurlarından biri olan suç ve ceza diyalektiği[134], bilhassa "Çözülme" ve "Çatışma"da olduğu gibi, "Arasat"ta da çarpıcı bir şekilde kendisini göstermiştir. Ejder, değerlere yabancılaşarak en yakınlarından başlayıp çevresindeki hemen herkese verdiği zararların bedelini canıyla ödemiştir. Yazar, öykü boyunca okuyucuyu Ejder'in sonuna âdeta sayfa sayfa hazırladığından öyküdeki olayların başkahramanın öldürülmesiyle sonlanması şaşırtıcı olmamıştır.

Değerlere yabancılaşma ve bu yabancılaşmanın hem bireysel hem de toplumsal alanda yol açtığı tahribatın çarpıcı bir biçimde işlendiği metinlerden biri de *Çarpılmışlar* (1977)'daki bir başka öykü olan "Sedir Yaprağı"dır.

Rasim Özdenören'in, İmâm-ı Gazâlî'nin bir eserinde[135] geçen "Kafirlerin amelleri sedir yaprağına yazılır. Müminlerin amelleriyse gül yaprağına yazılır." cümlelerinden esinlenerek kaleme aldığı[136] "Sedir Yaprağı", annesi ile ustası arasındaki yasak ilişkiyi öğrenen Rıdvan'ın babasının telkinlerinin de etkisinde kalarak annesini öldürmesinin sosyal ve psikolojik boyutlarıyla incelendiği bir öyküdür. Olayların akışı içinde moral değerlere yabancılaşmanın yol açacağı sorunlar ve bu değerlerin önemine yapılan vurgu öykünün bir başka anlam katmanını oluşturmaktadır.

Yoksul bir aileye mensup olan Rıdvan, Kenan adlı bir berberin yanında çırak olarak çalışmaktadır. Hem Rıdvan'ın hem de ustası Kenan'ın ailesindeki fertler arasındaki bağlar zayıftır. Geleneksel değerler yıkıma uğramıştır. Dışarıdan

[133] **A.e.**, s. 95-96.
[134] Mehmet Maraşlıoğlu, "Rasim Özdenören'in Öyküsünde İnsan", **Mavera**, S. 3, Şubat 1977, s. 54.
[135] Söz konusu cümle İmâm-ı Gazâlî'nin *Kur'ân-ı Kerîm'de Kıyâmet ve Âhıret* isimli eserinde şu şekilde yer almaktadır: "İnsanlar bu zemânda bir yerde toplanırlar. Onların üzerine siyâh bir bulut gelir. O bulut insânlar üzerine **(Suhûf-i müneşşere)** ya'nî amel defterlerini yağdırır. Mü'minin sahîfesi, sanki gül yaprağı üzerine yazılmısdır. Kâfirlerin ise, sedir yaprağı üzerine yazılmış gibidir." (bk. İmâm-ı Gazâlî, **a.g.e.**, s. 59.)
[136] Yaşar Kaplan, "Rasim Özdenören'le Bir Konuşma", **Mavera**, S. 46, Eylül 1980, s. 65-66.

bakıldığında aynı evde, birlikte yaşayan bireylerden oluşan bir aile tablosu çizilse de evin içindeki durum böyle değildir. Eşler birbirlerine olan sevgi ve saygılarını yitirmişlerdir. Evlerinde bulamadıkları sevgiyi ve mutluluğu dışarıda aramaktadırlar. Bu arayışta geleneksel değerler onlar için anlamını ve bağlayıcılığını kaybetmiştir. Toplumu biçimlendiren ahlaki kurallara aykırı bir biçimde evli oldukları hâlde yine evliliğini sürdüren bir başkasıyla ilişki yaşamaktadırlar. Öyküde Rıdvan'ın annesiyle Kenan arasındaki ilişki bu durumu somutlaştırmaktadır.

Rıdvan'ın babası ile Kenan'ın karısı, eşleri arasındaki yasak ilişkiyi bilseler de buna herhangi bir tepki göstermemektedirler. Onlara göre, özellikle de Rıdvan'ın babası Hurşit için önemli olan, yaşanan ahlak dışı duruma çevreden herhangi bir tepki gelmemesidir ve toplum tarafından ayıplanmamasıdır. Dolayısıyla toplumdaki yozlaşmış ahlâk anlayışı bu ilişkiler için sergilenmekte ve okura sorgulatılmaktadır.

Aslında herkesin bilip de bilmezden geldiği bu duruma tepki gösterenler ise toplumun çocuk yaştaki bireyleridir. Yasak ilişkiden haberdar olan Rıdvan'ın arkadaşları, gördükleri her yerde onu sıkıştırarak alay ederler.

Gelenekle olan bağını koparan toplumun yozlaşan bireylerinden biri olan anne yalnızca kendisini düşünmektedir.[137] Oğlunun yaşadığı yıkım, annesi için önemli değildir. Anne karakteri dinî ve kültürel değerlere yabancılaştığı için yaptıklarından da herhangi bir pişmanlık duymamaktadır. Onun dünyasında; "annelik", "evlilik", "sadakat", "namus" gibi kavramların içi boşalmıştır. Rıdvan, annesine gördüklerini babasına anlatacağını söylediğinde annesi yumuşar ve hiçbir şey olmamış gibi davranır.

Rıdvan, bir yandan ailesindeki çözülmenin yarattığı psikolojik sıkıntılarla başa çıkmaya uğraşırken bir yandan da annesinin yaptığı hatanın bedelini kendisine ödeterek onu dışlayan, küçük görerek alaya alan ve üzerinde baskı kurarak, babasıyla birlikte cinayete sürükleyen toplumdan uzaklaşmanın getirdiği yalnızlık ve yabancılaşmayla da savaşmaktadır.

Moral değerlere yabancılaşmanın yol açtığı olaylar, toplum tarafından dışlanmanın ve hor görülmenin etkisiyle çevresine yabancılaşarak yalnızlaşan çocuk yaştaki Rıdvan'ın, babası tarafından yapılan telkinlerin de etkisiyle, annesini

[137] Bulut, **a.g.e.**, s. 213.

öldürmesiyle nihayetlendirilir ve böylelikle yabancılaşmayla ortaya çıkacak olumsuz sonuçlar çarpıcı bir şekilde okuyucuya aktarılmış olur.

Aile bireyleri arasındaki sorunlu ilişkiler ve değerlere yabancılaşmadan doğan çarpık yaşam ailenin dağılmasıyla sonuçlanmıştır. Bundan en çok zarar gören de Rıdvan'dır. Hem özgürlüğünden hem de ailesinden olan Rıdvan, bu şekilde yaşamayı kabullenemez ve intihar eder.

Çarpılmışlar (1977) kitabında yer alan "Işımamıştı Sabah Daha" öyküsünde, içinde bulunduğu sefaletten kurtulabilmek için dinî ve ahlaki değerlerle çatışıp maddi durumunu düzeltmek uğruna suça bulaşmaktan çekinmeyen bir kahraman ve ailesinin ahlaki eksiklikleri ele alınmıştır. Öykünün kahramanı Abdullah, gençliğinde yaşadığı zorluklardan kurtulabilmek için dinî emirler ve toplumu biçimlendiren kurallara başkaldırıp kaçakçılıkla belli bir zenginliğe kavuşmuştur. İpek kaçakçılığıyla zengin olan kahraman, anlatıcı tarafından geçmişte yaşadığı dinî ve toplumsal değerlere aykırı hayatı terk ederek namazında niyazında bir adama dönüştürülmüştür. Kendisi artık yasa dışı işlere bulaşmayıp gelirini alın teriyle kazanmaya gayret etse de moral değerlere yabancılaşarak sahip olduğu bu zenginlik o ve ailesi için hayırlı olmamıştır. Oğullar, kendilerine rol model olarak babalarının hapisten çıkarak normal bir hayat sürdüğü dönemlerdeki hâlini değil, para uğruna kültürel ve moral değerlere yabancılaşarak ailesini geri plana attığı gençlik dönemindeki davranışlarını seçmişlerdir. Dolayısıyla çocukları, kahramanın son yaşantısına karşıt olarak canlandırılmıştır. Tamamıyla maddi hırslarını doyurmaya yönelik bir hayat sürmekte olan çocuklar bu hırsları yüzünden zaman zaman şiddetli kavgalar etmekte hatta birbirlerinin canlarına kastetmektedirler. Büyük oğul Ejder ve kardeşi, geçmişindeki hatalarına tövbe edip daha dindar bir hayat sürmeye çalışan babalarının geçmişte yaptıkları hataları tekrarlamaktadırlar. Ejder, alın teriyle para kazanmak yerine ya kardeşinin parasına göz dikmekte ya da babasının dükkânından her gün bir şeyler çalıp bunları satarak hayatını idame ettirmektedir.

Baba ile oğulları arasındaki sevgi ve saygı kaybolmuştur. Çocukları arasındaki kavgaya tanık olmak Abdullah için oldukça zor bir durumdur. Oğullarının yalnızca kendi çıkarlarına odaklı bu tutumu Abdullah'ın onlardan utanmasına ve nefret etmesine yol açmaktadır:

"(…) müşteriler oğullarını sorarlardı kendisine ve kendisi hep aynı biçimde yanıtlardı onları ve Allah belâlarını versin derdi Mapuslara düşse oh diyeceğim böyle olsa yüreğim soğuyacak hiç olmazsa nerede olduğunu bileceğim şimdiki gibi her gün beni nasıl soyacak diye bekleyeceğime bir kerede kurtulmuş olacağım vallahi öldürseler sevineceğim"[138]

Abdullah'ın çocuklarının davranışlarına karşı benimsediği tutumda belirleyici olan kıstas moral değerlerden ziyade toplum tarafından ayıplanma korkusu ve çevreden gelebilecek tepkilerdir. Örneğin oğulları arasındaki kavgayı ayırıp sabah namazı için camiye yürürken çocukları ve kendisi arasındaki yabancılaşma ve çatışmanın sebeplerini düşünür. Anlatıcı, Abdullah'ın ağzından aktardığı cümlelerle okuyucuya, ahlâkî değerleri göz ardı ederek kurulan hayatların insanı mutlu ve huzurlu kılmasının mümkün olmadığını anlatmaya çalışmaktadır:

"Huzur yoktu içinde nerden hasıl oldular diye düşündü benim döllerim bunlar benim kendi öz döllerim kime çekmişler bana belâ olarak mı verdin hangi suçumun kefareti diye verdin"[139]

Bunun bilincine özellikle sabah namazında imamın okuduğu "Nisa Suresi"nde geçen "İman ve şükrederseniz Allah size niçin azap etsin" ayetini[140] işittiğinde daha derin bir şekilde varan Abdullah, bu durumun hangi suçunun kefareti olduğunu gayet iyi bilmektedir. Kahraman, moral değerleri hiçe saydığı geçmişinde yaptıklarının bir kefareti olarak karşı karşıya kaldığı olayları değerlendirmektedir.

Abdullah'ın sabah namazında işittiği ayet-i kerimenin hayatına bütün hakikatiyle yansıması da burada açığa çıkmaktadır: Yoksul da olsa içinde bulunduğu duruma şükretmeyip kazandığıyla yetinmeyerek kaderine imanla boyun eğmeyenler için azabın sona ermesi mümkün değildir. Sadece maddi bakımdan refah içinde yaşamayı bir değer olarak kabul edip bu uğurda çocuklarını ve karısını ihmal ederek aile fertlerine yabancılaşan Abdullah, hem toplumda hem de aile hayatında bozguna

[138] Rasin Özdenören, "Işımamıştır Sabah Daha", **Çarpılmışlar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 117.
[139] **A.e.**, s. 118.
[140] Kur'an, iv. cxlvii.

uğramış olmanın öfkesini taşımaktadır. İçinde biriktirdiği öfkeyi çevresine yansıtamayınca hıncını evin çardağında usul usul döşünü yumruklayarak kendinden çıkaracaktır.

Öykünün başkahramanı Abdullah, kaçakçı damgasını üzerinde silebilmek ve toplumda hem maddi hem de manevi yönden itibarlı bir yere sahip olmaya çalışmakta ancak oğullarının "hayırsız" olması sebebiyle bunu başaramamaktadır. Dolayısıyla Abdullah'ın gözü hâlâ daha fazlasındadır. Devamlı olarak çevresindeki esnaflara özenmekte ve onlar gibi olabilmek için yanıp tutuşmaktadır.

Öyküde moral değerler açısından olumlu tutuma sahip olan bir kahramana da yer verilmiştir. Abdullah, arpaya ve kilime şükredemeyip fakirliklerine çare bulmak için dinî ve kültürel değerlere aykırı bir yola saparken karısı ise, onun beklemediği bir şekilde, içinde bulundukları duruma sabır gösteren bir kahraman olarak verilmiştir.

Çarpılmışlar (1977) kitabındaki "Ay Doğarken Geceleri" öyküsünde bir taşra ailesinin farklı nesillere mensup bireylerinin; aşk, evlilik, komşuluk gibi kavramlar karşısındaki farklı tutumları üzerinden modernleşmenin yol açtığı değerlere yabancılaşma ortaya konulmaktadır. Öykünün merkezinde geleneksel değerlere bağlı bir yaşam süren, ekonomik açıdan güç bela ayakta durmaya çalışan bir geniş aile yer almaktadır. Öyküde geçmişteki yaşam tarzının ailedeki temsilcisi olarak çizilen karakter ninedir. Gelenek, ninenin şahsında somutlaşmış gibidir. Nine de tıpkı yavaş yavaş yerini gelmekte olan yeni düzene bırakmaya başlayan kadim kültür gibi köşesine çekilmiştir. Ara sıra tatlı dille eskiyi hatırlatan uyarılar yapsa da bu uyarıları kültürel ve moral değerlere yabancılaşan yeni neslin temsilcileri için anlamını yitirmiştir.

Öyküde evlerin ve ilişkilerin iç içe olduğu mahallede hayat tekdüze bir akış içerisinde ilerlemektedir. Bu yüzden akışı bozacak en küçük bir olay, mahalleye yolu ilk kez düşen bir yabancı anında dikkat çekmekte ve dedikodulara yol açmaktadır.

Herkesin alıştığı, ufak tefek şikâyetler olsa da kimsenin uzun boylu bir itiraza kalkışmadığı bu yaşam tarzına başkaldıran kesim ise çocuklar olacaktır. Onlar için geçmişten gelen kural ve alışkanlıklar "yaşamın güncel hızı"nı yakalamaktan uzaktır.[141] Yusuf'un oğlu Durdu ve özellikle de kızı Sultan, aile bireyleri arasındaki

[141] M.Ş. Onaran, "Mavera'da Bir Öykü", **Türk Dili**, S. 305, Şubat 1977, s. 207.

alışagelmiş rol paylaşımından ve otoriteye boyun eğmekten rahatsızlık duyan kahramanlar olarak gösterilmiştir.

Durdu, hem aile içinde hem de arkadaşları arasında hor görülen biridir. Babasıyla arasındaki çatışma ve yabancılaşmanın bir sonucu olarak zaman zaman ondan şiddet de gören Durdu, mahallede güzelliğiyle dikkat çeken ve türlü dedikodulara konu olan kız kardeşi Sultan yüzünden arkadaşları arasında da alaya alınmaktadır. Bu bakımdan "Sedir Yaprağı" öyküsünün kahramanı Rıdvan ile Durdu arasında bir benzerlik olduğunu düşünmek mümkündür. Tıpkı annesinin ustasıyla olan ilişkisini öğrenen arkadaşları tarafından küçümsenen, dalga geçilerek ötekileştirilen Rıdvan[142] gibi Durdu da kız kardeşi Sultan'ın mahallenin delikanlılarından olan Seyit'le ilişkisini öğrenen arkadaşlarının sataşmalarına maruz kalmıştır. Geleneksel toplumlarda, özellikle de erkekler arasında, oldukça önemli bir yere sahip olan namus üzerinden yapılan bu sataşmalar Durdu'nun psikolojisini bozacak ve bu konuyla alakalı karabasanlar görmesine yol açacaktır.

Öyküde kültürel değerlere yabancılaşarak geleneksel kurallara başkaldıran esas karakter evin kızı Sultan'dır. Sultan, modernleşmeyle birlikte toplumda değişmeye başlayan değer yargılarından etkilenen yeni neslin temsilcilerinden biridir. Bu bakımdan ailenin diğer kadınları olan annesi ve özellikle de ninesinden ayrılmaktadır. Bu ayrılış kendisini en belirgin olarak aşk ve evlilik konusunda göstermektedir. Sultan, ailesinin yaşamlarını geleneğin öngördüğü biçimde düzenleyen diğer kadın fertlerinden farklı olarak evleneceği kişiyi kendisi seçmek istemektedir. Ailesinin evlenmelerine izin vermeyeceğini düşündüğünden sevdiği erkekle kaçmanın hayallerini kuran Sultan'ın bu tavrı değerlere yabancılaşmanın sonucunda ortaya çıkan başkaldırının bir göstergesidir. Aile içerisinde farklı nesillerin ve değerler dünyasının temsilcileri olan Nine ile Sultan arasında geçen aşağıdaki konuşma modernleşmenin genç kuşak üzerinde meydana getirdiği dönüşümü ortaya koymaktadır:

"Nene be diye fısıldadı Sultan başını tepsiden kaldırmadan Sana bir şey soracağım

Sor dedi yaşlı kadın ne soracaksın (…)

Sen hiç kimseye tutuldun mu nene gençliğinde yani

[142] Özdenören, "Sedir Yaprağı", s. 108.

Yaşlı kadın başını iki yana salladı

Tövbe tövbe dedi bunu da nerden çıkardın kız şimdi durup dururken (…)

Deli misin ne tutulmak da neymiş

Hiç kimseyi sevmedin mi yani bütün ömrünce

Hadi ordan deli kız (…)

Ne sevmesi be dedi yaşlı kadın sesi titreyerek oynattın herhal sen

Nene diye fısıldadı Sultan gene

Belli belirsiz çevresini araştırdı gözleriyle

Senin dilinin altında bir şey var ya dedi yaşlı kadın söyle bakalım

Sultan ayağa kalktı

Hem saz çalıyor hem türkü söylüyor dedi usulca

Günaha girme kız dedi yaşlı kadın deli cehennem kütüğü (…)

Kimseye söyleme ama diye fısıldadı söz mü ölümü öpesin kimseye söylersen

Azgın karı dedi yaşlı kadın hoşgörüyle o bakan tek gözü sulu sulu kırpıştı beceriksizce eteklerini toparlamaya çalıştı"[143]

Sultan ile ninesi aynı ev içinde yaşasalar da söz konusu aşk ve evlilik olduğunda değerler karşısında benimsedikleri tutum bakımından birbirlerine yabancılaşmaktadırlar. Ayhan Bulut'un da vurguladığı gibi aynı evde yaşayan nine ile torunu Sultan, geçiş toplumunda iç içe geçmiş iki farklı kültürün birlikte yaşayan birer temsilcisidir.[144] Nine için aşk çevreden hatta bireyin kendinden bile gizlenmesi gereken bir duyguyken Sultan'a göre durum farklıdır. O, kendisine gelecek görücüyü beklemeden, tercih ettiği ve sevdiği adamla bir yuva kurmayı planlamaktadır. Bu planın bir sonucu olarak görücülerin gelmesinden bir gece evvel bohçasını toplayıp Seyit'le kaçacaktır.

Öykünün ucu açık bırakıldığından olayların devamı okuyucunun hayal gücüne bırakılmıştır. Ancak ailesinin onayını beklemeden sevdiği adama kaçan Sultan'ın bu davranışının babası Yusuf tarafından hoş görülmeyeceğini düşünmek

[143] **A.e.**, s. 148-149.
[144] Bulut, **a.g.e**., s. 564.

mümkündür. Zira Yusuf, kızının komşuya giderek orada uzun süre kalmasından ve kendisine görücü gönderilmesine sebep olacak kadar dikkat çekmesine tepki göstermiştir. Hatta Melek'in kızlarına görücü gelecek olmasını olumlu karşılamasından da ilk aşamada rahatsızlık duymuştur. Aslında Yusuf'un karşı çıkışı biraz da göstermeliktir. Toplumda yerleşik değer yargıları onun böyle davranmasını gerektirmektedir.

Ninenin aşk karşısındaki tutumu, geleneğe ait değerleri savunma ve değişen anlayışı garipseme açısından *Çok Sesli Bir Ölüm*'ün son öyküsü olan "Çatışma"daki hala karakterini akıllara getirmektedir. Aynı öyküdeki Şermin ile Sultan arasında da geleneksel değerlerle yetiştirilmelerine rağmen "yeni" hayatı benimseme ve kabul edilegelmiş kadın erkek ilişkilerine aykırı bir tavır takınma bakımından bir benzerlik vardır. "Çatışma" öyküsünde yeğeni Şermin'in bir sevgilisi olduğu öğrenen hala, yeğenine bu durumun yanlışlığını kendince anlatmaya çalışmaktadır. Ancak ninenin torununa olan tavrıyla halanın yeğenine yaklaşımı arasında belirgin bir fark vardır. Nine, torununa biraz da şaka yollu yaklaşarak davranışının pek de uygun olmadığını hissettirmeye çalışırken "Çatışma"daki hala ise yeğenine oldukça sert bir dille uyarmakta ve onu bildiklerini babasına söylemekle tehdit etmektedir. Zaten yeğeni de halasının bu söylemlerinden sonra ortamı daha da gererek sevdiği adamı tanıştırmak için evlerine getireceğini söyleyecektir. Bu bakımdan Sultan'ın da Şermin'e nazaran değerlere yabancılaşma ve başkaldırma noktasında oldukça nahif kaldığı söylenebilir. Sultan, ninesiyle aşk meselesini gülümseten bir şekilde konuşup ortamı gerici herhangi bir söylemden kaçınırken Şermin ise kendisini babasına şikâyet etmekle tehdit eden halasını daha sinirlendirecek tavırlar sergilemekten çekinmemektedir. Her iki öykünün finali, Sultan ve Şermin arasındaki kişilik farkını açıkça ortaya koymaktadır. Sultan bir gece vakti kimseye sezdirmeden bohçasını toplayıp sevdiği adama kaçarken, kendi evlerinde sevgilisiyle beraber olmaya kalkışan Şermin babasına yakalanacak ve ailesini felakete sürükleyecektir.

"Ay Doğarken Geceleri" öyküsünde değerlere yabancılaşmayı gösteren bir başka nokta da nine ile gelini Melek arasındaki konuşmada açığa çıkmaktadır. Melek, olanca işinin arasında kendisinden sacı istemek için gelen komşunun arkasından söylenirken nine ise gelinine komşuluğun önemini hatırlatmaktadır:

‘‘Melek kapıdan döndü

Bizim sac da olmasaymış ne yapardınız bilmem ki diye söylendi Allahın gazepleri bir sac bile alamadınız bunca zamandır çok şükür

Yaşlı kadın

Söylenme be kızım dedi komşudur insan her zaman birbirine dünyanın malı dünyada kalır

Dünyanın malı ama bir sac şunun şurasında olur olmaz vakitte insan da rahatsız edilmez ki’’[145]

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi modernleşmenin değerlerde yol açtığı dönüşüm ve yabancılaşma sadece Sultan’ın temsil ettiği genç nesli değil Melek gibi hayatının önemli bir kısmını gelenek çerçevesinde geçiren kesimi de etkilemiştir. Melek için komşuluk, dayanışma ve paylaşımı ifade eden bir ilişki biçimi olmaktan çıkarak bir şikâyet sebebi hâline gelmiştir.

İmkânsız Öyküler (2009) kitabının ilk öyküsü olan “Kel Satıcı”da, kişilerin toplumda daha itibarlı bir yer edinebilmek için kendi kimliklerini terk edip kültürel değerlerine yabancılaşmalarıyla meydana gelen olumsuz tablo ortaya konulmaktadır.

Öykünün iki başkahramanı Kel Satıcı ve Çolak Berber’in asıl mesleklerini bırakıp müzisyenliğe ve cambazlığa meyletmelerini bireylerin modern dünyanın cezbediciliğine kapılarak kültürel değerlere yabancılaşmasının simgeleri olarak kabul etmek mümkündür.

Kel Satıcı’nın bir anda geçmişini hatırlayarak zurnasını üflemeyi bırakmasıyla ip üzerinde gösterisini sergileyen Çolak Berber’in dengesini kaybederek düşmeye başlaması, bireyin modern hayat içerisinde kendi kültürüne ve benliğine yabancılaşmış bir kimlikle var olma çabasının başarısızlıkla sonuçlanmasının öyküdeki sembolik görünümüdür.

Uyumsuzlar (2015) kitabında yer alan “Ölü Dünya” öyküsünün kadın başkahramanı, kocasının kendisini aldatmasının ardından içinde uyanan intikam duygusunun etkisiyle kendinden yaşça oldukça büyük ve evli bir adamla ilişki yaşayarak mensubu olduğu toplumdaki kültürel ve moral değerlere yabancılaşmıştır.

[145] Özdenören, **Çarpılmışlar**, s. 148.

Değerlere yabancılaşmanın sebep olduğu kirlenmişlik duygusu kadın kahramanın dış dünyaya bakışını etkileyerek mekânla ilgili gerçeklik algısının zarar görmesine yol açmıştır. Bu da onun mekâna yabancılaşmasını beraberinde getirmiştir. Anlatıcı, kadının kendisi için canlılığını ve anlamı kaybeden dünyaya yabancılaşmasını şu şekilde anlatmıştır:

"Burası bir ölü dünyaydı artık.

Ölü evi ya da ölüler evi değil. Ölü dünya., ölüler dünyası...

Ölü dünya mekândan münezzehti. (…)

Dışarıya bakıyordu.

Nehir, köprü, çerçöp, bahçe, mavna, bulanık su, ölü balık, ahşap evler, çatırdayan tahtalar, yan yatmış duvarlar, bostanlar, bostan korkuluğu, unutulmuş şarkılar, uçuşan mavi gömlek ve kiraz., hepsi birbirine karışmıştı. Nehirde bunların hepsini birden görüyordu. Çerçevenin içinde yansıyan tablo böyle bir şeydi."[146]

3.5. Mekâna Yabancılaşma

Yabancılaşmanın bireysel ve toplumsal yansımaları mekânı da etkilemektedir. Mekânın bellek, aidiyet ve toplumsal ilişkiler gibi insan kimliğinin ana unsurlarıyla bağlantılı olması ve toplumda ortaya çıkan herhangi bir değişimin mekân üzerinden rahatlıkla gözlemlenebilmesi[147] onu yabancılaşma açısından ele almayı gerekli kılmıştır.

Yabancılaşma ve değişim bakımından mekân ile insan arasında bir etkileşimden bahsetmek mümkündür. İnsanın mekân üzerinde gerek olumlu gerekse olumsuz bakımdan değiştirici bir etkisi olduğu gibi mekânın da insandaki duygusal ve zihinsel değişiklikler üzerinde önemli bir payı vardır. Kişinin kendine ve topluma yabancılaşmasında da mekânın rolü olduğu söylenebilir.

Rasim Özdenören'in öykülerinde mekâna yabancılaşmanın örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Öykülerin kahramanları kimi zaman çeşitli sebeplerle ayrılmak zorunda kaldıkları ancak kendilerini tekrar geri dönmeye mecbur hissettikleri baba ocağına ve hayatlarının ilk dönemlerini geçirdikleri anayurtlarına kimi zaman ise göç ettikleri kentlere yabancılaşmaktadırlar.

[146] Rasim Özdenören, "Ölü Dünya", **Uyumsuzlar**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 30, 32.
[147] Köksal Alver, "Öyküde Mekân, Mekânda Öykü", **Hece Öykü**, S. 17, Ekim-Kasım 2006, s. 38.

Hastalar ve Işıklar (1967)'ın ilk öyküsü olan "Sabah"ta, kahraman başka bir dünyada, başka bir zamana ve mekâna gözlerini açmaktadır. Bu uyanışın hayalî bir dünyada gerçekleşmiş olabileceğini düşündüren bir öykü atmosferinin varlığı "Sabah"ta kendini hissettirmektedir. Çevrede başlayan dönüşüm kahramanı da içine çekmektedir.

"Sabah" öyküsünde birey, tam olarak neyle karşılaştığını anlayamasa da etrafında bir şeylerin değişmeye başladığını sezinlemektedir. Etrafındaki nesneler görünüşe yerli yerinde dursa da aslında eskiye nazaran farklı bir ruha bürünmüş gibidir:

"(…) gözlerini açtı. Pencere, pencereydi. Ama o, eşyada oluşan olağanüstü bir şeyi farkediyormuş gibi, büyük bir şaşkınlıkla:

— Ne kadar değişmiş her şeyler, dedi, ne kadar değişmiş!"[148]

Bu alıntıdan hareketle kahramanın eşyaya ve mekâna yabancılaşmış olduğunu söylemek mümkündür. Kahraman eşyada ve mekânda meydana gelen değişikliği şaşkınlıkla duyumsayarak bu değişime dair yabancılığını yukarıdaki satırlarda dile getirmiştir.

Öykünün kahramanı, gerçekle hayalin arasındaki bir sarkaçta gidip gelmekte ve nereye ait olduğuna karar verememektedir. Farklı mekânlar arasında geçişler yapar gibidir. İç dünyasında belli belirsiz bir boğuşmanın içinde varoluş sancısı duyan birey, yaşadıklarına henüz kesin bir anlam verebilmekten uzaktır. Hissettiği tek şey eşyanın ve mekânın ruhuna yansımış gözüken değişimdir.

Hastalar ve Işıklar (1967)'ın üçüncüsü öyküsü "Ricat"ta mekâna yabancılaşma olgusu, kendisine başka bir hayat kurmak amacıyla doğup büyüdüğü yerden ayrılan öykünün başkahramanının yıllar sonra geri döndüğü baba ocağında her şeyi ve herkesi değişmiş bulmasıyla ortaya çıkmıştır. Kahramanın yaşadığı yabancılaşma ve duyduğu şaşkınlık aşağıdaki iç konuşmayla okura aktarılmaktadır:

[148] Rasim Özdenören, "Sabah", **Hastalar ve Işıklar**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 8.

"Nerde benim sokaklarım? Kunduralarımı çarptığım taşlar? Sol baş köşesinde yüzlerini kurtlar yemiş, süngerleşmiş kalın bir mertek, oradan bel veren evin ahşap duvarına destek olsun diye dayatılmış. (Yoktu bunlar eskiden). Ve sokağım. Hangi bir yanından baksam benim değil, benim çocukluğumun değil. Koşsam bu sokak o değil."[149]

Modernleşmeyle gelen yeni değerler toplumun bütün kesimlerine çeşitli seviyelerde sirayet etmeye başlamıştır. Kentler, modernleşmenin getirdiği dönüşümü en açık biçimde yansıtan yerleşim alanlarıdır. Mimariden üretim ve tüketim biçimlerine, yemek kültüründen tören ve kutlamalara dek kent yaşamının bütün alanlarında modern hayatın kodlarını yakalamak mümkündür. Kasaba ya da taşra ise kente nazaran modernleşmenin etkilerini daha silik çizgilerle yansıtmakla beraber yine de toplumsal dönüşümü yavaş yavaş bünyesinde hissetmeye başlamıştır. "Ricat"ın kahramanı döndüğü baba evinde, biz buranın bir kasaba yahut taşra şehri olduğunu düşünüyoruz, değişimin yansımalarını mekânda, insanlarda ve eşyada gözlemlemektedir.

Sıladan uzakta geçen yılların ardından doğduğu topraklara ricat eden öykü kahramanı tıpkı mekân ve eşyada olduğu gibi şehrinin insanlarını da bıraktığı gibi bul(a)maz. Kendisini insanlara yabancılaşmış bulduğu gibi insanların da kendisine yabancı olduğunu fark eder:

"Yollarda yabancı insanlar. Şapkaları gözlerinin üstünde, gözleri Yusuf kuyusu, ürkek, çekingen, yağmurdan kaçar halleriyle yanımdan.. yanımdan ve bakmadan yıkıla yıkıla gidiyorlar. Buralar ne kadar geniş, ne kadar gökyüzlüydü! Küçülmüşler küçülmüşler, avuç içi kadar."[150]

"Ricat"ta yabancılaşan mekânla yabancılaşan insan iç içedir. Kahraman sanki başka bir dünyadan ve zamandan şimdi yollarını adımladığı mekâna düşmüş gibidir. Öyküde yer alan bazı unsurlar onun yaptığı yolculuğun gerçekte var olmadığını düşündürmektedir.[151] Sebebi tam olarak belli olmayan bir yıkımın yarattığı hasarı

[149] Özdenören, "Ricat", s. 13.
[150] **A.e.**, s. 13-14.
[151] Selma Baş, kahramanın yolculuğunun; bir atla birlikte gerçekleştirilmiş olması, kahramanın tozlu bir yüz ve içinde bulunulan zamana göre eski kıyafetlerle dayısının karşısına çıkması, sürekli bir

üzerlerinde taşıyan insanlar, kendi doğalarına yabancı bir düzen içerisinde var olmanın ürkekliğini yaşamaktadırlar.

Hastalar ve Işıklar (1967)'da mekâna yabancılaşmaya yer verilen bir başka öykü de "Profil"dir. Yakın bir arkadaşının ölümü üzerine yıllar evvel yaşadığı şehre gelen öykü kahramanı, duyduğu derin acının etkisinde kalarak zaman ve mekânla ilgili bir hafıza problemi yaşamaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak aslında tanıdığı bir yer olan konağı ve oradaki yaşantısını zihninde belli bir yere oturtamayarak mekâna yabancılaşması öyküde şu şekilde sunulmuştur:

"Önümde birden açılan bahçe kapısı, onun ardından sedef kaplamalı iç kapı. Giriyorum. Burayı tanıyorum ben, eskiden görmüş gibiyim. Atlas örtülerini, doğu işi halılarla kaplı yerlerini, merdivenlerini, geniş ışıklı bahçeye açılan pencerelerini, çağrılı bakışlarıyla duvarlarını tanıyorum. Daha önce görmüşüm gibi. Ama ne zaman, ne zaman? Sanki bir vakit var ki burada yaşadım ben. O denli tanıdık. Çıkaramıyorum. Sabah olacak günün birinde. Ama o zaman ben burda mıyım. Bu konak burda mı? Yüklenemeyeceğim bir ağırlığın altında gücüm yitmiş. Zaman öfkeleri, ışıkları, yoksunluğu eze eze yaklaşıyor. Ben gerçekten tanıyor muyum bu konağı? Burda mıyım? Yani burda mıyım?"[152]

Hastalar ve Işıklar (1967) kitabında yer alan ve, daha önceki kısımlarda da görüldüğü üzere, birden fazla yabancılaşma başlığı altında incelenen "Kundak" öyküsünün içerdiği bir başka yabancılaşma görüntüsü de mekâna yabancılaşmadır. Öyküde, isimsiz başkahramanın mekâna olan yabancılaşması şehrin onda uyandırdığı duygu ve izlenimler üzerinden anlatılmıştır. Kahramanın şehre bakışı içinde bulunduğu ruhsal duruma göre değişkenlik göstermektedir. Olay örgüsü içerisinde bunun farklı örneklerini görmek mümkündür. Babasıyla arasında geçen gergin konuşmanın ardından dışarı çıkan kahramanın, şehrin sokaklarında dolaşırken hissettiği yalnızlık ve yabancılaşma ile oluşan karanlık atmosferin oluşturduğu ürperti şu şekilde aktarılmıştır:

---

yerden başka bir yere yolculuk etmesi, bu yolculuk esnasında kuyulardan, tünellerden geçilmesi ve atın yularının elde tutulmasıyla nefse yönelik arayışlara işaret edilmesi sebebiyle manevi bir âlemde gerçekleşmiş olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca yine metinde "Yusuf kuyusu" ifadesinin yer almasını da bu iddiasını destekleyen bir unsur olarak öne sürmektedir. (bk. Selma Baş, "Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950-1980)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yöneten: Prof. Dr. Ramazan Kaplan, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2003, s. 568)

[152] Özdenören, "Profil", s. 35-36.

"Sokağa çıktım. İlk anda nereye gideceğimi kestiremedim. Ayağımda bir garip tutukluk. Kent önümde korkutucu bir labirent karanlığı ve karışıklığıyla seriliydi. Amaçsız, dilsiz yürüdüm. Küçük, dar sokaklardan, koca caddelere çıktım, alanları geçtim. Akşam yeniden nasıl oldu? İlkin minarelerin ucu karardı, karanlığa gömüldü. Sonra ağır ağır aşağılara indi, kara bir bulut gibi kentin üstüne çöktü, yayıldı. Nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilmiyordum."[153]

Ruhsal bir rahatsızlıkla mücadele eden kahramanın psikolojisindeki kısa zamanlı düzelmeler, onun şehre bakışını da etkilemekte ve kendisini iyi hissettiği zamanlarda şehir onun için bir özgürlük mekânı hâline gelmektedir. Aşağıdaki iç konuşmada bunun bir örneği sunulmaktadır:

"Uzakta, deniz puslu, ince bir çizgi halinde çatıları bütünlüyordu. Bacalardan çıkan, kente, göğe yayılan duman, otobüslerin homurtusu, kalabalığın uğultusu, şurda burda beyaz benekler halinde taraçalara asılmış çamaşırlar, satıcıların sesi, içime anlamadığım, şimdiye dek tatmadığım bir garip mutluluğu haber veriyordu. Artık özgürdüm. Böylesine sevinç veren bir duyguyla uyanmamıştım. Kente baka baka gerindim."[154]

Öykünün ilerleyen bölümlerinde kahramanın hastalığının ilerlemesine paralel bir şekilde şehre bakışındaki olumsuzluk da artış göstermiştir. Gittikçe karamsarlaşan ve toplumdan uzaklaşan kahraman, şehre de yabancılaşmış, hatta ondan iğrenmeye başlamıştır:

"Kentin çekiciliği kalmadı artık. Her yan bir rezalet yuvası hâlinde. Garip, vahşî bir duygu canlanıyor içimde. Nedir, bilmiyorum. (…) Doğduğumdan beri içinde yaşadığım kent değil bu. Kimseyi tanımıyorum, kimseye yüz vermiyorum. Konuşmuyorsun diyorlar bana. Bana söylüyorlar bunu."[155]

[153] Özdenören, "Kundak", s. 101.
[154] **A.e.**, s. 102.
[155] **A.e.**, s. 111-115.

Çözülme (1973)'de yer alan "Şimdi Çok Uzaklarda" öyküsünde ekonomik açıdan daha iyi bir konuma gelmek ve özgürlüğünü elde etmek amacıyla kente göçen Yakup ve eşinin yaşadıkları işlenmektedir.

Yakup, eşinin ailesinin yanında yaşamaktan özgürlüğünün kısıtlandığı düşünerek rahatsızlık duymaktadır. Kendi işini kurup ekonomik açıdan bağımsızlığı kazanmak ve hayatının akışını kendisi belirlemek isteğinden eşini de yanına alarak kente göçmeye karar verir. Her ne kadar eşi, eşinin annesi ve aynı zamanda iş ortağı olan eşinin babası Yakup'un bu kararına itiraz etseler de onu vazgeçiremezler. Büyük hayaller kurarak geldiği kentte aradığını bulamayan Yakup yine de gelecekten umutludur. Ancak eşi onunla aynı düşünceleri paylaşmamaktadır.

Yakup'un eşi kente ve ailesinden uzak düşmeye bir türlü alışamamıştır. Aslında daha baba evinden ayrılmadan evvel başka bir şehre gitmek konusundaki tereddütlerini kocasına söylemiştir. Daha önce bir kez düşük yapan Yakup'un eşi yine böyle bir durumla karşılaşmanın korkusunu yaşamakta ayrıca yabancısı olduğu bir şehirde yaşayacak olmanın çekincesini hissetmektedir. Yakup ise eşinin korku ve çekincelerini gidermeye çalışmaktadır:

"Karısı, mahzun yüzünde beliren endişesini söyledi Yakup'a: 'Gene öleceğinden korkuyorum bebeğin' dedi. 'Hiçbir şey olmayacak' diye cevap verdi Yakup. 'Hem hava değişimi daha iyi gelecek sana' diye inanç verdi karısına. 'Oradan korkuyorum' diye konuştu karısı. 'Kim ilgilenir bizimle, ne oluruz?' 'Hepsini hazırladım ben' dedi Yakup. 'Orda bir kabzımala mektup götüreceğim. Bize yardım edecek.' "[156]

Yakup her ne kadar eşini ikna etmeye çalışsa da eşi, kente gelmelerinden belli zaman geçmesine rağmen, hâlâ şehre dair yabancılığını üzerinden atamamıştır. Bu yabancılığı katlanılacak bir durum olarak görüp kocasına söylemese de kardeşinin kendilerini ziyarete gelmesiyle içinden geçenleri dile getirmeye başlamıştır. Zaten Yakup da bu durumun varlığından habersiz değildir:

"Bütün bütün yabancı buluyordu bu kenti kendine— belki haklıydı da.— Gerçi bir şey dememişti şimdiye değin bu konuda kocasına. Katlanılması gerekli bir durum diye kabul

[156] Özdenören, **Çözülme**, s. 23.

ediyordu içinde bulunduğu ortamı. Ama kardeşinin gelişiyle gizli niyetleri birdenbire çıkıvermişti ortaya. O da "gidelim buradan, gidelim" deyip duruyordu. Gerçi açık açık söylemiyordu bunu, ama kocası çok iyi bilirdi onu."[157]

Geleneksel değerlerle yetiştirilmiş bireylerden kurulan aileler için bu değerlerin yaşandığı hayattan uzaklaşarak farklı değerlerin hüküm sürdüğü bir dünyaya adım atmak kolay değildir. Geleneksel toplumu biçimlendiren inançları ve şehre olduğu gibi taşımak mümkün değildir. İçinde doğup büyüdüğü kültürle şehir yaşamı arasında bocalayan bireyin yabancılaşması kaçınılmazdır.[158] Bu durumun mağdurlarından biri olan Yakup'un eşi de şehirde hissettiği yabancılık ve yalnızlıktan duyduğu rahatsızlığı ve ailesiyle arasında beliren duvarın acısını şu sözlerle dile getirmektedir: "*'Ben istemedim, ben istemedim.. iki ateş arasında bıraktın beni' diyor, küçücük yumruklarıyla çarşafı sıkıyordu.*"[159]

Çözülme (1973)'de yer alan "Aile" öyküsünde mekân üzerinden de yabancılaşma sorunsalı ele alınmıştır. Anlatıcı, yeni yapıların simgelediği hayat ile kasabanın eski evlerinin temsil ettiği hayat arasındaki bir farklılığı göstermeye çalışmaktadır. Zaman akıp geçtiği mekânla kişilerde kalıcı ve yıpratıcı izler bırakmakta, bu izler bir şeylerin yok oluşuna zemin hazırlamaktadır. "Aile" öyküsünde anlatılan geleneksel değerlere bağlı, farklı nesillere mensup bireylerin bir arada yaşadığı taşra ailesidir. Ailenin yaşadığı kasabada da tıpkı evler gibi modern zamana yabancı bir düzen varlığını sürdürmektedir. Gün içerisinde belli bir hareketliliğe sahip olan kasaba, akşam olduğunda sessizliğe gömülmekte ve sokaklar görevli olan birkaç kişi haricinde âdeta insansızlaşmaktadır.

Yabancılaşmanın farklı görünümlerinin yer aldığı *Kuyu*'da; kendine, topluma, kültürel ve moral değerlere yabancılaşmayla birlikte mekâna yabancılaşmaya da yer verilmiştir.

Kuyu (1999) öyküsünde mekâna yabancılaşma, öykünün başkahramanı Yusuf'un hakikati bulup içindeki çatışmayı sonlandırmak amacıyla çıktığı yolculuklar sırasında uğradığı kentlerde karşılaştığı olaylar ve manzaralar üzerinden ele alınmaktadır. Bu bakımdan öyküde mekâna yabancılaşmanın işlendiği birçok

[157] **A.e.**, s. 19.
[158] Tosun, **a**, s. 190.
[159] Özdenören, **a.g.e.**, 28.

kısmın aynı zamanda toplumsal yabancılaşma için de örnek oluşturabileceği görülmektedir.

Kuyu'nun hakikat arayışındaki başkahramanı Yusuf, mürşidine bağlanmak için geldiği kentte hem bu mürşide ulaşmanın zorluğu hem de kente yabancılığıyla yüzleşmiştir. Köpeklerin havlama biçiminden insanların davranışlarına kadar her şey ona yabancıdır. Yusuf'un mekâna yabancılaşmanın etkisiyle yaşadığı şaşkınlığa rağmen yine de aramaktan vazgeçmemesi anlatıcı tarafından aşağıdaki cümlelerle ifade edilmiştir:

"Her şeyin kolaycacık olacağını, olup biteceğini düşünmüştü, belki gene öyle olacaktı. Fakat bu küçük kentte kendini yitireceği aklına gelmemişti. Her şeyi önceden bilen birinin rahatlığıyla bulabileceğini sanıyordu, fakat küçük kentin derinliklerine doğru yürüdükçe umudu nerdeyse tükenmekteydi. Belki sokak aralarına sapmıştı. Ama geri dönmek olmazdı, yürüdüğü sokak onu nasıl olsa ana yola çıkaracaktı. Yürüdü."[160]

Yusuf'un mekâna olan yabancılığı kentte ilerledikçe daha da artmaktadır. Aralarında hiçbir tanışıklık olmayan, birbirlerinin kentte bulunma amacından habersiz kişilerin aynı otel odasında uyuması Yusuf için garipsenecek bir durumdur. Bir yanıyla topluma yabancılaşma açısından da ele alınabilecek bu durum okuyucuya şu şekilde aktarılmaktadır:

"Birden tuhaf bir duyguya kapıldı: aynı odada, yanındaki yatakta tanımadığı bir adam vardı ve kendisi onunla aynı odadaydı! Hey yarabbim, diye düşündü, hey yarabbim, sen bilirsin. (…) Kapının anahtar deliğine bir anahtar sokuldu, iki kez çevrildi, kapının tokmağı aşağı doğru kanırtıldı ve kapı açıldı, kâtibin, buyrun, diyen sesini tanıdı: adam, kâtibi alıp getirmişti demek. (…) Üçüncü yatağın müşterisiydi bu. (…) Çok geçmeden, onun horultuları da düzenli biçimde yükselerek öteki adamın horultusuna katılmaya başladı, bir süre sonra hangisinin hangisine ait olduğunu kestirmenin imkânı kalmamıştı. Nasıl bir yerdeydi acaba? Nasıl?"[161]

[160] Özdenören, **Kuyu**, s. 9.
[161] **A.e.**, s. 16.

Yusuf, aynı odayı paylaştığı adamların horultuları arasında uyumaya çabalarken başka bir kente yaptığı yolculukta başına gelenleri anımsamıştır. Bu anımsama, zihninde bir başka yabancılaşma görüntüsünün daha canlanmasına vesile olur. Yusuf, tıpkı şuanda olduğu gibi, o kente de bir yabancı olarak adım atmıştır. Ancak orada sadece yabancısı olduğu mekânlara değil moral değerlere de yabancılaşarak dinî ve ahlaki sınırların dışına çıkan insanlarla da karşılaşmıştır. Yusuf'un bu insanları gördüğünde hissettiği yabancılık ve şaşkınlık aşağıdaki cümlelerle anlatılmaktadır:

"Paslanmış bir teneke parçasının üzerine yağlıboya ile ve eğri büğrü çizgilerle yazılmış 'Otel Sizin' yazısına birdenbire içi ısındı ve bu otelde kalmak istedi. (…) Daracık sofada gördüğü manzara şuydu: duvarlar boyunca uzanan yıpranmış kadife kanepelerde kadınlı erkekli çiftler sarmaş dolaş uzanmış, oturuyorlardı. Erkekler giyinikti ama kadınlar iç çamaşırlarıyla yarı çıplak haldeydiler. Bu beklenmedik manzara karşısında şaşırmış olarak bir süre bakındı onlara: oturanların hiçbiri istifini bozmadı, dönüp bakmadılar bile ona. Neden sonra, kucağında onyedisinde bile görünmeyen bir kadını oturtmuş olan adam, isteksizce, küçümseyerek başını çevirip baktı ona ve ne istediğini öğrenmek tenezzülünde bulundu. Yanlış bir yere geldiğini anlamıştı ama sorulan soruyu cevapsız bırakamayacağını da anlamıştı. Şeyy, diye kekeledi özür dilercesine, boş odanız var mıydı? Adam, yerinden kıpırdamadan onu kimin gönderdiğini sordu. Kimse göndermemişti, buranın yabancısıydı ve geceyi geçirmek için bir yer arıyordu. Adam, otelde sadece yatmak için mi kalmak istediğini yoksa eğlenmek mi istediğini sordu. Hayır, sadece dinlenecekti, başka hiçbir isteği yoktu. Bunun üzerine adam kabaca, boş odamız yok, dedi. Ötekiler gülüştüler. Kapıdan hızla dönüp çıkarken, hadi devam et canım, diye inleyen bir kadının sesi, bu otelin belleğinde bıraktığı son ve silinmez tek izlenim olmuştu."[162]

Kuyu'nun başkahramanı Yusuf'a göre kent; kültürel ve moral değerlere yabancılaşmanın, bireysel ve toplumsal çürümenin mekânı hâline gelmiştir. Kentte tanık olduğu çirkin manzaralardan dolayı topluma da yabancılaşan Yusuf, işlediği günahlardan duyduğu pişmanlığın da etkisiyle kentin sokaklarını bir yangın yeri olarak tasavvur etmeye başlamıştır.

[162] **A.e.**, s. 17-18.

3.6. Düzene Yabancılaşma

Modernleşmenin beraberinde getirdiği değerlerdeki değişme ve toplumsal çözülme özellikle hayatını geleneğe göre biçimlendirmiş bireyler ve toplumlar üzerinde derin travmalara yol açmıştır. Değerlerini bir türlü benimseyemeyip uyum sağlayamadıkları yeni düzenin dışında kalan bireyler; içinde yaşadıkları çağın olumsuz etkilerinden korunmak veya ortaya çıkan yozlaşmaya tepki göstermek için kendi korunaklı dünyalarına çekilmişlerdir. Bu da onların yaşadıkları zamanın normlarına yabancılaşmalarına sebep olmuştur. Modernleşmenin bireysel ve toplumsal düzlemde yol açtığı arızaları eserlerinde sıkça dile getiren Rasim Özdenören'in öykülerinde kendilerini ait hissetmedikleri çağa, onun kurumlarına yabancılaşarak kendi içine kapanan bireylerin örneklerine rastlamak mümkündür.

Hastalar ve Işıklar (1967)'da yer alan öykülerden biri olan "Koridor"da hem topluma hem de yaşanan zamana yabancılaşma işlenmektedir. Bunun yanında, yabancılaşmanın asıl sebebinin bürokratik otoriteye dayalı düzen olduğu düşünüldüğünde öyküde kurulu düzene yabancılaşmanın daha ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Öykünün isimsiz kahramanı bir binanın içinde yönünü yitirmiş, çıkışı bulmak için oradan oraya koşarken kaybolmuştur. Kafkaesk bir atmosfer taşıyan[163] "Koridor"un sembolik bir metin olduğu kabulünden yola çıkıldığında, öykünün isimsiz kahramanının yabancısı olduğu bir düzende onu çıkışa ya da kendi varlığını idrake ulaştıracak bir noktaya ihtiyaç duyduğu düşünülebilir. Burada kendisine yardımcı olacak bir rehber, bir yoldaş ya da önder yoktur. Yalnızca kendisi ve koridorlardan oluşan yapının içinden çıkılmazlığıyla baş başadır. Bir koridordan ötekine yönelen kahraman, her seferinde yanlış yöne giderek hedefinden sapmaktadır.

Uzaktan bakıldığında alışılmış, basit taş yapılardan biri olarak gözüken ancak içine girildiğinde gayet karmaşık ve korkutucu bir havası olduğu anlaşılan binaya giren kahraman, kısıtlı bir süre zarfında işini bitirerek oradan çıkmak zorundadır. Elinde önceden hazırlanmış bir planı olmasına karşın ne doğru kişiye ulaşarak işini tamamlayabilmiş ne de içine girdiği andan itibaren onu âdeta yutan binadan çıkmanın bir yolunu bulabilmiştir. Girenin bir daha çıkamadığı taş binası ve çıkışı aradıkça ondan daha da uzaklaşan kahramanıyla Mustafa Kutlu'nun *Bu*

[163] Uçman, "Hikâyemizde Gelişim", s. 2.

Böyledir'indeki[164] Süleyman Koç'u ve onun eğlencesine dalıp çıkmayı başaramadığı lunaparkı arasında bir benzerlik kurmak mümkündür.

"Koridor"da modern hayatın hıza dayalı karmaşık yapısına ayak uyduramayan birey ne yapacağını şaşırmıştır. Bu kısa öyküde dışarıdan bakıldığında diğerlerin herhangi bir dikkat çekici özelliği bulunmayan taş bina ile modernleşmenin simgelendiği düşünülebilir. Zira özellikle Tanzimat döneminden itibaren verilen hızlı ve radikal kararlarla gerçekleştirilen büyük üstyapısal değişimlere toplumun bir şekilde ayak uydurabileceği düşünülmüş ancak buna hazırlıklı olmayan bireylerin yaşayabilecekleri çatışma ve bocalamaların sebep olabileceği yabancılaşma hesaba katılmamıştır. "Koridor"un yabancısı olduğu düzenin hızına yetişemeyip kendi kimliğini kaybeden isimsiz kahramanı gibi modernleşmeye hazırlıksız yakalanan bireyler de yaşadıkları şoku atlatmaya çalıştıkça daha büyük açmazların içine girdiklerini fark edememişlerdir. Bu bakımdan anlatıcının zaman ve mekân üzerinden toplumda yaşanan dönüşümü eleştirel bir biçimde değerlendirdiğini söylemek mümkündür.[165]

"Koridor"la arasında benzerlik kurulabilecek bir başka öykü de "Çark"tır. Tıpkı "Koridor"da olduğu gibi "Çark"ta da birey, modern hayatı üreten siyasi ve ekonomik düzen içerisinde iradesinin dizginlerini başkasına teslim etmiştir. Sürekli bir koşuşturmaca içerisinde bir o yana bir bu yana savrulan insanın önünde bir türlü tamamlanamayan işler, ulaşılamayan hedefler ve şaşırılan yönler vardır. Modern dünyada hakikat zeminin gün geçtikçe kayganlaşması ve formüller kusursuz olsa bile çıkan sonuçların soru işaretleriyle dolu olmasına bu öyküde de rastlanmaktadır:

"Elimdeki plâna göre daha ben sağdan dördüncü koridorun köşesini dönmeden saatin onbir çeyrek'i vurduğunu korkuyla işittim. Kimseler yoktu kapıda ve ne de başka bir yerde. Vaktim yoktu. Bütün işimi hemen bitirmeliydim. İşimin yürümesi için gerekli kâğıtlarımı elimde kavramamla birlikte plânımda işaretlenmiş koridoru yürümeğe başladım. Ama daha bu koridora girmemle buradan da yanlara açılan sayısız koridorlar olduğunu görmem bir oldu. Plânıma bir daha baktım. Ama hayır, işaretlenmiş, başka hiçbir nokta yoktu plânda."[166]

[164] Mustafa Kutlu, **Bu Böyledir**, 17. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2017.
[165] Bulut, **a.g.e.**, s. 174-175.
[166] Özdenören, **Hastalar ve Işıklar**, s. 42.

Çözülme (1973)'de yer alan "Aile" öyküsünde, ekonomik ve sosyal ilişkilerdeki değişimle toplumsal ortamda gözlenen çözülme gündeme getirilmiştir. Böylelikle siyasi düzen ve yabancılaşma arasındaki ilişki de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

"Aile" öyküsünde düzene yabancılaşma ailenin belki de dışarıyla görece yakın temas kuran tek ferdi olan Salih Efendi'nin uyum sağlayamadığı ticari ilişkiler üzerinden ele alınmıştır. Salih Efendi, toplumsal hayatın her alanında kendisini hissettiren yeni davranış biçimlerine uyum sağlayamamasının bedelini dolandırılarak ödemiştir. Babasının döneminde hoş karşılanmayan bazı işlerin artık normalleştiğini ve ayıp sayılmadığını gören Salih Efendi, düzene yabancılaşmasının sonucu olarak, ailesinin diğer fertleri gibi iç dünyasına çekilerek eylemsizliği seçmiştir.

İmkânsız Öyküler (2009) kitabında yer alan "Baş" öyküsünde modern devlet sistemi tarafından baskı altına alınan bireyin yaşadığı düzene yabancılaşma üzerinde durulmaktadır. Öyküde Franz Kafka ve George Orwell'ın hukuk ve bürokrasi konusundaki eleştirilerine gönderme yapılmaktadır.

"Baş"ta, düzene yabancılaşma isimsiz başkahramanın arkadaşıyla kendi mahremiyet alanında olduğunu düşünerek gerçekleştirdiği bir telefon konuşmasında kullandığı eleştirel ifadeler sebebiyle otoriteyi temsil eden "Büyük Kulak" tarafından tutuklanmasıyla gelişmektedir. Kahraman hangi suçtan dolayı tutuklandığını bilmezken onu tutuklayanların da bu eylemi bilinçli olarak değil sadece "Büyük Kulak"ın emri üzerine gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu bakımdan hem kanunları uyguladıklarını iddia edenler hem de bu uygulamanın mağduru düzene yabancılaşmışlardır.

Öyküde, kahramanın başı ezilerek ya da kalbi oyularak öldürülmesi onun düzene yabancılaşmaya başkaldırmasını engellemek için başvurulan bir önlemdir. Ancak başkahramanın düzenin bütün çabalarına karşın ona boyun eğmemesi anlatıcıyla arasında geçen aşağıdaki konuşmada görülmektedir:

"Onu gördüğümde kesik başını sol avucunda tutmuş bana gösteriyordu.

- Ama bu baş taşla ezilmişe benzemiyor, dedim.

Gülümsedi:

- Bu, kalbim oyulduktan sonra elimde kalan baş, dedi.

Peki, şimdi, şu anda omuzlarının üstündeki başın neyin nesi olduğu sorusu aklımdan geçiyordu. Anladı.

- Onu oradan kimse alamaz, yalnız bana ait olan baştır o, dedi."[167]

İmkânsız Öyküler (2009)'de düzene yabancılaşmanın konu edildiği bir başka öykü de "Taverna Kapısının Önünde"dir. Öykü, Rasim Özdenören'in denemelerinde üzerinde durduğu konulardan biri olan fetişleştirilmiş yasaların birey üzerindeki baskıcı ve yabancılaştırıcı yapısına yönelik eleştirilerini[168] edebiyatla bütünleştirerek ortaya koymasının güzel bir örneğidir. Öyküde, modern hayatta kendi değerleriyle var olmak isterken düzenin kurumlarıyla çatışması sebebiyle toplumdan dışlanmak istenen bireyin yaşadığı yabancılaşma sembolik bir dille işlenmiştir. Öykünün isimsiz başkahramanı, üzerindeki çul elbiseyle tavernaya girmeye çalışmakta ancak mekânın patronu tarafından içeri alınmamaktadır.

Öyküde taverna modern düzenin kurumlarını temsil etmektedir. Kişinin bu kurumlarda kendisine yer bulabilmesi modern kurallara sorgusuz ve koşulsuz bir şekilde itaat etmesiyle mümkündür. Ancak bu kuralların saçmalığı ve insan doğasına aykırılığı bireyin düzene yabancılaşmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda yürürlükteki hukuk kurallarının ironik bir eleştirisi olarak da değerlendirilebilecek aşağıdaki konuşmada birey ve düzen arasındaki uyumsuzluğu doğuran tabuların akıl dışılığı ortaya konulmaktadır:

"- Biz bu beyefendiyi tavernamıza kabul edemiyoruz efendim, üzgünüm.

- Sebebini öğrenebilir miyim?

- Bizim kendimize özgü ilkelerimiz var beyefendi.

- Ne gibi ilkeler?

[167] Rasim Özdenören, "Baş", **İmkânsız Öyküler**, 8. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2016, s. 26.

[168] Yazarın bu konuyu ele alan yazılarından birkaç örnek için bk. Rasim Özdenören, "Özgürlük, Ekmek, Vesaire", **Düşünsel Duruş**, 6. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 397-398. Rasim Özdenören, "İnsan ve Devlet", **Düşünsel Duruş**, 6. bs, İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 401-402. Rasim Özdenören, "Giriş", **Siyasal İstiareler**, 3. bs., İstanbul İz Yayıncılık, 2015, s. 21-36. Rasim Özdenören, "Fetişe Dokunmaktan Korkmak", **Siyasal İstiareler**, 3. bs., İstanbul İz Yayıncılık, 2015, s. 66-68.

- Bizim tavernamızda kimse "İstanbul'u sevmiyorum artık" şarkısını söyleyemez.

- Başka?

- Kimse hariçten gazel de okuyamaz.

- Daha?

- Müessesemizde Fenerbahçe aleyhine konuşmak da yasaktır."[169]

Anlatıcı, siyasi ve hukuki düzen ile birey arasında yabancılaşmaya sebep olan anlamsız kuralları yukarıdaki konuşmayla okuyucuya aktarırken asıl dikkat çekici sahneyi öykünün bundan sonraki kısmında sergilemektedir. Anlatıcının tavernaya sokulmayan adamın bu kurallardan hangisine uymadığı sorusuna tavernanın patronu tarafından verilen şu cevap, yabancılaşmanın bürokrasiye dair sebeplerine dikkat çeken Max Weber'i hatırlatan bir şekilde, modernleşmenin bürokratik kurallarla sağlamaya çalıştığı otoritenin bireyler üzerindeki bunaltıcı ve yabancılaştırıcı boyutunu gözler önüne sermektedir:

"- Peki, arkadaşım bu ilkelerinizi ihlâl mi ediyor?

Sizden "İstanbul'u sevmiyorum artık" şarkısını çalıp söylemenizi mi istiyor?

- Hayır. Fakat onun elbisesi çul.

- Çul mu? Ne çıkar bundan?

- Efendim çul elbise müşterilerimizin arasında baskı oluşturuyor. (…)

- Fakat, arkadaşım onları zorlamıyor. İsteyen istediğini giysin.

- Müşterilerimizin arasında kimileri çul elbise giymenin anayasaya aykırı olduğu kanaatini taşıyor. (…)

- Benim işittiğim şu ki, çul elbise anayasanın 5. maddesine aykırıymış. Anayasanın 5. maddesi 12. maddeye göndermede bulunuyormuş. 12. madde ise anayasanın ruhunu içeren 1001. maddenin açıklaması ile ilgiliymiş. Böylece anayasanın bin küsur maddelik içeriği tümüyle ihlâl edilmekteymiş. (…)

Peki, şimdi ne olacak? Dedim.

[169] Rasim Özdenören, "Taverna Kapısının Önünde", **İmkânsız Öyküler**, 8. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2016, s. 57.

- Bilmiyorum efendim, dedi patron. Fakat beyefendi üzerindeki çulu çıkarırsa sanıyorum don gömlek içeriye girmesinde bir engel kalmaz."[170]

"Taverna Kapısının Önünde" öyküsünün başkahramanı, kendine özgü kimliğini oluşturan geleneksel değerlerin dışavurumunu simgeleyen çul kıyafetini çıkarması koşuluyla tavernaya girmesi yönündeki teklifi reddederek düzenin onu yabancılaştırmasına başkaldırmıştır.

[170] **A.e.**, s. 58.

SONUÇ

“Rasim Özdenören’in Öykülerinde Yabancılaşma" başlıklı bu çalışmada Rasim Özdenören’in 2019 yılına kadar yayımlanmış on bir öykü kitabında yer alan öyküler yabancılaşma kavramı etrafında değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda elde edilen bulgular; kendine, topluma, aile fertlerine, kültürel ve moral değerlere, mekâna ve düzene yabancılaşma alt başlıkları altında sınıflandırılarak ortaya konulmuştur.

Rasim Özdenören’in öykülerinde, modern toplum içinde özne olma vasfını kaybederek nesneleşen birey, çevresindeki diğer insanlardan uzaklaşarak içe kapanmıştır. Bu durum onun yaşanan gerçeklikten koparak kendi varlığına da yabancılaşmasını beraberinde getirmiştir. Özdenören’in birey merkezli öykülerinin ağırlıkta olduğu *Hastalar ve Işıklar*’da, modern toplumda kendilerine özgü kimlikleriyle yer edinemediklerinden ya da hedefledikleri konuma ulaşamadıkları için insanlardan uzaklaşan kahramanların kendilerine de yabancılaştıklarını ortaya koyan örnekler mevcuttur. Rasim Özdenören’in öykülerinde sıkça işlenen değerler çatışması da kendine yabancılaşmanın sebeplerinden biridir. “Çatışma” öyküsünün başkahramanı Şermin’in değerlere yabancılaşırken kendi varlığına da yabancılaştığını fark edişi buna örnektir.

Rasim Özdenören, öykücülüğünün ilk döneminden itibaren yabancılaşmanın bireysel ve toplumsal boyutlarını eserlerinde konu edinmiştir. Özdenören için yabancılaşma, modernleşmenin yol açtığı dinî, kültürel ve ekonomik bunalımların doğal bir sonucudur.

Topluma yabancılaşma söz konusu olduğunda karşımıza çıkan ilk husus, ani gelişen değişim karşısında şaşkınlığa uğrayan bireylerin toplum içinde kendilerini yalnız ve değersiz hissetmeleri sonucunda bir arada yaşadıkları insanlara yabancılaşmış olduklarıdır. “Mani Olunmuş Adam” öyküsünde bu tarz bir yabancılaşmanın gerçekleştiği görülmektedir. Topluma yabancılaşmaya yol açan bir diğer sebep de ölüm, hastalık gibi olaylar karşısında kişinin kendisini güçsüz hissetmesidir. “Ölünün Odaları” öyküsünde babasının ölümüyle duyduğu acıdan dolayı kendi dünyasına çekilen İdris böyle bir yabancılaşmanın mağdurlarındandır.

Rasim Özdenören'in öykülerinde topluma yabancılaşma yalnızca erkek kahramanlar üzerinden okura sunulmamıştır. *Toz* ve *Hışırtı* kitaplarında yer alan öykülerdeki birçok kadın kahraman, bütünleşemedikleri topluma yabancılaşmıştır.

Rasim Özdenören'in özellikle ilk beş öykü kitabında aile bireyleri arasındaki yabancılaşmayı yansıtan çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Özellikle babalar ve oğullar arasında yaşanan çatışma, yabancılaşmanın en önemli sebeplerinden biridir. Babasıyla çatışma yaşayıp örnek alabileceği bir baba profilinden mahrum kalan bireylerin hem kendilerine hem de çevrelerine verdikleri zararlar çeşitli öykülerde söz konusu edilmiştir. Genellikle ailenin erkek fertleri arasında vuku bulan bu durum ender de olsa baba ile kız, hala ile yeğen arasında da yaşanmaktadır. "Çatışma" ve "Buzdan Volkan" öykülerinin kadın kahramanlarının yaşadıkları yabancılaşma bu türdendir.

Aile bireyleri arasındaki yabancılaşmanın bir başka sebebi de birden fazla neslin bir arada yaşadığı ailelerde olaylar ve durumları değerlendirmede kendisini gösteren farklılıklardır. "Pus" öyküsü bu yabancılaşmanın çarpıcı örneklerinden biridir.

Ekonomik sebepler ve daha iyi imkânlara sahip olma isteği kente göçe sebep olarak aile bireyleri arasındaki yabancılaşmayı doğurmuştur. Yaşamdan beklentileri anne ve babalarından farklı olan genç nesil doğup büyüdüğü toprakları geride bırakarak yeni bir varlık mücadelesine girişmiştir. Bu durum beraberinde ailenin devamlılığını sağlayamayarak dağılmasına yol açmıştır.

Rasim Özdenören'in öykülerinde en çok rastlanan yabancılaşma türlerinden biri de kültürel ve moral değerlere yabancılaşmadır. Neredeyse kaleme aldığı tüm eserlerinde Türkiye'nin modernleşme sürecinde yaşadığı sorunlara değinen yazarın modernleşen toplumların temel problemi olan değerlere yabancılaşmaya öykülerinde geniş yer ayırması sık görülen bir durumdur.

Toplumsal değişim hem taşrayı hem de modern hayatın merkezi olan kenti etkilemiştir. Taşrada yaşamasına karşın gelenekle modernlik arasında bocalayan öykü kahramanları genellikle tercihlerini modern olandan yana kullanarak geleneksel değerlere yabancılaşmışlardır.

Kültürel ve moral değerlere yabancılaşmadaki bir diğer etken de toplumu biçimlendiren birtakım değerlerin aktarılmasında yaşanan sıkıntılardır. Kültürün

bireyler arası aktarımında önemli rol oynayan ailede yaşanan problemler sonucunda kültürel zincir kopma noktasına gelmiştir. Özellikle değerleri içselleştirmede babalarını örnek alan erkek çocukların nitelikli bir baba profilinden mahrum kalmaları ya da babalarıyla çatışma içine girmeleri onların değerlere yabancılaşmasına yol açmıştır.

Rasim Özdenören yabancılaşma konusunu işlerken onun bireysel ve toplumsal etkilerinin somut bir göstergesi olan mekânı da göz ardı etmemiştir. Özdenören'in özellikle son iki kitabına kadarki eserlerinde mekân ile kişiler arasında kurulan yakın bağ sonucunda mekâna yabancılaşmanın örneklerine rastlamak mümkün hâle gelmiştir.

Rasim Özdenören, öykülerinde yabancılaşmanın farklı görünümleri üzerinde dururken var olan siyasal ve hukuki yapıya uyum sağlayamayan kişinin düzene yabancılaşmasına da yer vermiştir. Özdenören'in bu yabancılaşma başlığı altında ele alınan öyküleri ile düzene yönelik eleştirilerine yer verdiği çeşitli denemeleri arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. Varoluşunu ortaya koyan kendine özgü kimliğiyle toplumda yer almasına izin verilmeyip ötekileştirilen birey, yaşadığı çatışmanın bir sonucu olarak düzenle arasındaki bağı koparark ona yabancılaşmıştır. Özdenören'in öykülerinde düzene yabancılaşan bireylerin bir kısmı kendi dünyalarına çekilerek hayatlarını sürdürürken bir kısmı da yabancılaşmanın yol açabileceği eylemsizliği kabullenmeyerek başkaldırmayı tercih etmiştir.

Öykücülüğünün ilk döneminden itibaren yabancılaşmanın olumsuz sonuçlarını ortaya koyarak var olan durumu tespit eden Rasim Özdenören bazı öykülerinde yabancılaşmanın aşılması konusunda hakikat arayışını ve dolayısıyla tasavvufa yönelmeyi bir çözüm yolu olarak ortaya koymuştur. Özellikle *Denize Açılan Kapı*, *Kuyu* ve *Ansızın Yola Çıkmak*'ta yer verilen çeşitli öykülerde bu tutumun izlerini görmek mümkündür. Kuşkusuz hakikat arayışı tek adımda sonlanacak bir süreç değildir ve bu yolda kişiyi geçilmesi gereken pek çok sınav beklemektedir. Buna rağmen kişi, kendindeki değişimi fark etmekte ve her adımda kendi özüne biraz daha yaklaştığını hissetmektedir.

KAYNAKÇA

A. Rasim Özdenören'in Tez Kapsamında İncelenen Öykü Kitapları

Özdenören, Rasim: **Ansızın Yola Çıkmak**, 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.

Özdenören, Rasim: **Çarpılmışlar, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2015.**

Özdenören, Rasim: **Çok Sesli Bir Ölüm**, 10. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2016.

Özdenören, Rasim: **Çözülme**, 8. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2014.

Özdenören, Rasim: **Denize Açılan Kapı**, 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.

Özdenören, Rasim: **Hastalar ve Işıklar,** 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013.

Özdenören, Rasim: **Hışırtı,** 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013.

Özdenören, Rasim: **İmkânsız Öyküler,** 8. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2016.

Özdenören, Rasim: **Kuyu,** 7. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2014.

Özdenören, Rasim: **Toz**, 5. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013.

Özdenören, Rasim: **Uyumsuzlar,** İstanbul, İz Yayıncılık, 2015.

B. Yararlanılan Diğer Kaynaklar

Ahmad, Feroz: **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, çev. Sedat Cem Karadeli, 2. bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Ahmad, Feroz: **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995.

Akçay, Ahmet Sait: "90 Kuşağının Biçimciliği", **Hece Öykü**, S. 81, Haziran-Temmuz 2017, s. 53-55.

Akçay, Ahmet Sait: **"**Gül Yetiştiren Adam", **Yedi İklim**, S. 107-108, Şubat-Mart 1999, s. 79-80.

Akdeniz Binbirçiçek, Emel: **J. P. Sartre'da Yabancılaşma Fenomeni**, İstanbul, Pales Yayınları, 2017.

Akın, Hüseyin: "Uzun Ömürlü Güller Yetiştiren Adam: Rasim Özdenören", **Rasim Özdenören'e Armağan**, Ed. Fahri Tuna, Ercan Yılmaz, Hüseyin Yorulmaz, İstanbul, Değişim Yayınları, 2015, s. 63-68.

Alver, Köksal: "Öyküde Mekân, Mekânda Öykü", **Hece Öykü**, S. 17, s. 37-42.

Andı, M. Fatih: "Rasim Özdenören Hikayesine Dair Kısa Dikkatler", **Kitap Postası**, S. 13, Nisan 2006, s. 74-75.

Asiltürk, Bâki: "Rasim Özdenören'in Toz Öykülerinde 'Töz'", **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı**, Haz. Ali Dursun, Turan Karataş, Kayseri, Memursen Kayseri Şubesi Kültür Hizmetleri, 2011, s. 175-179.

Aslan, Bahtiyar: "Modernizm ve Muhafazakârlığın Kavşağında Rasim Özdenören Hikâyesi", **Türk Edebiyatı**, S. 391, Mayıs 2006, s. 32-35.

Aslan, Bahtiyar: "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde İnsanın Kendini İdrak Biçimleri", **Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi: 80 sonrası Tük Hikâyesi Sempozyumu,** Haz. Prof. Dr. M. Fatih Andı, Doç. Dr. Ömür Ceylan, İstanbul, Ümraniye Belediyesi Yayınları, 2008, s. 102-110.

Ataç, Nurullah: **Dergilerde**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.

Atalay, Hâmit: **İngilizce-Türkçe Sözlük**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.

Atiker, Mustafa: "Öykü, Roman, Deneme ve Köşe Yazarı (Fıkra Muharriri/Columnist) Rasim Özdenören'e Dair", **D. Mehmet Doğan ile Edebiyat Sohbetleri Cilt 1**, Ed. Mustafa Atiker, Ankara, Keçiören Belediyesi Yayınları, 2013, s. 35-48.

Aydemir, Mustafa: "Rasim Özdenören'in Öykülerinde Varoluşçuluğun İzleri", **Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/6 Spring 2014, p. 97-115.

Aydın, Vedat: "Trajedi ve Ölümle Yontulmuş Öyküler", **Yedi İklim,** S. 107-108, Şubat-Mart 1999, s. 82-86.

Balcı, Yunus: **Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Baş, Selma: "Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950-1980)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yöneten: Prof. Dr. Ramazan Kaplan, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2003.

Bayer, Burcu: "Türk Öyküsünün Hal-i Pür Melâli", **Post Öykü**, S. 11, Temmuz-Ağustos 2016, s. 44-50.

Bayhan, Vehbi: **Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Bayram, Melahat: "Thomas Bernhard ve Yabancılaşma Sorunsalı", **Akademik Bakış Dergisi**, S. 37, Temmuz-Ağustos 2013, s. 1-15.

Bottomore, Tom (ed.): "Yabancılaşma", **Marksist Düşünce Sözlüğü**, Türkçeye çeviren: Levent Köker, Der. Mete Tunçay, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993.

Bulut, Ayhan: "Rasim Özdenören Hakkında Bir Monografi Çalışması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yöneten: Doç. Dr. Mehmet Önal, Ankara, Gazi Üniversitesi, 2013.

Bulut, Ayhan: "Rasim Özdenören'in 'Hışırtı' ve 'Göl' İsimli Öykülerinde Kadınların Ontolojik Sorunlarla İmtihanı: İntihar, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, S. 13, Ocak-Haziran 2015, s. 77-89.

Camus, Albert: **Yabancı**, çev. Vedat Günyol, 27. bs., İstanbul, Can Yayınları, 2008.

Cevizci, Ahmet: **Felsefe Sözlüğü**, 6. bs., İstanbul, Paradigma Yayınları, 2005.

Deliklitaş, Didem: "Rasim Özdenören'de İnsan", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Prof. Dr. M. Fatih Andı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2008.

Demir, Ömer, Acar, Mustafa: **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 6. bs., Ankara, Adres Yayınları, 2005.

Doğan, D. Mehmet: "Konuk Rasim Özdenören", **D. Mehmet Doğan ile Edebiyat Sohbetleri Cilt 1**, Ed. Mustafa Atiker, Ankara, Keçiören Belediyesi Yayınları, 2013, s. 49-78.

Dostoyevski: **Yeraltından Notlar**, Çev. Mehmet Özgül, 14. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Durdu, Zafer: **Türkiye'de Modern Düşünce ve Toplumsal Yapı**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2018.

Durmuş, Necla: "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde Tasavvuf", Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Yöneten: Prof. Dr. M. Fatih Andı, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2018.

Ecevit, Yıldız: "Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma", **Kurmaca Bir Dünyadan**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 40-45.

Eliuz, Ülkü: **Rasim Özdenören**, İstanbul, Bir Yayıncılık, 2018.

Ergil, Doğu: **Yabancılaşma ve Siyasal Katılma**, Ankara, Olgaç Yayınevi, 1980.

Ertoy, Muhammet: **Yabancılaşma: Kader Mi Tercih mi?**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2007.

Eryaysoy, M. Nezir: **Gül Yetiştiren Adam Rasim Özdenören**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2009.

Frolov, Ivan: **Felsefe Sözlüğü**, Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991.

Fromm, Erich: **Marx'ın İnsan Anlayışı**, Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Arıtan Yayınevi, 2004.

Fromm, Erich: **Özgürlükten Kaçış,** Çev. Şemsa Yeğin, 4. bs., İstanbul, Payel Yayınları, 1996.

Fromm, Erich: **Sağlıklı Toplum**, Çev. Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever, 2. bs., İstanbul, Payel Yayınları, 1990.

Giddens, Anthony: **Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori: Marx, Durkheim ve Max Weber'in Çalışmalarının Bir Analizi**, çev. Ümit Tatlıcan, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Giddens, Anthony: **Sosyoloji,** Haz. Cemal Güzel, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2012.

Giddens, Anthony, Sutton, Philip W.: **Sosyolojide Temel Kavramlar**, Çev. Ali Esgin, 3. bs., Phoenix Yayınevi, 2018.

Goethe, Johann Volfgang Von: **Genç Werther'in Acıları**, Çev. Mahmure Kahraman, 3. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Güdek, Orhan: "Yabancılaşma ve Yalnızlık İzleği Çerçevesinde Bir Mukayese Denemesi: Aylak Adam ve Yeraltından Notlar", **Türk Edebiyatı**, S. 401, Mart 2007, s. 44-48.

Gültekin, Asım: "Kırk Yaşına Ulaşabildiğimi Söyleyemiyorum", **Kitap Postası**, S. 13, Nisan 2006, s. 43-48.

Gündüzalp, Kemal: "90'lı Yıllarda İlk Öykü Kitapları", **Hece Öykü**, S. 81, Haziran-Temmuz 2017, s. 56-63.

Güneş, Eyyüp: "Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde Gelenek-Modernizm Çatışması", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Doç. Dr. Mustafa Karabulut, Adıyaman, Adıyaman Üniversitesi, 2014.

Günyol, Vedat: "Albert Camus ve Yabancı'sı", Albert Camus, **Yabancı**, çev. Vedat Günyol, 27. bs., İstanbul, Can Yayınları, 2008, s. 7-11.

Haksal, Ali Haydar: **Ruh Denizinden Öyküler**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2008.

Hançerlioğlu, Orhan: **Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar Cilt 7 [U-Z]**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1980.

Harmancı, Abdullah: "Rasim Özdenören, Öykücülüğünün Kaçıncı Döneminde", **Işıyan Kelimeler**, haz. Âlim Kahraman, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2007, s. 133-138.

İlhan, Nilüfer: "Yabancılaşma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 20, Kış 2012, s. 41-59.

İslam Külahlıoğlu, Ayşenur: "Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesi", **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, Ed. Dr. Ramazan Korkmaz, 4. bs., Ankara, Grafiker Yayıncılık, 2007, s. 343-358.

Kaplan, Ramazan: "Çözülme veya Ailedeki Yangın", **Mavera**, S. 157, Ocak 1990, s. 42-46.

Kaplan, Yaşar: "Rasim Özdenören'le Bir Konuşma", **Mavera**, S. 46, Eylül 1980, s. 61-78.

Kara, Samet: "Rasim Özdenören Hikâyesinde Toplumsal Değişimin İzleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Yrd. Doç. Dr. Zeynep Kevser Şerefoğlu, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2014.

Karaca, Alâattin: **İkinci Yeni Poetikası**, Ankara, Hece Yayınları, 2005.

Karaca, Alâattin: "Rasim Özdenören Öyküsünün Genel Özellikleri Nelerdir?", **40 Soruda Türk Öyküsü**, Haz. Cemal Şakar, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2018, s. 129-137.

Karaca, Faruk: **Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi**, 2. bs., İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2014.

Karakoç, Sezai: "Hastalar ve Işıklar", **Sütun I**, İstanbul, Fatih Yayınları, 1969, s. 168-170.

Karal, Cevdet: "Rasim Özdenören'in 'Kundak' Öyküsü İçin Bir Okuma Denemesi", **Kitap Postası**, S. 13, Nisan 2006, s. 65-67.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: **Yaban**, haz. Atilla Özkırımlı, 15. bs., İstanbul, Birikim Yayınları, 1981.

Keleş, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, 2. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993.

Kılıç, Özge: "Ferit Edgü'nün Romanlarında Yabancılaşma", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Prof. Dr. Yaşar Şenler, Edirne, Trakya Üniversitesi, 2018.

Kızılçelik, Sezgin, Erjem, Yaşar: **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü**, Konya, Emre Kitabevi, 1992.

Kızıltan, Güven Savaş: **Kişinin Silinen Yüzü: Çağımızda Yabancılaşma Sorunu,** İstanbul, Metis Yayınları, 1986.

Kutlu, Mustafa: **Bu Böyledir**, 17. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.

Kutlu, Mustafa: "Niçin Çarpılmışlar?", **Hisar**, S. 171, Mart 1978, s. 16-17.

Lekesiz, Ömer: "70'li Yıllarda Türk Öykücülüğü", **Hece Öykü**, S. 7, Şubat-Mart 2005, s. 37-41.

Lekesiz, Ömer: " 'İslâmî Türk Edebiyatı'nın Değişen Yüzü", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslâmcılık**, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 962-978.

Lekesiz, Ömer: **Yeni Türk Edebiyatında Öykü 5: Öykücüler ve Öykü Anlayışları, Öyküleri ve Çözümlemeleri**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2001.

Macionis, John J.: **Sosyoloji**, Çeviri Editörü: Prof. Dr. Vildan Akan, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.

Marcuse, Herbert: **Tek Boyutlu İnsan: İleri Endüstriyel Toplumun İdeolojisi Üzerine Bir İnceleme**, Çev. Seçkin Çağan, İstanbul, May Yayınları, 1968.

Marshall, Gordon (haz.): **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, 2. bs., Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.

Marx, Karl: **1844 Felsefe Yazıları**, Çev. Murat Belge, 2. bs., İstanbul, Payel Yayınları, 1975.

Marx, Karl: "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı: Giriş", **Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi**, Çev. Kenan Somer, 2. bs., Ankara, Sol Yayınları, s. 191-209.

Marx, Karl: **Yabancılaşma**, Der. Barışta Erdost, 5. bs., İstanbul, Sol Yayınları, 2013.

Matur, Remzi: "Rasim Özdenören ile Öykü Üzerine", **Hece**, S. 89, Mayıs 2004, s. 67-73.

"Mavera": **Mavera**, S. 1, Aralık 1976, s. 46.

Moran, Berna: **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1: Ahmet Mithat'tan A.H. Tanpınar'a, 19. bs.**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Osmanoğlu, Ömer: "Hegel'den Marcuse'ye Yabancılaşma Olgusu", **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 3, Kasım 2016, s. 65-92.

Öz, Asım: "İmkânsız Öyküler'in Kendine Özgü Derinliği", **Hece Öykü**, S. 33, Temmuz-Ağustos 2009, s. 161-164.

Özata Dirlikyapan, Jale: **Kabuğunu Kıran Hikâye: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı**, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2013.

Özbudun, Sibel [S.Ö.]: "Yabancılaşma", **Antropoloji Sözlüğü**, Haz. Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s. 872-875.

Özbudun, Sibel, Markus, George, Demirer, Temel: **Yabancılaşma Ve…**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2008.

Özdenören, Rasim: "Akarsu", **Varlık**, S. 445, 1 Ocak 1957, s. 10.

Özdenören, Rasim: **Düşünsel Duruş**, 6. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013.

Özdenören, Rasim: **Hadislerin Işığında Hz. Muhammed**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2018.

Özdenören, Rasim: "Halil", **Çok Sesli Bir Ölüm**, Ankara, Edebiyat Dergisi Yayınları, 1974, s. 35-54.

Özdenören, Rasim: **İki Dünya**, 4. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2013.

Özdenören, Rasim: "Kuş Bakışı", **Hece**, S. 126-127-128, Haziran-Temmuz-Ağustos 2007, s. 8-37.

Özdenören, Rasim: **Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler**, 25. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2015.

Özdenören, Rasim: "Sabah Aralığı", **Edebiyat**, Dördüncü Dönem S. 4, Eylül 1973, s. 3-6.

Özdenören, Rasim: **Siyasal İstiareler**, 3. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2015.

Özel, İsmet: **Üç Mesele: Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma**, 13. bs., İstanbul, Şule Yayınları, 2006.

Sağlık, Şaban: "Biçim ve İçerik Değişimi Bağlamında Rasim Özdenören Öyküsünün Geçirdiği Evreler", **Hece**, S. 169, Ocak 2011, s. 141-164.

Sağlık, Şaban: "Rasim Özdenören: Eserlerinin Tematik İncelemesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Doç. Dr. Celâl Tarakçı, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1992.

Sarı, İbrahim: "Hikayeye Açılan Kapı", **Mavera**, S. 90, Mayıs 1984, s. 21-26.

Simmel, Georg: **Bireysellik ve Kültür**, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

Şeriati, Ali: **Medeniyet ve Modernizm**, Çev. İsa Çalışkan, 2. bs., İstanbul, Yeni Zamanlar Yayınları, 2005.

Tanpınar, Ahmet Hamdi: "Türk Edebiyatında Cereyanlar", **Edebiyat Üzerine Makaleler,** haz. Dr. Zeynep Kerman, 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, s. 101-127.

Timuçin, Afşar: **Felsefe Sözlüğü**, 5. bs., İstanbul, Bulut Yayınları, 2004.

Timuçin, Afşar: "Yabancılaşma Sorununa Genel Bir Bakış", **Felsefe Dünyası,** S. 5, Ekim 1992, s. 16-23.

Timur, Kemal: "Rasim Özdenören'in Öykülerinde Yabancılaşma", **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı**, Haz. Ali Dursun, Turan Karataş, Kayseri, Memursen Kayseri Şubesi Kültür Hizmetleri, 2011, s. 240-259.

Tolan, Barlas: **Çağdaş Toplumun Bunalımı: Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1981.

Tolan, Barlas: **Toplum Bilimlerine Giriş: Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji**, 3. bs., Ankara, Adım Yayınları, 1991.

Tosun, Necip: **Modern Öykü Kuramı**, Ankara, Hece Yayınları, 2011.

Tosun, Necip: "Oğuz Atay: Yabancılaşma, Aydın Eleştirisi ve İroni", **Öykümüzün Kırk Kapısı**, Ankara, Hece Yayınları, 2013, s. 235-243.

Tosun, Necip: **Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören**, 2. bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2017.

Tuğcu, Tuncar: **Yabancılaşma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri**, Ankara, Alesta Yayınevi, 2002.

Türkdoğan, Melike: "Rasim Özdenören'in 'Kuyu' Öyküsünde Metinlerarası İlişkiler", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 35, Erzurum, 2007, s. 167-189.

Türk Dil Kurumu: **Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II**, 2. bs., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993.

Uçman, Abdullah: "Hikâyemizde Gelişim", **Edebiyat**, Dördüncü Dönem, S.5, Kasım 1973, s. 2-3.

Uyguner, Muzaffer: "Hastalar ve Işıklar", **Varlık**, S. 728, 15 Ekim 1968, s. 13.

Williams, Raymond: **Anahtar Sözcükler**, Çev. Savaş Kılıç, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

Yalçın, Murat (ed.): **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi: Cilt 2**, 3. bs., İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Yazgıç, Suavi Kemal: "Rasim Özdenören'den Kimi Poetik Notlar", **Kitap Postası**, S. 13, Nisan 2006, s. 40-41.

Yeşil, Kâmil: "Uyumsuzlar: İmkânsız Aşkın Öyküleri", **Hece Öykü**, S. 73, Şubat-Mart 2016, s. 131-136.

Yıldırım, Ergün: "Toplumsal Değişim Sürecinde Aile", **Aile Sosyolojisi**, 3. bs., Haz. Doç. Dr. Kadir Canatan, Doç. Dr. Ergün Yıldırım, İstanbul, Açılım Kitap, 2013, s. 121-138.

Zürcher, Jan Erik: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner, 27. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.